

SOTAHISTORIALLINEN AIKAKAUSKIRJA

18

1999

TOIMITUSKUNTA

Markku Palokangas
Eero Elfvingren, Antti Juutilainen,
Ohto Manninen, Pekka Saloranta,
Annukka Kiviranta-Koivisto

ENGLISH SUMMARIES

J. E. O. Screen

SOTAHISTORIALLINEN
AIKAKAUSKIRJA

18

Helsinki 1999

SOTAHISTORIALLISEN SEURAN JA
SOTAMUSEON JULKAISUJA

JOURNAL OF MILITARY HISTORY
18

PUBLISHED BY:
THE SOCIETY FOR MILITARY HISTORY AND
THE MILITARY MUSEUM OF FINLAND

ISSN 0357-816X

Gummerus Kirjapaino Oy
Jyväskylä 2000

LUKIJALLE

Sotahistoriallinen Aikakauskirja on vakiinnuttanut paikkansa olennaisena ja odotettuna osana Sotahistoriallisen Seuran jokavuotista toimintaa. Maksuvelvoitteensa hoitaneilla jäsenillä on ollut oikeus kokea aikakauskirja ”saavutetuksi eduksi”. Toisaalta myös seuran hallitus on tarkoituksellisesti halunnut kanavoida pääosan jäsenmaksutulosta takaisin jäsenistölle vuosittaisen julkaisun muodossa. Eri puolilla maata asuvien kannalta tämä on ollut oikeudenmukaisimmaksi katsottu tapa jäsenetujen saavuttamiseksi.

Aiheiltaan mielenkiintoisia, tasokkaita kirjoituksia on jälleen ollut tarjolla enemmänkin kuin käytettävissä olevan sivumäärän puitteisiin on saatu sopimaan. Ylpeydellä voidaan myös todeta, että tässäkin kirjassa valtaosa koko sisällöstä on Sotahistoriallisen Seuran omaan jäsenkuntaan kuuluvien tuottamaa.

Hyväksyessään kokoomajulkaisuun tarjottuja kirjoituksia julkaistaviksi toimituskunta on pyrkinyt siihen, että sisällössä olisi sopusuhtaisella tavalla edustettuina erilaisia sotahistoriamme osaluokkia ja harrastuskohteita. Nyt tästä periaatteesta on eräiltä osin jouduttu tietoisesti poikkeamaan. Vuosien 1939–1944 ilmasotaan liittyvien kirjoitusten osuus on tänä vuonna poikkeuksellisen suuri. Tämä johtuu kuitenkin Sotahistoriallisessa Aikakauskirjassa n:o 13 vuonna 1994 julkaistuun Carl-Fredrik Geustin kirjoitukseen venäläisiltä alan tutkijoilta vastineen kaltaisena aivan viime vaiheissa toimitukselle saapuneesta kirjoituksesta. Se päätettiin ottaa ”ylimääräisenä” sisältöön mukaan, kun ei pidetty ulkomaisia kollegoja kohtaan tahdikkaana sen julkaisemisen siirtämistä kahden vuoden päähän.

Toimituskunnassa on keskusteltu myös siitä, että talvisodan ja jatkosodan tapahtumat ylipäättänsä ovat viime aikoina päässeet muita vahvemmin esille. Tähän on kuitenkin mukauduttu, koska toisaalta juuri niitä valtaosa lukijakunnasta kirjalta odottaa ja toivoo.

Toimituskunta on perehtynyt jäsenkyselyn tuloksiin ja pyrkinyt kuulostelemaan aikaisemmista numeroista syntyneitä kaikuja sekä muutenkin seuraamaan kirjan lukijoilta saatua palautetta. Sen perusteella ainakaan tässä vaiheessa ei ole nähty tarvetta muuttaa

kirjan perinteistä ulkoasua eikä kokoa – etenkin, kun kyseessä on sarjajulkaisu. Vaihtelun tarve on toteutettu kahdella tavalla. Kannen värejä on muutettu vuosittain ja sopivan, riittävän laajan aiheen ilmettyä on muutaman vuoden välein päätetty tehdä teemanumeroita.

Seuraava, vuonna 2000 ilmestyvä Sotahistoriallinen Aikakauskirja 19 onkin teemanumero, jonka aiheena on Suomen talvisota 1939–1940. Sisällön perustan muodostavat Sotahistoriallisen Seuran talvisotaseminaarissa 15.10.1999 pidetyt esitelmät painetun artikkelin muotoon sovitettuina. Täydennyksiksi on pyydetty muutamia aiheartikkeleita alan nimekkäiltä asiantuntijoilta.

Teemanumeron jälkeen vuonna 2001 jatketaan totutunlaisella kokoomajulkaisulla. Tähänkin on jo nyt valmiina tasokkaita kirjoituksia, mutta valtaosa sivumäärästä on vielä avoinna. Kaikille niille kirjamme lukijoille ja tukijoille, joilla on pöytälaatikoissaan mielenkiintoisia kirjoituksia, toimituskunta kohdistaa jälleen kerran vetoomuksensa: ottakaa yhteyttä.

Toimituskunta esittää Maanpuolustuksen kannatussäätiölle kunnioittavan kiitoksen seuran julkaisuhankkeeseen saamastaan tuesta.

Vielä huomautettakoon, että kirjoittajilla on vastuu heidän itse esittämistään mielipiteistä.

TOIMITUSKUNTA

SISÄLLYS

J. E. O. SCREEN: Suomen kadettikoulun kasvatit Venäjän armeijassa	7
KARI SELÉN: Suojeluskunnat tienhaarassa 1921	24
JARI LESKINEN: Sotilaallinen Suomen silta – Suomen sotilasjohto ja Viron puolustuksen vahvistaminen	65
MARTTI PELTONEN: Ilmavoimien erikoishuoltolaitokset, Ilmailuvarikko ja ilmailukenttävarikot, talvisodassa	107
ALEKSANDR N. MEDVED – DMITRIJ B. HAZANOV: ADD:n hyökkäykset Helsinkiin helmikuussa 1944	134
VELI-MATTI SYRJÖ: Toisen maailmansodan aikaisista kenraaliylennyksistä puolustusvoimissa	176
TEEMU LEIVO: Kiinteän rannikkotyökistön uudelleen ryhmittäminen Suomessa Pariisin rauhansopimuksen jälkeen	195
CHRISTOFFER H. ERICSSON: A Critical Survey of Eighteenth Century Sveaborg as a Sea Fortress; Sweden's major Bulwark against Imperial Russia	267
Suomenlinnan puolustusjärjestelmä ja linnoitustekniikka (suomenkielinen lyhennelmä)	313
PEKKA SALORANTA Sotahistoriallisen Aikauskirjan sisältö 1948–1998	316
SOTAHISTORIALLINEN SEURA r.y. – KRIGSHISTORISKA SAMFUNDET r.f.: Vuoden 1998 toiminnasta	325

CONTENTS

J. E. O. SCREEN:	
Finnish Cadets in the Russian Army	7
KARI SELÉN:	
The Civil Guard at the crossroads in 1921	24
JARI LESKINEN:	
The Military Bridge of Finland. The military leadership of Finland and the strengthening of Estonian Defence	65
MARTTI PELTONEN:	
The Air Forces' Special Logistics Centres, the Aviation Depot and the Aviation Field Maintenance Depots in the Winter War	107
ALEKSANDR N. MEDVED – DMITRIJ B. HAZANOV:	
Soviet bombing raids on Helsinki in February 1944	134
VELI-MATTI SYRJÖ:	
Promotions to General during World War II	176
TEEMU LEIVO:	
The Reorganization of the Coast Artillery in Finland after the World War II	195
CHRISTOFFER H. ERICSSON:	
A Critical Survey of Eighteenth Century Sveaborg as a Sea-Fortress. Sweden's major Bulwark against Imperial Russia	267

SUOMEN KADETTIKOULUN KASVATIT VENÄJÄN ARMEIJASSA¹

Venäjän keisarikunnan armeija antoi palveluspaikan pääosalle niistä kadeteista, jotka valmistuivat Suomen Kadettikoulusta sekä sen edeltäjästä Haapaniemen Topografikunnasta koulujen pitkän toimintakauden aikana vuodesta 1812 vuoteen 1903. Heidän lukumääränsä oli vähäinen verrattuna Venäjän valtavan armeijan upseerien kokonaislukuun. Sen vuoksi tätä artikkelia, joka käsittelee suomalaisten upseerien merkitystä Venäjän armeijalle, voidaan pitää paradoksaalisena. Mitä merkitystä saattoi muutamalla harvalla suomalaisella upseerilla olla? Voidaan osoittaa, että lukumäärä yksin ei ole ratkaiseva tekijä merkitystä mitattaessa.

Liitteessä on joitakin tilastotietoja Topografikunnan ja Kadettikoulun kadeteista. Näitä laitoksia on käsitelty yhdessä, koska vaikka ne erosivat toisistaan säännöiltään sekä asemapaikoiltaan, niiden välillä ei ollut eroa tutkittaessa syitä kouluista valmistuneiden merkitykseen Venäjän armeijalle. Noin 60 prosenttia kouluihin hyväksytyistä valmistui upseeriksi, ja monet niistäkin, jotka lähtivät ennen loppututkintoa, valmistuivat upseeriksi muualla, niin että kaiken kaikkiaan noin kolme neljäsosaa kadeteista lopulta päätyi upseeriksi joko Venäjän tai Suomen armeijassa. Mutta kaikki eivät jääneet koko sotilasuransa ajaksi yksinomaisesti Venäjän tai Suomen palvelukseen, sillä näiden kahden välillä oli jonkin verran siirtoja. Noin 500 entistä kadettia palveli ainakin osan palvelusajastaan suomalaisissa yksiköissä. Venäjän armeijalla oli luonnollisesti etusija kokonsa vuoksi: Suomen armeija tarvitsi uusia upseereita huomioon otettavissa määrin vasta vuoden 1881 jälkeen.

---

* J. E. O. Screen (s. 1939) doctor of philosophy, Lontoon yliopiston School of Slavonic and East European Studiesin entinen kirjastonjohtaja. Julkaissut muun muassa teokset: *Mannerheimin muukalaisvuodet* (1972; 2. p. 1993), *"Våra landsmän". Finnish Officers in Russian Service. A Selection of Documents* (1983), *The Finnish Army 1881–1901* (1996). Tekeillä *elämäkerta Mannerheim: the Finnish Years*.

1800-luvulla Venäjän armeijan upseerien lukumäärä rauhan aikana vaihteli 25 000 ja 40 000 välillä.² Näitä määriä pidettiin yllä ottamalla palvelukseen joka vuosi 1 300:sta 3 000:een uutta upseeria. Suomen Kadettikoulusta astui palvelukseen Venäjällä vuosittain keskimäärin kahdeksan suomalaista. Kun otetaan huomioon ne entiset kadetit, jotka tulivat Venäjän armeijaan upseeriksi jotain toista tietä, vuosittainen keskimäärä voi nousta noin kymmeneen. Luonnollisesti tästä keskiarvosta oli suuria eroja eri vuosikymmenillä. Mutta luku näyttää kuitenkin oikeassa perspektiivissä suomalaisten upseerien minimaalisen osuuden verrattuna venäläisten upseerien massoihin. Lukumäärä, mikä on selvästi alle yhden prosentin, tuskin tuntuu merkittävältä.

Mutta on toinenkin kuva suomalaisista upseereista Venäjän armeijassa ja se on kuva monista suomalaisista korkeissa sotilas-arvoissa. Vuonna 1833 Frans P. von Knorring, Kadettikoulun entinen pastori, toteaa kirjassaan *Gamla Finland eller Det fordna Wiborgska Gouvernementet*, että yksin Vanhasta Suomesta oli tällöin ainakin 12 kenraalia, 20 esiuupseeria ja 100 yliupseeria Venäjän armeijan palveluksessa.³ Yrjö-Koskinen kirjoitti vuonna 1877 Uuteen Suomettareen anonyymin artikkelin suomalaisista Venäjän armeijassa.⁴ Hän oli tutkinut viralliset venäläiset upseeriluettelot palveluksessa olevista kenraaleista ja esiuupseereista vuodelta 1876 ja nimien perusteella löysi yhteensä 281 suomalaista. Näistä kolme oli jalkaväenkenraaleja, 13 kenraaliluutnantteja ja 26 kenraalimajureita. Yrjö-Koskinen huomautti, että näiden 42 kenraalin vertauskohtana oli 32 ruotsalaista ja norjalaista kenraalia, jotka palvelivat Ruotsi–Norjan unionin armeijoissa: 'Jos meiltä puuttuu sotamiehiä, niin ei meidän ainakaan tarvitse olla päällikköjen puutteessa'.

Kymmenen vuotta myöhemmin Venäjän armeijassa oli yhä lukuisa määrä suomalaisia kenraaleita. Lyhyt maininta *Nya Pressen*issä vuonna 1887 toteaa, että armeijan 439 suomalaisesta upseerista 31 oli kenraaleja ja 126 esiuupseereita.⁵ Vuonna 1888 *Finsk Militär Tidskrift* julkaisi luettelon suomalaisista Venäjän palveluksessa. Siitä voidaan tunnistaa 24 kenraalia ja 99 esiuupseeria.⁶ Se, että jo yhden vuoden aikana lukujen välillä oli eroja, osoittaa selvästi, kuinka vaikeaa samaan aikaan eläneidenkin oli tunnistaa, mitkä upseerit olivat todella suomalaisia.

On arvioitu, että entisistä suomalaisista kadeteista 20:stä tuli kenraali, 55:stä kenraaliluutnantti, 106:sta kenraalimajuri ja

153:sta eversti.⁷ Vaikka otetaan huomioon, että keisarikunnan armeija yleensä myönsi eläkkeelle siirtyville seuraavan ylemmän sotilasarvon, nämä luvut ovat vaikuttavia verrattuna Kadettikoulun ja sitä edeltäneen oppilaitoksen käyneiden lukumäärään. Mitkä syyt johtivat tähän ilmiömäiseen tilanteeseen, missä Venäjän armeijan lukumääräisesti harvoista suomalaisista upseereista huomattavan monet nousivat korkeaan sotilasarvoon? Vastaus löytyy ennen kaikkea keisarikunnan upseerikoulutuksen luonteesta sekä Suomen Kadettikoulun asemasta.

1860-luvulle asti Venäjän armeija sai osan upseereistaan sotaoppilaitoksista sekä ehkä kolme kerta suuremman osan vapaaehtoisista, jotka olivat palvelleet määrätty vuodet aliupseerina, kunnes heidät voitiin ylentää upseeriksi. 1860-luvulla upseerikoulutus uudistettiin siten, että poikien kouluopetus erotettiin nuorten miesten sotilaskoulutuksesta. Tätä erikoiskoulutusta annettiin sotaopistoissa ja junkkarikouluissa, jälkimmäiset oli tarkoitettu vain alkeistiedot omaaville. 1890-luvulle asti junkkarikouluista valmistui enemmän upseereita kuin sotaopistoista, mutta sen jälkeen suhde muuttui, kun koulutustaso nousi.

Sekä 1860-lukua edeltäneiden kadettikoulujen ja 1860-luvun jälkeisten sotaopistojen olennainen piirre oli se, että niiden loppututkinnon suorittaneet astuivat armeijan palvelukseen paljon suuremmin etuoikeuksin kuin ne, jotka oli ylennetty upseeriksi palveltuaan aliupseerina, tai jotka olivat käyneet junkkarikoulun. Sotaopistojen parhaat oppilaat saattoivat päästä kaartiin, jonka upseerit olivat korkeampiarvoisia kuin samanarvoiset upseerit linjarykmenteissä. Kaartinupseerit, jotka palvelivat Pietarissa, olivat lähellä keisaria ja häntä ympäröivää poliittisen mahdin ja vaikutusvallan piiriä. Kaartinrykmenttien komentaja ei ollut eversti vaan kenraalimajuri. Monet kaartinupseerit valittiin johtamaan linjarykmenttejä. Myös tykistö ja insinöörijoukot ottivat hyvän koulutuksen ja sotilaskoulutuksen saaneita upseereita. Pääsy yleisesikuntaan, mistä kilpailu tuli yhä kovemmaksi, oli helpompaa hyvän koulutuksen saaneille upseereille kuin niille, jotka olivat palvelleet aliupseerina tai käyneet junkkarikoulun. Yleisesikunnan upseereilla samoin kuin kaartinupseereilla oli vaikutusvaltaa, ja heitä nimitettiin säännöllisesti johtoasemiin.

Keisarin suosion osoituksen ansiosta Topografikunta sekä Suomen Kadettikoulu olivat perustamisestaan lähtien nauttineet

samanlaisista etuoikeuksista kuin venäläiset kadettikoulut ja sotaopistot.⁸ Suomen Kadettikoulu oli itse asiassa erikoisen etuoikeutettu, koska koulun sääntöjen mukaan se otti vastaan vain suomalaisia ja koska se säästyi siltä kouluopetuksen ja sotilaskoulutuksen erilleen asettamiselta, mikä tapahtui 1860-luvulla. Tämän jälkimmäisen erioikeuden se jakoi Pietarin Paašikoulun kanssa, mutta se ei koskaan voinut saavuttaa Paašikoulun asemaa ponnistuslautana, minkä avulla valtakunnan eliitin pojat pääsivät menestyksellisen uran alkuun. Vaikka vuosien mittaan Suomen Kadettikoulun etuoikeuksia ylentää kadettinsa upseeriksi jonkin verran vähennettiin, se sai jatkuvasti huomattavan osan oppilaistaan kaartiin, tykistöön ja insinöörijoukkoihin. Näiden lukumäärä oli jopa 362 (tai 51 prosenttia) niistä 702 kadetista, jotka menivät palvelukseen venäläisiin yksikköihin. Nämä nuoret miehet alkoivat siten sotilasuransa niissä armeijan osissa, mitkä tarjosivat erityisen hyvät mahdollisuudet uralla eteneemiseen. Heillä oli myös niin korkea koulutustaso, että he saattoivat valmistautua Yleisesikunta-akatemiaan ja Tykistö- ja Insinööri-akatemioiden pääsyttukintoihin. Topografikunnan varhaisimpina vuosina sen parhaat kadetit itse asiassa siirtyivät suoraan keisarin seurueeseen, yleisesikunnan edeltäjään. Entisten suomalaisten kadettien lukumäärä korkeissa sotilasarvoissa osoittaa, että he hyötyivät näistä lähtökohdan eduista, joiden ansiosta monen vuosikymmenen ajan he olivat edullisemmassa asemassa kuin heidän upseeritoveriensä valtaosa Venäjän armeijassa.

Haapaniemen ja Haminan kasvatit nousivat korkeisiin sotilasarvoihin keisarillisen Venäjän armeijassa, mutta oliko sillä merkitystä sotajoukoissa, missä kenraaleita oli satamäärin? Jos tarkastellaan Venäjän armeijan todella vaikutusvaltaisia virkoja, niin on todettava, että ne olivat harvoin suomalaisten hallussa. Keisarin jälkeen avainasemissa olivat sotaministeri, päähallintojen johtajat (kuten esimerkiksi sotaoppilaitosten johtaja), aselajien tarkastajat, pääesikunnan ja yleisesikunnan päälliköt, sotilaspiirien päälliköt, yleisesikunta-akatemiaan johtaja sekä sodan aikana armeijoiden komentajat ja rintamakomentajat ja heidän esikuntapäällikkönsä. Keisariperheen jäsenillä, suuriruhtinailta, oli usein hallussaan joitakin näistä vaikutusvaltaisista viroista, mikä sitten vähensi muiden mahdollisuuksia päästä niihin.

Yhdestä entisestä Haminan kadetista tuli sotaministeri, nimitäin Alexander Roedigeristä.⁹ Hän oli kenraaliluutnantti Fredrik Filip Roedigerin poika. Isä-Roediger oli valmistunut Haapaniemen koulusta; hän oli saanut aatelisarvon Suomessa. Nuori Alexander Roediger oli Suomen Kadettikoulussa vuodesta 1866 vuoteen 1870, mutta siirtyi sitten Paašikouluun. On syytä muistaa, että Paašikoulu varasi vuoden 1855 jälkeen joitakin paikkoja korkea-arvoisten suomalaisten pojille ja pojanpojille. Roediger pääsi kaartiin ja myöhemmin yleisesikuntaan. Hän palveli Venäjän–Turkin sodassa 1877–78, Bulgarian sotaministeriössä ja oli Yleisesikunta-akatemian professori, missä hän toimi samalla kuin hänen uransa eteni tasaaisesti Sotaministeriön kansliassa, kunnes hänestä tuli Sotaministeriön kansliapäällikkö vuonna 1900. Roediger oli sotaministeri vuodesta 1905 vuoteen 1909, jona aikana hän uudistusintoisena paransi ylennysjärjestelmää korkeisiin virkoihin, lyhensi sotapalvelusaikaa ja otti käyttöön parannetun järjestelmän rykmenttien hankintoja varten. Roedigerin aikalainen arveli, epäilemättä oikeaan osuen, että tämä oli venäläistynyt, mutta siitä huolimatta Hamina voi pitää häntä yhtenä kasvateistaan.

Palvellessaan Bulgarian sotaministeriössä Roediger seurasi kenraaliluutnantti Johan Casimir Ehrnroothin jälkiä, joka oli valmistunut Suomen Kadettikoulusta v. 1850 ja oli sotaministeri Bulgariassa vuosina 1880–81.¹⁰ Kenraali Johan Mauritz Nordenstam, joka valmistui Haminasta v. 1823, saavutti kenraaliadjutanttin arvon v. 1876, mutta se oli ennemminkin hänen ansioistaan Suomessa kuin Venäjän armeijassa.¹¹ Oli myös toinen suomalainen kenraaliadjutantti, joka saavutti korkean tason venäläisen virkanimityksen jalkaväen tarkastajana v. 1866. Hän oli vapaaherra Anders Edvard Ramsay, jonka voidaan sanoa olleen menestynein suomalainen Venäjän armeijan palveluksessa, koska hän voitti peräkkäisten keisarien – Nikolai I:n ja Aleksanteri II:n – henkilökohtaisen luottamuksen.¹² Ramsay oli kuitenkin valmistunut Paašikoulusta v. 1818 eikä ollut koskaan suomalainen kadetti. Ramsayn ja Roedigerin urat korostavat Paašikoulun merkitystä uralla kohti Venäjän armeijan huippua.

Suomalaisten osuus oli merkittävä tärkeysjärjestyksessä seuraavalla, kakkostasolla, armeijakuntien ja divisioonien komentajina ja esikuntapäällikköinä sekä kaartinrykmenttien komentajina. Linjarykmenttien komentajien joukossa suomalaisia oli huomattava

määrä. Kaksi entistä suomalaista kadettia palveli armeijakunnan komentajina ensimmäisen maailmansodan aikana: kenraaliluutnantti Gustaf Mannerheim sekä kenraaliluutnantti Carl Johan Woldemar Alfthan. Erään lähteen mukaan entiset kadetit saavuttivat korkeimmissa viroissaan 21 divisioonan, 36 prikaatin ja 36 rykmentin komentajan paikkaa sekä 6 armeijakunnan esikunnan päällikkyyttä.¹³ Nämä olivat avainasemia koulutuksen ja taistelutaidon suhteen. Muutama Pyhän Yrjön 4. luokan risti ja yksi 3. luokan risti (Alfthanille ainoana entisten kadettien joukossa) osoittaa, että suomalaisilta ei puuttunut rohkeutta eikä kuntoisuutta taistelulentäällä. Edellä mainitun Finsk Militär Tidskriftn luettelon mukaan yhteensä 164:stä linjajalkaväkirykmentistä oli vuonna 1888 jopa 15 suomalaisten komennossa. Näistä komentajista 7 oli suorittanut Suomen Kadettikoulun loppututkinnon ja yksi oli ollut jonkin aikaa Kadettikoulussa. Tätä suomalaisten kadettien osuutta Venäjän jalkaväkirykmenttien johdossa on pidettävä merkittävänä. Huomionarvoinen on myös entinen kadetti, kenraaliluutnantti Nikolai von Etter, joka vuonna 1888 komensi toista kaartin kahdesta ratsuväkidivisioonasta, vaikkakin hän kuten Roediger oli siirtynyt Pääsikouluun ja suorittanut loppututkinnon siellä.

Venäjän monikansaisessa armeijassa oli upseereita käytännöllisesti katsoen kaikista valtakunnan etnisistä ryhmistä, vaikka venäläisiä suurimpana kansallisuutena oli luonnollisesti eniten ja heidän osuutensa todennäköisesti kasvoi ajan mittaan. Niin myöhään kuin vuonna 1903 upseerikunnasta oli muita kuin venäläisiä arvioilta 15:stä 21:een prosenttiin.¹⁴ Suomalaiset, joita äidinkielen mukaan kutsuttiin ruotsalaisiksi, eivät herättäneet samalla tavoin kateutta kuin paljon lukuisammat ja todennäköisesti menestyksellisemmät Baltian saksalaiset toisinaan aiheuttivat. Suomalaiset luokiteltiin usein yhdessä saksalaisten kanssa luterilaisiksi: Venäjän ansioluettelot mainitsevat uskonnon mutta eivät kansallisuutta. Suomalaiset eivät myöskään herättäneet epäluuloa, kuten puolalaiset, joita epäiltiin Puolan kapinoiden vuoksi. Ahdaskatseinen venäläinen nationalismi sai kuitenkin jalansijaa upseerikunnassa valtakunnan viimeisten vuosikymmenien aikana, ja jotkin suomalaiset alkoivat kohdata rajoituksia ja varuillaan oloa, vaikkakin avoin kaunaisuus tai vihamielisyys oli harvinaista. Eversti Ernst Löfström, entinen Haminan kadetti, oli pahastunut kun toukokuussa 1914 sai kuulla ilmeisesti luotettavasta lähteestä, että suuriruh-

tinas Nikolai Nikolaevitš (nuorempi) oli päättänyt olla nimittämät-
tä enää ketään suomalaista kaartin rykmentin komentajaksi ja
siten teki tyhjäksi hänen toiveensa.¹⁵ ”Intresseillä” oli aina tärkeä
osa Venäjällä virkaylennyksiä tavoiteltaessa, ja keisarin henkilö-
kohtainen suosio tai tavallisemmin vaikutusvaltainen suosija kaar-
tissa tai yleisesikunnassa saattoi merkitä paljon uran etenemiselle.
Se, että monet suomalaiset saavuttivat hyvän toisen asteen arvoase-
man näyttää osoittavan, että he eivät kohdanneet ennakkoluuloja.
Puolestaan se, että vain harvat nousivat Venäjällä korkeimpiin virka-
asemiin, voi johtua vain vaikutusvaltaisten suosijoiden puutteesta.

On olemassa toinenkin syy siihen, mikä on voinut estää joidenkin
Haminan kasvattien nousun Venäjän korkeimpiin virkoihin. Tämä
on se, että he saivat tärkeitä virkoja Suomen hallinnossa esimerkik-
si kenraalikuvernöörin, senaatin talousosaston varapuheenjohtajan
tai ministerivaltiosihteerin suosituksesta. Esimerkiksi edellä mai-
nittu Johan Mauritz Nordenstam olisi voinut saada korkeimman
tason virka-aseman, jos hän olisi jäänyt Venäjälle. Hän oli kyvykäs
yleisesikuntaupseeri, joka lisäksi puhui venäjää kuin syntyperäi-
nen venäläinen Jakov Grotin mukaan, joka oli venäjän kielen pro-
fessori Keisarillisessa Aleksanterin Yliopistossa Helsingissä.¹⁶ Nor-
denstam oli ylennetty kenraalimajuriksi 1843 ja hänestä tuli Kau-
kasian armeijan esikuntapäällikön apulainen vuonna 1845 neljä-
kymmentäkaksi vuotiaana. Vuonna 1847 hänet nimitettiin Uuden-
maan kuvernööriksi ja hänen uransa Venäjällä oli päättynyt. Me-
nestyksellinen sotilasura Venäjällä, minkä aikana uskollisuus, ky-
vykkyys ja hyvä venäjän taito oli punnittu, oli usein tarpeellinen
edellytys täytettäessä korkeita hallintovirkoja Suomessa. Venäjän
armeijassa palvelevien korkea-arvoisten suomalaisten upseerien ni-
mitys virkoihin Suomessa päätti uran jatkumisen armeijassa, mut-
ta ei poistanut mahdollisuutta yletä sotilasarvossa. Nämä siirrot
olivat Suomen voitto ja Venäjän menetykset.

Olisi erehdys mitata suomalaisten merkitystä Venäjän armeijalle
vain korkeiden virkojen mukaan. Suomalaiset upseerit, heidän jou-
kossaan entiset kadetit, toimivat aktiivisesti muillakin aloilla ja
saavuttivat siten kuuluisuutta. Kenraaliluutnantti Karl August
Standertskjöldistä, joka oli suorittanut Suomen Kadettikoulun
loppututkinnon vuonna 1834 ja oli palvellut kaartin tykistössä, tuli
Izevskin kivääritehtaan johtaja vuonna 1857 ja Tulan tehtaan joh-
taja 1858.¹⁷ Kun tehdas yksityistettiin, hän vuokrasi sen ja oli vas-

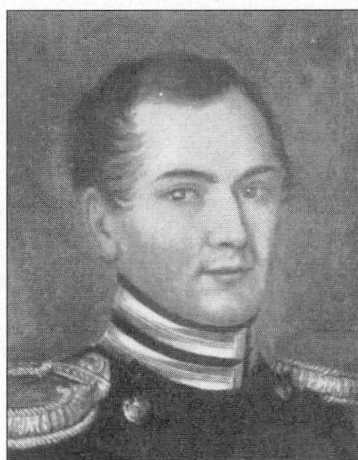
Axel Gadolin

Axel Eduard Bonsdorff

Hugo Backmansson

Bernhard Indrenius

Suomen kadettikoulun kasvatteja Venäjän armeijan palveluksessa.

Former Finnish Cadets in Russian service.

tuussa 7 000 työntekijästä vuosina 1863–1870. Standertskjöld rikkastui valtavasti näissä yrityksissä. Myös hänen serkkunsa, eversti Hugo Robert Standertskjöld, joka suoritti Kadettikoulun loppu-tutkinnon vuonna 1864, valitsi työalukseen kivääritehtaat.¹⁸ Hän vuokrasi Tulan ja Iževskin tehtaat vuodesta 1889 vuoteen 1896, ja myös hänestä tuli hyvin rikas. Nämä kaksi miestä olivat tärkeitä tekijöitä Venäjän aseteollisuudessa aikana, jolloin uusien kivääri-tyyppien käyttöönotto oli meneillään.

Venäjän armeijan kuuluisimpia tykistöupseereita oli entinen suomalaisen kadetti, tykistökenraali Axel Gadolin.¹⁹ Hän alkoi palveluksensa kaartin jalkaväessä vuonna 1847 mutta siirtyi tykistöön. Hänestä tuli Tykistöopiston opettaja ja vuonna 1867 Tykistöakatemian professori. Gadolinin tutkimukset räjähdysaineiden aiheuttamasta paineesta tykinputkessa edistivät siirtymistä takaaladattavien tykkien valmistukseen ei vain Venäjällä, vaan myös muualla Euroopassa. Hän oli mukana kehittämässä näitä tykkeitä, joita siten valmistettiin suunnattomat määrät. Gadolin oli myös etevä kideopin ja metallurgian tutkija. Gadolinin maine ei ole kadonnut vuosien varrella. Neuvostovenäläinen sotahistorioitsija L. G. Beskrovnyi kirjoitti vuonna 1973: 'A. V. Gadolinin työ elastisuuden teoriasta tykkien kestävyyttä laskettaessa saavutti maailmanlaajuisen merkityksen'.²⁰

Kenraaliluutnantti August Alexander Järnefelt tunnetaan nykyään ehkä parhaiten fennomaanina ja taiteellisten lastensa isänä, mutta hänellä oli huomionarvoinen ura sotilastopografian alalla.²¹ Suoritettuaan Kadettikoulun loppututkinnon vuonna 1853 hänet lähetettiin Tykistöakatemiaan. Hän suoritti Ylesiesikunta-akatemian geodeettisen osaston kurssin vuonna 1859 ja teki mittauksia ensin Suomessa ja sitten Venäjän–Turkin sodan aikana Bulgariassa vuosina 1877–78. Siellä hän johti siihen asti lähes tuntemattoman alueen suuressa mittakaavassa tehtyä kartoitusta, pinta-alaltaan yli 140 000 km². Palkinto tästä työstä oli ylennys kenraalimajuriksi vuonna 1878 sekä Venäjän Maantieteellisen Seuran kunniamerkki vuonna 1882.

Kenraali Axel Edvard Bonsdorff oli myös geodeetti. Suoritettuaan Kadettikoulun loppututkinnon vuonna 1858 hänestä tuli tykistöupseeri.²² Vuonna 1872 hän läpäisi Ylesiesikunta-akatemian geodeettisen osaston kurssin. Bonsdorff teki tähtitieteellisiä laskelmia ja kolmiomittauksia laajoilla Venäjän Aasian-puoleisilla alueilla

sekä johti topografisia töitä vuonna 1882 Bessarabiassa ja vuonna 1884 Suomessa. Vuonna 1903, kenraaliluutnantin arvossa, hän sai johdettavakseen kaikki trigonometriset työt Venäjän koko länsirajalla. Hän oli useiden tieteellisten seurojen jäsen ja julkaisi kunnioitusta herättävän määrän tutkimuksia.

Näistä esimerkeistä käy selvästi ilmi, että luonnontieteet olivat se ala, missä entiset suomalaiset kadetit saavuttivat mainetta. Mutta heidän joukossaan oli sentään yksi tunnettu taiteilija, Hugo Backmansson, joka suoritti Kadettikoulun loppututkinnon vuonna 1881 ja ylennettiin vänrikiksi Izmailovskin kaartinrykmentissä.²³ Backmansson opiskeli sekä Yleisesikunta-akatemiassa että Pietarin Taideakatemiassa, missä hänen erikoisalanaan oli taistelumaalaus. Backmanssonin kyvyt huomattiin ja Venäjän sotaministeriö käytti niitä hyväkseen ja antoi hänelle tilaisuuden matkustaa Bulgariaan, niin että hän sai tehdä luonnoksia taistelumaastosta Venäjän–Turkin sotaa kuvaaville maalauksilleen. Backmanssonin merkittävin ja kaunein, eepinen maalaus 'Voimaperäinen tiedustelu Kara Loma-joella' valmistui vuonna 1896. Maalauksessa on tuleva keisari Aleksanteri III esikuntansa keskellä. Backmansson sai itse antaa taulun keisari Nikolai II:lle, joka antoi ripustaa sen Talvipalatsin Sotamaalaus-Galleriaan.

Vaikka Backmansson jätti Venäjän armeijan everstiluutnanttina vuonna 1899 ja palveli vähän aikaa kapteenina Suomen armeijan reservikomppaniassa, hän oli Mantsuriassa virallisena sotataiteilijana Venäjän–Japanin sodan aikana vuosina 1904–05. Backmanssonin työt kuvaavat selkeästi ja realistisesti sodan aiheuttamia kärsimyksiä. Hän teki töitä taiteilijana ensimmäisen maailmansodankin aikana, mutta oli virallisest tehtävässään vasta vähän ennen vallankumouksen alkua. Backmansson tuli tietysti tunnetuksi Suomessakin, eikä vähiten viehättävien kadettielämää kuvaavien piirrostensa ansiosta (Teckningar ur kadettlifvet), mitkä hän oli tehnyt ollessaan Kadettikoulun palveluksessa vuosina 1887–91, mutta Venäjällä hän oli maineessa sekä taidemaalarina että muiden taistelumaalarien tyyliin ja kehitykseen vaikuttaneena taiteilijana.

Tähän asti on tarkasteltu Venäjällä palvelleiden kadettien merkitystä ottaen huomioon saavutetut sotilasarvot ja virat, tai ainutlaatuisien tai erikoisten toiminta-alojen perusteella. Kadettien aikalaiset saattoivat kuitenkin nähdä heidän merkityksensä aivan toisella

tavoin. Alikapteeni Johan Fredrik Malm määrättiin Suomen Kadettikoulusta Venäjän insinööriupseerijoukkoihin vuonna 1836. Vuonna 1850 hän kirjoitti langolleen, joka oli pahoitellut sitä, että Suomi menetti niin monta poikaansa lopullisesti vieraalle maalle. Malm puolusti näiden Venäjällä palvelevien motiiveja ja piti heidän palveluksensa arvoa tärkeänä Suomelle. Kadettikoulussa oli opetettu, että 'heidän ehdoton velvollisuutensa oli taidoillaan ja jalolla käytöksellään ylläpitää ja edistää Suomen nimen ja maineen kunniaa, mitä ei vaadittu vain tavallisten syiden vuoksi vaan oli myös poliittisesti tarpeellista'. Suomalaiset olivat palvelleet uskollisesti, niin että 'paras suositus minkä voi itsestään antaa, on sanoa olevansa suomalainen'. Suomi osallistui puolustukseensa ei ylläpitämällä omaa armeijaa, vaan kouluttamalla upseereita Suomen Kadettikoulussa: keisarikunnassa entiset kadetit edustivat Suomen kansaa. Malm totesi omasta Venäjällä palveluksesta: 'uskon lujasti, että Suomea olen palvellut gratis'.²⁴

Suomalaisten palveluksen merkitys eräänlaisena Suomen kansan luonteenominaisuuksien demonstraationa Venäjällä on aihe, jonka E. G. Palmén ottaa esille kirjoituksessaan 'Suomalaiset vieraan maan palveluksessa' Oma maa-hakuteoksessa 1908.

Aikoina, jolloin ei Venäjällä Suomen heimosta tiedetty muuta, kuin että "tshuhoonit" muka olivat orjuuteen luotu rotu, mahdollinen sivistykseen ainoastaan toiseen kansallisuuteen sulautumalla, ei ollut merkitystä vailla, että valiojoukko siellä palvelevia suomalaisia osotti, millainen asema on. Nuo vieraalla maalla parhaan osan elämäänsä kuluttaneet ovat suorittaneet jonkunmoista vapaaehtoista asevelvollisuutta kansamme hyväksi aikana, jolloin kansamme vihdoinkin sai levätä vuosisatojen yhtämittäisistä luonnottomista sotaponnistuksista.²⁵

Miten tämä suomalaisten näkemys Venäjällä palvelevien suomalaisten upseerien merkityksestä tulee esiin venäläisten omissa mielipiteissä? On jo mainittu, että keisarikunnan viimeisinä vuosikymmeninä suomalaisilla oli joitakin vaikeuksia. Sitä ennen suomalaisia aivan ilmeisesti pidettiin arvossa. He eivät ainoastaan luoneet positiivista kuvaa maanmiehistään yleensä, vaan olivat myös osa sitä pätevää ja luotettavaa upseerikuntaa, minkä jokainen armeija tarvitsee voidakseen toimia tehokkaasti.

A. L. Zisserman, joka oli palvellut useita vuosia Kaukasian armeijakunnassa, kirjoitti suomalaisista upseereista erittäin kiittävästi

vuonna 1879 julkaistussa Kaukasian sotaretkien historiassaan. Hän mainitsi erityisesti eversti (myöhemmin jalkaväenkenraali) Bernhard Indreniuksen, joka valmistui Suomen Kadettikoulusta vuonna 1825 ja palveli yleisesikuntaupseerina Kaukasiassa 1830-luvun keskivaiheilta 1850-luvun puoliväliin.²⁶ Indreniuksella oli myöhemmin merkittävä virkaaura Suomessa. Zisserman kuvasi, kuinka kenraali piti tarkasti silmällä kaikkia armeijakunnan toimintaan liittyviä asioita.

Hänelle oli tässä suhteessa suureksi avuksi esikunnan päällikkö, eversti Indrenius, joka oli yksi niitä upseereita, joita me venäläiset kuvaamme sanoilla ”kunnian mies kuin ruotsalainen”. Kaikille näille suomalaisille upseereille oli tunnusomaista puritaaninen kunniantunto, tunnontarkka suhtautuminen velvollisuuksiin, tietty pedanttisuus, huono venäjän kielen taito, kaikki sellaisia tavallisia luonteenpiirteitä, mitkä voivat nostaa miehen esiin massojen joukosta. Heidän elämäntapansa oli vaatimatonta. He olivat erinomaisen taitavia työntekijöitä ja avustajia kaikilla sotapalveluksen aloilla.²⁷

Johan Jakob Europaeus, Venäjän armeijassa toiminut suomalainen lääkäri, on kirjoittanut kenraali Nikolai Nikolaevitš Muravevin, kuuluisan Karsin valloittajan, muistelmat. Näissä hän kuvaa tapahtumaa 1840- tai 1850-luvun alkupuolelta. Europaeus sai kerran kiireisen illalliskutsun Muravievilta.

Kun saavuin armeijan komentajan taloon sovittuna ajankohtana, näin että ruokasaliin oli jo kokoontunut paljon upseereita, mutta hämmästykseni he olivat kaikki suomalaisia, heidän joukossaan esikuntapäällikkö, eversti F. F. Roediger.²⁸ Hän kysyi minulta kuiskaten ruotsiksi, tiesinkö minkä kunniaksi illalliset oli sinä päivänä järjestetty.

”Teidän pitäisi tietää siitä asiasta enemmän”, minä vastasin, ”koska te asutte samassa talossa kuin komentaja ...”

Vajaan puolen tunnin kuluttua meidät jo kutsuttiin pöytään. Nikolai Nikolaevitš oli hyvillä mielin ja asettui paikalleen vastapäätä kvassikannua, esikuntapäällikkö oli sijoitettu vasemmalle puolelleni ja muut upseerit, siinä kahdeksan tai yhdeksän miestä, hakeutuivat muille paikoille pöydän ympärillä. Aterian lopulla tarjottiin shamppanjaa. F. F. Roediger, jonka vieressä istuin, nyhjäisi minua pöydän alla, ilmeisesti ymmällään, mikä oli synnä sellaiseen ennen kuulumattomaan ylellisyyteen ... Pian kaikki oli selvää. Kun viini oli kaadettu lasihin, Nikolai Nikolaevitš nousi seisomaan ja kohotti lasinsa:

”Hyvät suomalaiset herrat! Kohotan maljan teille ja poissa-oleville krenatöörijoukoissa palveleville tovereille sekä kaikille niille suomalaisille, joiden rinnalla minulla on ollut ilo palvella. Olen nähnyt, että he ovat aina suorittaneet tehtävänsä oikein ja tehokkaasti ja että he ovat aina olleet sekä kunniallisia että uskollisia miehiä ... Toisen kerran, hyvät herrat: teidän terveydeksenne!”

Sen jälkeen esikuntapäällikkö kääntyi Nikolai Nikolaevitšin puoleen ja lyhyessä puheessa kiitti isäntää siitä kunniaista, minkä hän oli meille osoittanut sekä siitä imartelevasta mielipiteestä, mikä hänellä oli maanmiehistämme. Meidän kaikkien nimissä hän vastasi, että olimme aina pitäneet sen uskollisuudenvalan, minkä olimme keisarille vannoneet ja että tulevaisuudessakin tulisimme aina pysymään Venäjän laajan keisarikunnan arvoisina poikina.²⁹

Nämä lainaukset ovat hyvä muistutus siitä, että kun tutkitaan entisten suomalaisten kadettien merkitystä Venäjän armeijalle, ei pidä rajoittua etsimään vain näkyvästi hyvin menestyneitä. He kaikki, tai melkein kaikki, olivat osaltaan luomassa positiivista kuvaa Suomesta Venäjän eliitin keskuudessa. Tämä vaikutelma säilyi siihen asti, kunnes venäläistämistoimenpiteiden voima kasvoi vastustamattomaksi. Tuo kuva oli tietysti ruotsia puhuvasta säätyläistöstä, mihin suomalaiset upseerit vain hyvin harvaa poikkeusta lukuun ottamatta kuuluivat. Autonomian ajan loppua kohti tämä kuva Suomesta piti paikkansa yhä huonommin sitä mukaa kuin suomea puhuva sivistyneistö kasvoi.

Entisillä suomalaisilla kadeteilla oli osansa Venäjän suuren armeijan toiminnassa, osa johon he saamansa upseerikoulutuksen vuoksi olivat erityisen soveliaita, vaikkakin heidän venäjän kielen taitonsa oli joskus melko huono. Muutamat sulautuivat venäläiseen yhteiskuntaan, mutta paljon useammat säilyttivät voimakkaana tietoisena suomalaisuutensa. Venäjän armeija hyväksyi heidät riveihinsä ja palkitsi onnekkaita ja kyvykkäitä. Venäjän voitto oli Suomen menetyksen kuten E. G. Palmén jo mainitussa artikkelissaan niin hyvin sen ilmaisi:

Kaivaten isänmaa muistaa jokaista, joka työhönkykenevänä on täällä noussut, antaakseen muille maille ja kansoille työnsä hedelmät. Mutta minne ura onkin vinyt, tulevien sukupolvien kunnioitusta, kiitollisuutta ansaitsee jokainen, kohtalon vieraillekin rannoille viskaama, joka on säilyttänyt esi-isien kuntoa ja tuottanut kunniaa Suomen nimelle ja kansallisuudelle.³⁰

**HAAPANIEMEN TOPOGRAFIKUNTA JA SUOMEN
KADETTIKOULU 1812–1903**

TILASTOTIETOJA

Kouluihin kirjoittautunut	1 607
Päästötodistuksen saanut	960
siirtynyt venäläisiin yksikköihin	702
siirtynyt suomalaisiin yksikköihin	253
yhteensä upseereita	955
siirtynyt siviilialalle	5
Muihin kadettikouluihin siirtynyt	92
Kadettikoulussa kuollut	26
Ennen loppututkintoa eronnut	621
Topografikunnasta ja Kadettikoulusta upseeriksi ylennetty yhteensä	1 197

Korkeimmat sotilasarvot

kenraali	20
kenraaliluutnantti	55
kenraalimajuri	106
eversti	153

Lähteet

O. V. H., 'Tilastotietoja Haapaniemen ja Haminan kadettiupseereista', *Kylkirauta*, 4/1936, s. 25–34; J. E. O. Screen, *The Entry of Finnish Officers into Russian Military Service, 1809–1917*, Ph.D. thesis, London, 1976, s. 330.

Viitteet

1. Tämä artikkeli on täydennetty Suomen Kadettikoulu Haminassa 1821–1903-seminaarissa pidetystä esitelmästä 20.11.1998.
2. L. G. Beskrovnyi, *Russkaia armia i flot v XIX veke* (Moskva, 1973), s. 81, 97.
3. Frans P. von Knorring, *Gamla Finland eller Det fordna Wiborgska Gouvernementet* (Åbo, 1833), s. 181.
4. *Uusi Suometar*, nro 81, 6.7.1877.
5. *Nya Pressen*, nro 13, 15.1.1887.
6. K. Osk. Wasastjerna, 'Förteckning öfver finnar, hvilka stå i tjenst vid ryska militären', *Finsk Militär Tidskrift*, 7/1888, s. 227–37.
7. O. V. H., 'Tilastotietoja Haapaniemen ja Haminan kadettiupseereista', *Kylkirauta*, 4/1936, s. 26.
8. *Finska Kadettkåren. 1812–1887* (Fredrikshamn, 1890), s. 1–50.
9. Hugo Schulman & Sigurd Nordenstreng, *Finska Kadettkårens elever och tjänstemän. Biografiska anteckningar 1812–1912* (Helsingfors, 1912); *Supplement I–III* (Helsingfors, 1922–61), nro 921; William C. Fuller, *Civil-Military Conflict in Imperial Russia 1881–1914* (Princeton, 1985), p. 159.
10. Schulman & Nordenstreng, nro 535.
11. Schulman & Nordenstreng, nro 92.
12. Birger Åkerman, 'Två krigare från föregående sekel. I. Generaladjutanten, generalen av infanteriet, friherre Anders Edvard Ramsay', *Suomen sukututkimusseuran vuosikirja*, 23, 1939, s. 149–55.
13. O. V. H., 'Tilastotietoja', s. 27.
14. P. A. Zayonchkovskii, *Samoderzhavie i russkaia armia na rubezhe XIX–XX stoletii 1881–1903* (Moskva, 1973), s. 199.
15. J. E. O. Screen, 'Våra landsmän'. *Finnish Officers in Russian Service. A Selection of Documents* (Åbo, 1983), s. 152–54.
16. Screen, 'Våra landsmän', s. 89.
17. Schulman & Nordenstreng, nro 214.
18. Schulman & Nordenstreng, nro 774.
19. Schulman & Nordenstreng, nro 464.
20. Beskrovnyi, *Russkaia armia i flot v XIX veke*, s. 605.
21. Schulman & Nordenstreng, nro 570.
22. Schulman & Nordenstreng, nro 660.
23. Schulman & Nordenstreng, nro 1085; *Hugo Backmansson 1860–1953. Taiteilija – sotilas – šakkimies* (Kouvola, 1995).
24. Screen, 'Våra landsmän', s. 148–49.
25. E. G. Palmén, 'Suomalaiset vieraan maan palveluksessa', *Oma maa. Tietokirja Suomen kodeille*, II (Porvoo, 1908), s. 339.
26. Schulman & Nordenstreng, nro 163.
27. Screen, 'Våra landsmän', s. 143.
28. Aikaisemmin mainitun sotaministeri Alexander Roedigerin isä.
29. Screen, 'Våra landsmän', s. 144–45.
30. Palmén, 'Suomalaiset vieraan maan palveluksessa', s. 341–42.

Summary

FINNISH CADETS IN THE RUSSIAN ARMY

From 1812 to 1903 young Finns had the opportunity to receive military training at the Topographical Corps at Haapaniemi and at its successor (from 1821) the Finnish Cadet Corps at Hamina. Some three-quarters of the cadets who attended these institutions eventually became officers, the majority serving at some time in the Russian army. Compared with the number of officers in that army, the former Finnish cadets were scarcely significant. And yet a disproportionate number of Finns in the Russian army attained high ranks. This was because of the nature of the Russian military educational system and the privileged position of the Finnish Cadet Corps within it. As the result of regulations which reflected imperial favour, the Finnish Cadet Corps was able to pass out many of its cadets into the guard, the artillery and the engineers where they began careers in parts of the army which offered particularly good opportunities for advancement. They were also well educated to compete for entry to the General Staff Academy, another route to career success.

Despite their high ranks, very few Finns occupied top-level posts in the Russian army. An exception was General Alexander Roediger, the War Minister from 1905 to 1909. He had not graduated from the Finnish Cadet Corps but had transferred from it to the Page Corps in St Petersburg in 1870. The Finnish Cadet Corps could not compete with the Page Corps as a springboard from which sons of the elite in the Empire began successful careers. Finns were more prominent in posts at a secondary level of importance, such as commanders and chiefs of staff of corps and divisions, and as commanders of guards regiments. That they did not obtain more top-level appointments was not the result of prejudice against them but was probably due to the working of patronage. Many capable senior Finnish officers in Russia were, through patronage, appointed to administrative posts in Finland and thus lost the opportunity to continue their careers in the Russian army. This diminished the number of capable men who remained and who may have lacked the appropriate patronage to advance to top-level Russian posts.

The Finns' significance cannot be measured solely in terms of senior appointments. To give a few examples of other notable Finnish cadets, General Axel Gadolin was eminent as a metallurgist, Lieutenant-General Alexander Järnefelt and General Axel Edvard Bonsdorff as geodeticians, while Lieutenant-Colonel Hugo Backmansson became a distinguished war artist.

Contemporaries saw the significance of the careers of Finns in Russia rather differently, in terms of how they demonstrated to the Russians the qualities of the Finnish people and acted as a substitute for a non-existent Finnish army. The Russians respected the Finns as honourable and useful officers. The Russian army accepted them and rewarded the fortunate and the capable. Finns recognized at the time that in this respect Russia's gain was Finland's loss.

SUOJELUSKUNNAT TIENHAARASSA 1921

Kesäkuussa 1921 käynnistynyt suojeluskuntajärjestön kriisi ei ole jäänyt tutkijoilta huomaamatta. *Jorma Parkkonen* ja *Veikko Witthfooth* laativat Helsingin yliopistossa jo 1968 pro gradu -tutkielmasa kriisistä. Ne keskittyvät suurelta osalta tapahtumien käsittelyyn julkisuudessa. *Martti Ahti* julkaisi 1990 laajan tutkielman ”Suoje-luskuntaselkkaus 1921”, jossa hän selvittää hyvinkin yksityiskoh-taisesti kesän 1921 monivaiheisen edustajakokouksen kulun. Hän on erityisen kiinnostunut erään oikeistoryhmän yrityksestä käyttää suojeluskuntia välineenä ryhmän tavoitteiden saavuttamiseksi. Ahti pohdiskelee myös 1921 huhutun vallankaappauksen uhkaa ja mahdollisuuksia. Sen sijaan kesän 1921 tapahtumien merkitystä suojeluskuntajärjestön kehitykselle sekä vapaaehtoisjärjestön ja valtiovallan keskinäisille suhteille ei ole vielä käsitelty läheskään tyhjentävästi. Kiista oli myös nuoren tasavallan kasvukipujen il-mentymä. Tämä kirjoitus on laadittu näitten tutkimuksellisten aukkojen täyttämiseksi sekä myös tapahtumakulun kuvauksen täydentämiseksi.

Tavoitteena itsenäisyys

Elokuussa 1918 perustetun suojeluskuntajärjestön toiminta ei läh-tenyt kunnolla käyntiin. Syitä oli monia. Eräs pahimmista oli sidon-naisuus kutsuntapiireihin ja niiden päälliköihin sekä oman hallin-tokoneiston puute, toisin sanoen itsenäisten toimintamahdollisuuks-

---

*Kari Selén (s. 1940) Suomen ja Skandinavian historian dosentti, filosofian tohtori. Tutkii suojeluskuntajärjestön historiaa. Kirja ”Sarkatakkien maa. Suojeluskuntajärjestö ja yhteiskunta 1918–1944”, ilmestyy v. 2000.

sien rajallisuus. Mannerheimin vastaanotettua valtionhoitajan tehtävän jouluna 1918 alkoi tapahtua. Hän ryhtyi yhdessä sotaministeri Rudolf Waldenin ja Elmo E. Kailan uudelleen aktivoiman Uuden Metsätoimiston miesten kanssa järjestelemään suojeluskuntajärjestön asemaa uuteen uskoon. Walden asetti komitean, jossa Kailan järjestön¹ miehillä ja samanhenkisillä, vanhoilla jääkäriaktivisteilla oli määrävä asema. Komitea laati asetusesityksen, joka olisi moninkertaistanut suojeluskuntien itsenäisyyden ja tehnyt siitä useassa suhteessa valtiosta riippumattoman. Walden vei esityksen valtioneuvostoon, joka teki esitykseen monia muutoksia, muun muassa palautti siihen vanhan asetuksen määräyksen, että suojeluskunnat täyttävät tehtävänsä ”hallituksen ohjeiden mukaan”. Mannerheim ja Walden eivät realisteina yrittäneet runnoa komitean tavoittelemaa asetusta lävitse. Uusi, 14.2.1919 annettu asetus loi kuitenkin suojeluskuntajärjestölle oman itsenäisen organisaation ja johdon.²

Rinnan asetuksen sorvaamisen kanssa valtionhoitaja ja Kailan järjestön miehet hakivat yhteistuumin järjestölle ylipäällikköä. Tehtävään nimitettiin vanha Haminan kadetti, eversti G. D. v. Essen. Hän oli Mannerheimin ehdokas, jonka suojeluskuntajärjestön puuhamiehet hyväksyivät. Vapaaehtoisjärjestölle ei sopinut määrätä päällikköä, joka ei olisi ollut tervetullut.

Suojeluskuntien vasta perustetussa yliesikunnassa kehitettiin maaliskuussa 1919 arvoituksellinen hanke Suomen Suojeluskuntain Liitto -nimisen rekisteröidyn yhdistyksen perustamiseksi. Sen säännöt olivat osittain identtiset suojeluskunta-asetuksen kanssa. Luonnollisesti säännöt korostivat yhdistyksen riippumattomuutta valtiosta aivan toisella tavalla kuin asetus. Heti kun hallitus oli antanut yhdistyslain edellyttämän perustamisluvan, yhdistyksen väliaikainen keskushallitus halusi ostaa varsin muodollisella hinnalla suojeluskunnille lainaksi annetut ja vastedes annettavat aseet ja ampumatarvikkeet sekä varusteet. Esitys päättyi arkistoon, sillä Waldenin mielestä asialla ei ollut mahdollisuuksia valtioneuvostossa.³ Yhdistyksen perustaminenkin jäi kesken. Mikäli se olisi saanut aseet, perustaminenkin olisi ollut pakko viedä loppuun. Osaselityksen yritykseen tarjoavat heimosodat ja haaveet Pietariin tehtävästä valloitusretkestä. Moisiin tarkoituksiin, joihin Suomen valtio ei voisi virallisesti osallistua, suojeluskuntajärjestön riippumaton, aseet omistava, rinnakkaisyhdistys olisi mitä käyttökelpoisin

väline. Hanke osoitti selvästi suojeluskuntien johdon halun saada järjestölle lisää itsenäistä liikkumavapautta ohi helmikuussa 1919 annetun asetuksen.

Otollisin aika suojeluskuntien itsenäisyyden lisäämiseen kului umpeen, kun kenraali C. G. E. Mannerheim hävisi presidentin vaalissa professori K. J. Ståhlbergille 25.7.1919. Se huolestutti suojeluskuntalaispiirejä, jotka olivat yleisesti tukeneet kenraalia. Hänen paluunsa vaalin jälkeen Helsinkiin oli yhtä juhlaa, jossa oli myös K. J. Ståhlbergin vastaisen mielenosoituksen piirteitä. Joissakin oikeistolaisissa piireissä haikailtiin suojeluskuntalaisten suurta lähetystyä, joka menisi eduskuntaan ja valtioneuvostoon esittämään valkoisen Suomen miesten vaatimukset. Suunnitelma ei onnistunut, koska suojeluskuntapiirien esikunnissa oli myös maltillisia jäseniä.⁴ Itsenäisyyttä oli sittenkin tyydyttävä voimistamaan asetuksen sallimissa puitteissa. Parhaan keinon siihen tarjosi nimityspolitiikka. Asetuksen mukaan tasavallan presidentti nimitti vain järjestön ylipäällikön ja esikuntapäällikön ja ylipäällikkö muut. Pitämällä huolta siitä, että tärkeille piiripäällikön paikoille tuli oikean hengen miehiä, jotka pitivät suojeluskuntien itsenäisyyden puolta, järjestöllä oli mahdollisuus profiloitua yhteiskunnassa.

Nimimerkki ”v. G.”

Kesäkuun 9. päivänä 1921 Hufvudstadsbladetissa julkaistiin lähetetty kirjoitus, jossa pohdittiin balttilaisen puolustusyhteistyön mahdollisuutta Suomen kannalta. Kirjoittaja ei luottanut Baltian maiden ja Puolan puolustuskykyyn ja varoitteli Suomea moisesta liittoutumasta. ”Aiotussa balttilaisessa liitossa Puola tulisi voimakkaimpana osapuolena sekä ylimielisimpänä ja itsevarmimpana dominoimaan sekä katsomaan yksin omien etujensa olevan varteentotettavia.” Puola voisi saattaa liittolaisensa ennalta arvaamattomiin tilanteisiin. Se voisi joutua tulevaisuudessa vakaviin ristiriitoihin Venäjän ja Saksan kanssa. Olisiko Suomi silloin valmis asettumaan sopimuksen pohjalta ”ei vain vanhaa perivihollistaan Venäjää vastaan, vaan myös uudelleen noussutta Saksaa, auttajaansa hädän hetkellä vastaan.” Ranskan johdolla Euroopassa harjoitettu ”kosto- ja häikäilemätön ryöväripolitiikka” ei voisi jatkua muuta-

maa vuotta pitempään. Vastavaikutus oli tuleva, kun Saksa ja Venäjä toipuvat.

”Puolan, Viron ja Latvian lyhyt vapauden unelma tulee saamaan kauhistuttavan lopun. Tulisiko Suomen todellakin nousta uppoavaan laivaan? Ei, me solmimme liiton vasta muutaman vuoden kuluttua ja silloin aivan toisten valtojen kanssa... Siihen asti selviämme yksin.”

Kirjoituksen alla oli nimimerkki ”v. G.”⁵

Nimimerkki oli Helsingin suojeluskuntapiirin päällikön, kenraalimajuri Paul v. Gerichin. Siksi kirjoitus herätti huomiota. Ranskan, Italian, Puolan, Romanian ja Latvian lähettiläät protestoivat. Italian lähettilään mielestä v. Gerich oli käyttänyt korkeintaan yksityishenkilöltä suvaittavia sanoja. Siksi tulisi harkita hänen saatamistaan yksityishenkilöksi. Moite oli otettava vakavasti, sillä kirjoitus oli ilmestynyt Suomen kannalta hankalalla hetkellä. Kiista Ahvenanmaan omistusoikeudesta odotti Kansainliiton ratkaisua, eikä Suomi halunnut heikentää ”goodwilliään”. Ei myöskään haluttu, että moinen kirjoittelu vaikeuttaisi käynnissä olleita kauppaneuvotteluita. Pääministeri J. H. Vennola, ulkoministeri Rudolf Holsti ja sotaministeri Onni Hämäläinen tulivat 11.6.1921 lopputulokseen, että v. Gerich oli erotettava. Täysilukuinen hallitus oli yksimielinen erottamisesta 14.6.1921.⁶ Siitä alkoi kesän kestänyt kiistely, joka laajeni koskemaan paljoo muutakin kuin v. Gerichin asemaa. Keskustelun kohteeksi nousi koko suojeluskuntajärjestön tulevaisuus.

Sotaministeri antoi v. Essenille tehtäväksi selvittää, oliko v. Gerich huomiota herättäneen kirjoituksen laatija. Asian myöntänyt v. Gerich katsoi, että reserviin siirrettynä upseerina hänellä oli täysi oikeus mielipiteen esittämiseen. Ministeri Hämäläinen veloitettiin ryhtymään tarvittaviin toimiin. v. Essen sai käskyn erottaa v. Gerich. Mikäli hän ei sitä tekisi, presidentti oli valmis erottamaan v. Essenin ja hänen seuraajansa saisi hoitaa asian. Aluksi v. Essen ja v. Gerich suhtautuivat vaatimukseen ymmärtäväisesti, mutta sävy muuttui pian kun kenraali Mannerheim palasi huvilaltaan Hangosta pääkaupunkiin. v. Essen katsoi, että ministeri oli ylittänyt valtuutensa ja että v. Gerichin rankaiseminen oli suojeluskuntajärjestön ylipäällikön oma asia. v. Essen oli kyllä valmis vapauttamaan v. Gerichin tämän omasta pyynnöstä. v. Essen oli ”löy-

tänyt" v. Gerichin eronpyynnön kaupunkiasunnostaan. Hallitus ei suostunut siihen, vaan vaati erottamista. Keskustelu presidentti Ståhlbergin kanssa 20.6.1921 ei sekään kääntänyt v. Essenin päätä. Presidentti pyysi v. Essenia eroamaan virastaan, mutta tämä kieltäytyi, koska hän katsoi toimineensa omantuntonsa vaatimuksen mukaan.

v. Essen oli varautunut muutoksiin järjestön johdossa. Hän kutsui 20.6. sähköitse suojeluskuntajärjestön edustajakokouksen koolle kesäkuun 23. päiväksi. Hän myös luonnosteli kiertokirjeen piiripäälliköille, jossa hän selosti erimielisyyden kärjistymisen omasta näkökulmastaan. Kysymys oli suojeluskunta-asetuksen hengen ja kirjaimenkin vastaisesta järjestön sisäiseen autonomiaan puuttumisesta. Hän korosti piiripäälliköille heidän velvollisuuksiaan ja esiintymiselle asetettavia vaatimuksia myös palvelustehtävien ulkopuolella. Suojeluskuntajärjestö oli täysin epäpoliittinen. Siksi suojeluskuntaupseerin piti olla tarkkana mielipiteitä esittäessään, etteivät lausunnot "kotimaassa tai ulkomailla herätä vihamielistä suhtautumista järjestöön, jonka ainoa tehtävä on suojata maata ja turvata sen oikeusjärjestystä".

Poliittinen itsemurha

v. Essen ei jäänyt yksin. Samana iltapäivänä hänen tuekseen oli kokoontunut vaikutusvaltainen ja hyvin oikeistolainen herraseurue. Läsnä olivat Harald Åkerman, Hannes Ignatius, Kai Donner, Alexis Gripenberg ja C. G. E. Mannerheim. Tilanne oli sikäli muutunut, että kiivasluontoinen v. Gerich oli peruuttanut eronpyyntönsä. Seurue ei hyväksynyt hänen mielipiteitään, vaan oli sitä mieltä, että loukattuja ulkovaltoja oli hyvitetävä. Mannerheimin mielestä kysymys oli ratkaistava tavalla, joka tekisi hallituksesta tapahtumaan syyllisen. v. Essen antoi ruotsiksi kirjoittamansa kiertokirjeen luonnoksen, jota Mannerheimkin oli hieman stilisoinut, Kai Donnerille. Tämä ryhtyi laatimaan suomenkielistä kiertokirjettä. Lisäksi v. Essen kirjoitti nimensä blanco-arkille, jotta Donnerin laatima kiertokirje saataisiin tarvittaessa matkaan nopeasti ja jotta siitä tulisi ylipäällikön virallinen kannanotto. v. Essen oli tehnyt ratkaisunsa vain hetkeä ennen kuin hän tapasi tasavallan presidentin. Se selittää hänen jäykkäniskaisen asenteensa Ståhlbergin

luona. Donnerin muotoilemaa kirjettä ei saatu lähetyskuntoon eikä matkaan, sillä presidentti erotti vielä samana iltana G. D. v. Essenin ja nimitti suojeluskuntajärjestön väliaikaiseksi päälliköksi sotaväen esikunnan päällikön, kenraalimajuri K. E. Bergin.⁷ Sen jälkeen varmennuksen hankkiminen v. Essenin kiertokirjeeseen olisi ollut, jollei mahdotonta niin ainakin hyvin vaikeaa eikä riskitöntäkään. Kiertokirje oli luonteeltaan päiväkäskyn saate, jossa selostettiin päiväkäskyyn otetun eropäätöksen taustoja. Tätä päiväkäskyä ei ollut olemassa, eikä sen laatimiseen enää ollut edellytyksiä. Lisäksi arvaamatonta v. Gerich saattaisi aiheuttaa yllätyksiä. Tasavallan presidentin sotilaskäskyn nopea laatiminen sai ajan kerta kaikkiaan loppumaan kesken.

K. E. Berg oli 51-vuotias Haminan kadettikoulun kasvatti, joka oli luonut uransa pääasiassa Venäjällä. Hän oli ollut J. H. Vennolan hallituksessa 1919–1920 sotaministerinä ja juuri palannut sotaväen esikunnan päällikön tehtävään. Hän kuului kansallismielisten aktivistien inhoamiin ”ryssänupseereihin”. Maatalousministeri Kyösti Kalliolle hän taas oli rehellinen ”ukko” Berg. Hänen vastustajansa olivat jo aikaisemmin yrittäneet saada hänet pois armeijasta. Elmo E. Kaila pyysi kahdesti toukokuussa Santeri Alkiota järjestämään ”Ilkkaan” kirjoituksen Bergin esiintymisestä Ilmajoen pattereiden valtauksen yhteydessä talvella 1918. Tarkoituksena oli riistää Bergiltä sotilaskunnia ja tehdä hänen viranhoitonsa mahdottomaksi. Bergin esikuntapäällikkyyttä oli turmiollinen asia. ”Tuo isänmaaton suom.ruots.-ryssäläisyys on siis saanut tukipylyvään lisää. Kaikki ne vetävät yhtä köyttä ja tukevat toinen toisiaan. Suoraan sanoen: isku vasten kasvoja ’irti ryssistä’ -periaatteelle.” Kailan mielestä ”B. pitää saada pois! Wilkamakin yksin on liikaa ja nyt tuo B. lisäksi. Tilanne käy sietämättömäksi.”⁸ On vaikea kuvitella kansallismielisille aktivisteille vastenmielisempää suojeluskuntajärjestön päällikköä kuin K. E. Berg.

Berg ryhtyi toimeen ripeästi. Hän laati päiväkäskyn v. Gerichin erottamisesta sekä kutsui edustajakokouksen koolle kesäkuun 23. päiväksi käsittelemään ”uuden vakinaisen Suojeluskuntain Yli-päällikön ehdokkaan” valitsemista. v. Essen sai kuulla puhelimitse Bergiltä 21.6.1921 erottamisestaan. Hän vaikeutti Bergin toimintaa kieltäytymällä luopumasta virastaan ennen kuin presidentin sotilaskäsky oli tavoittanut hänet, mikä tapahtui vasta iltopäivällä. Hän repi Bergin päiväkäskyn, jolla v. Gerich erotettiin, tietämättä,

että käskystä oli toinenkin, valokuvattu kappale. Kun päiväkäskyä ei ollut julkaistu eikä toimitettu Helsingin suojeluskuntapiiriin, v. Gerich katsoi, ettei häntä ollut erotettu, vaan piti kiinni 18.6. laatimastaan eronpyynnöstä. Berg joutui moiteryöpyn kohteeksi. Oikeistolehdistössä paheksuttiin hänen toimintaansa. Kadettiklubissa puhuttiin hänen erottamisestaan klubista. Mannerheim ei halunnut kuulla, mitä Bergillä oli sanottavanaan. Hannes Ignatius ilmoitti puhelimitse ottavansa tittelit takaisin. Paine kasvoi niin kovaksi, että Berg ajautui umpikujaan ja ampui itsensä 22.6.1921. Hän jätti jälkeensä lyhyen kirjeen, jossa hän pyysi ”älkää tuomitko minua väärin. Minussa poistuu maailmasta kunnian mies.”⁹

G. D. v. Essenin kertomuksen mukaan Berg ymmärsi pian toimineensa väärin. Näin itsemurha olisi ollut upseeritovereittensa paheksunnan kohteeksi joutuneen miehen sovitus.¹⁰ Mutta oliko totuus niin yksinkertainen? Aktivistiholtoa oli jo tehty yritys Bergin maineen mustaamiseksi, mutta Alkio ei ollut järjestänyt ”Ilkkaan” Kailan toivomaa kirjoitusta. Sittemmin Kaila oli saanut valaehitoisen selostuksen Bergin toiminnasta Ilmajoella tammikuussa 1918.¹¹ Vihjaistiinko Bergille, että selostus tai sen sisältämät tiedot päättyvät lehdistöön, on kysymys, johon emme saa vastausta. Mikäli Bergille kerrottiin edessä odottavasta skandaalista, hänellä ei ollut niissä oloissa vaihtoehtoa. Vaikka selostus ei olisikaan ollut totuudenmukainen, sen julkitulo olisi riittänyt tuhoamaan Bergin uran mahdollisista myöhemmistä täsmennyksistä ja korjauksista huolimatta. Jos näin oli, hänen piti ennättää ensin ja poistua kunnian miehenä niin kauan kuin se oli mahdollista. Kun Suomen vapaussodan niin sanotun virallisen historian, jonka päätoimittaja oli juuri Hannes Ignatius, toinen osa ilmestyi 1921, ei Ilmajoen tapausten kuvauksessa ollut mitään, mikä olisi heittänyt varjoa Bergin sotilaskunniaan.¹²

Itse asiassa tuon hetkisen poliittisen tilanteen hyvin tunteneen kenraalin ainoa virhe oli, että hän oli totellut tasavallan presidentin, ylipäällikön käskyä ja siten osoittanut lojaalisuutensa. Se oli omiaan vahvistamaan Bergin asemaa valtiojohdon silmissä ja tekemään hänestä entistäkin hankalamman kannon armeijan puhdistamista vaatineiden kaskessa. Valtiojohdon luottamusta vastaan kadettiklubin johdon, joka oli Bergin vastustajien käsissä, paheksuminen ei voinut painaa ratkaisevasti. On aihetta etsiä itsemurhan motiivia muualtakin, kuin vain vanhojen virkaveljien paheksun-

nasta. ”Suomen sosialidemokraatti” vihjaisi siihen suuntaan kuu-
kausi itsemurhan jälkeen peräänkuuluttaessaan tutkimusta, joka
selvittäisi oikeusprosessin tarpeellisuuden. Sinunkauppojen pe-
ruuttaminen ei anna aihetta oikeudenkäyntiin, kiristäminen ja uh-
kailu kylläkin. Vasemmistosta sivuttiin Bergin kohtaloa myöhem-
min pari kertaa eduskunnassakin. Puhujat eivät ykslöineet itse-
murhan syytä, mutta viittaukset kohdistuivat paremminkin jääkä-
reihin ja aktivisteihin kuin kadettiklubilaisiin.¹³ Arvoitukseen tus-
kin löytyy lopullista vastausta.

Lojaalisti saamansa tehtävän täyttäneen kenraalin itsemurha ei
rauhottanut tilannetta. Mielipiteenmuokkaus jatkui. Mannerhei-
min ja Åkermanin ympärille ryhmittyneet herrat koordinoivat oi-
keistolehtien kirjoittelua, hyvällä menestyksellä. Oikeistolehdet
asettuivat puoltamaan suojeluskuntajärjestön itsenäisyyttä.
”Suunta” otti sotaministeri Onni Hämäläisen erityisen huomion
kohteeksi. ”Suunta” oli oikeistolaisen ryhmän omistama poliittinen
viikkolehti, jonka toimituksen keskeinen jäsen oli Kai Donner. Kus-
tannus-Osakeyhtiö Suunta omisti toisenkin lehden, ”Suojeluskun-
talaisen Lehden”. ”Suunta” hehkutti Hämäläisen toimilla kansa-
laissodan aikana. Kirjoitus johti oikeudenkäyntiin, mikä puoles-
taan takasi, että ”tapaus Hämäläinen” pysyi julkisuudessa pitkään.
Hänen skandalisoimisensa ja kompromettoimisensa onnistui niin
hyvin, että hän joutui eroamaan ministerin paikalta syyskuun alus-
sa 1921. Karkeasti ottaen kokoomuksen ja ruotsalaisten lehdet vas-
tustivat hallituksen toimia, kun taas maalaisliiton ja edistyspuo-
lueen lehdet asettuivat tukemaan hallitusta. Porvarillisen leirin
sisäinen erimielisyys sopi hyvin vasemmistolehdille. Niiden mieles-
tä tapahtunut paljasti suojeluskuntien kansanvallalle vaarallisen
luonteen. Tämän vuoksi järjestö joutaisi hyvin lakkautettavaksi.¹⁴

Rintamalinjat

Mitkä olivat perimmäiset syyt kiistaan, jossa tunnelmat nousivat
näin kiihkeiksi? Muodollisesti erimielisyydet koskivat asetuksen
tulkintaa. Suojeluskunta-asetuksen ensimmäisen pykälän mukaan
suojeluskuntien ”tarkoituksena on hallituksen ohjeiden mukaan
edistää kansan puolustuskuntoisuutta”. Yhdestoista pykälä sääti:
”suojeluskuntain ylipäällikön ja hänen apulaisensa nimittää ja toi-

meen asettaa sotavoiman ylipäällikkö”, eli tasavallan presidentti. Kolmastoista pykälä taas totesi: ”Suojeluskuntain ylipäällikkö toimii sotaministerin alaisena suojeluskuntajärjestön kaikinpuoliseksi kehittämiseksi ja voimistuttamiseksi”. Toisaalta samainen pykälä totesi selvästi: ”Suomen suojeluskuntajärjestön toimintaa johtaa suojeluskuntain ylipäällikkö apunaan suojeluskuntain yliesikunta.” Suojeluskuntain ylipäällikkö nimitti piiripäälliköt, joilta vaadittavasta pätevyydestä asetus ei sanonut mitään, ei myöskään siitä, että nimitettävän pitäisi nauttia piirinsä luottamusta. Lisäksi ylipäällikkö palkkasi, apulaistaan lukuunottamatta, yliesikunnan toimihenkilöt, joiden tuli olla ”suojeluskuntain luottamusta nauttivia henkilöitä”. Asetus ei sisältänyt viitteitä siitä, miten tämä luottamus todettaisiin tai kuka myöntäisi heille eron virasta. Asetus jätti asioita sen verran avoimiksi, että erilaiset tulkinnat olivat mahdollisia.

Entinen sotaministeri Rudolf Walden lähetti ”Uuteen Suomeen” lausunnon, jossa hän pyrki selittämään asetuksen antamiseen liittyneitä periaatteellisia kannanottoja. Asetuksen tavoitteena oli ollut luoda itsenäinen suojeluskuntajärjestö. Jotta yhteys valtiovaltaan säilyisi, ylipäällikkö, mutta ainoastaan hän, jäi sotaministerin alaiseksi. Sen sijaan muu päällystö ja järjestön jäsenet eivät olleet alistussuhteessa sotaministeriin. He olivat alistettuja ainoastaan valtionpäämiehen nimittämälle suojeluskuntajärjestön ylipäällikölle.¹⁵ Waldenin muistia ei sovi asettaa kyseenalaiseksi. Hän vain muisteli asetusluonnosta, jota hallitus ei ollut hyväksynyt, vaan korjailut tuntuvasti. Hän ei kiinnittänyt huomiota annetun asetuksen ensimmäisen pykälän sisältämiin yleisiin määräyksiin.

v. Essenin mielestä sotaministeri ylitti selvästi valtuutensa vaatiessaan hänen nimittämänsä piiripäällikön erottamista. Hän ei asettanut kyseenalaiseksi tasavallan presidentin oikeutta erottaa suojeluskuntajärjestön ylipäällikköä¹⁶. v. Essen puhui mieluummin asetuksen hengestä – sellaisena kuin hän sen ymmärsi – kuin kirjaimesta, sillä käytännössä suojeluskuntajärjestön itsenäisyys sisäisissä asioissa oli hyvin kehittynyt. Hän ei ollut ylipäällikkökautenaan esitellyt sotaministerille yhtäkään suojeluskuntien sisäiseen itsenäisyyteen liittyvää asiaa. v. Essen ilmoitti presidentille tiedustelleensa asetuksen kirjoittamiseen osallistuneilta henkilöiltä, miten kolmastoista pykälä tuli ymmärtää viitaten myös Rudolf Waldenin ”Uudessa Suomessa” olleeseen lausuntoon. Näiden mu-

kaan sotaministerillä oli oikeus antaa suuntaviivoja, mutta ei puuttua yksityiskohtiin. Presidentti Ståhlberg oli vastannut kuivasti, ettei asetusta sovi tulkita toisin kuin se oli kirjoitettu.¹⁷

Pohjimmiltaan v. Essenin huoli ei ollut oikeudellista, vaan poliittista laatua. Kysymys oli suojeluskuntien autonomiasta ja tulevasta kehityksestä – roolista yhteiskunnassa. Aktivistit, joiden kesken toki vallitsi myös eriäviä mielipiteitä, kannattivat yleisesti ottaen hyvin itsenäistä suojeluskuntajärjestöä. Äärioikealla olisi haluttu tosiasiallisesti valtiovallasta riippumattomat suojeluskunnat. Tällä linjalla oli moni vaikutusvaltainen mies. Myös entinen valtionhoitaja C. G. E. Mannerheim lukeutui heihin. Linja merkitsi suojeluskuntajärjestön sisäpoliittisen tehtävän korostamista laillisen yhteiskuntajärjestyksen vartijana, monien mielestä vuoden 1918 valkoisen perinnön vaalijana. Lisäksi itsenäisellä suojeluskuntajärjestöllä saattaisi olla käyttöä vallitsevissa poliittisissa oloissa – olihan aktivistien katse tiukasti kääntynyt Itä-Karjalaan. Heimoveljien tukemisessa vapaasti liikuteltavat suojeluskunnat olisivat varsin käyttökelpoinen väline.

Suurta itsenäisyyttä puolusti myös järjestön vapaaehtoisuuteen perustuva toiminta. Kärsisikö se, jos valtiolta voisi puuttua suojeluskuntien sisäisiin asioihin? Se oli ongelma valtiovallallekin, joka myönsi suojeluskuntien suuren maanpuolustuksellisen merkityksen. Suojeluskuntatoiminnan elvyttämisessä talvella 1919 merkittävää roolia esittäneen Elmo E. Kailan mielestä vallan ja vastuun jaon tuli olla selvä. Kansanvaltaisen järjestön tuli olla sisäisesti itsenäinen. ”Jotta yhteys valtiovallan ja sk.-järjestön kanssa pysyisi katkeamattomana nimittää presidentti ylipäällikön ja määrää Eduskunta sen rahavarat – sk:t ovat siis täydellisesti riippuvaisia valtiomahdeista!” Kun presidentti määrää ylipäälliköksi suojeluskuntien luottamusta nauttivan henkilön, ”ei suojeluskuntain sisäistä elämää loukata, eikä kansanvaltaisuutta sen olemuksessa”. Sotaministeri ei missään tapauksessa saisi määrätä rangaistuksia. Kaila, joka Waldenin aikoinaan asettaman asetuskomitean jäsenenä jakoi entisen sotaministerin käsityksen, maalaili kauhukuvan: ”Tulee joku sosialisti, tulee joku johonkin muuhun puolueeseen kuuluva, käskee eroittamaan toismieliset, epämieluisat päälliköt. S.s. sotaministerihän voi tällä tavalla lyödä hajalle koko sk.-järjestön”.¹⁸ Tietyssä mielessä Kaila oli oikeassa. Suojeluskuntajärjestö ei pystyisi toimimaan ja täyttämään tehtävänsä ilman piiripäällik-

köjä. Toisaalta piiripäällikköjen nimittämiseen liittyi muitakin näkökohtia. Kun pätevyysvaatimuksia ei ollut, suojeluskuntain ylipäällikköllä oli vapaat kädet nimittää virkoihin sopivia, ”oikean” poliittisen näkemyksen omaavia siviilejä. Kun piiripäälliköilläkin oli oma nimitysvaltansa, kysymyksellä oli yleisempääkin merkitystä. Nimitysten avulla oli mahdollista vaikuttaa suojeluskuntalaisien arvomaailmaan ja mielipideilmastoon, eli suhtautumiseen yhteiskunnalliseen kehitykseen ja tapahtumiin. Se ei ollut demokraattisen järjestelmän kannalta mitenkään yhdentekevä asia. Suojeluskuntien johto oli pantu poliittisestikin paljon haltijaksi.

Erimielisyys koski myös asialla olleiden aktivistien asemaa yhteiskunnassa ja heidän poliittista valtaansa. Siinä suhteessa kiista tuli esille hankalaan aikaan. Kysymys ei ollut vain suojeluskuntajärjestön vaikuttajien ja hallituksen välisestä, vaan myös suojeluskuntajärjestön sisäisestä kädenväänöstä. Aktivistit olivat saaneet harmikseen huomata jo syksyllä 1918, että maalaisliitto oli ryhtynyt hankkimaan itselleen määräävää asemaa Pohjanmaan suojeluskunnissa.¹⁹ Yhteiskunnan jäsentymisen ja olojen vakiintumisen myötä oikeistoradikaalien asemat olivat muutenkin heikentyneet. Heidän intressien mukaista ei ollut, että heidän asemansa punnitaisiin myös suojeluskuntajärjestön sisällä järjestettävissä äänestyksissä. Kai Donner kirjoitti päiväkirjaansa ”On edelleen voitettava aikaa eikä tehtävä tyhmyyksiä tai ryhdyttävä toimiin, jotka hajottavat suojeluskunnat. Muussa tapauksessa piru meidät perii. Presidentti tosin johtaa politiikkaa, joka tähtää hajottamiseen tai itse asiassa hajottaa valkoisen rintaman”.²⁰ Donnerin muistiinpano merkitsi samalla tosiasian tunnustamista, että oikeistoradikaalit eivät pystyisi pitämään yllä valkoista rintamaa, vaan että kansalliseen yhtenäisyyteen tähtäävä valtavirta tulisi voittamaan ja oikeistoradikalismi häviämään kamppailun. Edessä olleelta edustajakoukselta ei voinut odottaa yksimielisyyttä loppuun asti. Sen sijaan vastapuoli, tasavallan hallitus oli yksimielinen.

v. Essenin mielestä hallitus käytti hyväksi tapahtunutta päästäkseen eroon hänestä ja v. Gerichistä. Toisin sanoen kysymyksessä olisi ollut tietoinen suojeluskuntajärjestön puhdistus. Jyrkkä v. Gerich johti hyvin oikeistolaista Helsingin piiriä, eikä v. Essenillä itsellään ollut vaikeuksia tehdä yhteistyötä oikeistoradikaalien kanssa ja toteuttaa metsätoimistolaisten aktivistien viitoittamaa suojeluskuntapolitiikkaa. Hänen mielestään v. Gerichillä olisi voitu ran-

gaista loukattuja ulkovaltoja tyydyttävällä tavalla muutenkin, esimerkiksi kieltämällä oikeus univormun käyttöön.²¹ v. Essenin havainnossa piilee ainakin vahva osatotuus. Alkuvaiheessa hallitus halusi nimenomaan antaa hyvityksen v. Gerichin loukkaamille ulkovalloille, mutta v. Essenin ja hänen taustavoimiensa osoittama kovakorvaisuus ja uppiniskaisuus muuttivat tilanteen. Itse asiassa he haastoivat yksimielisen hallituksen, jolla oli valtionpäämiehen tuki takanaan. Kiistasta tuli väistämättä arvovaltakysymys ja se lakkasi olemasta pelkkä asiakysymys. Näin suojeluskuntajärjestö itse nosti asemansa pohdinnan kohteeksi ja tarjosi valtionjohdolle kelvollisen tilaisuuden pahimmin hiertäneiden ongelmien ratkaisemiseen.

v. Essenin ollessa presidentin puhuttelussa tämä oli todennut: "Eversti tuntuu olevan sitä mieltä, että suojeluskunnat ovat valtiovaltiossa". v. Essen kiisti sen viitaten presidentin nimitysoikeuteen ja siihen, että järjestö oli riippuvainen eduskunnan myöntämistä määrärahoista.²² K. J. Ståhlberg oli siten ohimennen pukenut sanoiksi ehkä pahimman suojeluskuntiin liittyneen ongelman. Maa- ja metsätalousministeri Kyösti Kallion mukaan v. Gerichistä oli päästävä, "koska hänen toimintansa on isänmaan etua vahingoittava". Hallitus ei voinut "sallia, että suojeluskunnat harjoittavat omaa ulkopolitiikkaansa, vaan valtion avustamana täytyy sen ulkopolitiikassa noudattaa hallituksen politiikkaa", josta se vastasi eduskunnalle. Kallio arvioi tilannetta 21.6.1921:

"v. Essen y. m. (Mannerheim on 4 päivää ollut täällä) koettivat saada hallitusta perääntymään ja siis tunnustamaan, että meillä on aseellinen järjestö valtakunnassa, joka noudattaa toista ulkopolitiikkaa, kun hallitus. Mutta me emme nyt vä(i)stä, sillä tämä on kerran tuleva esille tämä kysymys, kuka on politiikan johdossa tässä maassa."²³

Hallitus suhtautui vakavasti esille nousseeseen ongelmaan. Se koontui lukuisiin neuvotteluihin kiistan aikana. Tarvittaessa presidentti Ståhlberg lähti Naantalista pääkaupunkiin asian tärkeiden vuoksi.²⁴ Sinänsä J. H. Vennolan hallitus suhtautui suojeluskuntiin hyvin myönteisesti. Ongelma oli saatava pois päiväjärjestyksestä suojeluskuntia vahingoittamatta. Hallituksen asiantuntijana kuulema yleisesikunnan päällikkö, kenraalimajuri Oskar Enckell todisti, että menee vuosia ennenkuin tultaisiin toimeen ilman suojelus-

kuntia, jotka muodostivat maanpuolustuksen välttämättömät reservit. Hallituksessa pohdittiin myös asetuksen selventämistä. Jos se tehtäisiin, sen tulisi vahvistaa hallituksen asemaa suojeluskuntiin nähden. Hallitus luopui ajatuksesta, jottei se kärjistäisi erimielisyyttä. Jo syntyneen sotkun selvittämisessä olisi siinäkin tarpeeksi.²⁵ Hallitus tunnusteli mielialoja edustajakokouksen alla. Kyösti Kallio keskusteli 22.6. tunnin maltillisiin suojeluskuntalaisiin lukeutuneen P. E. Svinhufvudin kanssa. Ministeri sai tietää, että v. Essen haluttiin uudelleen ylipäälliköksi. Myös Svinhufvud oli sitä mieltä. Entinen valtionhoitaja sai tietää, ettei presidentti tulisi nimittämään v. Essenä. Tässä yhteydessä Kallio näkyy tarjonneen ylipäällikkyyttä P. E. Svinhufvudille: ”Rupea itse”.²⁶ Se lienee ollut vain retorinen heitto, mutta se osoitti, ettei ministereilläkään välttämättä ollut selkeää kuvaa suojeluskuntajärjestön ajatellusta luonteesta ja tehtävistä. Svinhufvud oli poliitikko, joka olisi jäänyt sotilaallisissa kysymyksissä täysin sotilaskoulutuksen saaneiden alaistensa armoille. Svinhufvud olisi varmasti ollut mitä oivallisin ratkaisu monenkin kansalaisjärjestön johtoon, mutta olisiko hän ollut oikea mies armeijan reservin päälliköksi.

Kiistan aikana lausuttiin myös ruma sana vallankaappaus. Hurjia huhuja liikkui. Kerrottiin siviilipukuisten miesten kerääntyvän Helsinkiin suojeluskuntavarustus matkalaukussa ja majoittuvan kaikessa hiljaisuudessa yksityisasuntoihin. Tasavallan presidentin puoliso merkitsi päiväkirjaansa hieman naisellisesti kunnianarasta järjestöstä: ”Ei ole hyvä mennä sitä loukkaamaan. Elleivät tunne edesvastuutaan, voivat tehdä mitä tahansa, kapinayritykseen asti.” Ja hieman myöhemmin: ”Sattuu olemaan juhannusaatto – jos jotkut juovat itsensä juovuksiin ja tekevät kuka ties mitä suutuksissaan – ja sitten täytyy siihen puuttua.” Ester Ståhlbergin tietojen mukaan Rudolf Walden ja P. E. Svinhufvud olivat käyneet tynnyttelemässä edustajakokouksen osanottajia. Sotaväen päällikkö, kenraalimajuri K. F. Wilkamakaan, joka suhtautui suojeluskuntiin kielteisesti, ei näy sulkeneen pois kaappauksen mahdollisuutta. Rauhallisesti asioita tarkastellut P. E. Svinhufvud ei pitänyt kaappausyritystä mahdollisena. Taho, jonka epäiltiin mahdollisesti haaveilevan parlamentaarisen järjestelmän horjuttamisesta, oli Mannerheimin ympärille kerääntynyt löysä ryhmittymä. Ruotsin asiainhoitajan mukaan Mannerheim itse kiivaili taustaryhmässään vallankaappauksen puolesta. Maltillisemmat ovat eri mieltä. Hetki ei vielä ollut

kypsä, onnistuneelle kaappaukselle ei ollut edellytyksiä. Moiset keskustelun aiheet loppuivat heinäkuun puoliväliin mennessä, kun Mannerheim yhtäkkiä päätti lähteä Norjaan – Ranskan lähettilään mukaan, jottei vaan joutuisi komprometoiduksi. Kenraali ei halunnut astua kulisseista parrasvaloihin.

Kai Donner pohdiskeli, että oli tehtävä parhaansa sellaisten toimien estämiseksi, jotka johtaisivat avoimeen konfliktiin hallituksen ja suojeluskuntien välillä, ja ”enemmän tai vähemmän onnistuneeseen vallankaappaukseen”.²⁷ Äärioikealtakaan ei löytynyt vallankaappaukseen haluja. Donnerin merkintää lienee lupa tulkita siten, ettei Mannerheimin lähipiirissäkään uskottu kaappauksen mahdollisuuksiin. Kenraali itse tunsu suomalaisen yhteiskunnan ja siinä kansalaissodan jälkeen tapahtuneen kehityksen niin puutteellisesti, että hänellä ei ollut edellytyksiä täysin realistiseen tilannearvioon. Hän oli vielä riippuvainen taustaryhmästään. Svinhufvud oli ollut oikeassa. Suomessa ei ollut 1921 sellaista voimatekijää, joka olisi ollut sekä halukas että kykenevä vallankaappaukseen. Vielä muotoutumisvaihettaan elävistä epäyhtenäisistä suojeluskunnista ei ollut todellista vaaraa lailliselle yhteiskuntajärjestykselle, jonka puolustaminen sisältyi niille säädettyyn tehtävään.

Rintamalinjat olivat selvästi nähtävissä, mutta eri tarkkailijat näkivät ne hieman eri lailla. Ranskan Helsingin lähettilään mieleen tuli kahden vuoden takaisen presidentinvaalin asetelma. Silloin hävinneen Mannerheimin tukijat eivät vielä olleet tottuneet ajatukseen, että tasavallan korkein virka oli uskottu entiselle professorille. Kärhämässä oli revanssin hakemisen makua. Ruotsin tšekäläinen asiainhoitaja oli samoilla linjoilla. Mannerheim oli jäänyt sivuun suomalaisen yhteiskunnan kehittämistyöstä eikä hänen taustaryhmänsä ollut muuttunut sitten vapaussodan päivien. Mannerheim olisi itse pidellyt kulisseissa lankoja. Hän huomautti myös suojeluskuntarintaman sisällä vallinneesta jakaumasta: ruotsinkieliset olivat jyrkempiä ja suomenkieliset maaseutupiirit maltillisempia. Englannin lähettilään mukaan vastakkain olivat hallitus ja politikoivat upseerit, joiden palkan valtio maksoi. Hallitus oli päättänyt palauttaa upseerit ruotuun: siinä ongelman ydin.²⁸

Itse asiassa rintamalinjojen täsmällinen määrittelemine lienee mahdottomuus. Hyvän esimerkin siitä tarjoaa edustajakokoukseen valmistautunut Etelä-Pohjanmaan suojeluskuntapiiri, joka piti ylimääräisen kokouksen heinäkuun ensimmäisenä evästääkseen Hel-

sinkiin lähteviä edustajiaan. Paikalla oli 30 miestä piirin eri suojeluskunnista. Osa kannatti v. Essenin nimittämistä uudelleen virkaan, osa taas paheksui edustajakokousta ja hyväksyi hallituksen toimet. Kuitenkin vain yksi oli valmis antamaan hallitusta tukevan julkilausuman. Enemmistö oli sitä mieltä, että koska kokouksen esittämä henkilö ei kelvannut hallitukselle, uutta nimeä ei tullut esittää. Osa taas oli päinvastaista mieltä. Esitettiin myös käytännön ratkaisua suojeluskuntien aseman korjaamisesta niin, ettei vastaavia uusia ongelmia enää esiintyisi. Puheenvuoroissa oltiin niin sovinnaisia kuin hyökkääviäkin.²⁹ Edustajille tarjottiin eväitä melkoinen valikoima, josta sopi valita itselleen mieluisin vaihtoehto. Teki hän minkä valinnan tahansa, se edusti vain yhtä osaa piirin mielipidekirjosta. Lopultakin edustaja edusti nimenomaan omia käsityksiään. On selvää, ettei Etelä-Pohjanmaan piiri ollut tässä suhteessa mikään poikkeus. Sen sijaan se oli poikkeus siinä suhteessa, että siellä järjestettiin näinkin laaja kuulemiskokous.

Monipolvinen kokous

Edustajakokous alkoi 23.6.1921 klo 12. Oikeisto-oppositio ja heidän kannattajansa kokoontuivat jo aamuseitsemältä hiomaan taktiikkaansa; kokous tuli saada kannattamaan v. Essenin presidentille esittämää linjaa.³⁰ Edelliset edustajakokoukset olivat käsitelleet selvästi arkisempia ja helpompia asioita. Nyt oli toisin, mikä näkyi myös osanottajista. Viipurin piiri oli lähettänyt piiripäällikön parivaljakoksi itsensä P. E. Svinhufvudin. Oikeata laitaa edusti muiden joukossa Pohjois-Uudenmaan suojeluskuntapiirin Kai Donner. Paikalla oli myös lukuisia Elmo E. Kailan organisaation asiamiehiä. Jääkäritkin olivat vankasti edustettuina. Kiireellinen koollekutsuminen näkyi. Osalta edustajista puuttui valtakirja. Jollain piirillä sattui olemaan ylimääräinenkin edustaja paikalla. Lisäksi mukana oli koko joukko yliesikunnan toimenhaltijoita. Eversti v. Essen se-losti menettelyään ennen varsinaisen kokouksen alkua ja luki viimeisen päiväkäskynsä, minkä jälkeen hän poistui. Sen jälkeen puheenjohtajaksi valittiin yliesikunnan päällikkö Per Zilliacus.

Kokous haki vastausta kysymykseen sotaministerin oikeudesta määrätä suojeluskuntain ylipäällikkö erottamaan piiripäälliköitä. Kokouksen yksimielinen kanta oli kielteinen. Koska v. Essenin me-

nettely hyväksyttiin, oli vain luonnollista, että yksimielinen kokous halusi, että v. Essen nimitettäisiin uudelleen virkaan. Tämä yksimielisyys lienee ollut todellista. Kokous valitsi lähetystön esittämään edustajien kannan pääministerille. Jotta kiistaa ei kärjitetäisi sen enempää ”kokouksen kanta oli ilmoitettava Hallitukselle ei vaatimuksena vaan yhteisenä mielipiteenä”. Edustajilla oli myös haluja tivata hallitukselta sen perusteluja v. Gerichin ja v. Essenin erottamiselle sekä ”mihin toimenpiteisiin hallituksen taholta on ryhdytty tai ajotaan ryhtyä syntyneen ristiriidan onnellisesti ratkaisemiseksi”, mutta kohta pyyhittiin pois pöytäkirjasta. Lähetystä johti Per Zilliacus. Siihen kuului puheenjohtajan lisäksi kolme tiukan linjan vanhaa aktivistia Etelä-Hämeen, Vaasan ja Oulun piireistä, maltilliset P. E. Svinhufvud ja maalaisliittolainen, Etelä-Pohjanmaata edustanut kirjailija Artturi Leinonen sekä edistyspuolueeseen lukeutunut tamperelainen insinööri Sulo Heiniö, jolla tuli olemaan oma merkittävä roolinsa kiistan ratkaisemisessa. Kokous keskeytettiin kolmeksi ja puoleksi tunniksi.

Edustajat olivat jälleen paikalla klo 17 kuulemassa lähetystön terveisiä pääministeri Vennolalta. Hän oli ilmoittanut hallituksen suhtautuvan suopeasti suojeluskuntiin ja, että se piti mahdollisena muuttaa asetusta suojeluskunnille edulliseen suuntaan. Pääministeri ei kuitenkaan ilmoittanut, minkälaisista muutosta hallitus piti mahdollisena. v. Gerichin erottaminen oli ollut hallituksen mukaan lievin rangaistus, jota sopi käyttää tällaisessa tapauksessa. Kysymykseen v. Essenin nimittämisestä annettaisiin vastaus seuraavalla viikolla, kun presidentti olisi palannut Naantalista. Edustajat valtuuttivat Per Zilliacuksen noutamaan presidentin vastauksen. Jos v. Essen nimitettäisiin uudelleen, asia olisi kunnossa. Muussa tapauksessa pidettäisiin jatkokokous. v. Gerichin erottaminen kivoi sen verran joidenkin, todennäköisesti jyrkkien mieliä, että he tiedustelivat vielä Bergin antaman päiväkäskyn varmentamisesta. Yliesikunnan osastopäällikkö Eero Rydman ilmoitti varmentaneensa päiväkäskyn. Ministeri oli näyttänyt hänelle sotilaskäskyn, jolla hän oli erottanut v. Essenin ja määrännyt Bergin tilalle. Koska Bergin päiväkäsky ei ollut lainvastainen, hän oli varmentanut sen. Se kuului hänen velvollisuuksiinsa. Edustajakokous hyväksyi selityksen.³¹

Vaikka pöytäkirja ei kerrokaan käytetyistä puheenvuoroista, voi todeta kokouksen sujuneen rauhallisesti. Siihen sisältyi pakollisia kuvioita, kuten v. Essenin tukeminen ja hänen esittämisensä yli-

päälliköksi, vaikka hyvin tiedettiin, ettei häntä tulnaisi nimittämään. Pääministerikin oli ollut myönteinen luvattessaan asetuksen korjaamista. Kokouksen eri ryhmittymät käyttäytyivät maltillisesti, eikä voimasuhteita tarvinnut punnita, vaan yksimielisyys säilyi. Tosin Bergin päiväkäskyyn liittynyt kysymys antoi viittauksen, että rauhallisuus saattoi olla pettävää.

Hallitus vastasi v. Essenin nimittämistä koskeneeseen esitykseen vasta juhannuksen mentyä, 28.6., kun presidentti oli palannut Kultarannasta pääkaupunkiin. Se ei ”katsoen siihen mitä on tapahtunut ja mitä asiassa on ilmitullut” kannattanut v. Essenin nimittämistä eikä myöskään suunnitellut asetuksen muuttamista. Näin sen kanta asetuksen muuttamiseen näytti jälleen toisenlaiselta. Presidentin kanta oli sama. Edustajakokouksella oli ”tilaisuus esittää toivomuksensa uuden ylipäällikön nimittämisestä”. Se oli sentään sovinnollinen ele, sillä voimassa olleen asetuksen mukaan hallituksella ei ollut velvollisuutta tiedustella edustajien mielipidettä ylipäällikön henkilöstä. Jatkokokous oli koolla Helsingissä hotelli Fenniassa 2.–3.7.1921.³²

Tunnelma oli nyt kireämpi. Puhetta johti jyrkkiin oikeistolaisiin lukeutunut Etelä-Hämeen piiripäällikkö, Ernesti Suolahti, entiseltä ammatiltaan Hämeenlinnan lyseon voimistelun lehtori. Heti aluksi oikeistoradikaali Helsingin piirin edustaja halusi tehdä välikysymyksen. Siinä hän olisi puuttunut v. Gerichin erottamisen yksityiskohtiin. Kokous päätti äänin 17–14, että välikysymyksen tekemistä ei sallita kokouksen siinä vaiheessa. Tulos osoitti, että maltillisesti asioihin suhtautuvilla oli kokouksen enemmistö. Mikäli välikysymys olisi esitetty, keskustelu olisi siirtynyt käsittelemään jo tapahtuneita erottamisia sen sijaan, että olisi lähdetty hakemaan ulospäisyä hankalasta tilanteesta. Kokous, joka oli edelleen sitä mieltä, ettei ministerillä ollut oikeutta erottaa piiripäällikköä, päätti, ettei se ehdota uutta ylipäällikköä ennen kuin periaatekysymys erottamisoikeudesta on ratkaistu, ”ennenkuin Hallituksen suhtautuminen tämän kohdan tulkintaan nähden on kokoukselle tiedoksi annettu”. Kysymys oli myös suojeluskuntajärjestön ylipäällikön asemasta. Mikäli sotaministerillä olisi oikeus puuttua suojeluskuntien sisäisiin asioihin, ”siitä koituu varsin arveluttavia häiriöitä ja vapaaehtoisen suojeluskuntajärjestön ylipäällikön asema muodostuisi sen kautta vielä epäitsenäisemmäksi kuin vakinaisen armeijan päällikön.”

Ehdotuksen pääministerille jätettäväksi kirjeeksi oli laatinut vanha aktivisti ja Elmo E. Kailan luotettu, Jyväskylän piiripäällikkö Edvin Hämäläinen, kansakoulunopettajan taustan omaava siviilijohtaja. Sitä vastaan jätettiin neljä ehdotusta. Kai Donner edellytti sen lopun muuttamista muotoon ”ennenkuin Hallitus on asetuksen tämän kohdan ylläolevan käsityskannan mukaisesti selvemmäksi muuttanut”. Toisin sanoen Donner vaati hallituksen antautumista. Välikysymystä turhaan yrittänyt Hannes Markkula ehdotti, että mikäli v. Essenia ei nimitettäisi, suojeluskunnat liittyisivät Suomen Suojeluskuntain Liitoksi. Vaasalainen jyrkän linjan aktivisti Harald Boucht asettui periaatteessa samalle kannalle, muttei kannattanut esitystä. Keuruulainen lääkäri ja aktivisti Oskari Heikinheimo kannatti Donnerin esitystä siten täydennettynä, että siinä vedottaisiin myös pääministerin lausuntoon. Koska Markkulan, Bouchtin ja Heikinheimon ehdotuksia ei kukaan kannattanut, äänestettiin Donnerin ja Hämäläisen ehdotuksista. Hämäläisen luonnos voitti selvästi 27 äänellä 12 vastaan. Käyty keskustelu ja äänestys osoittivat, että vanhojen aktivistien rivit olivat pahasti hajallaan. Jyrkimällä vaihtoehdolla, liittymisellä yhdistykseksi, ei ollut mainittavaa kannatusta. Sen sijaan Donnerin edustamalla, kiistaa pitkittäväällä ja mutkistavalla esityksellä oli kolmanneksen kannatus. Kirjeestä sopimisen jälkeen kokous piti pitkän tauon, kun Ernesti Suolahden johtama lähetystö lähti pääministerin luo. Lähetystössä oli mukana kummankin laidan edustajia.

Vastausta saatiin odottaa myöhäiseen iltaan. Keskusteltiin muista asioista, kuten Bergin päiväkäskyn lähettämisestä piireille edellispäivänä, mikä ei miellyttänyt jyrkkiä. Per Zilliacus ilmoitti lähettäneensä Bergin päiväkäskyn 1.7. piireille. Mielestään hän oli tehnyt ”laillisesti ja omatuntonsa mukaan sekä noudattaneensa sotilaallisia sovinnastapoja”. Selostus tyydytti Hannes Markkulaa, mutta ei Vaasan piirin jyrkkiä edustajia. Heidän mielestään Zilliacus oli menetellyt väärin, koska edustajakokous oli hyväksynyt v. Essenin toiminnan, myös Bergin päiväkäskyn repimisen. Toisin sanoen virkamiehen olisi pitänyt noudattaa edustajakokouksen linjaa, ei säädöspohjaista ohjenuoraa. Zilliacuksen toiminnassa oli jotain oireellista. Suojeluskuntajärjestön palkattu johto alkoi nostaa profiiliaan ja menetellä oman harkintansa mukaan, vaikka se olisi poikennut v. Essenin kauden vaikutusvaltaisten taustavoimien aivoituksista.

Kokous sai hallituksen vastauksen vasta myöhään illalla, klo 22.30. Se ei sisältänyt mitään uutta. Hallitus viittasi suojeluskunta-asetuksen pykäliin, joiden perusteella ”hallituksella on oikeus antaa määräyksiä suojeluskuntain toiminnasta ja sotaministerillä oikeus antaa määräyksiä suojeluskuntain Ylipäällikölle”. Koska asetus saattoi kaivata täsmennyksiä, hallitus oli valmis valmistelemaan sellaisia, mikäli suojeluskuntajärjestö sitä pyytää. J. H. Vennola toivoi, ettei tulkintaerimielisyyksiä esiintyisi ja että hallituksen ja suojeluskuntajärjestön luottamukselliset välit säilyisivät. Kysymyksen tuleva uudistus voisi olla esimerkiksi järjestön johdon siirtäminen sotaministerin alaisuudesta presidentin alaisuuteen. Näin hallitus heitti pallon takaisin edustajakokoukselle. Kumpikin osapuoli pelasi aikaa. Siihen viittaa myös ilmoitus, ettei hallituksella ollut mitään sitä vastaan, että yliesikunnan päällikkö hoitaisi toistaiseksi ylipäällikönkin tehtäviä.

Myöhäisen ajankohdan johdosta kokous pääsi käsittelemään hallituksen vastausta vasta 3.7.1921 aamulla. Mielipiteitten kirjo oli melkoinen. Toista ääriäitaa edusti P. E. Svinhufvud, jota hallituksen vastaus tyydytti ja joka oli valmis käymään keskustelua ylipäällikön henkilöstä. Toista laitaa edusti Hannes Markkula, joka ehdotti pysyttävän edellisen kokouksen päätöksissä ja joka jäi mielipiteineen aivan yksin. Kokous asetti pienen valiokunnan laatimaan vastausehdotusta hallitukselle. Edustajakokous teki siihen vähäisiä muutoksia, minkä jälkeen suhteellisen sovinnollinen vastaus oli valmis. Edustajakokous oli tyytyväinen hallituksen haluun välttää ristiriitoja ja valmiuteen tarkistaa asetusta. Hyvään yhteistyöhön luottaen kokous asettaisi valiokunnan valmistelemaan muutosehdotuksia, jotka edustajakokous käsittelee saatuaan valitujen piiriesikuntien lausunnot. Valtioneuvoston tehtyä päätöksensä edustajakokous olisi valmis käsittelemään ylipäällikön nimittämistä. Jotta järjestön toiminta jatkuisi häiriöttä, esikuntapäällikkö saisi toistaiseksi hoitaa ylipäällikön tehtäviä. Näin ongelma saataisiin ratkaistuksi ja keskustelu sen eri vaiheista voitaisiin lopettaa. Työryhmään valittiin Per Zilliacus, P. E. Svinhufvud, piiripäälliköt Ernesti Suolahti Hämeenlinnasta ja Väinö Ikonen Porista ynnä Sulo Heiniö varsinaisina sekä Kai Donner, piiripäällikkö, jääkärimajuri Hans Hedengren Tampereelta ja Hannes Markkula varajäsenenä.³³

Hallitukselle näkyy tuottaneen tuskaa päätöksen tekeminen siitä, muutetaanko asetusta vai ei. Lopulta se oli valmis muuttamaan sitä, edellyttäen että edustajakokous pyytäisi sitä. Se oli selvä myönnytys edustajakokoukselle. Asetuksen muuttaminen oli poikkeusmenettely. Suojeluskunta oli laitos, josta olisi pitänyt säätää lailla. Hallitusmuodon 28 § tosin salli presidentille oikeuden antaa asetuksia asioista, jotka olivat ennestään hallinnollisilla säädöksillä järjestetyt. Suojeluskunnista oli annettu kaksikin asetusta ennen hallitusmuodon vahvistamista, joten menettelyyn oli mahdollista turvautua. Tosin se ei ollut stählbergilaisen hallintokulttuurin ihanteiden mukaista. Kolme vuotta myöhemmin oikeuskansleri jo piti moista menettelyä laittomana.³⁴ Nyt vähemmistöhallitus ratkaisisi asian, eikä eduskunnalla olisi mahdollisuutta vaikuttaa asiaan. Menettely ei sulkenut pois osapuolten keskinäisen sopimuksen mahdollisuutta. Sen sijaan eduskunnalle annettu ehdotus saattaisi hyvinkin muuttua käsittelyn aikana, mikä sulki vähemmistöhallitukselta sopimisen mahdollisuuden. Lisäksi eduskuntakäsittely olisi toivottoman hidasta, sillä suojeluskuntia vastustava vasemmisto äänestäisi esityksen vuorenvarmasti yli vaalien.

Kiista oli herättänyt tavatonta huomiota lehdistössä. Sen johdosta edustajakokous antoi julkisuuteen sovittelevan lehdistötiedotteen. Siinä pahoiteltiin monien lehtien kirjoittelua, ”joka on ollut kaukana maltillisesta ja asiallisesta käsittelystä, esittämällä osaksi totuudesta poikkeavia tietoja asian vaiheista, osaksi kiihkeitä hyökkäyksiä puoleen ja toiseen”. Siksi edustajat toivoivat, ”että ne sanomalehdet, jotka tahtovat kannattaa suojeluskunta-asiaa maassamme, vastaisuudessa noudattaisivat asiallisempaa esitystapaa suojeluskunta-asioista kirjoittaessaan”.³⁵ Edustajakokouksella oli halu esiintyä sovittelevana ja lakaista roskat piloon maton alle.

Svinhufvudin komitea ja asetuksen korjaaminen

Ristiriita oli pahimmillaan edustajakokouksen kokoontuessa 2.7.1921. Huhuttiin jopa hallituksen erosta, mihin presidentti ei olisi suostunut. Todellisuudessa tilanne ei ollut niin paha. Kun seuraavana päivänä sovittiin ratkaisun hakemisesta ongelmaan asetuksen korjaamisesta, pahin oli jo ohitse. Tiedettiin, että aika työskenteli maltillisen ratkaisun puolesta. Äärimmäistä kiihtymys-

tä ei voi pitää yllä kovin pitkään, ellei tartuta jyrkkiin toimiin. Jyrkkien ote kehityksestä oli tuomittu kirpoamaan sitä mukaa kun yllätetty hallitus sai oman taktiikkansa kuntoon ja epävarmat kokousedustajat ajatuksensa järjestykseen. Ulkoministeri Rudolf Holsti oli tyytyväinen. Asia oli jo ratkennut ja hallitus saavuttanut ratkaisevan voiton. Asia järjestettäisiin siten, että järjestön upseerit tulisivat tiukemmin hallituksen kontrolliin ja järjestöä estettäisiin toimimasta ilman hallituksen valvontaa.³⁶ Holstilla oli paha tapa ummistaa silmänsä tosiasioilta ja suhtautua toiveisiinsa kuin jo tapahtuneisiin asioihin. Niin nytkin. Kiista ei ollut lainkaan niin lähellä ratkaisua, kuin ulkoministeri halusi nähdä sen olevan.

Per Zilliacuksen johtama työryhmä laati vähäiset muutosehdotukset asetukseen. Suojeluskuntien tehtävät ja organisaatio säilyisivät ennallaan. Muutoksia esitettiin oikeastaan vain nimitysasioihin. Tasavallan presidentti nimittäisi suojeluskuntajärjestön ylipäällikön, yliesikunnan päällikön sekä osastopäälliköt. Piiripäällikön nimittäisi suojeluskuntain ylipäällikkö. Kuitenkin tasavallan presidentti nimittäisi vakinaisessa palveluksessa olevan upseerin piiripäälliköksi. Paikallispäällikön nimittäisi piiripäällikkö. Nimittävien tulisi nauttia suojeluskuntain luottamusta. Nimittävä viranomaisena myöntäisi myös virkaerot. Lisäksi työryhmä esitti suojeluskuntain ylipäällikön siirtämistä sotaministerin alaisuudesta tasavallan presidentin alaiseksi³⁷. Työryhmä puuttui vain epäselvyyttä ja kiistaa aiheuttaneisiin asetukseen kohtiin.

Zilliacuksen työryhmän ehdotus päättyi valtioneuvoston 11.8.1921 asettaman komitean käyttöön. Menettely vähensi suojeluskuntapiireiltä työryhmälle pyydettyjen lausuntojen merkitystä. Komitean puheenjohtajaksi kutsuttiin senaattori P. E. Svinhufvud. Edustajakokouksen asettaman työryhmän jäsenistä mukaan otettiin Per Zilliacus. Yliesikunnan osastopäällikkö Eero Rydman kutsuttiin komitean jäseneksi ja sihteeriksi. Maalaisliitosta komiteaan kutsuttiin kiistassa maltillisella puolella ollut Artturi Leinonen ja edistyspuolueesta varsinaissuomalainen kansanedustaja ja piiriesikunnan jäsen Arvi Kontu. Lisäksi mukana olivat lähinnä ammattimiehinä yleisesikunnan päällikkö, kenraalimajuri Oskar Enckell ja entinen edistyspuolueen kansanedustaja, Hyökkäysvaunurykmentin komentaja, eversti Aarne Sihvo. Hallitus rajoitti siististi jyrkempiä kantoja edustaneiden vaikutusmahdollisuuksia asetusmuutosten jatkovalmistelussa.

Komitean lähtökohta oli väljempi, vaikka sen tekemät konkreettiset ehdotukset eivät ulottuneetkaan juuri sen pitemmälle kuin Zilliacuksen työryhmälläkään. Tavoitteena oli muun muassa järjestää suojeluskuntien suhde puolustuslaitokseen läheisemmäksi. Suojeluskuntajärjestö tuli liittää ”entistä kiinteämmin valtiovallan etupiiriin”. Monilla suojeluskuntia koskevilla asioilla oli laajempaakin merkitystä. Niiden ratkaisua ei voisi jättää yksin suojeluskuntain ylipäällikölle, ”joka edustaa ainoastaan yhtä puolustuslaitoksen osaa”. Koska suojeluskunnat tarvitsisivat hyvin pätevää henkilökuntaa, sen keskeisten toimenhaltijoiden edut ja oikeudet tuli voida rinnastaa aktiiviupseerien vastaaviin. Korkean vaatimustason vuoksi piiripäällikkötasolla jouduttaisiin turvautumaan vakinaisen väen upseereihin, jotka kuuluivat tasavallan presidentin nimitysvallan piiriin. Ylipäälliköksi ja esikuntapäälliköksi tulisi aina nimittää vakinaisessa palveluksessa oleva upseeri. Suojeluskuntain ylipäälliköllä tuli olla sotaväen päällikköön ja yleisesikunnan päällikköön rinnastettavissa oleva asema. Tämä järjestyisi siirtämällä suojeluskuntain ylipäällikkö suoraan tasavallan presidentin alaiseksi komentajaksi. Komitean periaatelinjaus oli aika voimakkaasti suojeluskuntien autonomiaa rajaava pyrkiessään määrittelemään sille entistä selvemmät pelisäännöt. Komitea oli olennaisesti samoilla linjoilla Zilliacuksen työryhmän kanssa. Työnjako sotaministerin ja suojeluskuntain ylipäällikön kesken määrättiin yksiselitteisesti. Sotaministeri olisi esittelevä viranomainen täytettäessä suojeluskuntain ylipäällikön ja esikuntapäällikön virkoja sekä milloin nimitettävä oli aktiiviupseeri. Suojeluskuntain ylipäällikkö hoitaisi muut esittelyt tasavallan presidentille. Komitea ja työryhmä olivat pitäneet loppuksi yhteisistunnon, johon kokousopposition johtaja Kai Donner ei päässyt osallistumaan.³⁸

Aika ei ollut vielä rauhoittanut edustajakokouksen edustajia, kun he 9.9.1921 kokoontuivat käsittelemään asetusehdotusta. Harald Boucht moitti Zilliacusta ja Rydmania jyrkästi siitä, että he olivat poikenneet edellisen kokouksen päätöksistä ja tehneet edustajakokouksen asettamasta työryhmästä valtion komitean apulimen. Näin he olisivat vesittäneet suojeluskuntajärjestön vaikuttamisen mahdollisuudet asiassa. Samalla kun Zilliacus otti itselleen kaiken vastuun menettelystä, hän huomautti, ettei hän ollut toiminut edellisen kokouksen päätösten vastaisesti. Kokous kävi lukuisin äänestyksin lävitse muutosehdotukset. Asialliset erimielisyydet koskivat

suojeluskuntajärjestön ylipäällikön asemaa. Edustajakokous halusi voimistaa sitä ja vastaavasti supistaa sotaministerin esittelemien asioiden määrää. Ministerille haluttiin jättää esittelyoikeus vain ylipäällikön ja esikuntapäällikön vakansseja täytettäessä. Muut esitelyt hoitaisi suojeluskuntain ylipäällikkö, vaikka nimitettävä olisi-kin aktiiviupseeri. Lisäksi hänelle haluttiin oikeus nimittää yliesikunnan osastopäälliköt. Muotoiltuaan kantansa kokous piti tauon, jotta hallitus voisi ottaa kantaa vastaehdotukseen. Keskustelu ylipäälliköstä käytäisiin vasta, kun periaatekysymykset on ratkaistu.³⁹

Vajaan neljän tunnin kokoustauko venyi lopulta viikon mittaiseksi. Hallitukselle olisi jäänyt aikaa kovin niukasti vastauksen soraamiseen. Lisäksi se oli vajaalukuinen. Valtioneuvostossa asetusta viimeisteltiin presidentin ja useamman ministerin voimin. Hallitus teki joitakin lähinnä tyylillisiä muutoksia komitean esitykseen myös edustajakokouksen esityksen mukaisesti. Itse asia ei ollut muuttunut. Piiripäällikön ei enää tarvinnut nauttia suojeluskuntapiirinsä luottamusta. Riitti, että hänestä hankittiin piiriesikunnan lausunto, mikä kyllä käytännössä merkitsisi samaa kuin luottamuksesta varmistuminen. Hallitus asetti 16.9.1921 edustajakokouksen ”ota tai jätä” -tilanteeseen. Jollei viimeinen asetusehdotus kelpaisi, vuoden 1919 asetusta saisi jäädä voimaan. Edustajat totesivat Kai Donnerin johdolla, ettei ollut muuta mahdollisuutta kuin jättää asia hallituksen päätettäväksi. Viimeisen version ongelmalliseksi koetut pykälät luettiin läsnäolijoille vasta tämän päätöksen jälkeen. Vuorossa oli jälleen tauko, kun viestiä lähdettiin viemään hallitukselle. Viestinviejät saattoivat ilmoittaa klo 19.30 istuntoaan jatkaneille edustajille, että asetusta oli hyväksytty hallituksen tarjoamassa muodossa. Kai Donner ei malttanut olla esittämättä pöytäkirjaan lausumaa, että asetusta ei ollut täysin tyydyttävä, mutta kokous katsoi ”kuitenkin suojeluskuntien voivan sen puitteissa jatkaa toimintaansa”. Tämä oikean laidan mielipiteen ilmaus hyväksyttiin ikäänkuin hyvityksenä kokouksessa vähemmistöön jääneelle ryhmitykselle 25 äänellä 9 ääntä vastaan.⁴⁰

Ylipäällikön etsintä

v. Gerichin erottamispäätöksestä ennätti kuluu kolme kuukautta ennen kuin suojeluskuntien edustajakokous pääsi käsittelemään

asiaa, jonka vuoksi K. E. Berg oli sen koolle kutsunut, esityksen tekemistä uudeksi ylipäälliköksi. Toki ylipäällikön henkilöstä oli esitetty spekulatioita kriisin alusta alkaen. Porissa piiriesikunta oli jo 22.6. asettanut ehdokkaansa järjestykseen: 1) C. G. E. Mannerheim, 2) Rudolf Walden ja 3) Bruno Jalander. Elmo E. Kaila, joka ei itse osallistunut edustajakokouksiin, oli muuten ahkerana. Hänen serkkunsa, jääkärikapteeni ja Mikkelin piiripäällikkö Kaarlo Johannes Kaila kääntyi kesäkuun viimeisenä päivänä Mikkelin maaherran Ernst Rosenqvistin puoleen pyytäen häntä ehdokkaaksi virkaan. Rosenqvist oli talvella 1919 ollut Mannerheimin alkuperäinen ehdokas suojeluskuntain ylipäälliköksi. Kun hän oli kieltäytynyt tehtävästä, oli päädytty vähitellen G. D. v. Esseniin. Rosenqvist kieltäytyi jälleen ehdottomasti samalla suositellen kahta erinomaista miestä, Erik Heinrichsia ja K. E. Levälahtea. Ei ole vaikea arvata, mistä sinänsä komea ajatus oli lähtenyt: mannerheimiläiset lyötäisiin Mannerheimin alkuperäisellä kahden vuoden takaisella ehdokkaalla.

Elmo E. Kaila oli jo kesäkuussa keksinyt toisenkin ehdokkaan ylipäälliköksi. Hän oli Kenttätykistörykmentti 1:n komentaja, jääkärieverstiluutnantti Lauri Malmberg. Kaila tarjosi häntä ehdokkaaksi maalaisliittolaisille. Ainakin Per Zilliacus, Sulo Heiniö ja Viipurin piiripäällikkö kävivät taivuttelemassa Malmbergia ylipäällikön tehtävään. Malmberg viihtyi hyvin rykmentissään eikä ollut innostunut ajatuksesta siirtyä suojeluskuntien palvelukseen. Heiniölle jäi kuitenkin käsitys, että Malmberg saattaisi suostua tehtävään, mikäli hänet siihen määrättäisiin. Itse asiassa hallituksessa päädyttiin pitämään Malmbergia ylipäällikön tehtävään kelvollisena jo pari päivää ennen asetustiistan ratkaisua. Siten hallitus ei ollut riippuvainen yksinomaan Fenniaan kokoontuvien edustajien mielipiteistä, vaan sillä olisi kelvollinen ehdokas omastakin takaa. Malmberg ei suinkaan ollut ainoa ehdokas, jolla oli kannatusta. Myös Per Zilliacuksen kannatus oli vahva. Mikäli hän ehdottomasti kieltäytyisi tehtävästä, ainakin Etelä-Hämeen piiri oli päättänyt syyskuun alkupuolella, että sille kelpaisi Malmbergkin. Zilliacuksen pysyttelemisen virasta käydyn kilpailun ulkopuolella oli ymmärrettävää. Hän oli toiminut määrätietoisesti kantaa ottaen kriisin aikana. Hänellä oli sen vuoksi vastustajia. Ei olisi onnellista, jos järjestö saisi mielipiteitä jakavan johtajan.⁴¹

Zilliacus ryhtyi painostamaan Malmbergia, jolle annettiin harjonta-aikaa heinäkuun loppuun. Koska hän ei ollut ilmestynyt yli-

esikuntaan eikä pukahtanut asiasta, Zilliacus katsoi vaiteliaisuuden hyväksymisen merkiksi, minkä hän aikoi ilmoittaa puolustusministerille ja piirien edustajille. Esikuntapäälliköllä oli huomattomat mahdollisuudet toimia ehdokkaansa puolesta, kun asetustustyöryhmän ja Svinhufvudin komitean jäsenet kokoontuivat Helsingissä.⁴² Asia oli hoidettava diskreetisti ja siihen Zilliacus oli oikea mies.

Tahtipuikkoa heilutti 16.9.1921 kokoontuneessa edustajakokouksessa Kai Donner, joka tarjosi vielä kerran vanhojen päätösten nojalla ylipäälliköksi G. D. v. Essenä. Per Zilliacuksen ilmoitettua jo ennestään tunnetun asian, ettei presidentti nimittäisi v. Essenä, Donner esitti pöytäkirjaan merkittäväksi valittelut sen johdosta, ettei presidentti katsonut voivansa nimittää v. Essenä. Lausuma hyväksyttiin äänin 24—4. v. Essen oli käymässä ongelmaksi. Edustajakokouksen lähetystö oli vain viikko aikaisemmin käynyt varmistamassa, että v. Essen olisi vielä käytettävissä ylipäällikön tehtävään. Nyt hänestä piti päästä korrektisti eroon, jotta uuden nimen esittäminen kävisi tyylikkäästi siten, että edustajakokous ei joutuisi perumaan aikaisempia päätöksiään. v. Essen ei ollut ilahnutun asiain saamasta käänteestä, ja edustajakokous joutui luopumaan hänen ehdokkuudestaan.

Ylipäällikön etsintää jatkettiin illalla ensin epävirallisissa merkeissä. Donner otti esille oikeistolaisissa taustajoukoissa kehitellyn ajatuksen Mannerheimin nimittämisestä suojeluskuntajärjestön ylipäälliköksi. Kun matkalla ollut Mannerheim oli tavoitettu ja hänen suostumuksensa saatu, edustajat aloittivat virallisen kokouksensa puolesta yöstä. Pöytäkirjan mukaan edustajat päättivät yksimielisesti esittää Mannerheimin nimittämistä tehtävään. Samalla asia päätettiin pitää salassa presidentin ratkaisuun asti. P. E. Svinhufvud, Oskari Heikinheimo ja Kai Donner saivat tehtävän toimittaa esityksen perille.⁴³

Seuraavana päivänä edustajakokous sai kuulla 3.9.1921 sotaministerin tehtävät vastaanottaneen Bruno Jalanderin välittämän viestin, ettei presidentti suostunut nimittämään Mannerheimia, mikä tuskin oli suurikaan yllätys monelle edustajalle. Miksi presidentti ei nimittäisi kenraalia? Hallituksessa tiedettiin hyvin Mannerheimin asenne kiistassa sekä hänen kuulumisensa v. Essenin tukijoihin. Ei myöskään sovi unohtaa Ståhlbergin ja Mannerheimin taanoista rivaliteettia ja jyrkästi toisistaan poikkeavia näkemyksiä

noudatettavasta politiikasta. Mannerheimin nimittäminen ylipäälliköksi olisi myös vesittänyt hallituksen siihenastiset saavutukset. Tavoitteenahan oli suojeluskuntien saattaminen entistä parempaan kontrolliin, mikä tuskin olisi onnistunut, jos Mannerheim olisi ollut järjestön johdossa. Hän olisi ollut liian mahtava. Ester Ståhlberg merkitsi päiväkirjaansa kiistan jo poistuttua päiväjärjestyksestä:

”Hänellä olisi ollut oma armeijansa paljon suurempi kuin valtion armeija ja milloin tahansa olisivat voineet seistä vastustusten – niin voi otaksua. Se asia näytti uhkaavalta kesällä.”

Noihin aikoihin Neuvosto-Venäjä alkoi tiukentaa otettaan Suomen rajoilla ja huhujen mukaan vahvistaa sotilaallista voimaansa Kanaksella. Tilanne vaati Suomelta malttia ja ylilyöntien välttämistä. Mahdollisesti Ståhlberg yksinkertaisesti pelkäsi kontrollin pettämistä, jos Mannerheim ja hänen taustavoimansa pääsisivät ohjailemaan suojeluskuntia. Tilanne saattaisi silloin riistäytyä valtiojohdon käsistä.⁴⁴

Seuraavaksi ehdokkaaksi edustajakokoukselle tarjottiin Suomen Yhdysvaltain-lähettilästä ja teollisuusmiestä A. H. Saastamoista, jonka ansiot Suomen itsenäistymistaistelussa olivat kiistattomat. Mutta hän kieltäytyi. Sen jälkeen Kai Donner ehdotti, ettei kokous enää asettaisi uutta ehdokasta, mikä hyväksyttiin äänin 22–15. Sihteerinä toiminut Sulo Heiniö merkitsi pöytäkirjaan vastalauseensa. Hänen mielestään kokouksen ei tulisi luopua

”nyt tavaksi tulevasta oikeudesta asettaa ylipäällikköehdokkaita, sillä voisihan sattua, että tämän päätöksen johdosta ei pidettäisi enää tarpeellisenakaan kuulla kokouksen mieltä ja se olisi meidän nyt hyväksytyjen periaateittemme vastaista”.

Sen jälkeen Donner täsmensi kokouksen päätöstä, joka

”ei johdu mistään rettelöimishalusta tai mielenosoitustarkoituksessa, vaan puhtaasti asiallisista syistä. Se toivoo, että sota-vaen ylipäällikkö onnistuu löytämään asetuksen vaatimukset täyttävän henkilön ylipäällikön toimeen.”

Näin jakautunut kokous heitti pallon taas takaisin hallitukselle. Donner ja Heikinheimo saivat tehtävän ilmoittaa päätöksestä sotaministeri Bruno Jalanderille.⁴⁵

Kai Donnerin toiminnassa oli oma linjakkuutensa. Hänen linjansa poikkesi täysin Svinhufvudin komitean näkemyksestä, että ylipäällikön tuli olla aktiivipalveluksessa oleva upseeri. Oikeiston ehdokkaat olivat voimakkaita valkoisia persoonia, kaksi evp-upseeria ja yksi siviili. He olisivat korostaneet suojeluskuntajärjestön itsenäisyyttä, ei integroitumista ympäröivään yhteiskuntaan. Tämä tarjoaa myös mahdollisuuden selittää Donnerin ehdotusta, ettei enää uusia ehdokkaita asetettaisi. Donnerhan ei itse selittänyt esitystään. Olisi ollut erittäin vaikeaa löytää aktiiviupseerien piirin ulkopuolelta sellaista uutta ehdokasta, jolle olisi saatu yksimielinen kannatus. Keskustelu olisi väistämättä nostanut esille myös vaki-naisessa palveluksessa olleita upseereita, joiden kannatus olisi saattanut nousta yli oikeistoradikaalien uusien ehdokkaiden kannatuksen. Siltä kannalta oli parempi jäädyttää tilanne ja ehkä myös säilyttää puhevalta tulevaisuudessakin. Uusi asetushan edellytti, että ylipäällikkö nauttisi järjestön luottamusta, joten hallitus joutuisi pyytämään lausuntoa kandidaateistaan suojeluskunnilta.

Malmbergia koskeneet spekulatiot eivät olleet mikään salaisuus. Kai Donnerilla, joka valitti 12.9.1921 olevansa epätietoisuuden vallassa, oli myönteinen kuva Malmbergista. ”Mikäli ymmärän, hän kuulu niihin jääkäreihin, jotka olivat säilyttäneet jääkärihengen paremmin kuin useimmat ja joka ei ujostele sanoa mielipidettään”. Jos Malmberg ei tulisi kysymykseen, ilmeisesti lähinnä juomatapojensa vuoksi, niin ehkä Hägglund. ”Hän on eräs kyvykkäimmistä upseereistamme vaatimaton, syrjäänvetäytyvä ja ennenkuulumattoman työteliäs.” Donner epäili, etteivät everstiluutnantit Erik Heinrichs ja Erik Jernström olisi tarpeeksi itsenäisiä henkilöitä suojeluskuntain ylipäälliköksi. Vanhan väen upseereilla Rudolf Waldenilla ja Harald Åkermanilla ei olisi riittävää kannatusta. Donnerin epätietoisuus oli ohitse heti seuraavana päivänä. Suojeluskuntain ylipäälliköksi piti valita Mannerheim.⁴⁶

Nimityskysymyksen ajautuessa umpikujaan edustajakokouksessa sisäministeri Ritavuori otti yhteyden puoluetoveriinsa ja kokouksen sihteeriin Sulo Heiniöön. Asia oli saatava pois päiväjärjestyksestä. Heiniö korosti, että olisi tärkeää, että nimitettävän henkilön nauttima luottamus voitaisiin todeta. Hän oli valmis yhdessä Zilliacuksen kanssa herättämään keskustelun vaikka pöytäkirjan ulkopuolella. Kysymys oli nimenomaan Malmbergista. Myös everstiluutnantti Woldemar Hägglundin nimen voisi mainita, ”ainakin

muodon vuoksi”. Jos päätettäisiin olla esittämättä uutta nimeä ja lähetystö tulisi ilmoittamaan siitä Jalanderille, niin sotaministerin piti ilmoittaa kuulleensa, että everstiluutnantit Hägglund ja Malmberg nauttisivat edustajakokouksen luottamusta. Tähän lähetystön oli pakko vastata myöntävästi, ”kenties lisäyksellä, että eversti Malmbergia moititaan alkoholin liiallisesta käytöstä”. Hägglundin nostaminen esille oli oiva veto. Hän nautti aktivistien luottamusta. Kaila kumppaneineen oli tarjonnut häntä suojeluskuntien ylipäälliköksi jo tammikuussa 1919, mutta silloin Hägglund ei ollut kelvannut Mannerheimille. Lisäksi hän olisi kelvannut oikeisto-oppositiolle paremman puutteessa.

Pöytäkirja ei kerro, missä vaiheessa Zilliacus ja Heiniö käynnistivät keskustelun. Todennäköisimmältä tuntuu, että se käytiin 17.9. heti sen jälkeen kun kokous oli päättänyt olla asettamatta uutta ehdokasta. Heiniö merkitsi siinä vaiheessa pöytäkirjaan eriävän mielipiteensä, jolle hän myös sai runsaasti tukea. Se myös avasi luontevan mahdollisuuden ottaa esille sopivia nimiä. Heiniö oli ollut oikeassa Malmbergin ongelman suhteen, sillä tämän alkoholin käytöstä keskusteltiin ”melko avomielisesti”. Kun Donner ja Heikinheimo kävivät sotaministeri Jalanderin luona, siellä käytiin Heiniön käsikirjoituksen mukainen keskustelu. Kun edustajat jatkoivat kokoustaan 17.9. klo 18, Sulo Heiniö kirjasi pöytäkirjaan lähetystön ilmoituksen, että Jalander oli sanonut ”ymmärtävänsä kokouksen päätöksen ja vielä, että hän oli kuullut kokouksessa mainitun ehdokkaina everstiluutnantit Malmberg ja Hägglund, joiden hän ymmärsi saaneen kokouksen kannatusta”⁴⁷. Näin pöytäkirjaan merkittiin todistus, että everstiluutnantti Lauri Malmberg nautti suojeluskuntain luottamusta ylipäällikön tehtävään!

Tämän jälkeen ei enää aikailtu. Tasavallan presidentti asetti everstiluutnantti Lauri Malmbergin suojeluskuntain käytettäväksi ja nimitti hänet järjestön ylipäälliköksi 17.9.1921. Kun kokousedustajat lähtivät koteihinsa, niin rautatieasemalla jo myytiin sähkösanomaa, jossa kerrottiin nimityksestä.⁴⁸ Hallitus oli hoitanut asian taitavasti. Nimitys oli täysin voimassa olleen asetuksen mukainen. Itse asiassa se ei edes vaatinut, että nimitettävä nauttisi suojeluskuntain luottamusta. Uusi asetetus, joka edellytti, että nimitettävä nauttii suojeluskuntain luottamusta, astui voimaan vasta kun se oli julkaistu 19.9.1921. Näin edustajakokoukselta juonittu ilmoitus Malmbergin kelvollisuudesta oli täysin riittävä. Se olisi tuskin täyt-

tänyt uuden asetuksen edellyttämiä muotovaatimuksia, mutta niistä tähän ei vielä tarvinnut välittää. Psykologisesti oli tärkeintä, että nimitettävän nimi oli tullut mainitaksi edustajakokouksessa ja että siellä henkilöä oli pidetty sopivana. Näin hallitus kuitenkin osoittaisi ainakin kohtuullista kunnioitusta järjestön hellimää autonomia-ajatusta kohtaan.

Uusi ylipäällikkö Lauri Malmberg ja hänen ohjelmansa

Suojeluskuntain uusi ylipäällikkö oli 33-vuotias jääkärieverstiluutnantti ja pääosiltaan Hyrylään sijoitetun Kenttätykistörykmentti 1:n komentaja. Hän oli opiskellut diplomi-insinööriksi ennen Saksaan lähtöään. Pfadfinder-kurssille hän tuli 6.3.1915, vain vajaa kaksi viikkoa kurssin alkamisen jälkeen. Malmberg kuului menestyviin jääkäriihin. Hän astui helmikuussa 1918 Suomen armeijan palvelukseen majurina. Ura jatkui suotuisissa merkeissä kotimaahan paluun jälkeen. Malmberg oli keskeinen hahmo jääkäreiden joukossa. Häneen luotettiin. Hän oli sekä Jääkäriiliiton että Suomen upseeriiliiton puheenjohtaja. Ei ollut mikään ihme, että edustajakokous totesi epävirallisesti noin ansioituneen miehen nauttivan sen luottamusta ja kelpaavan suojeluskuntain ylipäälliköksi.

Lauri Malmbergilla oli muitakin avuja vaativaan tehtäväänsä. Hän oli maineikkaan Helsingin Suomalaisen Yhteiskoulun kasvatusti, suomenkielinen mies. Sillä oli merkitystä useimmille suojeluskuntapiireille kansallistunnon alkaessa voimistua. Malmberg oli harvoja akateemisen loppututkinnon suorittaneita suomenkielisiä pfadfindereita.⁴⁹ Luonteeltaan Malmberg, lempinimeltään Mala, oli rauhallinen, kuivalla huumorintajulla varustettu mies. Hänen erityispiirteensä näkyy olleen kyky tulla toimeen hyvin erilaisten ihmisten kanssa. Mutta kukaan ei ollut täydellinen, ei Malmbergkaan. Hänen runsas alkoholinkäyttönsä tiedettiin, mutta sekään ei ollut mitenkään harvinaista nuoren Suomen upseeristossa.

Lauri Malmbergin jokseenkin ensimmäinen virkatoimi suojeluskuntajärjestössä oli päiväkäskyn antaminen. Hänen ensimmäisenä oli rutiiniteksti, jossa hän toivoi saavuttavansa järjestön ”luottamuksen samassa mitassa kuin kunnioitettu edeltäjäniikin”. Ylipäällikkö oli varma, että ”suojeluskunnat tästedes kuten tähänkin asti yksimielisinä, ainoastaan isänmaan parasta katsoen ja pysyen ko-

konaan puoluetaitelujen ulkopuolella edelleenkin väsymättömällä innolla työskentelevät suuren tehtävänsä hyväksi Isänmaan palveluksessa”.⁵⁰ Päiväkäskey ei paljastanut Malmbergin ajatusmaailmaa.

Malmberg esitti ohjelmajulistuksensa päiväkäskyssä 13.10.1921. Asetuksen mukaan suojeluskuntain tehtävä oli ”hallituksen ohjeiden mukaan edistää kansan puolustuskuntoisuutta sekä turvata laillista yhteiskuntajärjestystä”. Malmbergin mukaan jälkimmäinen tehtävä oli kunnossa.

”Suojeluskuntain olemassaolohan jo sinänsä on tästä takeena, eikä suojeluskuntia mainitun käsityskannan mukaan enää tarvittaisi niinpian kuin kaikki uhka sisäistä rauhaa vastaan lakkaisi olemasta ja n.s. ’punainen vaara’ olisi ohi.”

Sisäpoliittinen poliisitehtävä ei voinut eikä saanut olla suojeluskuntain tärkein funktio. Järjestyksen ylläpitämistä korostava linja,

”joka suojeluskuntatyölle ja sen kehitykselle on mitä lamauttavin, ei sitäpaitsi edes ole sopusoinnussa suojeluskuntain alkuperäisen tarkoituksen kanssa. Suojeluskunnathan, joihin kesällä 1917 kuului paljon työväenluokankin miehiä, perustettiin yksinomaan taistelemaan Suomen vapauttamiseksi vieraasta vallanalaisuudesta.”

Ylipäällikön mielestä suojeluskuntien päätehtävän tuli suuntautua samaan kuin 1917 ”maan vapauden ja itsenäisyyden turvaamiseen ulkoapäin uhkaavia hyökkäyksiä vastaan”. Suomen maantieteellisen aseman vuoksi vaara oli koko ajan olemassa. Kun vielä niukat rahavarat estäisivät ylläpitämästä riittävän vahvaa vakinaista armeijaa, ”on suojeluskuntia yhä enemmän kehitettävä olemaan armeijan täysikelpoisena tukena”. Suojeluskunnat tuli saada ”entistä enemmän taistelukelpoisiksi, samalla kun yhteistyö armeijan ja suojeluskuntien välillä on jo rauhankin aikana saatettava tehokkaammaksi”. Siksi oli välttämätöntä panna pääpaino ”taistelu- ja kenttäpalvelukseen”.⁵¹

Malmberg teki selvän puolenvallinnan suojeluskuntajärjestöä ravisuttaneessa kiistassa. Suojeluskuntajärjestössä oli niin vapaan kansalaisjärjestön kuin sotilasorganisaationkin piirteitä, mutta se ei ollut puhtaasti kumpikaan. Edustajakokouksessa tappiolla jääneet oikeistoradikaalit korostivat kansalaisjärjestölle kuuluvia vapauksia, oikeutta ohjata itse toimintaansa ja valita toimihenkilön-

sä. Enemmistö taas antoi suuremman painoarvon valtion ohjaukselle. Se oli valmis rajoittamaan liikkumavapauden lähinnä yksilötasolle. Malmberg asettui selvästi enemmistön, ja samalla valtioneuvoston edustamalla kannalle. Perusteluna hän esitti yksipuolisuudessaan tarkoituksenmukaisen tulkinnan suojeluskuntien synnystä 1917. Suojeluskuntien tuli siis olla valtakunnan puolustusvoimien selkeä osa. Toiminnan ehdottoman painopisteen oli oltava sotilaallisessa työskentelyssä. Sen korostaminen merkitsi automaattisesti sisäpoliittisen funktion lieventämistä, suojeluskuntaan tarttuneen porvarillisen luokkakaartin leiman häivyttämistä. Malmbergin tavoite oli luontevasti hänen yhteiskunnallisten käsitystensä mukainen.

Ohjelman ääneen lausumisesta oli matkaa sen toteuttamiseen. Tavoite oli muutettava samansuuntaiseksi toiminnaksi kaikissa suojeluskuntapiireissä. Se oli toimivan sotilaallisen hierarkian edellytys, jota yliesikunta tarvitsi voidakseen johtaa suojeluskuntajärjestöä koulutuksellisesti tarkoituksenmukaiseen suuntaan. Malmbergin ja hänen lähimmän työtoverinsa Per Zilliacuksen keinoina olivat sanoman toistaminen ja harkittu henkilöstöpolitiikka. Suojeluskuntajärjestön henki ja asenteet, jotka olivat vieneet sen ristiriitaan hallituksen kanssa, oli tietoisesti henkilöstöpolitiikan tulosta. Muutoksen aikaansaaminen edellytti samoin tavoitteista henkilöstöpolitiikkaa. Tiedämme hyvin vähän Malmbergin kanssa käydyistä neuvotteluista, mutta on kohtuullista olettaa, että hän tehtävään lupautuessaan myös sitoutui uudenlaiseen henkilöstöpolitiikkaan.

Ammattitaitoisen päällystön hankkiminen eteni vääjäämättömästi. Muutos ei ollut jyrkkä, vaan asteittainen. Jääkärimajuri Paavo Talvela nimitettiin yliesikuntaan sotilastarkastajaksi talvella 1922. Virkoihin nimitettiin lähinnä jääkäriupseereita, mutta myös itsenäisessä Suomessa koulutuksensa saaneita. Kun aktiivisti ja ”oikean hengen” mies väistyi paikaltaan, vakanssi täytettiin sotilasammattillisin perustein. Kun suojeluskunnat vaki-naistava laki annettiin joulun alla 1927, vain Hämeenlinnassa, Porissa, Jyväskylässä ja Sortavalassa oli piiripäällikkönä vanha aktivisti, joka oli tullut piiripäälliköksi vakanssien perustamisen myötä. Suojeluskuntajärjestön perustamisvaiheessa oikea henki oli ollut sotilasammattillisuutta tärkeämpi. Malmbergin aikana ei enää näin ollut.

Nimityspolitiikka ei ollut yhdentekevää suojeluskuntien profiilille. Sotilaallisen komentojärjestelmän korostaminen loi etäisyyttä vapaussodan, kansalaissodan suojeluskuntiin. Korostus painotti järjestön maanpuolustuksellista tehtävää samalla peittäen sisäpoliittista funktiota, laillisen yhteiskuntajärjestyksen puolustamista. Vanhat aktivistit piiripäällikköinä saivat toki jatkaa. Sotilasamatillisuuden korostuminen vähensi poliittisuutta. Suojeluskuntajärjestöä oli entistä vaikeampi väittää valtioksi valtiossa.

Lauri Malmbergin sotilaallisuutta korostavaan linjaan voi ottaa toisenkin, maanläheisemmän näkökulman. Suojeluskunnissa oli siivoamisen tarvetta ja sitä myös siivottiin. Suojeluskuntajärjestön palveluksesta poistettiin 1920-luvun alkuvuosina alun toistasataa päällystön kuuluvaa, alkaen paikallispäälliköistä ja päättyen piiripäällikköön.⁵² Suojeluskuntien tila 1920-luvun alkupuolella oli niin huono, että on aihetta epäillä, ettei tilannetta enää olisi pystytty pelastamaan sen ”oikean valkoisen hengen avulla.” Suojeluskuntien saattamiseen tavoitellulle koulutustasolle tarvittiin ammattitaitoisia kouluttajia ja johtajia. Näin Malmbergin linjan voi nähdä paitsi yhteiskunnallisena linjanvetona, myös käytännön välttämättömyytenä.

Enemmän kuin myrsky vesilasissa

Kriisi oli ollut todellinen. Sen pahin vaihe sattui heinäkuun alkupäiviin. Ristiriita ei uhannut laillisen yhteiskuntajärjestyksen ja sisäisen rauhan säilymistä, vaan uhka kohdistui suojeluskuntajärjestön yhtenäisyyteen. Edustajien joukossa Suomen Suojeluskuntien Liitoksi järjestäytymisellä oli kannatusta, vaikkakin vain vähäistä. Osan lähteminen omalle yhdistyspohjaiselle tielle olisi merkinnyt suojeluskuntaliikkeen hajoamista. Hallitus, joka ymmärsi hyvin järjestön maanpuolustuksellisen merkityksen, ei sitä halunnut. Mannerheimin ympärillä ollut ryhmittymäkään ei sitä lopulta-kaan halunnut.⁵³ Sillekin maanpuolustus oli keskeisen tärkeä asia, eikä sitä haluttu heikentää. Oikeistoryhmittymänkin kannalta toimiva ja ehyt suojeluskuntajärjestö oli parempi monestakin syystä vuoden 1921 tilanteessa. Pahin tilanne meni ohitse hallituksen luvatussa parannuksissa suojeluskunta-asetukseen, jolloin saatiin lisää aikaa ja samalla pantiin suojeluskuntalaitoksen edustajat etsimään ongelmaan ratkaisua, joka tyydyttäisi eri suuntauksia.

Edustajakokous on mahdollista jakaa ryhmittymiin monellakin tapaa. Helsingin, Vaasan ja Nylands södran piirit olivat oikeistolaisuudessaan jyrkimmät. Myös Pohjois-Uudenmaan piiri voidaan lukea hyvin jyrkkien joukkoon Kai Donnerin vaikutuksen vuoksi. Niiden vastapainona oli maalaisliittolainen sisämaa ja Neuvosto-Venäjän naapuruudessa elänyt Karjala. Lisäksi näiden välimaastossa oli lukuisia piirejä. Esimerkkinä mainittakoon savolaisten rauhallisuus. Kuopiossa oli

”evästyksenä suojeluskuntapiirien neuvottelukokoukseen Helsingissä päätetty lausua, että Piirin valitsevat edustajat tyyneesti ja sovinnollisesti koettavat selvittää suojeluskuntien Ylipäällikön nimittämisessä syntyneen ristiriidan kaikin tavoin koettaen säilyttää sktjärjestön sisäisesti ehjänä antautumatta vähemmässäkään määrässä politikoimiseen samalla kun sktien sisäinen itsenäisyys on pysytettävä loukkaamattomana skta-asetuksen puitteissa”.

Kokonaisuutena ottaen seurakunta oli selkeästi oikeistolainen, koostuihan se vanhoista aktivisteista ja muista Suomen itsenäisyyden puolesta taistelleista miehistä. Kieliraja näkyi hyvin selvästi. Ruotsinkieliset olivat jyrkempiä. Toista laittaa edustanut Pohjanmaa taas oli suomenkielinen. Ristiriitaan liittyi kielikiistan häivähdyks. Kyösti Kallio näki ”ruotsalaisen kukkoilemisen”, Artturi Leinonen ”raivohulluja ruotsalaisia”.⁵⁴

Edustajakokouksen yksimielisyys oli näennäistä. Maltillinen enemmistö hyväksyi joukon ratkaisuja, joihin he eivät uskoneet tai joilla ei ollut käytännön merkitystä. Taktinen joustaminen vaikeutti äärimmäisen kokousoikeiston asemaa ja heikensi sen mahdollisuuksia elämöidä Suomen Suojeluskuntain Liiton toimeenpanemisella. Tällaisia asioita olivat muun muassa v. Essenin ehdokkuus tai joidenkin Donnerin kannanottojen hyväksyminen pöytäkirjaan. Kun Mannerheimia pyydettiin ehdokkaaksi, kriittinen keskustelu estettiin.⁵⁵ Toisaalta yksimielisyyden saavuttaminen on ymmärrettävää, sillä monet kokousedustajat olivat varmasti vakuuttuneita, ettei presidentti kuitenkaan nimittäisi Mannerheimia.

Pitkäksi venyneellä edustajakokouksella oli keskeiset vaikuttajansa. Tasavallan presidentin puoliosalla, joka tosin ei välttämättä tuntenut läheskään kaikkia kiistan käänteitä, ei ollut vaikeuksia erottaa toisistaan hyvää ja paha. ”Siinä vehkeili ruotsalainen johto yhdessä

Mannerheimin kanssa ... Mutta sitten tuli se asia yllätyksenä, että maaseutu asettuikin Helsingin johtoa vastaan. Kokouksissa oli Svinhufvud maltillisesti ja viisaasti tätä mielipidetä johtamassa ja pitämässä kuria." P. E. Svinhufvud "on miesten mies. Hän se pelasti suojeluskunta-asiankin." Svinhufvud oli merkittävä auktoriteetti, minkä vastapuolikin happamana myönsi. Hannes Ignatius merkitsi muistiin:

"Mannerheim käytti kovia sanoja hänestä. Voin antaa anteeksi ja olen antanut hänelle anteeksi kaiken, mitä hän on tehnyt vapaussodan aikana ... Kuten sanottu jatkoi M, kaiken tämän olen antanut hänelle anteeksi, mutta hänen kannanottoaan suojeluskuntakonfliktissa en voi antaa hänelle anteeksi".

Herrat olivat todella kaukana toisistaan.

Maalaisliiton vahva mies edustajakokouksessa oli kirjailija Artturi Leinonen, jota vastapuoli epäili yhteispelistä hallituksen kanssa. Näyttää siltä, että hallitus oli koko ajan tietoinen siitä, mitä kokouksessa tapahtui – myös Mannerheimin ehdokkuudesta, josta ei olisi saanut puhua etukäteen. Toisaalta Mannerheimin esittäminen ei voinut olla suurempi yllätys kenellekään, sillä hänet oli mainittu spekulatioissa jo niin monta kertaa. Yliesikunta otti merkittävän roolin luottamusmiesten käsitellessä asioita. Per Zilliacus asettui Eero Rydmanin, sisäministerin pikkuveljen, tukemana hallituksen linjoille. Leinosen todistuksen mukaan juuri Zilliacus käsitteli oikeistoradikaaleja edustajia "kaikkein lujimmin kourauksin". Hieman hahmottomaksi jääneen oikeistoryhmittymän kiistaton johtaja, mutta ei suinkaan jyrkin jäsen, oli hyvää pelisilmää osoittanut Kai Donner. Hänelläkin oli tukijansa kulisissa – Mannerheim ja häneen toivonsa asettaneet äärioikeistolaiset.⁵⁶

J. H. Vennolan keskustalaisen vähemmistöhallituksen toimintalinja oli koko ajan hallitun rauhallinen. Valtioneuvostossa tunnettiin asetuksen uudistamisen tarve, mutta siihen ei haluttu mennä. Aloite olisi lisännyt hermostuneisuutta suojeluskuntajärjestössä. Hieman myöhemmin hallitus sai edustajakokouksen pyytämään asetuksen tarkistamista. Tarkistustyö tapahtui yhteistyössä edustajakokouksen enemmistön kanssa. Svinhufvudin johtama, suojeluskuntaenemmistöinen komitea kirjasi tavoitteeksi suojeluskuntien paremman integroimisen ympäröivään yhteiskuntaan, ja että järjestön johdon tulisi olla presidentin nimittämien aktiiviupseerien

käsissä. Näin hallituksen ei edes tarvinnut julistaa ääneen tätä Mannerheimin ympärille ryhmittyneen suuntauksen inhoamaa ja vastustamaa periaatetta. Muutosehdotusten synty tapa takasi niille edustajakokouksen enemmistön kannatuksen. Niinpä hallituksella oli varaa asettaa edustajakokous "ota tai jätä" -tilanteeseen. Kai Donnerin oli pakko myöntää, ettei asialle olisi voitu mitään. Suojeluskunnissa tehty puhdistus oli jo siinä vaiheessa kiistaton tosiasia.

Näytelmän loppuvaiheet osoittavat, että hallitus hallitsi konspiraatiiviset menettelytavat siinä missä vastapuolikin. Kai Donner ja kumppanit saivat maistaa omaa lääkettään.

Suojeluskuntajärjestön kriisin yhteydessä järjestön sisäiset voimasuhteet punnittiin. Kävi ilmi, että äärioikeistolla ei ollut niin suurta valtaa kuin oli pelätty, eikä edes niin paljon sananvaltaa kuin se oli itse uskonut. Aktivisteilla oli toki edelleen vankka asema järjestössä, mutta he eivät enää muodostaneet yhtenäistä ryhmää. Itsenäisyystaistelu oli heidät yhdistänyt. Itsenäisyyden jälkeen he siirtyivät rakentamaan isänmaataan omista arvolähtökohdistaan. Heitä oli kaikissa porvarillisissa ryhmissä. Vain muistot olivat enää yhteisiä, eivät tavoitteet.

Suojeluskuntiin nähtiin sisältyvän myös poliittista välinearvoa. Sitä ei haluttu uskoa millekään ulkoparlamentaariselle ryhmälle. Luonteeltaan järjestö oli jossain siviilinen ja sotilaallisen puolivälissä. Siinä oli niin yhdistyksen kuin komento-organisaationkin piirteitä. Nyt painopiste siirtyi sotilaalliseen, samalla kun paikallisten suojeluskuntien autonomiaa vaalittiin. Kesän 1921 taitekohta ei ehkä ollut kovin jyrkkä, mutta se oli taidekohta.

Suojeluskuntajärjestön kriisi oli osa yhteiskunnan jäsentymistä ja sopeutumista parlamentaarisen demokratian pelisääntöihin. Itsenäisyystaistelun ja sisällissodan aikana moni oli onnistunut ottamaan itselleen kontrolloimatonta valtaa, moni taas menettänyt kaiken. Olojen normalisoituminen toi uudet voittajat ja häviäjät. Voittajiin kuuluivat vankileireiltä parlamentaariseen vastuuseen pällannut vasemmisto ja muut poliittisten puolueiden tarjoamiin mahdollisuuksiin toimintansa keskittäneet. Häviäjiin kuuluivat muiden muassa tämän kehityksen ulkopuolelle jättäytyneet aktivistit.

Viitteet

- ¹ Uuden Metsätoimiston miehet tukivat kansalaissodan jälkeen kuninkaanvaltaa. Monarkia-hankkeen kaatumisen jälkeen seurasi hetken lamaannus. Sen jälkeen metsätoimiston miesten, ”Järjestön”, tavoitteeksi tuli valkoisen Suomen turvaaminen ja idän uhkan eliminoiminen. Suojeluskunnat olivat avainasemassa ohjelman toteuttamisessa. Niiden kehitystä tuli ohjata hallituksesta mahdollisimman riippumattomaan suuntaan. Itsenäisinä ne olisivat tehokas väline vapaussodan saavutusten säilyttämiseksi. ”Järjestön” keino oli suojeluskuntien avainpaikkojen miehittäminen omilla miehillä, missä se onnistuikin hyvin. ”Järjestön” asema suojeluskunnissa oli niin vahva, että sillä oli edellytykset tavoitella yhteistyötä valtionhoitaja Mannerheimin kanssa.
- ² Martti Ahti: Salaliiton ääriviivat. Oikeistoradikalismi ja hyökkäävä idänpolitiikka 1918–1919. Espoo 1987, s. 60. Suojeluskuntalaisen lehti 7/19.2.1920. Asetuskokoelma, asetus suojeluskunnista 14.2.1919. ”Suojeluskuntain yliesikunta”. Kansallisarkisto (KA), valtioneuvoston pöytäkirjat sotaministeriön esittelystä 11.2. ja 14.2.1919. Sota-arkisto (SA), Elmo E. Kailan arkisto (pk 637) 1: Kaila – Arvoisa Asiamies 31.1.1919. SA, Suojeluskuntain yliesikunta (SKY), hallinnollinen osasto Fb 59: asetusluonnos, joka käsittää 25 §.
- ³ Ahti 1987, s. 63–64. KA, valtioneuvoston AD 2352/271/1919. SA, puolustusministeriö (PLM), ministeri ja adjutantuuri F 4: Suomen Suojeluskuntain Liitto – valtioneuvosto 17.4.1919.
- ⁴ Karjalan Aamulehti 7.9.1919, ”Uudet miehet suojeluskuntaliikkeen johtoon”.
- ⁵ Kari Selén: Tasavalta hakee suuntaa. Weilin + Göös in Suomen historia 7. Espoo. 1987, s. 178–179. Martti Ahti: Kaappaus? Suojeluskuntaselkkaus 1921, fascismin aave 1927, Mäntsälän kapina 1932. Keuruu 1990, s. 15–16. Lars Westerlund: Polle. Ryssen som blev faktisk överbefälhavare. Generallöjtnanten Paul von Gerich 1873–1951. Helsingfors 1997, s. 175.
- ⁶ Ahti 1990, s. 16–23.
- ⁷ Ahti 1990, s. 21–27. Einar W. Juva: P. E. Svinhufvud. II. 1917–1944. Porvoo 1961, s. 326–327. Yrjö Blomstedt: K. J. Ståhlberg. Valtiomies-elämäkerta. Keuruu 1969, s. 419. Westerlund 1997, 181–183. SA, pikkukokoelma (pk) 1494/1: v. Essenin kertomus 10.11.1921. KA, Kai Donnerin arkisto I 5: Donnerin päiväkirjamerkinnot 19.–20.6.1921 sekä v. Essenin ja Donnerin laatimat luonnokset. Vaasan maakunta-arkisto (VMA), Santeri Alkion arkisto 20: Kyösti Kallio – Santeri Alkio 21.6.1921.
- ⁸ VMA, Santeri Alkion arkisto 20: Kyösti Kallio – Santeri Alkio 21.6.1921 (lainaus) sekä Elmo E. Kaila – Santeri Alkio 13. (lainaus) ja 18.5.1921 (lainaus).
- ⁹ Ahti 1990, s. 34–35. Juva 1961, s. 327–328. Westerlund 1997, s. 176–177. Dagens Press 23.6.1921. SA, suojeluskuntajärjestön ylipäällikön päiväkäskyt 21/20.6.1921 (lainaus). SA, pk 1494/1: v. Essenin kertomus 10.11.1921. KA, Kai Donnerin kok. I 5: Donnerin päiväkirjamerkinnot 21.–22.6.1921. Riksarkivet (Tukholma) (RA), Utrikesdepartementet (UD), Hp 78: Hultman – UD 30.7.1921. Markku Järvisen kirje tekijälle.

Kirjallisuudessa esiintyvät tiedot Bergin erottamisesta kadettiklubista ovat liioiteltuja. Erottaminen olisi edellyttänyt klubin yleisen kokouksen koollekutsumista. Tapahtumien kehitys oli niin nopea, ettei toimin olisi ennätetty tarttua ennen Bergin kuolemaa. Tämä ei suinkaan merkitse, etteivätkö Mannerheimin lähipiiriin kuuluneet klubilaiset olisivat olleet erittäin tyytymättömiä Bergiin ja myös halunneet erottaa hänet klubista.

¹⁰ SA, pk 1494/1: v. Essenin kertomus 10.11.1921, s. 17–18.

¹¹ SA, pk 637/4: "Selostus Kenraalimajuri K. E. Bergin käyttäytymisestä Ilmajoen patterien valtauksessa tammik. 1918." Vihtori Kosolan 25.5.1921 allekirjoittaman kertomuksen mukaan

"Eversti Berg oli saanut määräyksen valloittaa Ilmajoen ven. patterit. Valloitusjoukkoihin kuului m.m. Lapuan Suojeluskunta kokonaisuudessaan, allekirjoittanut Esikunnan jäsenenä miesten mukana, toimien kk:n päällikkönä. Tiesimme, että päämajasta oli annettu Bergille jyrkkä määräys hyökätä. Sitä hän kumminkaan ei tehnyt. Lähdimme silloin, Sk:n päällikkö Matti Laurila-vainaa, maanviljelijät Esa Viitala, allekirjoittanut, yliopp. Aksel Bergman, jääkäri Komonen y.m., Eversti Bergin puheille, vaatimaan hyökkäystä. Puhetta johti Laurila, joka m.m. lupasi yksin lapualaistensa kanssa vastata valloituksesta. Kaikesta huolimatta Eversti Berg kieltäytyi. Äärimmillään kiihoittuneena Laurila silloin tiuskasi Eversti Bergille: 'Te olette pelkuri ja kykenemätön tehtäväänne! Palatkaa takaisin ryssänmaalle, josta olette tullutkin!' – jolloin Eversti Berg pyörtyi kaatuen kamarin lattialle. Sänkyyn nostettuna hän virkosi, jolloin itkukurkussa sanoi Laurilalle: 'Minä en tuntenut teitä.'

Enemmittä puheita poistuimme kamarista, järkytettynä siitä, että tällainen tehtävä oli uskottu pelkurina ja raukkana käyttäytyneen henkilön käsiin. Pihalle tultua Laurila komensi miehensä miehensä ruoturintamaan, jonka jälkeen palasimme junalla Seinäjoelle." Paperista puuttui vielä toiseksi todistajaksi aiotun nurmijärveläisen maanviljelijän E. V. Viitalan allekirjoitus. Vihtori Kosola: Viimeistä piirtoa myöten. Muistelmia elämäni varrelta. Lapua 1935, s. 158, sisältää saman kertomuksen hieman erilaisena toisintona.

¹² Suomen vapaussota vuonna 1918, II, s. 70–78.

¹³ Suomen sosialidemokraatti 18.7.1921 "Suojeluskuntajohtajien valtiopetosvalmistelut". Valtiopäivät 1922. Pöytäkirjat II, s. 886–887. Valtiopäivät 1926. Pöytäkirjat I, s. 1092–1093.

¹⁴ Ahti 1990, s. 28, 34, 39–43. Juva 1961, s. 327.

¹⁵ Uusi Suomi 19.6.1921 "Kenraali Waldenin 'periaatteellinen' kanta".

¹⁶ KA, J. H. Vennolan arkisto. 15: muistiinpanot 25.6.1921. SA, pk 1494/1: v. Essenin kertomus 10.11.1921.

¹⁷ SA, pk 1494/1: v. Essenin kertomus 10.11.1921.

¹⁸ VMA, Santeri Alkion arkisto 20: Elmo E. Kaila – Santeri Alkio 22.6.1921.

¹⁹ KA, Kai Donnerin arkisto I 5: päiväkirjamerkintä 22.10.1918.

²⁰ KA, Kai Donnerin arkisto I 5: päiväkirjamerkintä 27.6.1921.

²¹ SA, pk 1494/1: v. Essenin kertomus 10.11.1921.

²² Ibid.

²³ VMA, Santeri Alkion arkisto 20: Kyösti Kallio – Santeri Alkio 14. (lainaus) ja 21.6.1921 (lainaus).

²⁴ Ester Ståhlberg: Kauniit, katkerat vuodet. Presidentinrouvan päivä-

- kirja 1920–1925. Porvoo 1985, s. 52. Ahti 1990, s. 21–25. KA, J. H. Vennolan arkisto 19: muistiinpanot 14., 15., 17., 22., 23, ja 28.6.1921; Vennolan arkisto 15: muistiinpano 25.6.1921.
- ²⁵ KA, J. H. Vennolan arkisto 19: päiväämätön muistiinpano (todennäköisesti 22.6.1921). VMA, Santeri Alkion arkisto. 20: Kyösti Kallio – Santeri Alkio 21.6.1921.
- ²⁶ KA, J. H. Vennolan arkisto 19: päiväämätön merkintä ”Kallio – Svinhufvud”. Vrt. myös Stig Jägerskiöld: Mannerheim mellan världskriegen. Helsingfors 1972, s. 31.
- ²⁷ Ester Ståhlberg 1985, s. 44 (lainaus). Ahti 1990, s. 33, 52–53. Westerland 1977, s. 183–184. KA, J. H. Vennolan arkisto 19: päiväämätön muistiinpano 22.6.1921. KA, Kai Donnerin arkisto I 5: päiväkirjamerkintä 21.6.1921 (lainaus). RA, UD, HP 78: Hultman – UD 1.7. ja 30.7.1921. Markku Järvisen kirje tekijälle.
- ²⁸ Markku Järvisen kirje tekijälle. RA, UD, Hp 78: Hultman – UD 12.7. ja 30.7.1921. Public Record Office (PRO) (Lontoo), Foreign Office (FO) 371/ 6772: Rennie – FO 18.6.1921.
- ²⁹ Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseo, Etelä-Pohjanmaan suojeluskuntapiiriin ylimääräisen edustajakokouksen pöytäkirja 1.7.1921.
- ³⁰ Ahti 1990, s. 36–37.
- ³¹ Ahti 1990, s. 36–39. SA, SKY, hallinnollinen osasto C 1: edustajakokouksen pöytä- ja asiakirjat 23.6.1921 (lainaus).
- ³² Ahti 1990, s. 46. N. V. Hersalo: Suojeluskuntain historia. II. Vaasa 1966, s. 102. Ståhlberg 1985, s. 57. SA, SKY, hallinnollinen osasto C 1: edustajakokouksen pöytäkirja 2.–3.7.1921, 3 § (lainaus).
- ³³ SA, SKY, hallinnollinen osasto C 1: edustajakokouksen pöytäkirja 2.–3.7.1921 (lainaus). KA, J. H. Vennolan arkisto 55: edustajakokouksen kannanotto 2.7.1921 (lainaus).
- ³⁴ VMA, Harald Bouchtin arkisto: Donner – Boucht 2.5.1924.
- ³⁵ Ahti 1990, s. 46–52. Hersalo 1962, s. 102. SA, SKY, hallinnollinen osasto C 1: edustajakokouksen pöytäkirja 2.–3.7.1921 (lainaukset). Zilliacuksen roolista ks. myös VMA, Santeri Alkion arkisto 24: Artturi Leinonen – Santeri Alkio 30.1.1926.
- ³⁶ PRO, FO 371/6773: Rennie – FO 11.7.1921. FO 417, Further Correspondence regarding the Baltic States and Finland IV: Olgilve-Forbes – FO 5.7.1921. RA, UD, Hp 78: Hultman – UD 12.7.1921.
- ³⁷ KA, Kai Donnerin arkisto I 5: Per Zilliacuksen kiertokirje 12.7.1921 liitteineen. SA, SKY, hallinnollinen osasto C 1: edustajakokouksen pöytäkirja 9.9.1921.
- ³⁸ Hersalo 1966, s. 102. Komiteanmietintö 16/1921 (lainaus). SA, SKY, hallinnollinen osasto C 1: edustajakokouksen pöytäkirja 9.9.1921.
- ³⁹ SA, SKY, hallinnollinen osasto C 1: edustajakokouksen pöytäkirja 9.9.1921.
- ⁴⁰ KA, J. H. Vennolan arkisto 55: muistiinpano presidentin luona 15.9.1921 sekä asetusluonnokset. SA, SKY, hallinnollinen osasto C 1: edustajakokouksen pöytäkirja 16.9.1921 (lainaus). Asetuskokoelma 212/16.9.1921.
- ⁴¹ Ahti 1990, s. 65–66. Väinö F. Lindén: Špalernajasta talvisotaan. Sotilaslääkäri muistelee. Helsinki 1972, s. 102–103. Hämeenlinnan maankunta-arkisto (HMA), PaaVo Korven-Korpisen arkisto 25: Satakunnan piiriesikunnan pöytäkirja 22.6.1921. HMA, Etelä-Hämeen piirin pöytäkirjat: kokouspöytäkirjat 7.9.1921. KA, Elmo E. Kailan arkisto 2:

- Kyösti Kallio. – Elmo E. Kaila 29.6.1921. VMA, Santeri Alkion arkisto 20: Elmo E. Kaila – Santeri Alkio 28.3.1923 ja 22.2.1926. SA, pk 1041: Rosenqvist – K. J. Kaila 1.7.1921. SA, pk 238: Sulo Heiniön kertomukset 16.1. ja 2.2.1944.
- ⁴² KA, Lauri Malmbergin arkisto 2: Zilliacus – Malmberg 6.8.1921. SA, SKY, adjutantuuri F 37: Zilliacus – Suolahti, Ikonen, Leinonen, Hedengren elo-syyskuussa 1921.
- ⁴³ Ahti 1990, s. 60–63. Artturi Leinonen: Kohtalo miestä kuljettaa. Porvoo 1959, s. 304–306. SA, SKY, hallinnollinen osasto C 1: edustajakokouksen pöytäkirja 16.9.1921. SA, pk 1494/1: v. Essenin kertomus.
- ⁴⁴ Blomstedt 1969, s. 420–421. Jägerskiöld 1972, s. 32. Ahti 1990, s. 63–64. Ståhlberg 1985, s. 65–66 (lainaus). SA, SKY, hallinnollinen osasto C 1: edustajakokouksen pöytäkirja 17.9.1921.
- ⁴⁵ SA, SKY, hallinnollinen osasto C 1: edustajakokouksen pöytäkirja 17.9.1921.
- ⁴⁶ VMA, Harald Bouchtin arkisto. Kai Donner – Harald Boucht 12.9. (lainaus) ja 13.9.1921.
- ⁴⁷ Ahti 1990, s. 67–68. SA, SKY, hallinnollinen osasto C 1: edustajakokouksen pöytäkirja 17.9.1921 (lainaus). SA, pk 238: Sulo Heiniön kertomus 16.1.1944 (lainaus).
- ⁴⁸ Ahti 1990, s. 68. SA, tasavallan presidentin sotilaskäsky 48/17.9.1921.
- ⁴⁹ Matti Lauerma: Kuninkaallinen Preussin jääkäripataljoona 27. Vaiheet ja vaikutus. Porvoo 1966, s. 109–112.
- ⁵⁰ SA, suojeluskuntain ylipäällikön päiväkäsky 27/19.9.1921.
- ⁵¹ SA, suojeluskuntain ylipäällikön päiväkäsky 30/13.10.1921.
- ⁵² Kari Selén: Kädenvääntö suojeluskuntien suunnasta 1919–1923. Tiede ja Ase 55. Joensuu 1997, s. 169–170. SA, SKY, hallinnollinen osasto B 1: erotetun päällystön luettelo 1918–1923.
- ⁵³ VMA, Santeri Alkion arkisto 24: Artturi Leinonen – Santeri Alkio päiväamäton (2.7.1921, lainaus). KA, Kai Donnerin arkisto I 5: Donnerin päiväkirjamerkinnot 27.6., 2. ja 3.7.1921.
- ⁵⁴ VMA, Santeri Alkion arkisto 20: Kyösti Kallio – Santeri Alkio 21.6.1921 (lainaus). VMA, Santeri Alkion arkisto 24: Artturi Leinonen – Santeri Alkio 30.1.1926 (lainaus). SA, SKY, hallinnollinen osasto Eb 3: Kuopion piiriesikunnan kertomus toimintavuodelta 1921 (lainaus).
- ⁵⁵ Leinonen 1959, s. 306–308. VMA, Harald Bouchtin arkisto: Harald Åkerman – Harald Boucht 14.7.1921 ja Kai Donner – Harald Boucht 13.9.1921.
- ⁵⁶ Ståhlberg 1985, s. 65–67, 86 (lainaus). Juva 1961, s. 328–331. Ahti 1990 s. 56–71, 76 (lainaus). Leinonen 1959, s. 306–309. VMA, Harald Bouchtin arkisto: Harald Åkerman – Harald Boucht 14.1.1921. VMA, Santeri Alkion arkisto 24: Artturi Leinonen – Santeri Alkio 30.1.1926. KA, Kai Donnerin arkisto I 5: päiväkirjamerkinnot 21. ja 23.6. sekä 2. ja 3.7.1921. SA, Hannes Ignatiuksen arkisto (pk 1228) 3: Hannes Ignatiuksen päiväkirjamerkintä 12.12.1921 (lainaus).

Summary

THE CIVIL GUARD AT THE CROSSROADS IN 1921

The Civil Guard, which was composed of volunteers, was not abolished after the Civil War had ended in Spring 1918. The Civil Guards themselves proposed that they should be put on a permanent basis, which took place in accordance with a decree issued by the government in August 1918. Because the work of the Civil Guards made a bad start, a new decree had to be issued in Winter 1919. The organization then acquired its own commander who was subordinate to the minister of defence. The decree made the Civil Guard organization more independent than hitherto but not as independent as the activists in the organization had hoped.

On 9 June 1921 the commander of the Helsinki Civil Guard District published a newspaper article concerning Finnish foreign policy about which five ministers of foreign countries who were accredited to Helsinki protested. The government demanded that the commander of the Civil Guard, G. D. von Essen, should dismiss the district commander but von Essen refused. The president dismissed von Essen and appointed an acting commander who dismissed the district commander and shot himself the following day. The organization was without a leader.

The representatives of the Civil Guard districts met in Helsinki just before midsummer to nominate a new commander-in-chief but they refused to consider the question of this individual before the point of principle had been decided as to whether the government had the right to interfere in what were considered the internal personnel affairs of the organization. From the government's point of view the issue was clear: a voluntary armed organization could not be allowed to constitute a state within the state, which was the aim of the most right-wing of the members of the Civil Guard.

The representatives had to hold several sessions before the matter was resolved in mid-September 1921. Before that the government amended the decree in such a way that it could no longer cause differences over its interpretation. The commander of the Civil Guard was now subordinated to the president of the republic; in other words he received a position which hierarchically corresponded to that of the commander of the armed forces. He retained great powers of appointment from which officers of the army constituted the most significant exception. The president of the republic could also nominate them to appointments in the Civil Guard organization.

The meeting of representatives proposed three men as commander of the organization; two were considered unsuitable by

the president and the third declined to be a candidate. Finally the president appointed an army officer, Lieutenant-Colonel Lauri Malmberg, as commander. Malmberg began to develop the military activity of the organization.

This was more important than the broadening of its autonomy. Professionally-capable instructors were required to attain this aim and these could be found only from the army. They belonged to the president's sphere of appointment. In this way the training given to the Civil Guard was standardized and the organization was integrated more closely into the surrounding society. To a corresponding extent the influence diminished of the civilians whose objectives related to domestic politics. The group which had wanted to develop the organization into a state within the state lost its hold on the Civil Guard.

SOTILAALLINEN SUOMEN SILTA – SUOMEN SOTILASJOHTO JA VIRON PUOLUSTUKSEN VAHVISTAMINEN

Maailmansotien välisenä aikana Suomen ja Viron sotilasjohdoilla oli yhteinen käsitys itäisestä suurvaltanaapurista: he eivät usko-
neet, että Neuvostoliitto tulisi koskaan lopullisesti hyväksymään
Tartossa vuonna 1920 solmittua rauhansopimusta, jonka Neuvosto-
Venäjä oli joutunut tekemään heikkouden tilassaan. Niin Suomen
kuin Vironkin yleisesikunnat laativat yhteisiä puolustussuunnitel-
mia puna-armeijan varalta – sitä he pitivät ainoana mahdollisena
vastustajanaan. Suomen puolustuspolitiikassa käännekohtana oli
vuosi 1925, jolloin nuoret Saksassa koulutuksen saaneet jääkäri-
upseerit syrjäyttivät puolustusvoimien johdosta aikaisemmin Venä-
jällä palvelleet vanhemmat upseerit. Jälkimmäisten aikana Suo-
men puolustussuunnitelmat olivat luonteeltaan puolustusta koros-
tavia, mutta vallan kahvaan päässeet nuoret jääkäriupseerit ryh-
tyivät ensi töikseen laatimaan uusia suunnitelmia, jotka perustuisi-
vat ennen kaikkea hyökkäyksen korostamiseen. Tässä työssä uuden
yleisesikunnan päälliköllä eversti Kurt Martti Walleniuksella
(YE:n pääll.1925–1930) oli ratkaiseva rooli.¹

Uusi yleisesikunnan johto oli hyvin kiinnostunut läheisestä yh-
teistoiminnasta erityisesti Viron kanssa. Suomen yleisesikunta ei
odottanut Virolta sotilaallista apua, mutta virolaisten menestyksel-
lisen puolustautumisen mahdollisessa sodassa Neuvostoliittoa vas-

---

* Jari Leskinen (s. 1965) valtiotieteiden tohtori, Helsingin yliopiston poliitti-
sen historian dosentti ja Sotahistoriallisen seuran hallituksen jäsen. Kirjoitta-
nut muun muassa tutkimukset: Vaiettu Suomen silta. Suomen ja Viron salai-
nen sotilaallinen yhteistoiminta Neuvostoliiton varalta vuosina 1930–1939
(1997), Taktisista voitoista strategiseen tappioon. Yhdysvalloissa käyty väit-
tely Vietnamin sodan (1965–75) strategiasta, taktiikasta ja opetuksista
(1998), Veljien valtiosalaisuus. Suomen ja Viron salainen sotilaallinen yhteis-
työ Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle vuosina 1918–1940 (1999) sekä toimi-
nut tietoteoksen Talvisodan pikkujättiläinen (1999) toisena päätoimittajana.

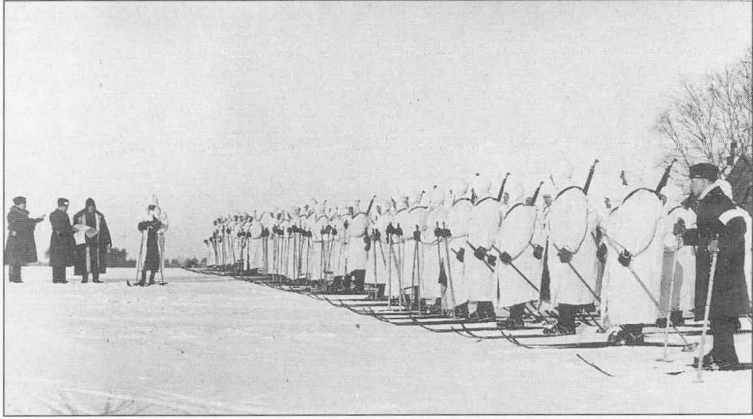
taan katsottiin hyödyttävän ratkaisevasti Suomen sotilaallista asemaa. Tämä oli se kiveenhakattu tavoite, jolla Suomen hallitus ja sotilasjohto olivat perustelleet suomalaisten vapaaehtoisten lähettämistä Viron vapaussotaan vuodenvaihteessa 1918–1919 torjumaan bolshevikijoukkojen rynnistystä Suomenlahden etelärannalla.²

Kymmenen vuotta myöhemmin, 1920-luvun lopussa Suomen yleisesikunnassa arvioitiinkin yhä edelleen, että jokainen strategisen tilanteen muutos Suomenlahden etelärannalla Neuvostoliiton hyväksi vaikuttaisi vastaavasti epäedullisesti Suomen omiin sotilaallisiin ponnistuksiin mahdollisen konfliktitilanteen koittaessa. Suomen sotilasjohtoa huolestutti erityisesti se, että miehittämällä osittain tai kokonaan Suomenlahden etelärannikon puna-armeija voisi perustaa tukikohtia Suomen ydinalueiden välittömään läheisyyteen. Meritukikohdat Suomenlahden etelärannalla uhkaisivat erityisesti Ahvenanmaan turvallisuutta sekä tärkeitä kuljetusreittejä Pohjanlahdella. Neuvostoliiton ilmavoimien olisi puolestaan entistä helpompaa suorittaa yllättäviä ilmapommituksia Suomen teollisuus- ja asutuskeskuksiin, jos ne pääsisivät operoimaan lyhenneiden välimatkojen takaa Viron lentokentiltä.³

Suomen sotilasjohto siis laski, että mitä kauemmin virolaiset pystyvät pidättelemään hyökkäävää puna-armeijaa, sen parempi Suomelle. Siksi olisi myös Suomen etu, että Viroa sen suuren strategisen merkityksen vuoksi autettaisiin niin paljon kuin mahdollista. Kysymys ei ollut millään muotoa yhteydessä Suomen ja Viron veljekkansan- tai heimosuhteisiin, vaan Viron sotilaallisessa avustamisessa oli kyse vain ja ainoastaan Suomen sotilasjohtoon huolesta oman maansa turvallisuuden varmistamisesta.⁴

Suomalaista talvisotataittoa Suomenlahden etelärannalle

Hyvällä sotataidon hallinnalla pienet maat ovat aina pyrkineet tasoittamaan vastustajan materiaalista ylivoimaa sodassa. Maailmansotien välisenä aikana Suomen puolustuslaitoksessa panostettiin laadulliseen kehitystyöhön ja maavoimien puolella erityisesti talvitaktiikan kehittämiseen. Neuvostoliiton ylivoiman tasoittamiseksi suomalaiset pyrkivät nostamaan sotataidollista tasoaan kehittämällä vallitseviin olosuhteisiin soveltuvaa taktiikkaa, operaa-

Suomalaista talvisotataittoa – talvisotataktiikkaa ja talvivarusteita – siirrettiin laajassa mitassa Suomenlahden etelärannan puolustuksen vahvistamiseksi. Kuvassa suomalaisilla talvivarusteilla varustettu virolainen hiihtokomppania käskynjaossa 1920-luvun lopussa. Kuva: Yksit.

Finnish winter warfare skills were transferred to Estonia. Estonian troops with Finnish winter clothing and equipment in the late 1920s.

tiotaitoa ja sotamateriaalia.⁵ Tällä saralla Suomen jääkärivetoinen sotilasjohto suuntasi heti katseensa kohti Viroa. Suomen oman turvallisuuden parantamiseksi arvioitiin olevan välttämätöntä, että suomalaisten kehittämää talvitaistelukoulutusta ja siitä saatuja kokemuksia siirrettäisiin mahdollisimman paljon myös Viron rintamalle. Suomelle olisi mitä suotavinta tehdä kaikki se, mikä auttaisi virolaisia pidättelemään hyökkäävää puna-armeijaa mahdollisimman pitkään ja menestyksellisesti. Toisin sanoen olisi Suomen etu, jos Rajajoen ohella myös Narvajoella hyökkäävät venäläiset pystytäisiin pitämään jokilinjan itäpuolella.⁶

Suomessa talvisodankäynnin kehittämistä pidettiin niin tärkeänä, että kaikki siihen liittyvät asiakirjat ja kokeilut olivat hyvin salaisia. Tiukalla salaamiskäytännöllä pyrittiin siis siihen, että talvisodankäyntiin liittyvillä kokeiluilla ja laajamittaisella kehitystyöllä – alkaen yksittäisen sotilaan talvivarustuksen ja aseiden

kuljetusvälineiden kehittämisellä – pyrittiin tasoittamaan Suomen ja Neuvostoliiton välistä suurta voimasuhde-eroa. Jos kehitystyön tulokset olisivat vuotaneet puna-armeijan tietoon, tällä olisi ollut maanpuolustuksen kannalta vakavia seurauksia. Näin pienen armeijan yritykset kohentaa joukkojen laadullisia edellytyksiä olisivat valuneet hukkaan. Tietojen vuotaminen olisi merkinnyt, että Neuvostoliitto määrällisen ylivoimansa lisäksi olisi voinut nostaa myös omien joukkojensa laadullista tasoa. Samalla se olisi merkinnyt, että suomalaisen kehitystyön tuloksia olisi voitu käyttää puna-armeijan käsissä lopulta alkuperäisiä kehittäjiä vastaan. Pahimmassa tapauksessa suomalaisten vastassa olisi ollut paitsi määrällisesti ylivoimainen myös laadullisesti vähintään samantasoinen vihollinen.⁷

Tiukka salaamiskäytäntö ei kuitenkaan koskenut Viron kanssa harjoitettavaa sotilaallista yhteistyötä. Suomen yleisesikunta ei pyrkinytkään salailemaan sotataidon alalla saavuttamiaan tuloksia, vaan niistä kertovaa salaista asiakirjamateriaalia toimitettiin avokätisesti runsain mitoin Viron sotilasjohdolle. Esimerkiksi suomalaisen talvisodankäynnin yhden keskeisimmän kehittäjän, majuri Kustaa Anders Tapolan vuonna 1929 valmistunut tutkimus ”*Talvitaktiikkaa*” annettiin sotilasasiamiesten välityksellä myös Viron yleisesikunnalle pian sen valmistumisen jälkeen.⁸ Majuri Tapolan kirjan arvo ei ollut vähäinen, sillä se toimi suomalaisen talvisodankäynnin koulutuksen ja tutkimuksen perustana koko 1930-luvun.⁹

Viron sotilasjohdolla ei ollut luonnollisesti mitään sitä vastaan, että maan armeija sai sotataidollista vahvistusta Suomenlahden pohjoispuolelta. Näin Viron armeija säästi huomattavasti aikaa ja niukkoja voimavaroja, kun sen ei tarvinnut itse panostaa kalliiseen ja aikaa vievään kehitystyöhön. Tarve pidemmälle ehtineiden suomalaisten tulosten hyödyntämiseen olikin suuri. Jalkaväen taitelutaktiikan kehittämiseen perehtyneet virolaiset yleisesikuntapuseerit myönsivät avoimesti 1920-luvun lopussa, että heiltä puuttuivat lähes tyystin sekä tiedot että taidot talvisodankäynnin muodoista ja erityisvaatimuksista. Heidän mukaansa Viron armeijassa jopa kunnollinen hiihtotaito oli harvinaisuutta. Tämän asiointilan parantamiseksi virolaiset pitivät erittäin merkittävänä, että suomalaiset, jotka olivat pitkällä talvisodankäynnin kehittämisessä, olivat luovuttaneet virolaisille avokätisesti viimeisimpiä tutkimustuloksia ja valmistamiaan talvivarusteita. Virolaisista asiakirjoista

käy ilmi, että suomalaisten valmistamiin uusimpiin talviliikuntavälineisiin, yksittäisen sotilaan varusteisiin ja talvisodankäyntiä käsitteleviin tutkimuksiin tutustuttiin Viron armeijan taktiikan kehitystyössä hyvin tarkasti.¹⁰

Suomalaisten apu ei jäänyt pelkästään varusteiden antamiseen, vaan Suomen ja Viron yleisesikuntien päälliköiden sopimuksesta yhteistoiminta ulotettiin myös henkilötasolle.¹¹ Käytännössä Suomi oli kyllä vain antajana ja Viro ottajana tälläkin saralla harjoitetussa yhteistoiminnassa. Yhtä kaikki, Suomen yleisesikunnasta lähetettiin jo talvella 1927 hiihtotaidon opettajia Viron armeijaan antamaan virolaisille upseereille ja aliupseereille niin teoreettista kuin käytännönkin koulutusta sotilashiihdossa.¹² Eräänlaisina suomalaisen taktiikan lähettiläinä toimivat kapteenit Eino Kuusela ja Matti Ropponen, jotka opiskelivat Tallinnassa Viron sotakorkeakoulussa vuosina 1928–1930. Heidän kauttaan välitettiin talvitaitelutaktiikasta saatuja suomalaisia kokemuksia ja siitä kertovia salaisia asiakirjoja Viron armeijan taktiikan kehittäjille. Virolaisista puolestaan kapteeni Arnold Sinka opiskeli Helsingissä Suomen sotakorkeakoulussa vuosina 1927–1929. Myös hänen välityksellään siirtyi käytännön kokemuksia ja kirjallista materiaalia suomalaisesta taktiikasta.¹³ Juuri ennen opiskelun aloittamista kapteeni Sinka palveli suomalaisessa polkupyöräpataljoonassa perehtyäkseen suomalaiseen talvitaistelukoulutukseen.¹⁴ Vietettyään vuosia Suomessa hän oppi tuntemaan henkilökohtaisestikin Suomen sotilasjohtoa. Niinpä Sinka vuoden kuluttua sotakorkeakoulun yleisesikuntaupseeritutkinnon jälkeen, kesällä 1930, nimitettiin Viron Helsingin-sotilasakiemämieheksi.¹⁵

Kaiken kaikkiaan suomalaisen talvitaistelutaktiikan siirtämisessä Suomenlahden etelärannalle jatkui tiivis yhteistoiminta. Suomen ja Viron yleisesikuntien päälliköiden sopimuksella virolaisia upseereita komennettiin talvella 1928 suomalaisiin joukko-osastoihin hankkimaan talvitaistelukokemusta. Komennusten aikana virolaisille esiteltiin muun muassa viimeisimpiä kehitystyön tuloksia ampumarvikkeiden sekä pika- ja konekiväärien kuljettamiseksi paksussa hangessa. Suomalaistietojen pohjalta virolaiset rakensivat heti kopioita suomalaisten kehittämistä ahkiomalleista.¹⁶ Niiden avulla liikkui huomattavia määriä ampumarvikkeita melko vaivattomasti syvässäkin hangessa. Suomalaisten kokemuksiin perehtyi myös Viron yleisesikunnan operatiivisen osaston johto Suo-

men-matkallaan. Loka–marraskuun vaihteessa 1928 Viron yleisesikunnan operatiivisen osaston päällikkö everstiluutnantti Richard Tomberg tutustui Suomessa parin viikon ajan talvitaisteluharjoituksiin ja niistä saatuihin kokemuksiin. Yleisesikunnan osasto 4:n eli komento-osaston päällikön jääkärieversti Paavo Talvelan isännöimän vierailun jälkeen Viron operatiivisen osaston päällikölle annettiin talvisotaharjoituksista ja muusta sotilaskoulutuksesta kertovia suomenkielisiä asiakirjoja. Everstiluutnantti Tombergin palattua Tallinnaan nämä salaisiksi leimatut asiakirjat käännettiin heti viroksi ja jaettiin virolaisille taktiikan kehittäjille.¹⁷

Virolaiset olivat näin saaneet Suomen yleisesikunnalta arvokkaita tietoja talvitaistelutaktiikasta, ja syksyllä 1928 Viron sotilasjohto katsoi ajan olevan kypsä maan ensimmäisen talvisotaharjoituk-

Suomen sotilasjohto osallistui aktiivisesti 1920-luvun jälkipuoliskolta lähtien Viron armeijan talvisotaharjoitusten suunnitteluun ja toteuttamiseen. Kuvassa Viron 2. Divisioonan upseerit tutkivat suomalaisten johdolla päättyneen talvisotaharjoituksen taktisia liikkeitä ja opetuksia maaliskuun alussa 1933. Kuva: Yksit.

Finnish commanders took part in Estonian winter manoeuvres from the late 1920s. Debriefing in March 1933 after Estonian winter manoeuvres.

sen pitämiselle. Sotaharjoitusta varten Viron yleisesikunta pyysi, että suomalaiset antaisivat virolaisten koekäyttöön joukon Suomesa kehitettyjä yksittäisen sotilaan talvivarusteita. Ne Suomen yleisesikunta toimittikin virolaisille.¹⁸ Ennen tammikuussa 1929 alkanutta talvisotaharjoitusta Viron yleisesikunta esitti vielä pyynnön, että Suomen yleisesikunta lähettäisi harjoitusta seuraamaan ja jopa sitä ohjaamaan yhden kokeneen suomalaisupseerin. Sotaväen päällikön kenraalimajuri Aarne Sihvon päätöksellä sotaharjoitukseen lähetettiin jo aikaisemmin Viron yleisesikunnan operatiivisen osaston johtoa taktisissa kysymyksissä opastanut eversti Paavo Talvela.¹⁹

Myöhemmin talvi- ja jatkosodassa lujaotteisena rintamakomentajana mainetta niittänyt, Mannerheim-ristin ritari Talvela laati talvisotaharjoituksesta palattuaan esimiehilleen eli yleisesikunnan ja sotaväen päälliköille osoitetun pitkän matkakertomuksen. Siinä hän tarkasteli käytyä harjoitusta ja yleensä Viron armeijan sota-aidollista tasoa vain ammattisotilaan silmälasien läpi. Minkäänlaisia tunnepitoisia viittauksia Suomen ja Viron veljeskansasuhteisiin ei kertomuksesta löydy, ja vain puhtaasti sotilaalliset näkökohdat ohjasivat Talvelan esittämiä arvioita. Kuten tunnettua on, luja- tahtoisella Talvelalla oli varmojen mielipiteiden lisäksi myös tarkkoja sotataidollisia näkemyksiä. Tammikuun lopussa 1929 toteutuneella ja viikon kestäneellä Viron-komennuksella Talvela sai maan armeijasta yllättävän myönteisiä, mutta myös vähemmän mairittelevia kokemuksia.

Talvelan mielenkiinto kohdistui luonnollisesti virolaisten talvisotataktiikkaan. Viron armeijan ensimmäinen talvisotaharjoitus pidettiin maan kaakkoisrajalla Võrun ja Petserin alueella. Sää oli harjoituksen puolella, sillä pakkasta oli noin 15 astetta ja harjoituksen aikana puhalsi kova tuuli. Sotaharjoituksia varten Viron yleisesikunta oli perustanut erityisen ”talvisotakoikeilukomitean”, jonka tehtävänä oli tutkia eri varusteiden sopivuutta talvisodankäyntiin. Nämä varusteet olivat suurelta osin suomalaista alkuperää. Niin tässä kuin myöhemmissäkin virolaisissa sotaharjoituksissa oli koekäytössä muun muassa yksittäisen sotilaan Suomen armeijassa käyttämä talvivaatetus. Erityisen tyytyväisiä virolaiset olivat suomalaisista lumipuvuista, talvihatuista, puseroista, takeista, housuista ja muusta suojaavasta varustuksesta saatuihin kokemuksiin. Samoin suomalaisten tapa rakentaa laavu joukon tilapäiseksi

lepopaikaksi sai hyvin myönteisiä arvioita. Talvela arvioi raportissaan, että suurista puutteista huolimatta virolaiset olivat osoittaneet rohkaisevaa kehitystä talvisotataktiikan alalla, joka aikaisemmin oli ollut heille lähes tuiki tuntematonta.²⁰

Eversti Talvelan vierailusta ei puuttunut myöskään dramatiikkaa. Yleisesikunnan päällikön Kurt Martti Walleniuksen nimenomaisella luvalla Talvela oli saanut luovuttaa Viron yleisesikunnalle suomalaisten kehittämän viimeisimmän ahkiomallin. Luovuttaessaan ahkion Viron yleisesikunnan tiedusteluosaston päällikölle eversti Karl Lauritsille Talvela oli nimenomaan useaan otteeseen painottanut, että ahkiomallia pidettiin Suomessa salaisena ja sen vuoksi sitä ei saisi viedä sotaharjoitukseen joukkojen ja ulkomaisten sotilasiamiesten nähtäväksi.²¹

Niinkin arkipäiväiseltä vaikuttava kuljetusväline kuin ahkio liitettiin tuona aikana elimellisesti suomalaiseen talvitaktiikan kehittämiseen, jossa hyökkäys leimasi puolustustaistelua ja saartoa pidettiin tehokkaimpana hyökkäystapana. Tälläkin tavalla haluttiin tasapainottaa voimasuhteiden valtavaa eroa puna-armeijaan nähden. Suomalaisen taktiikan tunnetut tavamerkit, koukkaukset ja motitukset taktisina operaatioina vihollisen sivustoille eivät syntyneet talvisodassa, kuten tavaksi on tullut väittää, vaan ajatus tieuria myöten etenevien venäläisjoukkojen saarrostaamisesta syntyi jo 1920-luvulla. Tähän taktiikkaan kuului erottamattomasti soveliaan ahkion kehittäminen. Tasapainoisen, riittävän kevyen, kestävän ja syvässäkin lumessa hyvin kulkevan ahkion avulla pienet saarrostusjoukot pystyivät kuljettamaan aseita, ammuksia ja muuta välttämätöntä huoltoa saarrostusalueille, jotka olivat kaukana omista tukikohdista.²² Näinhän sitten tapahtui joulu-tammikuussa 1939–1940 Suomussalmella Raatteen tiellä. Ahkioilla varustetut ja suksilla liikkuneet pienet suomalaisosastot ensin pysäyttivät ja sen jälkeen paloittelivat pienempiin motteihin tiellä edenneet moninkertaisesti vahvemmat venäläisdivisioonat. Tämän jälkeen jäi jäljelle enää saarrostetun vihollisen lopullinen tuhoaminen.

Virolaisten antamista lupauksista huolimatta Talvelan tuoma ahkio kulkeutui kentälle joukkojen ihmeteltäväksi. Kysymyksessä oli ilmeisesti Viron yleisesikunnan ja sotaharjoituksen johdon välillä syntynyt tiedonkatkos. Tosin vielä tämänkin jälkeen ilmeni tapauksia, joissa Suomen yleisesikunnan talvitaktiikasta antamia luottamuksellisia tietoja pääsi vuotamaan. Niistä seurasi Viron

yleisesikunnan puolelta nopeasti aloitetut tarkat tutkimukset, koska vuotojen pelättiin vahingoittavan Suomen ja Viron yleisesikuntien läheisiä yhteistyösuhteita.²³ Ahkion osalta tapahtunutta ei voinut kuitenkaan enää muuksi muuttaa. Palattuaan maastosta sotaharjoituksia seuraamasta harmistunut Talvela kirjoittikin esimiehilleen tapauksesta:

”Hämmästykseni ei ollut vähäinen todetessani kylään tullessamme, että *kyseessä oli ahkioiden demonstraatio*. Jo pitkin päivää olin niitä nähnyt eri aselajien mukana ja nyt niitä oikein erikoisesti näytettiin. Siinä nyt oli meidän ahkiokummituksemme, suuresti salassa pitämämme laite, kaiken kansan nähtävänä.

Näytöstä oli mm. katsomassa manöövereillä olleet ulkomalaiset. Muistaen keskusteluni Kindraalstaapissa [eli yleisesikunnassa] ahkion salassa pitämisestä ennen sotaharjoituksille lähtöä, tunsin itseni jotakuinkin noloksi nähdessäni ahkionnäytöksen. [...]

Mitä ahkioiden ym. kulj. välineiden näytökseen tulee, näyttivät kaikki tulleen yksimielisiksi ahkion ylivoimaisuudesta kelkkoihin verrattuna. Konekiväärin kiinnitys ahkioon ja monet muut yksityiskohdat olivat virolaisilla vielä alkeellisella kannalla.

Käsitykseni on se, että kun ahkio nyt kerran on virolaisille annettu, ei ole mitään aihetta salata sen yksityiskohtia. Virolaiset joutuvat muussa tapauksessa vain tuhlaamaan varojaan turhiin kokeiluihin.”²⁴

Näin tapahtuikin. Suomalaisten puolelta virolaiset vihittiin ahkion viimeisimpiinkin ominaisuuksiin ja samalla annettiin vielä lupa tehdä ahkiosta suoria kopioita. Tässä virolaiset eivät aikaa hukanneet, vaan heti sotaharjoituksen jälkeen maan yleisesikunnan operatiivisen osaston päällikkö everstiluutnantti Richard Tomberg antoi käskyn suomalaisahkion kopioinnin aloittamisesta. Aikaisemmasta oppineena Tomberg käskyssään nyt erikseen korosti, että suomalaisahkiota tuli pitää salaisena keksintönä.²⁵

Paavo Talvelan mukana virolaisten sotaharjoituksia seurasi myös tuona aikana Viron sotakorkeakoulussa opiskeleva kapteeni Eino Kuusela. Talvela piti Kuuselan tavoin Viron armeijan valitsemaa taktiikkaa osuvana. Aukeamaastoiselle sotanäyttämölle tarkoitettu ranskalainen taktiikka korosti tulen merkitystä, ja se sopi hyvin Viron kaltaiselle maalle. ”*Viron maasto on keski-eurooppa-*

laista, siihen sopeutuvat keski-eurooppalaiset sodankäynnin periaatteet”, oli Talvelan kiteyttämä arvio virolaisten harjoittamasta taktiikasta. Erityisesti Talvela kehui virolaisten tapaa käyttää massiivista tulta, koska etelävirolainen maasto ”oli avointa ja tasaista kuin pöytä”.²⁶ Tästä kaikesta myös seurasi, että suomalaista metsätaistelutaktiikkaa sekä siihen kuuluvaa tulen ja liikkeen yhteisvaikutuksen korostamista ei voinut eikä saanutkaan yrittää väkisin siirtää Viron armeijaan. Talvelan mukaan ainakin Etelä-Viron avoimessa maastossa tulen vaikutus korostui ja vastaavasti liikkeen vaikutus väheni.²⁷

Talvelalle talvisotaharjoitus ei merkinnyt pelkästään neuvojen antamista virolaisille, vaan hän sai siitä myös itse tuntuvaa oppia. Talvela joutui jopa myöntämään, että Viron sotilasjohdon harjoittama taktiikka avasi hänessä aivan uusia ajatuksia ymmärtää Keski-Euroopassa harjoitettua sotataitoa. Tästä hän kirjoittikin seuraavasti:

”Keskieurooppalaiset ohjesäännöt, joita olen teoreettisesti joutunut tutkimaan, ovat tähän saakka jääneet minulle hengeltään vieraaksi. Nyt vasta minulle aukeni niiden sisältö ja henki, niiden ajatusten perusta kuin yhdellä iskulla.

[...] Virolaiset panevatkin hyvin suuren painon tulelle, ja tässä ovat he varmasti oikeassa. Olen tähän saakka ollut siinä käsityksessä, että ranskalaiset, joiden oppeihin virolaiset sodankäyntitaitonsa nojaavat, liioittelisivat tulen merkitystä. Nähtyäni tässä kuvaamani taistelun olen sitä mieltä, että tulen arvoa ei Ranskassa eikä myöskään Virossa yliarvioida. Maasto kirjaimellisesti vaatii tulta, jotta liike ylimalkaan olisi mahdollista.”²⁸

Muutenkin Talvela sai hyvän kokonaiskuvan Viron armeijan materiaalisesta tasosta ja mahdollisuuksista pysäyttää rynnistävän puna-armeijan hyökkäys. Kertomuksensa lopussa Talvela kirjoittikin, että

”mitä tulee Viron armeijan taisteluarvoon enemmän materialistisilla perusteilla, sain siitä paremman käsityksen kuin osasin odottaa. Koulutus on melko korkealla, varustus ja aseistus on tyydyttävä. Viro kyennee sotatapauksessa asettamaan liikekannalle noin 4 divisioonaa apuaselajeineen. Kun sotänäyttämöt jo maan pienuudenkin takia eivät paisune vallan mahdolltomman laajoiksi, luulisin Viron kykenevän pitkän ajan teke-

mään tehokasta vastarintaa viholliselle. Tämä tietenkin sillä edellytyksellä, että armeija pysyy sisäisesti lujana. [...]

Viron asema (Pietarin läheisyys ym.) kuitenkin aiheuttanee sen, että Venäjä tulee aina kiinnittämään suuren huomion Viron sotanäyttämöön. Ulkoapäin tuleva apu, esim. vapaaehtoisuuden muodossa Suomesta, vaikuttaisi mitä suurimmassa määrin Viron armeijan taistelukuntoon ja henkeen. Siitä on jääväämätön todiste Viron vapaussodan ajoilta. Eiköhän olisi aihetta meidän puolellamme tehdä tässä suhteessa joitakin valmisteluja?²⁹ (kaarisulut lähteessä)

Se oli Talvelan näkemys esimiehilleen Viron materiaalisesta puolesta ja mahdollisesta Suomen antamasta sotilaallisesta avusta häidän hetkellä. Raportinsa loppuun Talvela katsoi, että yhteisen vihollisen eli Neuvostoliiton varalta Suomen tuli tehdä kaikki voitavansa Viron puolustuksen vahvistamiseksi. Erityisesti materiaalisella puolella oli mahdollisuuksia auttaa virolaisia. Konkreettisenä esimerkkinä Talvela ehdotti esimiehilleen Suomen sotaväen ja yleisesikunnan päälliköille, että Viron armeijan vahvistaminen aloitetaisiin viemällä vasta kehitettyjä suomalaisia Lahti–Saloranta-pikakivääreitä (lyh. Ls-pikakivääri) Viroon. Ne olivat huomattavasti tulivoimaisempia ja muutenkin parempia kuin Viron armeijan silloiset vanhat tanskalaiset Madsen-pikakiväärit. Esityksensä ja sen perustelut Talvela muotoili kirjoittamalla, että

”eiköhän virolaisille voitaisi antaa meidän Ls-pikakivääriä. Sehän on halpa ja erinomainen ase. [...] Olen tietoinen, ettei meillä vielä ole itsellämmeäkään kuin rippeeksi mainittua asetta valmistettu, mutta sittenkin ryhtyisin jo nyt Viron kanssa tulevaisuuden suhteen neuvotteluihin. Meillähän on kaikki syyt tukea Viron puolustusta.”³⁰

Talvelan esitys ottikin tulta Suomen sotilasjohdossa. Jo marraskuussa 1931 Suomen yleisesikunnan uusi päällikkö, kenraalimajuri Karl Lennart Oesch esitti puolustusministerille, että pikakivääriasiassa tulisi siirtyä käytännön toimiin. Perusteluna Oesch muun muassa kirjoitti, että ”*olisi luonnollisesti erittäin suotavaa, että aseistus Suomessa ja Virossa olisi mahdollisimman yhtäläinen*”.³¹

Suomalaisten Lahti–Saloranta-pikakiväärien vieminen Viroon ei lopulta toteutunut. Pian Talvelan vierailun jälkeen puhkesi maail-

manlaajuinen talouspula, joka merkitsi ankaraa suoneniskua Viron armeijan asehankinnoille. Pahin lama oli kuitenkin jo ohitettu 1930-luvun puolivälissä, ja tällöin pikakiväärien hankinta nousi uudelleen esille. Asiasta käytyjen neuvottelujen jälkeen vuoden 1936 lopussa Viron armeija osti Suomesta peräti yli 600 pikakivääriä. Ne eivät olleet kuitenkaan Lahti–Salorantoja, vaan suomalaisten omistamia Madsen-pikakivääreitä, joita Virolla oli jo ennestään useita satoja. Vaikka nämä suomalaisten Madsen-pikakiväärit olivat jo käyneet vanhoiksi, ne olivat täysin toimintakuntoisia. Kaupassa oli puolensa. Suomalaiset myivät käytetyt Madseninsa hyvin edulliseen, reilusti alle todelliseen markkinahintaan. Toisaalta kaupan avulla Viron armeijan pikakiväärimallisto pysyi yhtenäisenä. Tällä oli puolestaan suuri merkitys sekä rauhan ajan varusmieskoulutuksen että sodan ajan ammus- ja varaosahuollon kannalta.³²

Kaupasta hyötyi myös Suomi, koska vanhat Madsenit saatiin pois uusien Lahti–Saloranta-pikakiväärien tieltä. Näin Suomessakin pikakiväärimallisto yhtenäistyi huomattavalla tavalla. Yhtenäisyys oli saavutus sinänsä, koska Suomen ja Viron aseistusta rasitti tavaton monenkirjavuus. Olihan pääosa molempien maiden raskaasta ja kevyestä aseistuksesta sekalaista sotasaalistavaraa, jota saksalaiset ja venäläiset olivat jättäneet jälkeensä ensimmäisen maailmansodan aikana. Asekaupat eivät päättyneet vielä tähän, vaan paria vuotta myöhemmin Viron armeija osti Suomesta koekäyttöön lähes 500 tehokkaaksi tunnustettua Suomi-konepistoolia rumpulippaineen.³³

Tietotaitoa linnoittamisesta Viron itärajan vahvistamiseksi

Tiiviiksi kehittyi myös 1930-luvun puolivälissä syntynyt yhteistoiminta maiden itärajojen linnoittamisessa. Tämäkin yhteistyö oli luonteeltaan melko yhdensuuntaista, koska myös tällä alalla ratkaisevasti pidemmälle ehtinyt Suomen yleisesikunta luovutti virolaisille kollegoilleen avokätisesti salaisia asiakirjoja omista tutkimuksistaan ja kokemuksistaan linnoitusrakentamisesta Karjalan kannaksella. Viron linnoitustoiminnasta vastannut pioneerijoukkojen tarkastaja kenraalimajuri Voldemar Rieberg (ent. Riiberg) vieraili esikuntineen myös Kannaksella tutustumassa itse paikal-

la suomalaisten linnoittamiskokemuksiin ja käytännön ratkaisuihin.³⁴

Suomalaiset olivat jo 1930-luvun alusta lähtien tutkineet ja myös ratkaisseet aikaavieviä, paljon rahallisia resursseja vaatineita teknisiä ja taktisia ongelmia. Ongelmat liittyivät ennen kaikkea linnoituslaitteissa käytettävän materiaalin lujuuteen ja panssarointiin silmällä pitäen puna-armeijan käytössä olevan tykistön arvioitua tulivoimaa. Linnoituslaitteiden sisällä olevan miehistön tuli säilyä elävänä ja sen piti voida jatkaa taistelua venäläisen 6 tuuman eli 152 mm:n kanuunan tai haupitsin täysosuman jälkeenkin. Samoin kehittelyn tuloksena rakennettujen panssarinesteiden tuli pysäyttää puna-armeijan hyökkäysvaunut.³⁵

Viimeksi mainittuun liittyi 1930-luvulla alkanut läheinen yhteistoiminta panssarintorjunnan alalla. Tässäkin asiassa suomalaiset näyttävät olleen pitkälti antajan asemassa.³⁶ Suomalaisen tiedot ja kokemukset olivatkin tarpeen virolaisille. Viron sotaväen ylipäällikön kenraaliluutnantti Johan Laidonerin ajamaan peräänantamattomaan puolustusajatteluun kuului elimellisesti puna-armeijan panssariaseen perinpohjainen tutkimus. Laidoner halusi painottaa virolaisjoukoille, että hyökkäysvaunuja vastaan voitiin taistella menestyksellisesti, kunhan vain tunnettiin niiden heikkoudet ja oman puolustusmaaston tarjoamat luonnonesteet. Hyökkäysvaunua ei saanut siis enää pitää taistelukentän kaikkivaltiaana, vaan aseena toisten aseiden joukossa.³⁷

Linnoittamisen ja panssarintorjunnan osalta Suomen ja Viron tilanne oli täysin sama. Tiedustelutietojen perusteella odotettavissa oleva hyökkäävän puna-armeijan tykistön tulivoima ja panssariaseen arvioidut mahdollisuudet murtautua linnoituslinjojen läpi sopivat lujuuslaskelmien perustaksi niin Rajajoella kuin Narvajoelakin. Kummankin joen ylittämistä yrittäisivät venäläisjoukot, joiden aseistus oli täysin sama. On hyvä muistaa, että tässäkin tapauksessa Suomen sotilasjohto toimi itsekkäästi. Antaessaan virolaisille jo rahallisestikin kalliiksi käyneitä tutkimustuloksia linnoitusrakentamisesta suomalaiset luonnollisesti toivoivat saavansa hädän hetkellä sijoituksensa takaisin korkojen kera. Mitä vahvempia ja taktisesti paremmin sijoitettuja linnoituslaitteita virolaiset rakentaisivat itärajalleen, sitä kauemmin puna-armeija pysyisi poissa Etelä- ja Lounais-Suomen ja ennen kaikkea Ahvenanmaan läheisyydestä.

Suomen sotilasjohto Viron meripuolustusta vahvistamassa

Pisimmälle Suomen ja Viron yhteistyössä päästiin meripuolustuksen alalla. Suomi ja Viro etenivätkin salaisessa merisotilaallisessa yhteistyössään 1930-luvun lopulle tullessaan niin pitkälle kuin se suinkin oli mahdollista ilman varsinaista puolustusliittoa – molempien maiden valtionpäämiesten varauksettomalla siunauksella. Viron poliittisen johdon myönteiseksi yllätykseksi Suomen presidentti P. E. Svinhufvud 1930-luvun alussa jopa patisti Viron alati vaihtuvia valtionpäämiehiä vahvistamaan merisotilaallista yhteistyötä, jotta Neuvostoliiton laivasto saataisiin suljettua pitävästi Suomenlahdelle.³⁸

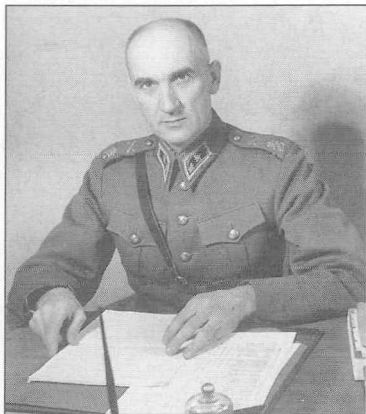
Kuningasajatuksena yhteistyössä oli sulkea Suomenlahti sen kaapeimmalta kohdalta molemmilta rannoilta ampuvien järeiden rannikkotykkiä ristitulella, sukellusveneillä ja tuhansilla miinoilla. Suomenlahden sulkua ei jäänyt pelkäksi suunnitelmaksi paperille, vaan yhteistä sulkua harjoiteltiin myös salaisissa suomalais-virolaisissa käytännön sotaharjoituksissa 1930-luvulla. Suomen ja Viron merivoimien – rannikkotykistöjen ja sukellusveneiden – tiukan salassapidon alaiset yhteiset sotaharjoitukset ovat ainoa laatuista maiden historiassa. Suomi ei ole toteuttanut yhteisiä sotaharjoituksia ja sotapelejä koko itsenäisyytensä aikana minkään muun yksittäisen ulkovaltion kuin Viron kanssa.³⁹

Marraskuun lopussa 1933 Suomen ja Viron sotilasjohtot toteuttivat lähes viikon päivät kestäneen yhteisen sotapelin. Tykistöasioissa suomalaiset olivat jopa vaativia virolaisia kohtaan. Marraskuussa 1933 Tallinnassa Viron Sotakorkeakoulussa pidetyn salaisen sotapelin aikana merivoimien komentaja kenraalimajuri Väinö Valve – yleisesikunnan päällikön kenraalimajuri Karl Lennart Oeschin läsnäollessa – teki Viron sotilasjohdolle selväksi, että sen tulisi hyödyntää täysimääräisesti Suomen rannikkotykistön kehitystyön tuloksia Porkkalanniemen ja Tallinnan välisen merikapeikon tykistösulun vahvistamiseksi. Väinö Valve jopa esitti Viron korkeimmalle sotilasjohdolle, että jos virolaiset hyödyntäisivät Suomen rannikkotykistön kehitystyön tuloksia rannikkotykistönsä ja sitä myötä yhteisen sulun vahvistamiseksi, Virosta tulisi huomattavasti kelvollisempi liittolainen Suomelle sodan sytyttyä. Oesch ja Valve panivat siis selvät yhtäläisyysmerkit Viron rannikkotykistön vahvistamisen ja Viron liittokelpoisuuden välille!⁴⁰

Merivoimien komentaja kenraalimajuri Väinö Valve jopa patisti Viron sotilasjohtoa vahvistamaan maansa rannikkotykiä ja ottamaan oppia suomalaisten kehitystyön tuloksista. Näin Virosta tulisi Valveen mukaan parempi liittolainen ja Suomenlahti saataisiin suljetuksi yhteistyöllä mahdollisimman pitävästi.

Kuva: SA-kuva.

Major-General Väinö Valve, the Finnish naval forces commander, who sought cooperation from a strengthened Estonian coast artillery.

Suomen merivoimien komentaja meni vaatimuksissaan jopa yksityiskohtiin asti. Sotapelin aikana Valve nimittäin esitti, että tulivoimansa vahvistamiseksi Viron rannikkotykiä olisi käytettävä tykeissään suurempia ruutipanoksia ja otettava käyttöön niin ikään suomalaisten käyttämät ballistisilla kärjillä varustetut ammuksiset. Lisäksi Valve vaati, että suomalaisten tapaan virolaisten olisi ryhdyttävä korottamaan tykinputkien korotuskulmaa suuremman kantaman saavuttamiseksi.⁴¹ Näiden suomalaiskeksintöjen avulla myös virolaisten järeän 12 tuuman eli 305 mm:n tykiä ampumamatkaa saataisiin kasvatetuksi silloisesta 27 kilometristä 43 kilometriin. Myös Naissaaren ja Aegnaan sijoitettujen raskaiden 152 mm:n tykkien kantomatkaa pystyttäisiin nostamaan aikaisemmasta 13 kilometristä 20 kilometriin ja jopa hieman sen ylikin, jos virolaiset käyttäisivät ammuksissaan näitä ballistisia kärkiä ja suomalaisten tapaan suurentaisivat tykinputken korotuskulmaa.⁴²

Erityisesti viimeksi mainittu suomalaiskeksintö vahvisti 152 mm:n tykkien tulivoimaa ratkaisevalla tavalla. Muutostöillä suomalaiset olivat pystyneet nostamaan tämän tykinputken korotuskulmaa 42–50 asteeseen entisen 30 asteen maksimikorotuksen sijaan. Yhdessä ballististen kärkien kanssa se merkitsi, että ammuksen kantama

piteni 20 kilometriin saakka. Myös tykin tulinopeutta suomalaiset olivat parantaneet suuresti ottamalla käyttöön uuden lataustavan: 152 mm:n rannikkotykki ladattiin suoraan ampuma-asennossa, minkä johdosta tulinopeus oli kohonnut yhdestä laukauksesta kahdeksaan laukaukseen ja harjaantuneen tykkimiehistön käsissä jopa 10 laukaukseen minuutissa.⁴³

Viron merivoimien johto yhtyi täysin Valveen näkemyksiin. Järeiden 305 mm:n tykkien ohella myös 152 mm:n tykkien ampumamatkan pidentymistä pidettiin Viron rannikkotykistössä erittäin tärkeänä, koska näin nämäkin tykit pystyisivät ulottamaan sulkutulensa Suomenlahden kapeikon keskialueelle ja lujittamaan suomalais-virolaista tykistösulkua.⁴⁴ Mäkiluodon ja Naissaaren välimatkahan on ainoastaan noin 36 kilometriä. Mäkiluodon ja Tallinnan edustalla sijaitsevan Aegnan saaren etäisyys toisistaan on puolestaan noin 43 kilometriä. Aegnassa ja Naissaareissa oli raskaita 152 mm:n tykkeitä yhteensä 11 kappaletta; Suomen rannikkotykistön tunnetuimman kehittäjän everstiluutnantti Jussi Lambert Rikaman arvion mukaan kokenut tykkimiehistö pystyisi ampumaan niillä yhden minuutin aikana jopa yhteensä noin 80–110 laukausta punalaivastoa vastaan.⁴⁵ Suomalaisen kehitystyön tulosten hyödyntäminen toisi tullessaan siis merkittävää voiman lisäystä Viron rannikkotykistölle.

Suomen merivoimien komentaja Valve jatkoi esittämällä, että virolaisten olisi myös otettava käyttöön everstiluutnantti Rikaman kehittämät täysin uudenlaiset ampumamenetelmät ja niitä varten laaditut ampumataulukot pidempien kantomatkojen, suuremman ampumanopeuden ja tarkempien osumatulosten saavuttamiseksi. Toisin sanoen Viron olisi otettava käyttöön vain paria vuotta aikaisemmin Suomen rannikkotykistössä kehitetty niin sanottu valmistettu rannikkotykistöammunta. Tämä paljolti Rikaman kehittämä ammuttamenetelmä nosti kerralla rannikkotykistön taktista iskuvoimaa moninkertaisesti – ja ennen kaikkea hyvin pienin kustannuksin.⁴⁶

Valmistellussa rannikkotykistöammunnassa ammunta oli niimensä mukaisesti huolellisesti valmisteltu jo etukäteen. Jokainen ammuksen lentorataan vaikuttava tekijä – tuulen nopeus ja sen suunta, ilmanpaine, lämpötila, tykin ja ruudin alkunopeuksien tunteminen, tarkat ampumataulukot ja kaikkialle ammuksen kanto-piiriin ulottuva etäisyysmittaus – oli tarkasti varmistettu jo edeltä-

käsin. Näin säästyttiin aikaavievältä ja aikaisemmin käytössä olleelta hakuammuntavaiheelta, jonka aikana vihollisen alus saattoi muuttaa kurssiaan ja väistää kranaatit nähtyään rannalta ampuvien tykkien putkista tulleet liekkien leimahdukset.⁴⁷

Hakuammunta oli lisäksi perin hidasta etenkin ammuttaessa kauas, koska uusia korjattuja laukauksia maalia kohden ei voinut ampua, ennen kuin oli tehty ensin havainnot edellisten ammusten iskemistä veteen. Vihollisaluksella oli hyvät mahdollisuudet muuttaa kurssiaan ja väistää seuraavat osumayritykset. Rannikkolinakkeella taas jouduttaisiin tekemään uuden hakuammunat. Ennen kaikkea vanha hakuammunta ei mahdollistanut yksittäisen arvokkaan maalin eli esimerkiksi taistelulaivan tulittamista usean rannikkopatterin voimalla, koska oli vaikeata ja käytännössä usein mahdotontakin rannalta käsin eritellä, mistä tykistä yksittäinen, ammuksen aikaansaama vesipatsas tai mahdollinen täysosuma oli peräisin. Kaikki nämä heikkoudet oli eliminoitu everstiluutnantti Rikaman kehittämässä, jo etukäteen valmistellussa ampumamenetelmässä, sillä siinä alus väistöliikkeistään huolimatta vei rannikkotykkien tulta mukanaan aivan ”*kuin emätähti kiertotähteään*”, kuten Rikama asian ilmaisi.⁴⁸

Everstiluutnantti Jussi Lambert Rikaman mukaan hänen kehittämänsä ampumamenetelmä lisäsi ratkaisevalla tavalla rannikkotykkistön mahdollisuutta yllättää vihollinen, ja yllätyksen saavuttaminen oli kaiken menestyksen avain. Jos rannikkotykkistö onnistui yllättämään vihollisalukset, se oli Rikaman mukaan tehtäviensä tasalla. Ennalta valmisteltu tarkka ja massiivinen tuli-isku tulisi yllättäen vihollislaivastolle ja se voisi olla kohtalokas heti kerralla. Tämä toimintaperiaate oli välttämätön erityisesti rannikkotykkistölle, koska paikallaan pysyvänä aseena rannikkotykki ei voinut ottaa siipiä allensa ja seurata liikkuvaa merimaalia. Rannikkotykkistön paras valtti oli sen kyky iskeä nopeasti yllättävällä ja voimakkaalla tulikeskityksellä kohti vihollisen sota-alusta, jotta se ei ehtisi poistua rannikkotykkien tulituksen keskeltä kerran sinne jouduttuaan.⁴⁹ Rikama luonnehtikin kehittämänsä ampumamenetelmää kirjoittamalla, että

”ammunta siis tosiaankin valmistellaan ennen käyttöä aivan kuin joku työkalu. Tällainen tuli, joka keskitettynä useista pattereista – minkä hakuammunnan tarpeettomuus tekee mahdol-

liseksi – aivan silmänräpäyksellisesti yllättäen voi pudota koko painollaan maaliin, on helposti ymmärrettävistä syistä vallan erikoisen tuhoavaa ja sotilaallisesti siis erittäin suuriarvoista. [...]

Valmisteltu ammunta on kohottanut rannikkopatterin iskuvoiman moninkertaiseksi entisestään. [...] Nelitykkinen 152 mm:n patteri pystyy esimerkiksi minuutissa ampumaan 30–40 laukausta, joista 10 % osumatodennäköisyyden mukaan on 3–4 osumaa. Tämä määrä on täysin riittävä tekemään suojattoman maalin taistelukyvyttömäksi. Jos etäisyys on riittävän suuri, saattavat nämä kaikki laukaukset – ja joka tapauksessa suuri osa – olla jo ilmassa ennen kuin ensimmäinen niistä putoaa. Surma voi näin ollen yllättää täydellisesti. Ja patterilla on ammuksia sadoittain.⁷⁵⁰

Kun valmistellussa amunnassa aikaa vievää hakuammuntaa ei siis tarvittu, Helsingin ja Porkkalanniemen välille ja Tallinnan edustan saarille ryhmitetyt kymmenet järeät (kaliberi yli 200 mm) ja raskaat (kaliberi 100–200 mm) rannikko- ja laivatykit pystyivät lähettämään matkaan kertalaukaisulla tarkan ammusryöpyn, jota kapeikon ohittavat vihollisalukset eivät pystyisi väistämään. Sodan aikana Neuvostoliiton sota-aluksilla ei olisi minkäänlaisia mahdollisuuksia vastata tasapuolisesti tuleen, koska kapeikossa suomalaisilla ja virolaisilla oli moninkertaisesti enemmän ja tarkempaa tulta ampuvia tykkeitä kuin neuvostolaivastolla. Rikama kirjoitti aiheellisesti tyytyväisenä, että tämän ampumamenetelmän avulla Napoleonin yksi keskeisin sotataidollinen periaate tuli täytetyksi. Se kuuluikin, että *”voittaakseen tulee olla ylivoimainen määrättyssä paikassa määrätyllä hetkellä”*.⁵¹ Rikaman arvioon yhtyivät myös hänen esimiehensä Väinö Valve ja merivoimien esikuntapäällikkö Eero Rahola. Suomenlahden kapeikossa Neuvostoliiton laivasto joutuisi pakostakin purjehtimaan Suomen ja Viron kymmenien kapeikon keskellä leikkaavien rannikkotykkien tulisektoreiden läpi.⁵²

Suomen merivoimien komentajan virolaisille esittämät ehdotukset eivät vielä loppuneet tähän. Edelleen Valve esitti Tallinnassa marraskuussa 1933 pidetyn salaisen sotapelin aikana, että virolaisten olisi omaksuttava Suomen rannikkotykistössä kehitetyt uudet tulen käytön menetelmät. Nämä menetelmät oli erityisesti kehitetty järeille tykeille useiden kymmenien kilometrien päässä, näkökentän ulkopuolella olevien liikkuvien merimaalien tulittamiseen. Tämän vuoksi rannikkotykistön tulenjohto- ja mittausverkostoa ja

siihen kuuluvaa merikaapeliverkkoa olisi kehitettävä erityisesti kauas ampuvien tykkien tarpeisiin. Valmisteltu ammunta nimitäin perustuu tarkkaan ja jatkuvaan etäisyyden mittaukseen.⁵³

Käytännössä tämä tarkoitti, että Suomen ja Viron kapeikkoon ryhmitetyn rannikkotykkistön tulenjohdot yhdistettiin Suomenlahden pohjassa kulkevan merikaapelin avulla. Tässäkin tapauksessa Valve tarjosi virolaisille Rikaman kehitystyön tuloksia. Valmisteltuun ammuntaan kuului elimellisesti tulenjohto- ja mittausasemaverkoston rakentaminen. Suomalaiset olivatkin jo pitkällä tässä työssä, ja samaa vaadittiin ponnekkaasti nyt virolaisilta. Kun virolaiset rakentaisivat oman tulenjohto- ja mittausasemien verkoston Suomenlahden etelärannikolle, he pystyisivät johtamaan merikaapelin välityksellä Suomen rannikkotykkistön tulta tarkoin tuloksin.⁵⁴ Etäisyysmittauksen merkityksestä Rikama kirjoitti seuraavasti:

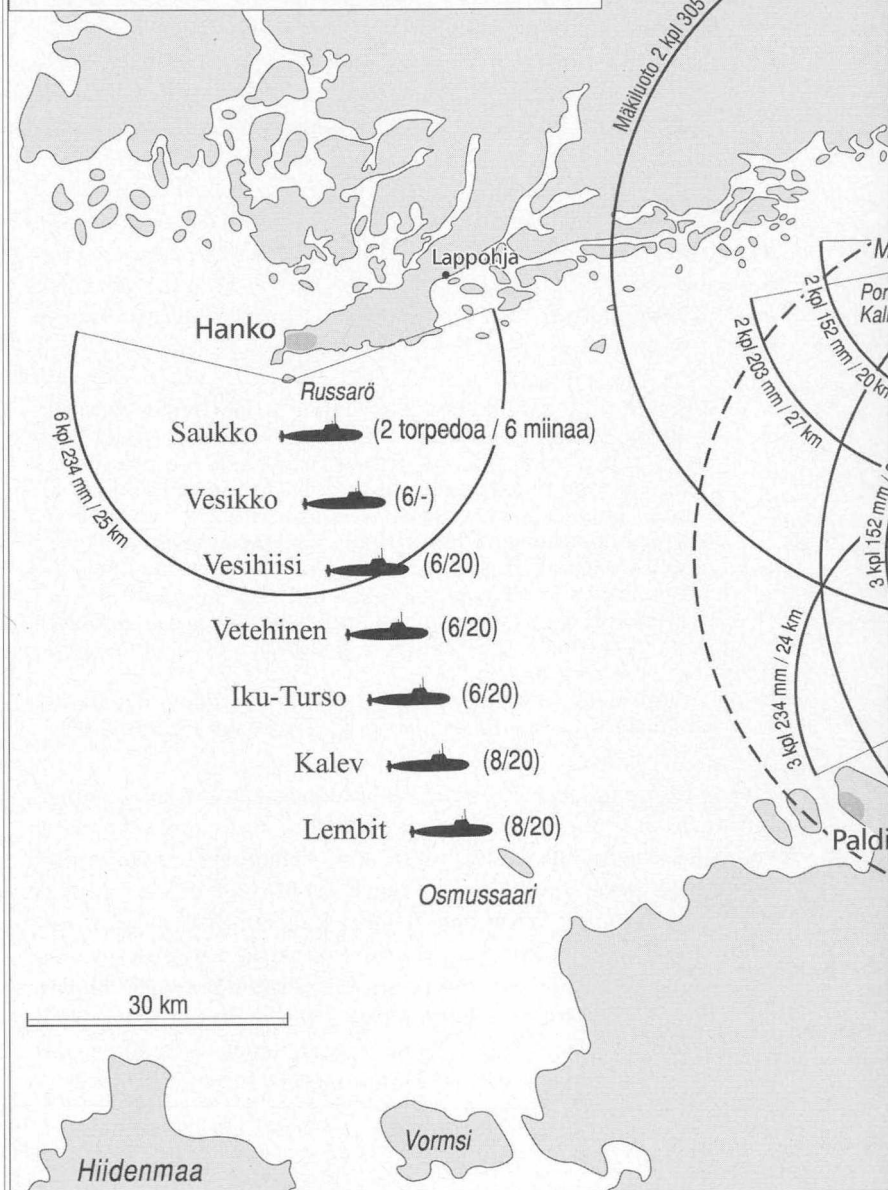
”Kun kiinteän rannikkotykkistön oikeutuksen ja tarkoituksen oleellisin edellytys on tarkka ammunta, ja tämän edellytys on vuorostaan tarkka etäisyysmittaus, tulee sen [eli rannikkotykkistön] käyttää tämän tarkoituksen täyttämiseksi kaikkia inhimillisesti mahdollisia keinoja.

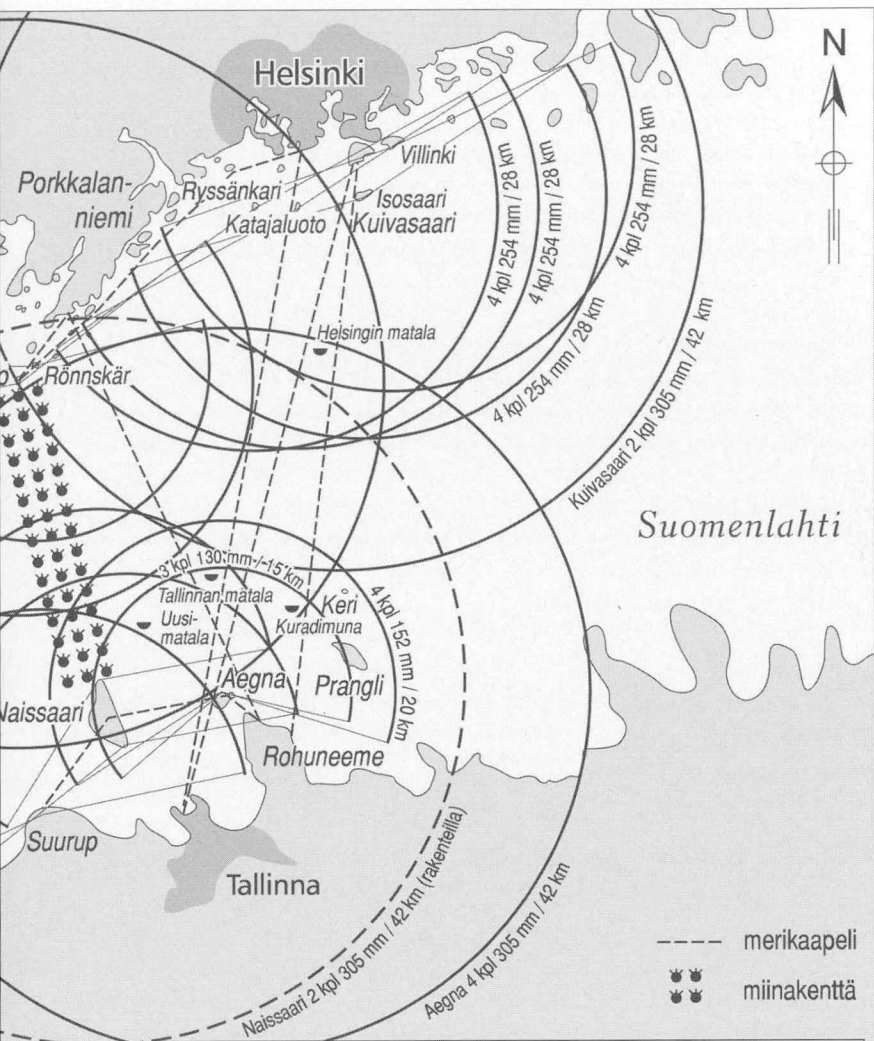
Ampumamatkojen pidennyttyä ja yllättävän tulen lisääntytyä, on tämä erikoisesti viime aikoina saavuttanut mitä laajakantoisimman merkityksen, sillä tarkka etäisyysmittaus, yhdistettynä huolelliseen säähavaintopalveluun, antaa rannikkotykkistölle ratkaisevan yllötyksen vastustajasta [sotalaivoista], jolta nämä puuttuvat.

Ammunnan tarkasta valmistelusta ei ole minkäänlaista käytännöllistä hyötyä, jollei se liity tarkkaan etäisyysmittaukseen.⁵⁵

Suomalaisten opastamina virolaiset rakensivat useita tulenjohto- ja mittausasemia tarpeeksi korkeille paikoille, jotta rannikkotykkistö voisi aloittaa vihollisalusten tulittamisen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Rannikkolinnakkeen tykit eivät voineet seurata vihollisen sota-aluksia kantomatkansa kauemmaksi. Tämän vuoksi oli oleellista, että linnake pystyisi aloittamaan tulituksen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa eli tulittamaan mahdollisimman pitkän ajan tykkien kantopiirissä olevaa laivaa. Niin ikään linnakkeen tulenjohtajan oli nähtävä maalialus viimeistään samalla hetkellä, kun tähyistäjä vihollisaluksen taistelumärssyissä sai näkyviin linnakkeen rakenteet.⁵⁶

SUOMEN JA VIRON MERIVOIMIEN
SUOMENLAHDEN SULKUJÄRJESTELMÄ
VUONNA 1939

Porkkala Kallbådan – Naissaari 31,1 km
 Mäkiluoto – Naissaari 36,1 km
 Mäkiluoto – Aegna 43,2 km

Tykistösulkuun kuului lisäksi yhteinen tulenjohtojärjestelmä. Tallinnan edustan saarilta pystyttiin johtamaan useista paikoista Mäkiluodon tykistön tulta, ja vastaavasti virolaisen sulkutykistön tulta saatettiin johtaa Mäkiluodon alueella olevalla tulenjohtopaikoista. Puhelimella tulenjohtotiedot välitettiin vastakkaisella rannalla olevalle tykistölle pattereita yhdistävän merikaapelin välityksellä. Tulta pystyttiin johtamaan myös radion avulla.

Plans by the Finnish and Estonian naval forces for a barrier across the Gulf of Finland in 1939. The map shows the projected minefield and the arcs of fire of the Finnish and Estonian coast artillery batteries for which there was a single fire control system.

Mittaus- ja tulenjohtoasemien suurin merkitys piili kuitenkin tarkkuuden parantumisessa: toisin kuin sotalaivat, rannikkotykistö pystyi paikantamaan maaliksi otetun laivan kahdesta toisistaan kaukana olevasta kiinteästä mittauspaikasta. Toisin sanoen etäisyys maalialukseen mitattiin kahden mittausaseman määrittämien suuntien perusteella. Näin syntyi kaksipisteinen mittaus. Siinä useiden mittaus- ja tulenjohtoasemien muodostama yhtenäinen verkko ja ampuvat rannikkotykit olivat yhteydessä toisiinsa merikaapelin välityksellä. Tämän järjestelyn avulla rannikkotykistön tulen tarkkuus tuli ylivoimaiseksi laivatykistöön verrattuna, jonka oli pakko käyttää verraten epätarkkaa yksipisteistä mittausta. Lisäksi laivatykistön käyttämän mittausmenetelmän tarkkuus heikkeni ampumamatkan kasvaessa. Näin ei käynyt rannikkotykistön kaksipisteiselle etäisyysmittaukselle. Vihollislaivan ottivat kohteekseen tulenjohto- ja mittausverkon ne kaksi mittausasemaa, joiden havaintoalueella alus kulloinkin liikkui. Sotalaivan liikkeessa myös vastuu mittauksesta siirtyi vastaavasti seuraavalle kahdelle mittausasemalle, jotka pystyivät parhaiten mittaamaan ”omalta tontiltaan” aluksen etäisyyttä.⁵⁷

Näiden esitysten jälkeen yleisesikunnan päällikkö Oesch ja merivoimien komentaja Valve huipensivat ehdotuksensa esittämällä Viron sotilasjohdolle, että Viro rakentaisi uudelleen Naissaaren Pietari Suuren merilinnoitusjärjestelmään suunnitellun järeän 305 mm:n kaksoistykkitornin, jonka venäläiset olivat aikoinaan räjäyttäneet. Tuon panssaroidun tykkitornin rakentaminen vahvistaisi suomalaisten arvion mukaan huomattavasti Porkkalanniemen ja Tallinnan välisen merikapeikon suomalais-virolaista sulkua ja edelleen Viron liittokelpoisuutta Suomen sotilasjohdon silmissä.⁵⁸

Virolaiset ottavat vaarin

Suomen merivoimien komentajan marraskuussa 1933 esittämiä ehdotuksia ryhdyttiin toteuttamaan heti. Suomalaisten rannikkotykistöupseereiden antamien kirjallisten ja suullisten ohjeiden mukaisesti Viron rannikkotykistön tykkien korotuskulmaa suurennettiin pidemmän kantaman saavuttamiseksi. Ampumatarvikkeiden osalta suomalaiset luovuttivat virolaisille suuret määrät kauas kantavia ballistisilla kärjillä varustettuja ammuksia, niiden tekni-

siä tietoja ja ammunnan tarkkuuden kannalta välttämättömiä ampumataulukoita.⁵⁹

Käytännössä toimittiin niin, että virolaiset veivät Suomeen vanhanmallisia tylypäkarkisiä rannikkotykistön ammuksiaan, jotka sitten vaihdettiin suomalaisiin terävällä ballistisilla kärjillä varustettuihin vastaaviin ammuksiin. Järjestelyt toteutettiin pääosin vaihtokauppoina eli virolaiset antoivat Suomelle ammuksia ja tykkien osia, joita heillä oli yli oman tarpeen. Vastaavasti suomalaiset antoivat ballistisilla kärjillä varustettuja ammuksia ja muuta rannikkotykistön materiaalia, josta ei ollut välitöntä pulaa Suomessa. Vaihtokauppa sujui ilman ongelmia, koska molemmilla mailla oli yhdenmukainen kalusto yleisimpien tykkimallien osalta. Olihan Suomen ja Viron lähes kaikki rannikkotykit ammuksineen saatu sotasaaliina venäläisiltä. Kaiken kaikkiaan vaihtokauppa muodostui mittasuhteiltaan pelkkien numeroidenkin perusteella hyvin laajaksi: maat vaihtoivat ennen talvisotaa tuhansia eri kaliberin ammuksia ja tuhansien tonnien edestä muuta rannikkotykistöön kuuluvaa materiaalia.⁶⁰

Suomalaisten ballististen ammusten käyttöönottoa myös Viron rannikkotykistössä perusteltiin ennen kaikkea Porkkalanniemen ja Tallinnan välisen tykistösulun vahvistamisella. Keväällä 1936 yleisesikunnan päällikölle kenraalimajuri Nikolai Reekille laatimissaan muistioissa Viron rannikkotykistön ja merivoimien komentajat korostivat, että rannikkotykistön kehittämiseksi suomalaisten

”305 mm:n ballistisilla kärjillä varustettujen ammusten käyttöönotto on hyvin toivottavaa erityisesti yhteistyön kannalta Suomen kanssa [...] Tämän ammuksen käyttöönotolla on suuri merkitys Suomenlahden sulkemiseksi yhdessä Suomen kanssa Aegnan ja Porkkalan linjalla. Ballistisen ammuksen avulla saamme pidennetyksi kantamaa 13,5 km:n verran eli nykyisestä 27,5 km:stä 41 kilometriin.”⁶¹

Suomalaisten suorittamat koeammunnat osoittivat, että käytännössä 305 mm:n ammuksen kantomatka oli parhaimmillaan 43 kilometriä. Yhtä kaikki, Viron rannikkotykistön johto oli erityisen tyytyväinen siihen, että myös toisen suomalaisen keksinnön avulla eli tykinputken korotuskulmaa suurentamalla ja käyttämällä ammuksissa ballistisia kärkiä myös kaliberiltaan puolta pienemmän eli raskaiden 152 mm:n tykkien tuli pystyttiin ulottamaan aina 20

kilometriin saakka eli reilusti yli kapeikon keskikohdan. Näin tämänkin kaliberin virolaisten tykit – joita oli paljon enemmän kuin 305 mm:n tykinputkia – pystyisivät osallistumaan Suomenlahden kapeikon sulkemiseen järeiden tykkien rinnalla. Kapeikon välillä Naissaaren ja Porkkalan Kallbådan majakkasaaren välillä on ainoastaan noin 31 kilometriä. Naissaareissa oli tuolloin yhteensä seitsemän 152 mm:n rannikkotykkiä.⁶²

Suomen merivoimien esikunta luovutti vaihtokauppojen yhteydessä virolaisille useita rannikkotykkien alaan kuuluvia salaisiksi leimattuja ohjesääntöjä, toimintaohjeita ja tietoja kaluston kehitystyöstä. Näiden joukossa olivat myös uusimmat kehitystyön tulokset kirjallisina eli rannikkotykkien tärkeimmän kehittäjän everstiluutnantti Rikaman laatimat valmisteltua ammuntaa ja mittaus-toimintaa koskevat asiakirjat.⁶³

Toisin sanoen Suomen luovuttamien kehitystyöstä kertovien tietojen avulla Viron rannikkotykkien tulivoima kohosi hetkessä moninkertaiseksi. Samalla Viron rannikkotykkien säästi paljon aikaa vievää tutkimustyötä ja suuria summia, kun se sai suomalaisilta kaiken tarvitsemansa ampumateknillisen ja -taktillisen tiedon ja jopa materiaalin pitkän matkan ammuksista lähtien. Esimerkiksi tarkkojen osumatulosten edellyttämien ampumataulukoiden laatiminen ballistisilla kärjillä varustetuille ammuksille – valmistellun ammunnan kehittämiseksi puhumattakaan – olivat vaatineet Suomen rannikkotykkien vuosia kestäneen työn ja melkoisia taloudellisia uhrauksia. Yksin ampumataulukoiden laatiminen kovapanos-ammuntoina vaati huomattavia määriä kalliita ampumatarvikkeita eli ruutia ja kranaatteja. Rikama kirjoittikin (muistelmissaan 1950-luvun alussa), että järeän 305 mm:n tykin ”*yksi ainoa laukaus saattoi maksaa satatuhatta markkaa ja kevyempienkin kymmeniä tuhansia*” markkoja. Ampumataulukoiden laatiminen neljälle eri kranaattityypille eli panssari-, miina-, puolipanssari- ja harjoituskranaatille vaati myös lukuisia koelaukauksia eri sääoloissa.⁶⁴

Kranaattityypeistä todettakoon, että panssarikranaatti oli suunniteltu tunkeutumaan rikkoutumatta sotalaivan panssarilevyn läpi ja vasta sen jälkeen räjähtämään aluksen sisätiloissa – parhaimmassa tapauksessa laivan ammusvarastossa tai polttoainesäiliöissä. Sen sijaan miinakranaatti räjähti heti ensi kosketuksesta. Harjoituskranaatti ei puolestaan sisältänyt yhtään räjähdysainetta, trinitrotolueenia (engl. TNT) eli suomalaisittain trotyyliä.⁶⁵

Svinhufvudin presidenttikautena Suomen ja Viron päämiehet vierailivat vuorovuosin toistensa luona. Vierailujen aikana tärkeimpänä neuvotteluaiheena oli maiden salaisen merisotilaallisen yhteistyön tiivistäminen. Marraskuussa 1933 Viron valtionpäämies Konstantin Päts korosti Viron sotilaalliselle ja poliittiselle johdolle, että presidentti Svinhufvud olisi valmis jopa allekirjoittamaan sopimuksen Suomenlahden sulkemisesta suomalais-virolaisena yhteistyönä. Kuvassa odotettu vieras Svinhufvud ja Päts Narvassa 1.8.1936. Kuva: Tuglas-seuran arkisto.

Naval defence was a theme at meetings between Finnish President P. E. Svinhufvud (left) and Estonian President Konstantin Päts, seen here in Estonia in August 1936.

Suomen rannikkotyökistön vuosia kestäneissä koeammunnoissa muun muassa mitattiin eri ammusten kantomatkoja, lentoaikoja ja lähtönopeuksia eri ruudeilla, tykkiputkien kuumenemista, rekyylien pituuksia, ammuksen synnyttämien vesipatsaiden korkeuksia, niiden leveyksiä ja vesipatsaiden kestoajoja. Järeimmillä tykeillä koeammunnat muodostuivat parhaimmillaan sotaharjoitusten kaltaisiksi tilaisuuksiksi, joihin osallistui satoja miehiä ja useita ilma-voimien lentokoneita, joista analysoitiin ammuksen lentorataan vaikuttavia sääoloja ja kuvattiin filmille ammusten synnyttämiä vesipatsaita myöhempää tutkimusta varten. Koeammuntojen jälkeen saadut tulokset kerättiin sadoilta ammuntoihin osallistuneilta henkilöiltä, minkä jälkeen ryhdyttiin suurimpaan työhön eli varsin naisten ampumataulukoiden laadintaan. Kaikki tämä oli luonnollisesti hyvin kalliiksi käyvää tutkimusta, joka oli kuitenkin välttämätöntä tarkkojen osumatulosten saamiseksi.⁶⁶ Nyt Virolle tarjottiin ja Suomen merivoimien komentajan Väinö Valveen suulla Vi-

ron sotilasjohtoa jopa vaadittiin Suomenlahden yhteisen tykistö-sulun vahvistamisen nimissä ottamaan vastaan suomalaisten kehitystyön tuloksia.⁶⁷

Viron merivoimien komentaja kommodori Valentin Grenz ja rannikkotykistön komentaja eversti Karl Freimann olivat tyytyväisiä. He luonnehtivat esimiehelleen yleisesikunnan päällikölle kenraalimajuri Nikolai Reekille huhtikuussa 1936, että Viron rannikkotykistön kehitystyössä oppia tuli ottaa Suomesta, jotta Porkkalanniemen ja Naissaaren välinen kapeikko saataisiin suljetuksi mahdollisimman pitävästi. He pitivät välttämättömänä, että Viron rannikkotykistö hyödyntäisi jatkossakin laajamittaisesti suomalaisten kehitystyön tuloksia: kauas kantavia ammuksia, tulenjohto- ja mitausalalla saavutettuja tuloksia ja tykkien korotuskulman suurentamisen mahdollistavia ratkaisuja pidemmän kantaman saavuttamiseksi. Samalla he korostivat, että Suomen kanssa harjoitettavan yhteistyön avulla Viron rannikkotykistön tulen kantama oli saatu lyhyessä ajassa aivan uusiin kilometrimääriin. Tällä olisi strategista merkitystä koko valtakunnankin turvallisuudelle: nyt virolaisten järeimmät rannikkotykit pystyivät ulottamaan tulensa jopa vastarannalle Porkkalanniemeen saakka ja yhteistyössä Suomen kanssa pystyttiin tykistön ristitulella sulkemaan aukottomasti koko kapeikko. Tämä edelleen merkitsisi, että Neuvostoliiton mairinnousu-yritykset Viron länsirannikolle, Saarenmaalle ja Hiidenmaalle tulisivat hyvin epätodennäköisiksi.⁶⁸

Yhteistyöllä olisi Grenzin ja Freimannin mukaan vielä yksi merkittävä turvallisuusetu: jos neuvostolaivasto ryhtyisi pommittamaan Tallinnaa mereltä käsin, sen takana olisivat Mäkiluodon järeät tykit, jotka pohjoisesta käsin pystyisivät tekemään punalaivaston aiheet tyhjiksi. Mäkiluodon tykit olisivat kuin tikarit valmiina iskemään Tallinnan pommitusta aikovan punalaivaston selkään. Aiheellisesti Viron merivoimien ja rannikkotykistön komentajat saattoivat todeta yleisesikuntansa päällikölle, että Suomenlahden kapeikon sulkemisessa kauaskantavalla tykistötulella suomalaisten ja virolaisten sotilaalliset *"tavoitteet yhdistyivät täydellisesti"*.⁶⁹

Tässä asiassa Grenzin ja Freimann osuivat oikeaan. Suomen merivoimien johto ei toiminut epätavallisen päätsekkäästi antaessaan virolaisille tietoja kehitystyön tuloksista. Taktisista ja teknisistä kehitystyön tuloksista kertovia asiakirjoja pidettiin salaisina, mutta salaaminen ei kuitenkaan koskenut virolaisten kanssa harjoitettavaa yh-

teistyötä. Tietojen luovuttaminen perustui vain ja ainoastaan sotilaallisiin tavoitteisiin. Olisi Suomen etu, että Viron rannikkotykistön tulivoima pystyttäisiin nostamaan Suomen rannikkotykistön tasolle. Viron koko rannikkotykistö oli keskitetty Tallinnan läheisyyteen, joten suurin osa virolaisten tykeistä pystyi osallistumaan Suomenlahden sulkemiseen. Tämä oli se tavoite, johon Suomen merivoimien johto tähtäsi. Vahvistamalla virolaisten tykkien tulivoimaa vahvistettiin samalla Suomenlahden tykistösulku. Tietojen vaihdosta Suomen ja Viron merivoimien johdot olivat salaisesti sopineet jo heti sulkuyhteistyön käynnistyttyä 1930-luvun alussa. Sopimuksen mukaan molemmat osapuolet kertoisivat toisilleen rannikkotykistön alalla saavutetuista kehitystyön tuloksista.⁷⁰ Käytännössä se kuitenkin merkitsi, että Suomi oli tietoja antavana ja Viro niitä vastaanottavana osapuolena.

Virolaisilla ei ollut luonnollisestikaan mitään suomalaisten luovuttamia tietoja vastaan. Viron merivoimien johto avoimesti myönsikin, että olemalla yhteistyössä huomattavasti pidemmälle ehtineiden suomalaisten kanssa maan rannikkotykistö säästi huomattavasti aikaa ja resursseja. Samaan hengenvetoon todettiin, että maan rannikkotykistön kehittämisessä oppia oli saatu ainoastaan Suomelta.⁷¹

Marraskuussa 1933 Tallinnassa pidetyn suomalais-virolaisen sotapelin yhteydessä Väinö Valve siis vielä ehdotti, että Viro rakentaisi uudelleen Naissaaren Pietari Suuren merilinnoitusjärjestelmään suunnitellun kahdella 12 tuuman eli 305 mm:n tykillä varustetun linnakkeen, jonka vetäytyneet venäläiset olivat aikoinaan hävittäneet. Tuon linnakkeen uudelleen rakentaminen vahvistaisi Valveen arvion mukaan huomattavasti yhteistä sulkua. Valve – yleisesikunnan päällikön Oeschin läsnäollessa – esitti Viron sotilasjohdolle, että näin tehdessään Virosta tulisi samalla huomattavasti vahvempi liittolainen Suomelle.⁷²

Tämä Valveen arvio maiden sodan ajan liittosuhteesta sai luonnollisesti suurta huomiota Viron sotilasjohdossa. Puhuihan Suomen merivoimien komentaja avoimesti virolaisille maiden sodan ajan liittosuhteesta, jos molempien maiden laivastot ja rannikkotykistöt ryhtyisivät yhdessä sulkemaan kapeikkoa ja pussittamaan neuvostolaivastoa Suomenlahdelle.⁷³ Heti sotapelin jälkeen Viron rannikkotykistön komentaja eversti Vladimir Janitz sai tehtäväksi vastata kysymykseen, kuinka Viron rannikkotykistön kehittäminen li-

säisi Viron liittokelpoisuutta. Helmikuun ensimmäisenä päivänä 1934 kirjoittamassaan vastauksessa Janitz totesi, että Valveen kanssa käytyjen neuvottelujen perusteella

”kysymykseen, miten rannikkotykistön kehittäminen vahvistaisi meidän liittokelpoisuuttamme, voin vastata pääasiassa lähtemällä konkreettisesta tilanteesta. Nimittäin, Suomen merivoimien johdon lausunnoista olen ymmärtänyt, että heidän kannaltaan meidän linnakkeidemme kehittäminen tiettyyn suuntaan olisi suotavaa. [...]

Suomen meripuolustuksen johto arvostaisi suuresti aseistuksemme vahvistamista lähinnä raskaskaliberisten aseiden osalta Naissaaren–Porkkalan kapeikon puolustuksen tehostamiseksi. [...]

Yksityiskohtaisemmin tämä sisältäisi [...] Naissaaren pohjoiskärjessä sijaitsevan Venäjän ajalta peräisin olevan 12 tuuman patteriin kuuluvan yhden panssaritornin (kahdella tykillä) uudelleenrakentamisen. Tässä työssä voitaisiin käyttää hyväksi patteriin kuuluvia olemassaolevia betonirakenteita, suuria varaosia, rautaa jne.”⁷⁴ (kaarisulut lähteessä)

Valveen esityksestä otettiin vaarin, ja Viron sotilasjohdossa ryhdyttiin laatimaan tämän varsin kalliiksi tulevan linnakkeen rakennussuunnitelmia. Suunnitelmissa korostettiin juuri Valveen arvion mukaisesti, että Naissaaren sijoitettavat 305 mm:n järeät tykit vahvistaisivat merkittävästi suomalais-virolaisen Porkkalannien ja Naissaaren välisen tykistösulun voimaa. Suomalaiset eivät tyytyneet pelkästään esittämään näkemyksiä aseiden määristä, vaan he – merivoimien komentaja Väinö Valve mukaan lukien – neuvottelivat virolaisten kollegojensa kanssa jopa näiden virolaisten järeiden rannikkotykkien lopullisesta sijoittelusta maastoon.⁷⁵

Suunnitelmat Naissaareen perustettavan linnakkeen rakentamisesta valmistuivat nopeassa tahdissa. Ne tuli hyväksyttää vielä Viron korkeimmassa sotilasjohdossa, koska valmistuttuaan linna oleellisesti vaikuttaisi meristrategiseen tilanteeseen Suomenlahdella. Viime kädessä päätöksen teki sotaväen ylipäällikkö kenraaliluutnantti Johan Laidoner. Jo lokakuussa 1935 suunnitelmien ollessa vielä kesken Laidoner ilmaisi pitävänsä tärkeänä, että järeillä tykeillä varustettu panssaritorni rakennettaisiin Tallinnan edustalle. Vajaat kaksi vuotta myöhemmin suunnitelmat valmistuivat lopullisesti ja Viron merivoimien komentaja saattoi antaa virallises-tikin esityksen linnakkeen rakentamisesta. Toukokuun 13. päivänä

Suomalais-virolaisen tykistösulun eteläisen osan pääaseet, Aegnan saaren 305 mm:n järeät tykit olivat samanlaisia kuin Mäkiluodon tykit. Pomminvarma ja kaasutiivis tykkitorni oli täysin sähköistetty ja automaattinen. Kuvassa tykistösulun eteläpuolen lukko, toinen Aegnan saarella olleista kaksiputkisista järeistä tornipattereista miehistöineen vuonna 1937. Kuva: Eesti Filmiarhiiv.

Two 305mm guns at Aegna in Estonia in 1937. The modern battery at Aegna formed the southern end of the Finno-Estonian coast artillery barrier across the Gulf of Finland.

1937 Laidoner hyväksyi esityksen ja antoi samalla lausunnon, jossa hän piti linnakkeen rakentamista ehdottoman välttämättömänä.⁷⁶

Lopullisesti rakentaminen varmistui vielä saman vuoden joulukuussa. Tällöin Laidoner yhdessä yleisesikunnan päällikön Nikolai Reekin kanssa esitti maan valtionpäämiehelle, valtionhoitaja Konsantin Pätsille, että linnakkeen rakentamiseen osoitettaisiin tarvittavat määrärahat. Esityksen mukaan Naissaaren rakennettaisiin järeä patteri, joka olisi Mäkiluodon ja Aegnan tapaan täysin automaatoitu ja sähköistetty panssaritorni kaksine 305 mm:n tykkei-

neen. Perusteluina Laidoner ja Reek esittivät, että näin pystyttäisiin vahvistamaan entisestään Suomenlahden kapeimman kohdan tykistösulkuja.⁷⁷

Varat myönnettiin ja vuonna 1938 aloitettiin rakentamisen valmistelut. Suunnitelmien mukaan Naissaaren järeä kaksoistykkitorni olisi ollut täysin valmis vuoteen 1945 mennessä.⁷⁸ Tämä linoitustyö oli Viron rannikkotykistön tärkein ja samalla kallein rakennushanke 1930-luvun jälkipuoliskolla. Kevättalvella 1939 Laidoner ja Reek laatimassaan kertomuksessa maanpuolustuksen kehityksestä toteavat tyytyväisinä nyt presidenttinä maata hallitsevalle Pätsille, että Naissaarissa rakenteilla oleva järeä patteri valmistuttuaan tuntuvasti vaikeuttaisi punalaivaston mahdollisuuksia murtautua Suomenlahden ahtaimmasta kohdasta Itämerelle.⁷⁹

Virolaiset harjaannutetaan sukellusveneiden hyökkäystaktiikkaan

Suomen merivoimien komentajan Väinö Valveen esityksestään Viron laivaston 1930-luvun jälkimmäisellä puoliskolla Englannissa valmistettuihin avomeriluokan sukellusveneisiin rakennettiin asejärjestelmä, joka oli täysin identtinen suomalaisen asejärjestelmän kanssa. Näin virolaisten sukellusveneissä oli samanlainen torpedo- ja miina-aseistus kuin mitä oli suomalaisissa sukellusveneissä. Tämä puolestansa mahdollisti virolaisten sukellusveneiden asetäydennykset suomalaisissa tukikohtissa. Suomen ja Viron sotilasjohdot neuvottelivat myös sukellusveneiden sodan ajan yhteistoiminnasta. Salaisissa neuvotteluissa virolaiset sukellusveneet sovittiin sodan sytyttyä alistettaviksi Suomen merivoimien komentoon. Suomessa oli viisi ja Virolla kaksi sukellusvenettä, joten yhteinen sukellusvenelaivue olisi käsittänyt yhteensä seitsemän sukellusvenettä. Näin Suomenlahti olisi tullut suljetuksi myös pinnan alla.⁸⁰

Tämäkin yhteistyö ei jäänyt pelkästään suunnitelmaksi paperille, vaan sitä myös käytännössä harjoiteltiin yhteisissä salaisissa sotaharjoituksissa kesällä 1939, jolloin pidettiin Suomen ja Viron sukellusveneiden yhteisiä hyökkäysharjoituksia. Molempien maiden sotilasjohdot pitivät sukellusveneitä pienen maan tehokkaina ”vedenalaisina nyrkkeinä” taistelussa määrällisesti ja laadullisestikin ylivoimaista neuvostolaivastoa vastaan.

Kesällä 1939 kahteen otteeseen pidetyissä sukellusveneiden yhteisharjoituksissa keskityttiin torjumaan idän suunnalta tulevaa, Hankoniemen tasalle edennyttä kuviteltua Neuvostoliiton laivasto-osastoa tai paremminkin sen rippeitä, mikäli yksittäisiä punalaivaston sota-aluksia olisi onnistunut läpäisemään idempänä olleen Porkkalanniemen ja Naissaaren linjalle pystytetyn suomalais-virolaisen tykistö-miinasulun. Kuningasajatuksena, jota Suomen ja Viron sukellusveneiden yhteistoiminnalla tavoiteltiin, oli torjua mahdollisesti läpi päässeet punalaivaston alukset. Yhteisharjoituksen asiakirjoista ja kartoista käy selkeästi ilmi, kuinka tämä tavoite oli tarkoitus toteuttaa tositilanteessa: sodan syttyessä viiden suomalaisen ja kahden virolaisen sukellusveneeseen muodostaman sukellusvenelaivueen – ja tämä laivue olisi siis alistettu Suomen merivoimien johdon suoraan komentoon – yhteensä seitsemän sukellusvenettä ryhmitettäisiin rinta rinnan Suomenlahden suulle. Tarkalleen ottaen sukellusveneet sijoitettaisiin Hankoniemen edustalla olevan Ajaxin matalan ja Viron rannikon edustalla sijaitsevan Osmussaaren väliselle linjalle. Pituutta tällä linjalla on noin 45 kilometriä. Siten jokaiselle sukellusveneelle tulisi noin 6,4 kilometriä pohjois-eteläsuunnassa leveä vastuualue, jonka läpi idän suunnalta aikovat vihollisen alukset tuli torpedoida upoksiin.⁸¹

Touko–kesäkuussa ja uudelleen heinäkuussa 1939 pidetyissä sailaisissa yhteisharjoituksissa oli tavoitteena, että yhteisen sulun toteuttamiseksi virolainen sukellusvenepäällystö omaksuisi mahdollisimman perinpohjaisesti suomalaisten sukellusveneiden hyökkäystaktiikkaa. Suomalainen sukellusvenepäällystö oli nimittäin saanut käytännön taktista kokemusta jo vuodesta 1930 lähtien, jolloin ensimmäiset suomalaiset sukellusveneet oli laskettu vesille. Viron laivasto oli saanut käyttöönsä sukellusveneet vasta kesällä 1937, minkä vuoksi virolaisille sukellusveneupeereille ei ollut ehtinyt karttua juurikaan kokemusta vaativista hyökkäysharjoituksista. Yhteisen sukellusvenesulun toimivuuden vuoksi on välttämätöntä, että molempien maiden sukellusveneiden päällystö toteuttaisi sodan aikana samanlaista taktiikkaa sukellusveneeseen jokaisen aseensa eli torpedojen, miinojen ja tykkien osalta. Kun suomalaisilla oli vuosien etumatka tässäkin asiassa, oli luonnollista, että yhteistä taktiikkaa – torpedo-, miina- ja tykistötaktiikkaa – harjoiteltiin pidemmälle ehtineiden suomalaisten sukellusveneupeereiden johdolla.⁸²

Yhteisharjoitukset toteutettiin täysin Suomen merivoimien laatimien harjoitussuunnitelmien pohjalta. Viron valtionarkistossa säilytettävässä laivaston arkistossa on Suomen merivoimien ennen yhteisharjoituksia lähettämiä suomenkielisiä asiakirjoja, joissa käsitellään tulevissa yhteisharjoituksissa toteutettavia taktisia operaatioita.⁸³

Suomalaisten ja virolaisten sukellusveneiden torpedohyökkäyksissä pantiin painoa erityisesti torpedojen osumakulmiin: torpedojen osumakulman tuli olla 40 ja 140 asteen välillä, jotta torpedo varmasti räjähtäisi osuessaan maalialukseen. Torpedoharjoitukset antoivat erityisesti virolaisveneiden päälliköille erinomaista kokemusta seurata periskoopilla – veneiden silmillä – maalialuksen nopeutta ja kulkusuuntaa. Sukellusveneen hyökkäyksen onnistu-

Virolaisten tuliterät, suomalaisella asejärjestelmällä varustetut sukellusveneet "Kalev" ja "Lembit" tekevät ensivierailun Helsinkiin syksyllä 1938. Kuvassa "Kalev" saapumassa Hietalahden laituriin 24.9.1938.

Kuva: Sotamuseo.

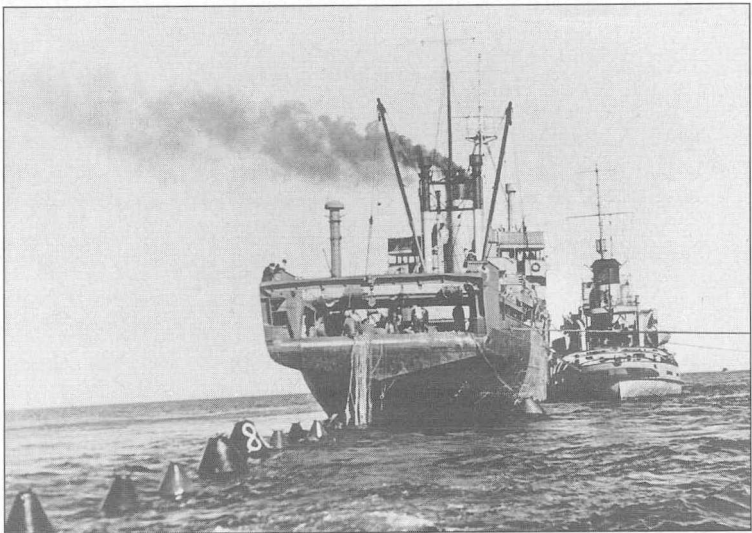
The Estonian submarine Kalev, with Finnish-pattern armament, visiting Helsinki in 1938.

minen oli nimittäin riippuvainen periskoopin taitavasta käytöstä. Vihollisaluksen nopeudesta ja kulkusuunnasta tekemiensä arvioiden pohjalta veneen päällikkö ohjaili sukellusvenettään edulliseen torpedon ammunta-asemaan, laski nopeasti tähtäyskulman ja laukaisi yhden tai useamman torpedon kohti maalia.⁸⁴

Harjoituksesta laaditun raportin mukaan virolainen sukellusvenepäällystö sai merkittävää kokemusta suomalaisesta torpedotaktiikasta. Torpedo on sukellusveneen pääase ja siksi sen ampumisen harjoittelu oli taktisesti tärkeintä, mutta myös vaikeinta. Yhteisharjoituksen johtaja, Suomen sukellusvenelaivueen päällikkö kapteeniluutnantti Arto Kivikuru arvioikin laatimassaan raportissa, että kokemuksen puutteen vuoksi osa virolaisesta sukellusvenepäällystöstä osoitti aivan liian suurta varovaisuutta torpedojen ampumisessa. Suomalaiset olivat vuosien ajan harjoitelleet lähestymään maalia noin 500 metrin päähän ennen torpedon ampumista. Muutamina vuosina 1930-luvun alussa Suomen sukellusvenelaivueen johto oli jopa vaatinut, että veneiden oli lähestyttävä maalia sadan metrin päähän, jotta torpedo osuisi varmasti ja oikeassa kulmassa. Kesällä 1939 pidetyissä yhteisharjoituksissa virolaisen sukellusveneen ”*Lembitin*” päällikkö Ferdinand Schmiedehelm ampui torpedonsa joka kerta 1 000 metrin päästä ja joskus jopa kauempaakin. Se oli yhteisharjoitusten johtajan Arto Kivikurun mukaan aivan liian pitkä hyökkäys- ja ampumaetäisyys. Sen sijaan Kivikurun mukaan toisen virolaisveneen ”*Kalevin*” päällikkö Alfred Pontak ampui torpedot suurin piirtein samalta etäisyydeltä kuin suomalaisveneiden päälliköt.⁸⁵ Mutta Pontak olikin muutamaa vuotta aikaisemmin palvellut useiden kuukausien ajan suomalaisissa sukellusveneissä, joten hänelle oli jo karttunut vankkaa kokemusta suomalaisesta torpedotaktiikasta.⁸⁶

Syksyyn 1939 mennessä kaikki oli valmista Suomenlahden sulkemiseksi suomalais-virolaisena yhteistyönä. Suomen ja Viron rannikkotykistöt olivat useaan otteeseen pitäneet salaisia sotaharjoituksia Suomenlahden sulkemiseksi tykistön ristitulella. Syyskuussa 1939 Viron luovutettua tukikohtia puna-armeijalle ja solmittua avunantosopimuksen Neuvostoliiton kanssa Viron sotilasjohto oli myöntynyt Neuvostoliiton liittolaiseksi. Lähes vuosikymmenen suunniteltu ja harjoitettu yhteistoiminta ei joutunut koskaan toteutukselle, ja luonnollisesti virolaisten valintaan oltiin Suomen puolella erittäin pettyneitä.

Sulku toteutui kuitenkin hyvinkin nopeasti. Suomen ja Saksan laivastojen yhteistyöllä luotiin jatkosodan alussa sulku juuri siihen paikkaan, jossa Suomi ja Viro olivat salaisesti harjoitelleet sulun toteuttamista. Näin sotaa käyvä Suomi pystyi ottamaan kaiken hyödyn koko 1930-luvun Viron kanssa harjoitetusta yhteistyöstä. Voidaankin liioittelematta todeta, että Porkkalan edustalla olevan Mäkiluodon saaren ja Tallinnan välille rakennetun sulun turvin Suomi kävi jatkosotaa, koska ase- ja elintarvikekuljetukset Itämeren eteläpuolelta Suomeen olivat ehto sotaponnistuksille. Alkuaan Suomen ja Viron alulle panema ja kehittämä sulku lunasti lopulta kaikki sille asetetut odotukset.

Sulku toteutui sittenkin. Jatkosodan aikana Suomi ja Saksa sulki Suomenlahden juuri siltä kohtaa, missä suomalaiset ja virolaiset olivat harjoitelleet lahden sulkemista koko 1930-luvun. Kuvassa saksalainen alus laskee pohjasta pintaan ulottuvaa sukellusveneverkkoa Porkkalanniemen ja Naissaaren välille kesällä 1943. Kuva: SA-kuva.

The Gulf of Finland barrier was implemented by the Finns and Germans during the Continuation War (1941-44). A German net-layer at work in summer 1943.

Viitteet

1. Jari Leskinen, *Vaiettu Suomen silta. Suomen ja Viron salainen sotilaallinen yhteistoiminta Neuvostoliiton varalta vuosina 1930–1939* (Helsinki 1997), s. 25–93. Suomen ja Viron sotilas yhteistyöstä laajemmin ks. Jari Leskinen, *Veljien valtiosalaisuus. Suomen ja Viron salainen sotilaallinen yhteistyö Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle vuosina 1918–1940* (Juva 1999).
2. Ibid.
3. Ibid.
4. Ibid.
5. Vesa Tynkkynen, *Hyökkäyksestä puolustukseen. Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa* (Joutsa 1996), s. 42 ja 387.
6. Leskinen (1997), s. 54–56 ja Leskinen 1999, s. 77–78.
7. Tynkkynen, s. 42–43 ja 385.
8. Emil R. Tuul, *Sõjategevus talvel. Viron SKK:n diplomityö vuodelta 1930. 495–12–808, s. 62–135, Eesti Riigiarhiiv (ERA), Tallinna. Ks. myös Alfred Luts, Heitluste keerises I* (Lund 1975), s. 185.
9. Tynkkynen, s. 43.
10. Tuul, 495–12–808, s. 62–135, ERA ja majuri Vassili Külaots, *Suusk- ja jalgratturite üksused: nende organisatsioon, relvastus, väljaõpe ja kasutamine lahingtegevused (päiväämätön tutkimus, tod. vuodelta 1929). 496–4–501, s. 48–49, 55–57, 66–69 ja 117, ERA.*
11. Törvandin kirje 12.12.1927 Walleniukselle. YE, tsto IV, sal. ja yl. kirjeistöä 1927, SArk 1403/18, Sota-arkisto (SArk), Helsinki.
12. Viron yleisesikunnan toimintakertomus 1.1.1926–1.4.1927. 496–4–78, s. 87, ERA.
13. Tuul, 495–12–808, s. 62–135, ERA.
14. Em. Törvandin kirje 12.12.1927 Walleniukselle. YE, tsto IV, sal. ja yl. kirjeistöä 1927, SArk 1403/18, SArk.
15. Viron puolustusministerin ja ye:n päällikön kirje 2.7.1930 ulkoministerille ja nimitykseen liittyvä muu kirjeenvaihto. 957–13–151, s. 26–30, ERA.
16. Em. Törvandin kirje 12.12.1927 Walleniukselle. YE, tsto IV, sal. ja yl. kirjeistöä 1927, SArk 1403/18, SArk ja eversti Paavo Talvelan matkakertomus 12.3.1929 vierailusta 19.1.–28.1.1929 Viron talvisotaharjoituksessa, s. 15. Kenraali Talvelan kokoelma, Pk. 1542/12, SArk.
17. Tombergin kirje 22.10.1928 ye:n päällikölle ja Tombergin kirje 8.11.1928 tiedusteluosaston päällikölle. 496–4–311, s. 14, ERA ja 496–4–284, s. 168, ERA ja em. Talvelan matkakertomus 12.3.1929 vierailusta Viron talvisotaharjoituksessa, s. 19. Kenraali Talvelan kokoelma, Pk. 1542/12, SArk.
18. Em. Tombergin kirjeet 22.10.1928 ja 4.1.1929 tiedusteluosaston päällikölle. 496–4–311, s. 14 ja 56, ERA ja Walleniuksen kirje 19.12.1928 ye:n toimisto IV:lle ja puolustusministeriön intendentuuriosastolle. YE, tsto IV, läh. yl. kirjelmää 1929, SArk 1407/39, SArk.
19. Osasto 4:n vs. päällikön everstiluutnantti Into Salmion kirje 10.1.1929 puolustusministeriölle. YE, tsto X, yl. kirjeistöä 1929, T 14793/20, SArk.
20. Em. Talvelan matkakertomus 12.3.1929 vierailusta Viron talvisotaharjoituksessa, s. 7–8 ja 11–21. Kenraali Talvelan kokoelma, Pk.

- 1542/12, SArk. Suomalaisista varusteista saaduista kokemuksista ks. 2. Divisioonan esikuntapäällikön evl. Oskar Plaksin kertomus tammi-kuussa 1929 pidetystä divisioonan talvisotaharjoituksesta. 496–4–311, s. 432, 438 ja 444–445, ERA. Ks. myös 1. Divisioonan vs. esikuntapäällikön eversti K. Tallon kertomus 6.3.1931 tammikuussa 1931 pidetystä divisioonan talvisotaharjoituksesta. 515–1–740, s. 267, 354–356, ERA.
21. Em. Talvelan matkakertomus 12.3.1929 vierailusta Viron talvisotaharjoituksessa, s. 1. Kenraali Talvelan kokoelma, Pk. 1542/12, SArk.
  22. Tynkkynen, s. 42–45 ja 387.
  23. Tombergin kirje 5.2.1929 tykistön tarkastajalle. 496–4–311, s. 129, ERA.
  24. Em. Talvelan matkakertomus 12.3.1929 vierailusta Viron talvisotaharjoituksessa, s. 15–16. Kenraali Talvelan kokoelma, Pk. 1542/12, SArk.
  25. Tombergin kirje 2.2.1929 aseosaston päällikölle. 496–4–311, s. 128, ERA.
  26. Em. Talvelan matkakertomus 12.3.1929 vierailusta Viron talvisotaharjoituksessa, s. 6 ja 13. Kenraali Talvelan kokoelma, Pk. 1542/12, SArk.
  27. Ibid., s. 6–14.
  28. Ibid., s. 11 ja 13.
  29. Ibid., s. 24.
  30. Ibid., s. 15.
  31. Oeschin kirje 6.11.1931 puolustusministeriölle. YE, tsto IV, sal. ja yl. kirjeistöä 1931, SArk 1403/21, SArk.
  32. Viron puolustusministerin selvitys hallitukselle marraskuussa 1936 pikakiväärien hankkimiseksi Suomesta. 507–1–101, s. 606, ERA ja Toe Nömm, Die Bewaffung Estlands 1920–1940. Ein Übersicht mit dem Akzent auf Jahr 1939, s. 7. Julkaisematon ja päiväämätön tutkielma (Jari Leskisen hallussa, Helsinki).
  33. Toe Nömm, Eestin pistoolit ja konepistoolit vuosina 1920–1940. Aselehti 3/1995 (1995), s. 49–51.
  34. Luts, s. 61 ja 185. Ks. myös Riebergin kirje 28.7.1938 sotaväen ylipäällikölle ja ye:n päällikölle. 512–1–321, s. 65–66, ERA.
  35. Reino Arimo, Suomen linnoittamisen historia 1918–1944 (Keuruu 1981), s. 91–94 ja 106–109. Ks. myös Harald Öhquist, Talvisota minun näkökulmastani (4 p., Porvoo 1951), 47–48.
  36. Ks. esim. Suomen yleisesikunnan Viron ye:lle luovuttama tutkimus panssarintorjunnasta. 495–12–92, s. 45–73, ERA.
  37. Leskinen (1997), s. 75–82.
  38. Leskinen (1997), s. 170 lähtien. Laajemmin ks. Leskinen (1999) s. 126 lähtien
  39. Ibid.
  40. Viron rannikkotykistön komentajan eversti Vladimir Janitzin muistio 1.2.1934 Salzan johtamalle sukellusveneiden tilaamista selvittävälle komissiolle. 642–1–270, s. 18, ERA ja em. Salzan johtaman komission 8.2.1932 laatima muistio liitteineen. 507–1–98, s. 49–55, ERA.
  41. Em. Janitzin muistio 1.2.1934 Salzan komissiolle. 642–1–270, s. 18, ERA. Ks. myös Harald Roots, Kui võitlusetä murdus mõök (Canada 1993), s. 14.
  42. Grenzin ja Freimannin muistiot 16.4.1936 ja 8.2.1936 ye:n päällikölle.

- 527-1-1550, s. 157-165, ERA ja 527-1-1598, s. 133-137, ERA.
43. Jussi Lambert Rikama, Suomen rannikkotykistön kehitysvaiheita. Eripainos Rannikkotykistön vuosikirjasta X/1964 (Helsinki 1964), s. 10-12.
  44. Em. Janitzin muistio 1.2.1934 Salzan komissiolle. 642-1-270, s. 18, ERA; Grenzin ja Freimannin muistio 16.4.1936 y:n päällikölle. 527-1-1550, s. 157-166, ERA. Ks. myös Grenzin ja Freimannin muistiot 17.1., 8.2., 9.3., 22.4., 23.4., 19.6. ja 25.11.1936 y:n päällikölle. 527-1-1550, s. 189-203, ERA ja 527-1-1598, s. 131-146, ERA ja 527-1-1606, s. 97, ERA.
  45. 152 mm:n tykkien tulinopeudesta ks. Rikaman 1930-luvun jälkipuolella (tark. päiväämätön) kirjoitus "Rannikkotykistömmme", s. 9. Eversti Rikaman paperit (Juha ja Eeva Rikaman hallussa, Vantaa ja Ruovesi) ja Rikama, s. 10-12.
  46. Em. Janitzin muistio 1.2.1934 Salzan komissiolle. 642-1-270, s. 18, ERA.
  47. Em. Rikaman 1930-luvun jälkipuolella (tark. päiväämätön) kirjoitus "Rannikkotykistömmme", s. 5-9 ja Rikaman 1930-luvun alussa (tark. päiväämätön) laatima käsikirjoitus rannikkotykistön kehityksestä. Eversti Rikaman paperit (Juha ja Eeva Rikaman hallussa, Vantaa ja Ruovesi). Ks. myös Rikama, s. 24-28.
  48. Ibid.
  49. Ibid.
  50. Em. Rikaman 1930-luvun jälkipuolella (tark. päiväämätön) kirjoitus "Rannikkotykistömmme", s. 6 ja 9. Eversti Rikaman paperit (Juha ja Eeva Rikaman hallussa, Vantaa ja Ruovesi).
  51. Rikaman 1930-luvun alussa (tark. päiväämätön) laatima käsikirjoitus rannikkotykistön kehityksestä. Eversti Rikaman paperit (Juha ja Eeva Rikaman hallussa, Vantaa ja Ruovesi).
  52. Valveen ja Raholan muistio 9.4.1935 yleisesikunnalle. YE, op. 2, T 2867/1, SARk.
  53. Em. Janitzin muistio 1.2.1934 Salzan komissiolle. 642-1-270, s. 18, ERA. Ks. myös Roots, s. 14-15.
  54. Ibid. ja em. Grenzin ja Freimannin muistiot 17.1., 8.2., 9.3. ja 16.4.1936 y:n päällikölle. 527-1-1598, s. 131, 134-136 ja 141, ERA ja 527-1-1550, s. 158-164, ERA. Ks. myös kapteeni Paun 28.2.1935 laatima tutkimus tähytysverkon organisomisesta. 642-1-283, s. 27, ERA sekä merivoimien ja rannikkotykistön komentajien vuonna 1935 laatima muistio rannikkotykistön tehtävistä, sijoittelusta ja johtamisen organisomisesta. 642-1-381, s. 16-18, ERA.
  55. Rikaman 1930-luvun alussa (tark. päiväämätön) laatima "Rannikkotykistön Ampumaohjesääntö (RTAO.III.), Mittausverkosto", s. 38. Eversti Rikaman paperit (Juha ja Eeva Rikaman hallussa, Vantaa ja Ruovesi).
  56. Em. Rikaman 1930-luvun alussa (tark. päiväämätön) laatima käsikirjoitus rannikkotykistön kehityksestä. Eversti Rikaman paperit (Juha ja Eeva Rikaman hallussa, Vantaa ja Ruovesi). Ks. myös Urho Myllyniemi ja Eino Räihä, SIRR. Suomenlinnan Rannikkorykmentti 1918-1998 (Jyväskylä 1998), s. 49.
  57. Em. Rikaman 1930-luvun jälkipuolella (tark. päiväämätön) kirjoitus "Rannikkotykistömmme", s. 5-9 ja em. Rikaman 1930-luvun alussa (tark. päiväämätön) laatima käsikirjoitus rannikkotykistön kehityk-

- sestä. Eversti Rikaman paperit (Juha ja Eeva Rikaman hallussa, Vantaa ja Ruovesi).
58. Em. Janitzin muistio 1.2.1934 Salzan komissiolle. 642–1–270, s. 18, ERA.
  59. Em. Grenzin ja Freimannin muistiot 17.1., 8.2., 9.3., 16.4., 23.4., 19.6. ja 25.11.1936 ye:n päällikölle. 527–1–1550, s. 157–176, 189 ja 195–203, ERA; 527–1–1598, s. 131–146, ERA; Grenzin ja Freimannin muistiot 3.11.1938 ja 22.4.1938 ye:n päällikölle ja Freimannin muistio 24.12.1937 Grenzille. 527–1–1606, s. 97, 109 ja 117–118, ERA; Valveen kirje 31.3.1937 Viron rannikkotykykistön esikunnalle ja Grenzin vastaus 9.6.1937 sekä ammusten vaihtokauppaan liittyvät muut asiakirjat. 527–1–1609, s. 66 ja 70–72, ERA; kapteeni Paun kirje 14.3.1938 Aegnan saaren komendantille. 644–1–223, s. 4–7, ERA; merivoimien komentajan kirjeet 29.9.1937 ja 3.5.1938 ye:n päällikölle. 527–1–1609, s. 83 ja 85, ERA; Rikaman kirje 10.12.1931 sotaväen päällikölle ja Rikaman kirje 9.4.1935 majuri Enckellille. Eversti Rikaman paperit (Juha ja Eeva Rikaman hallussa, Ruovesi ja Helsinki). Laajemmin materiaalin ja tietojen vaihdosta ks. Leskinen (1997), s. 269–273 ja Leskinen (1999), s. 196–217.
  60. Ibid.
  61. Em. Grenzin ja Freimannin muistiot 8.2.1936 ja 16.4.1936 ye:n päällikölle. 527–1–1550, s. 161, ERA ja 527–1–1598, s. 133, ERA.
  62. Em. Grenzin ja Freimannin muistiot 17.1., 8.2. ja 16.4.1936 ye:n päällikölle. 527–1–1550, s. 157–165, ERA ja 527–1–1598, s. 131–134, ERA. Laajemmin ks. Leskinen (1997), s. 264–273 ja Leskinen (1999), s. 196–213.
  63. Em. Grenzin ja Freimannin muistio 8.2.1936 ye:n päällikölle. 527–1–1598, s. 133–139, ERA.
  64. Ibid. ja em. Rikaman kirje 10.12.1931 sotaväen päällikölle ja em. Rikaman kirje 9.4.1935 majuri Enckellille. Eversti Rikaman paperit (Juha ja Eeva Rikaman hallussa, Vantaa ja Ruovesi). Ampumataulukoiden merkityksestä ja laadinnasta ks. Rikaman 1930-luvun alussa (tark. päiväämätön) laatima käsikirjoitus rannikkotykykistön kehityksestä, s. 13–15 ja Rikaman 19.7.1952 allekirjoittama käsikirjoitus ”Suomen muuri” muistelmiaan varten, s. 39. Eversti Rikaman paperit (Juha ja Eeva Rikaman hallussa, Vantaa ja Ruovesi) ja Rikama, s. 17 ja 27–28.
  65. Tauno Niklander, Meidän panssarilaivamme (Jyväskylä 1996), s. 201–202.
  66. Rikama, s. 27–28 ja em. Rikaman 1930-luvun alussa (tark. päiväämätön) laatima muistio rannikkotykykistön kehityksestä, s. 13–15. Eversti Rikaman paperit (Juha ja Eeva Rikaman hallussa, Vantaa ja Ruovesi).
  67. Em. Janitzin muistio 1.2.1934 Salzan komissiolle. 642–1–270, s. 18, ERA.
  68. Em. Grenzin ja Freimannin muistio 16.4.1936 ye:n päällikölle. 527–1–1550, s. 159–165, ERA. Ks. myös Grenzin ja Janitzin muistio vuodelta 1935 rannikkotykykistön tehtävistä, sijoituksista ja johtamisen organisaatioista. 642–1–381, s. 13–20, ERA ja em. Grenzin ja Freimannin muistiot 17.1., 8.2., 9.3. ja 23.4.1936 ye:n päällikölle. 527–1–1598, s. 131–146, ERA.
  69. Em. Grenzin ja Freimannin muistio 16.4.1936 ye:n päällikölle. 527–1–1550, s. 159–165, ERA.

70. Ruotsin Helsingin sotilasasiamiehen Helge Bagerin raportti 27.7.1932 puolustusministerille. Marininstaben, utrikesavd., Finland, marinat-tachérapporter, serie E III c, volym 2, Kungliga krigsarkivet (KKA), Tukholma.
71. Em. Grenzin ja Freimannin muistio 8.2.1936 ye:n päällikölle. 527–1–1598, s. 135, ERA; Grenzin ja merivoimien esikuntapäällikön Meren kirje 22.4.1938 ye:n päällikölle. 527–1–1606, s. 97, ERA ja Freimannin kirje 24.12.1937 merivoimien komentajalle. 527–1–1606, s. 117 (asiakirjan sivu 3), ERA. Ks. myös Janitzin kirje 14.7.1931 merivoimien komentajalle. 527–1–1559, s. 104, ERA ja merivoimien komentajan kirjeet 10.5. ja 8.7.1932 puolustusministerille ja 4.8.1932 tiedusteluosaston päällikölle. 527–1–1564, s. 61, 66 ja 90, ERA.
72. Em. Janitzin muistio 1.2.1934 Salzan komissiolle ja komission muistio 10.2.1934 liitteinen. 642–1–270, s. 18, ERA ja 507–1–98, s. 51 ja 54, ERA.
73. Ibid.
74. Em. Janitzin muistio 1.2.1934 Salzan komissiolle. 642–1–270, s. 18, ERA.
75. Em. Grenzin ja Freimannin muistiot 25.11.1936 ja 29.4.1939 ye:n päällikölle. 527–1–1550, s. 201, ERA ja 527–1–1617, s. 86–90, ERA.
76. Laidonerin päätös rannikkotyökistön romuraudan myymisestä 12.10.1935 ja Laidonerin päätös panssaritornin osien ostamisesta 18.6.1937. 2553–1–2, s. 69 ja 155, ERA ja 2553–1–60, s. 238, ERA ja merivoimien komentajan kirje 27.1.1940 sotaministerille. 527–1–1617, s. 102, ERA.
77. Laidonerin ja Reekin esitys 14.12.1937 asehankinnoista. 495–12–85, s. 32–33, ERA.
78. Laidonerin ja Reekin muistio 9.3.1939 Pätsille. 2553–1–12, s. 165, ERA ja merivoimien komentajan kirje 27.1.1940 sotaministerille. 527–1–1617, s. 102, ERA.
79. Em. Laidonerin ja Reekin muistio 9.3.1939 Pätsille. 2553–1–12, s. 165, ERA.
80. Leskinen (1997), s. 226–233 ja Leskinen (1999), s. 186–190 ja 217–236.
81. Yhteistoimintaharjoituksen ohjelma ja peitepiirros sukellusveneiden harjoitusalueesta Hankoniemen (Ajaxin matala) ja Osmussaaren välillä. RL:n esikunnan arkisto, T 17537/9, SArk ja MeVE, järjestelytsto, T 13717/727, SArk; komentaja evp. Kivikurun haastattelu (ääninauhalla tekijän hallussa) 19.3. ja 31.3.1995. Laajemmin ks. Leskinen (1997), s. 226–233 ja Leskinen (1999), s. 308–317.
82. Valveen ja Hakolan kirje 28.4.1939 sotaväen päällikölle ja liitteinä oleva harjoitusohjelma ”Yhteisharjoitukset virolaisten sukellusveneidän kanssa”. RL:n esikunnan arkisto, T 17537/9, SArk. Liitteinä oleva suomenkielinen harjoitusohjelma on löydettävissä myös Viron Valtionarkistosta: 638–1–161, s. 196–200, ERA; Kivikurun 5.6.1939 antama sukellusveneläivueen matkakäsky nro 25/39. 638–1–161, s. 224–225, ERA ja Kivikurun selostus yhteisharjoituksesta virolaisten sukellusveneidän kanssa 29.5.–9.6.1939. MeVE, sotilasosasto – sota-asiaosasto, T 13717/724, SArk.
83. Em. Suomen merivoimien esikunnan Viron laivaston esikunnalle lähettämä harjoitusohjelma ja em. Kivikurun 5.6.1939 antama sukellusveneläivueen matkakäsky nro 25/39. 638–1–161, s. 196–200 ja 224–225, ERA.

84. Ibid.
85. Em. Kivikurun selostus yhteisharjoituksesta virolaisten sukellusveneidensä kanssa 29.5.–9.6.1939. MeVE, sotilasoasasto – sota-asiaosasto, T 13717/724, SArk. Torpedojen ampumisetäisyyksistä ks. esim. Kalervo Kijanen, Sukellushälytys. Suomalaiset sukellusveneet sodan ja rauhan toimissa (Lahti 1977), s. 49–50.
86. Pontak palveli Suomen sukellusveneläivueessa ajalla 15.6.–16.12.1933. Grenzin kirje 18.5.1933 y:n päällikölle ja puolustusministerille. 527–1–1582, s. 108, ERA ja Pontakin palveluluettelo. 527–1–711, ERA.

Summary

THE MILITARY BRIDGE OF FINLAND – THE MILITARY LEADERSHIP OF FINLAND AND THE STRENGTHENING OF ESTONIAN DEFENCE

Military leaders in Finland and Estonia had a common view regarding their eastern neighbour; they did not believe the Soviet Union would ever really accept the loss of Finland and the Baltic states. Between them the General Staffs made practical military preparations for a common effort in the event of a war against the Red Army, seen as the only possible enemy. The turning point for military policy in Finland was in 1925, when officers who had been trained in Imperial Germany – the so-called *jaeger* officers – replaced those who had originally served in the Imperial Russian army. When the latter had dominated the General Staff, a defensive war was the basis of virtually all operational planning. The younger *jaeger* officers rejected this approach. The new operational plans prepared under the guidance of the new Chief of General Staff, Col. Kurt Martti Wallenius, placed great emphasis on attack.

At the beginning of 1926, at the instigation of the Finnish General Staff, the first negotiations were held on Finnish-Estonian combined operations. From this beginning developed a highly secret collaboration which was to last over a decade.

Finland and Estonia prepared for joint naval action during wartime. In 1933 Estonia was compelled to sell two destroyers so that the navy could buy submarines. Immediately after the sale the Estonian naval commander travelled to Finland to obtain the opinions of Finland's military commanders about the future hardware. The Finnish command believed that, given the

developing combined operations, the weapons systems of the Estonian submarines should be designed so that they could obtain ammunition and maintenance parts from Finnish naval bases. In 1937 the Estonian fleet obtained its two submarines, which were indeed constructed according to the wishes of the Finns. Once the Estonians had learned to operate their new craft, joint manoeuvres could begin. In the summer of 1939, with the permission of the senior command of both countries, two highly secret offensive exercises were arranged, which concentrated on repelling a hypothetical attack from the east by the Soviet Baltic Fleet. The joint plans of the Finnish and Estonian navies even reached the stage where the Estonian submarines would, on the outbreak of war, join the Finnish navy under Finnish command. Finland had five and Estonia two submarines: if the Soviet Union should attack, all of these would be under a single commander.

Together with the practice exercises involving coastal batteries combined naval operations were also practised in secret wargames by Finnish and Estonian naval officers. The first such wargame was held in Tallinn at the end of 1933. Some of the highest military commanders from both countries took part in the simulation, in which the possibility of blocking the Gulf of Finland at its narrowest point was investigated. The chief of Finland's General Staff General Karl Lennart Oesch, the Finnish Naval Commander General Väinö Valve and his subordinate, the chief of Finland's Naval Staff, were the highest military commanders from Finland. It must be stressed that this was the first and only time when the chief of Finland's General Staff and the Finnish Naval Commander attended a wargame with a foreign country between the First and the Second World Wars. It was envisaged that the path of the Soviet fleet through the Gulf would be halted by using the heavy shore batteries, submarines, surface vessels and air forces of both countries. In this connection it is worth remembering that the Finnish high command was the more active party in joint naval operations between the two countries. During the wargame the Finnish naval commanders even demanded directly that Estonia set about developing its shore batteries and take advice from Finland, so that the blockade could be tightened. The Finnish naval commander General Väinö Valve openly stated to the Estonian military command that if they would do as the Finns wished there would be a stronger military alliance between the two should war break out. The Estonians did as asked. The Finnish and Estonian military leaderships made a secret agree-

ment by which the countries exchanged information pertaining to their coastal defences.

Already at the beginning of the 1930s the Finnish and Estonian heads of state had given their assent to joint military planning. They even encouraged the planning of combined operations which aimed at blocking the Gulf of Finland to the Soviet fleet. Finnish President P.E. Svinhufvud was especially enthusiastic in supporting these plans. The strength of Finnish interest in a successful blockade actually surprised Estonia's highest political leadership, which naturally welcomed any desire for combined operations with considerable satisfaction.

Translation by the author.

Martti Peltonen*

ILMAVOIMIEN ERIKOISHUOLTOLAITOKSET, ILMAILUVARIKKO JA ILMAILUKENTTÄVARIKOT, TALVISODASSA

Vuonna 1936 Valtion Lentokonetehtaan välittömään läheisyyteen Tampereelle, Härmälän lentokentän laidalle siirretty Ilmailuvarikko vastasi ilmavoimien rauhanajan erikoishuollosta. Sen tehtävänä oli:

1. Ottaa vastaan lentokonetehtaalla rakennetut ja korjatut lentokoneet, koelentää ne ja luovuttaa lento-osastoille.
2. Ottaa vastaan lento-osastojen korjattavaksi lähettämät lentokone-, ase-, erikoisviestiväline-, laskuvarjo- yms. materiaali ja korjata tai korjauttaa se.
3. Hankkia, tarkistaa ja varastoida ilmavoimien erikoistarvikkeita sekä toimittaa niitä lento-osastoille ja Valtion Lentokonetehtaalte.

Ilmailuvarikon kokoonpanoon kuului seitsemän toimistoa käsittänyt esikunta, kuljetusjoukkue, tarvittavat varastot ja koelentue. Viimeksi mainitun tehtävänä oli uusien ja korjattujen lentokoneiden koelennot.

Ilmavoimien erikoishuoltoa tukevia teollisuuslaitoksia olivat Valtion Lentokonetehtas, Veljekset Karhumäki, Suomalainen PAK-laskuvarjo Oy, Tampereen Pellava- ja Rautateollisuus Oy:n lentomoottoriosasto, Wilhelm Schauman Oy:n Faneritehtaan lentokonefaneriosasto, Tolfan Oy (valmisti erilaisia pommeja), Valtion Kivää-

---

*Martti Peltonen (s. 1940) everstiluutnantti, filosofian lisensiaatti. Kirjoittanut muun muassa teoksen Ilmasotakoulun historia 1918–1980 (1933) sekä useita sotahistoriaan liittyviä tieteellisiä artikkeleita.

Tampereen Härmälän lentokenttä, Ilmailuvarikon päärakennus on kentän oikealla laidalla. Kuva on otettu heinäkuussa 1937. SA-kuva.

Härmälä airfield at Tampere in July 1937. The main building of the Aviation Depot is on the right edge of the airfield.

ritehdas, Valtion Patruunatehdas ja Sähkölaboratorio sekä useat konepajat, lakka- ja väritehtaat ja sähköliikheet.¹

Ilmavoimien erikoishuoltolaitoksia koskevat sodanajan käyttösuunnitelmat ja tehtävät

Ilmavoimien sodanajan erikoishuolto oli suunniteltu neliportaiseksi:

1. Ilmavoimien esikunta, hankinnat ja käyttösuunnitelmat.
2. Ilmailuvarikko, jakelu ja suuret huollot.
3. Ilmailukenttävarikot, toimivien yksiköiden huolto.
4. Laivueet ja kentänhuoltojoukkueet, käyttöhuollot.

Valtion Lentokonetehdas ja Veljekset Karhumäki vastasivat lentokoneiden tehdas- ja osittain myös perushuolloista. Muiden tukevien teollisuuslaitosten kanssa tehtiin sotataloussopimukset, joissa määritettiin muun muassa vaatimukset tuotannolle.

Ilmasotaohjesäännössä ja sodanajan suunnitelmissa ilmavoimien erikoishuollon lajit olivat: ilmataisteluväline-, konetekninen, erikoispolttoaine-, valokuvaus-, säähavainto-, erikoisviesti- sekä sähkö- ja valaistushuolto. Ilmailuvarikon toimialaan kuuluivat kaikki nämä huoltolajit. Varikon tehtävä säilyi pääosin samana kuin rauhan aikana. Lisäksi sen suoranaiseen huoltoon kuuluivat perustettavat merivoimien ilmavoimat sekä koulutus- ja täydennysmuodostelmat.

Ilmailuvarikkokomppanioiden tehtäviksi oli määritetty erikoishuollon tarvitsemien varastojen perustaminen ja erikoismateriaalin korjaukset. Komppanioiden perustamat ilmailukenttävarikot tuli sijoittaa johonkin sopivaan lentotukikohtaan tai muulle erityisesti varustetulle lentokentälle, mistä on hyvät liikenne- ja viestiyhteydet. Ilmavoimien liikekannallepanosuunnitelmassa kukin lentorykmentti sai kalustoonsa erikoistuneen ilmailukenttävarikon seuraavasti:

- Ilmailukenttävarikko 1 Kannaksella toimivaa lentoryhmää (Lentorykmentti 1) varten,
- Ilmailukenttävarikko 2 hävittäjärykmenttiä (Lentorykmentti 2) varten,
- Ilmailukenttävarikko 3 kaukotoimintarykmenttiä (Lentorykmentti 4) varten ja
- Ilmailukenttävarikko 4 Laatokan koillispuolella toimivaa yhteistoimintalaivuetta (Lentolaivue 16) varten.

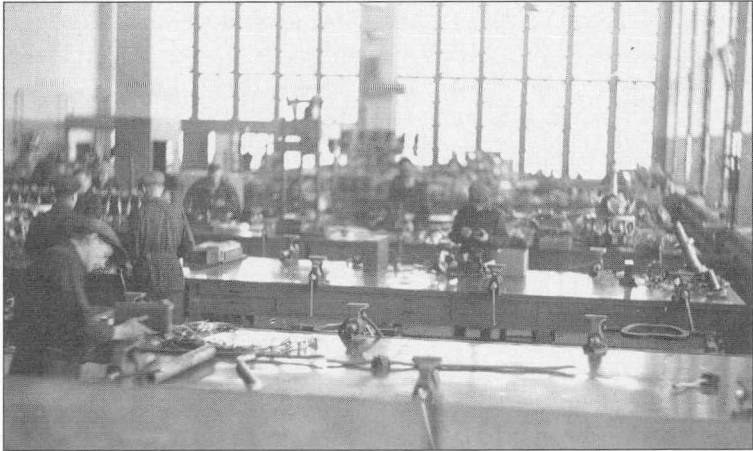
Jokainen varikko erikoistui oman rykmenttinsä kaluston huolto- ja korjaustöihin, sillä erilaiset lentokone-, moottori- ja asetyypit vaativat oman erikoishuoltokalustonsa ja varaosat. Varikot vastasivat myös rykmenttien alueilla olevien kentänhuoltojoukkueiden huoltamisesta.

Rintamalaivueiden työkenttien nopean ja joustavan vaihtamisen mahdollistamiseksi ja ajoittain käyttämättömien lentokenttien vartoimiseksi perustettiin kentänhuoltojoukkueita. Niiden tehtävänä oli miehittää käyttöön suunnitellut lentokentät, ottaa vastaan, varastoida ja luovuttaa lentoyksiköiden käyttöön tulevat erikoishuollon varaosat ja tarvikkeet sekä huolehtia lento-osastojen yleishuollosta.²

Varikoiden perustaminen ja ryhmittäminen YH:n aikana

Ilmailuvarikko

Ilmavoimien esikunnan selvitellessä vakinaisen ja reservistä kutsuttavien henkilöiden sijoituksia syyskuussa 1939 todettiin, että huomattava osa Ilmailuvarikon henkilöstöstä oli sijoitettu muihin joukko-osastoihin. Näin ollen varikko menettäisi liikekannallepanossa pääosan ammattimiehistään. Asia ehdittiin korjata kuitenkin ennen YH:n alkua. Varikon sodanajan määrävahvuus oli 55 upseeria ja sotilasvirkailijaa, 105 aliupseeria ja mekaanikkoa sekä 102 miestä. Päälikkönä oli majuri A. Nystedt. Kun ilmavoimien liikekannallepano aloitettiin 8. päivänä lokakuuta, varikon henkilöstömäärästä oli paikalla 15.10. mennessä 22 upseeria ja sotilasvirkailijaa, 77 aliupseeria ja mekaanikkoa sekä 106 miehistöön kuuluvaa. YH:n loppuun mennessä upseerien ja sotilasvirkailijoiden määrä nousi 35:een. Aliupseerien ja mekaanikkojen määrä taas laski 61:een, sillä osa heistä siirrettiin ilmailukenttävarikoihin.

Asentajia työssä Valtion Lentokonetehtaan moottorikorjaamolla. Kuva on otettu helmikuussa 1937. SA-kuva.

Fitters at work in the engine repair shop of the State Aircraft Factory in February 1937.

Ensimmäisenä tehtävänä oli tiedustella varastojen siirtomahdollisuudet Tampereen lähiympäristössä. Siirrot aloitettiin 21.10., jolloin moottorivarasto muutti muutaman kilometrin päässä Härmälän lentokentästä olleeseen Suojärven taloon. Puolustusministeriössä tehdyn suunnitelman mukaan Valtion Lentokonetehdas määrättiin hajauttamaan osastonsa 24.10. siten, että moottorikorjaamo siirtyi Kokkolaan, puutyöosasto Kylmäkoskelle, teräsrunkoja valmistava osasto Viialaan, mittariosasto ja konttorit sekä osa varastoja Pirkkalaan. Tähän suunnitelmaan liittyen Ilmailuvarikko siirtyi myös osittain hajaryhmytykseen. Moottorivaraosavarasto henkilöstöineen muutti Kokkolaan jo 18.11. ja polttoainevarasto Siuroon 28.11. Muut varastot jäivät entisille paikoilleen. Ilmavoimien esikunnan tiloissa ollut lentokuvaustarvikevarasto siirrettiin myös YH:n aikana Ilmailuvarikolle.

Ilmailuvarikon hankintatoiminta lisääntyi YH:n aikana moninkertaiseksi, sillä sotaa varten laadittua varaosa- ja huoltovälinetarvetta ei ollut laskettu. Varastoissa oli vain rauhanajan kulutusta vastaava määrä varaosia ja tarvikkeita. Varsin suuren ja myös ongelmallisen ryhmän hankinnoissa muodostivat kenttävarikoiden käyttöön tulevat lentokoneiden huoltovälineet ja varaosat. Molempien hankinta tuotti sodan uhan vallitessa melkoisia vaikeuksia. Lentoyksiköiden lentotoiminnan vilkastuminen aiheutti varikolla myös huolto- ja korjaustoimintaan liittyvien tehtävien lisääntymisen. Varikolta lähetettiin lentokonetehtaalle korjattavaksi tai tehdashuoltoon loka- marraskuun aikana 25 lentokonetta. Samaan aikaan varikko vastaanotti, koelensi ja luovutti lentoyksiköille 27 korjattavana tai huollossa ollutta lentokonetta.

Ilmailuvarikko ja Valtion Lentokonetehdas sekä teollisuuskaupunki Tampere olivat mahdollisen sodan aikana todennäköisiä vihollisen pommituskohteita. Tämä aiheutti sen, että varikon ja lentokonetehtaan Härmälän kentän läheisyydessä sijainneet rakennukset naamiomaalattiin ja lentokentälle tehtiin valerakenteita heti YH:n alussa.³

Ilmailukenttävarikot

Ilmavoimien liikekannallepanokäskyssä ilmailuvarikkokomppanioiden perustaminen annettiin lentorykmenteille ja Lentolaivue

16:lle. Varikkokomppanioiden puolestaan tuli muodostaa Ilmailukenttävarikot 1–4. Liikekannallepanokäskyä lukuunottamatta ilmailukenttävarikoita koskeneet suunnitelmat ja järjestelyt olivat pahasti kesken. Varikoille ei ollut edes vielä määrätty kalusto-, varaosa- ja henkilömäärävahvuuksia ja tarvittavat varastotilat olivat liian pienet. Perustamiskäskyissä ilmailuvarikkokomppaniat käskettiin perustaa mahdollisuuksien mukaisessa kokoonpanossa. Tästä johtuen varikoihin tuli verraten vähän kantahenkilökuntaa ja reserviläisten joukossa ei ollut riittävästi ammattitaitoista väkeä. Tarvittavia työkoneita ja -välineitä ei myöskään ollut riittävästi. Kenttävarikoiden toiminnan käynnistäminen olikin YH:n alussa varsin ongelmallista. Suurehkot polttoaine-, ampumatarvike- ja pommivarastot, joita Ilmapuolustuksen esikunta ja Ilmailuvarikko täydensivät heti YH:n alusta alkaen, oli hajautettava ja niille rakennettava maanalaiset suojatilat.

Ilmailukenttävarikot olivat YH:n alussa suoraan ilmapuolustuksen komentajan alaisia, vaikka niiden tehtävänä oli eri lentorykmenttien lentokonekaluston huolto- ja korjaustyöt, moottoriajoneuvojen kunnossapito ja huolto, varaosien tilaus ja varastointi, poltto- ja voiteluaineiden sekä ampumatarvikkeiden varastointi ja täydennys sekä tarvittaessa evakuointi. Marraskuun lopulla Ilmailukenttävarikot 1, 2 ja 3 alistettiin Lentorykmenttien 1, 2 ja 4 komentajille sekä Ilmailukenttävarikko 4 IV Armeijakunnan ilmakomentajalle.

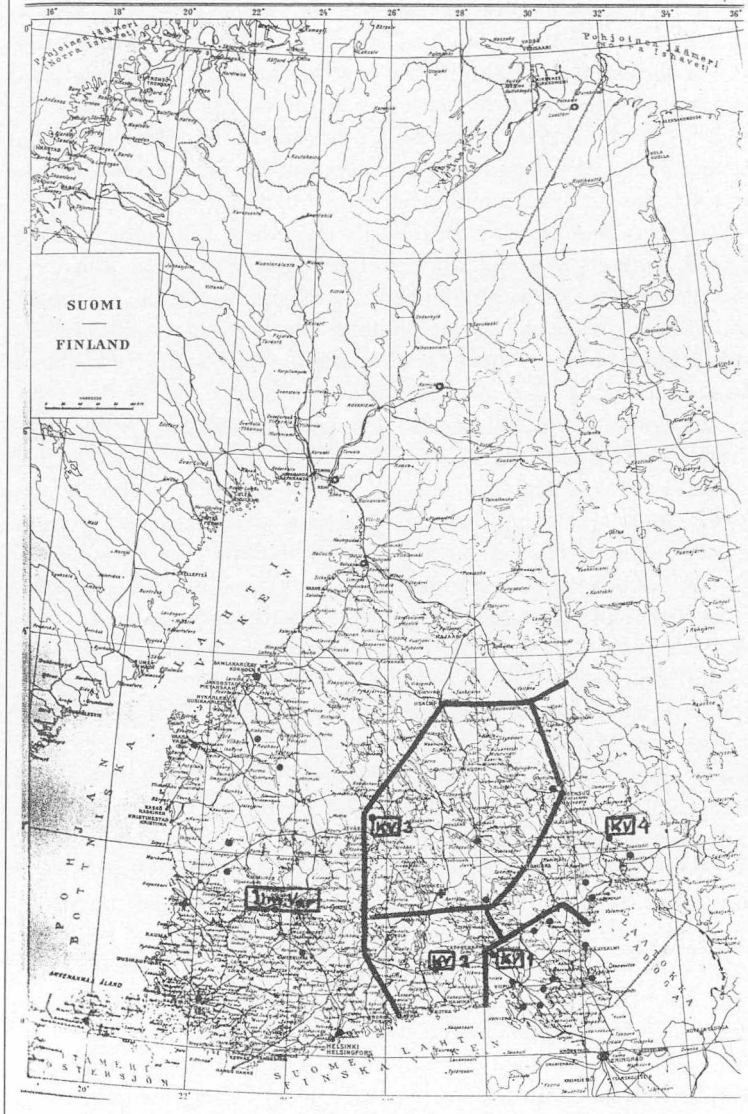
Ilmailukenttävarikoiden henkilömäärävahvuudet päätettiin YH:n ensimmäisten viikkojen aikana. Varikoiden kokoonpanoon kuuluivat ilmataisteluväline-, erikoisväline-, vartio- ja ilmatorjunta-, toimitus- sekä teknillinen joukkue. Henkilömäärävahvuus Ilmailukenttävarikoissa 1–3 oli 10 upseeria ja sotilasvirkailijaa, 74 aliupseeria ja 82 miehistöön kuuluvaa. Ilmailukenttävarikko 4:n määrävahvuus oli selvästi pienempi (8 upseeria ja sotilasvirkailijaa, 41 aliupseeria ja 52 miestä), koska sillä oli huollettavaa kalustoa ja yksiköitä huomattavasti vähemmän.⁴ (Viereisellä sivulla kartta Ilmailukenttävarikoiden toiminta-alueista.)

Ilmailukenttävarikko 1

Lentorykmentti 1:n Suur-Merijoella perustama Ilmailukenttävarikko 1 sai käyttöönsä rykmentin teknillisen korjaamon laitteet ja työkalut sekä varastoidun materiaalin. Varikko siirtyi sodanajan sijoituspaikkaansa Lappeenrantaan 13.–14.10. jättäen Suur-Meri-

Varikkojen toiminta-alueet ja
rauhanaikaiset lentokentät.

Liite N:o 4.

Varikkojen toiminta-alueet ja rauhanaikaiset lentokentät.

joelle ryhmän, jonka vastuulle tuli kentällä olleiden koneiden käyttöhuolto. Päälliköksi määrättiin rykmentin konetarkastaja, reservin luutnantti U. Mäkelä. Lappeenrannassa varikko sijoitettiin ammattikoululle ja linnoituksen alueelle. Ammattikoulun tiloihin tulivat korjaamot ja teknillinen varasto, koulun pihalle autot ja niiden polttoaineväri- ja teknillinen varasto sekä linnoituksen tiloihin ampumatarvikkeiden varastot ja osia teknillisestä varastosta. Lentokonepolttoaineväri- ja teknillinen varasto sijoitettiin ilmasuojaan ammattikoulun lähimaastoon. Varikko sai käyttöönsä myös ammattikoulun hyvät työkoneet.

Organisaatioon kuuluivat: teknillinen varistoryhmä, tarkastusryhmä, kenttäkorjaamo, erikoisvälinejoukkue (valokuvaus-, erikoisviestiväline- sekä sähkö- ja valaistusryhmä), vartio- ja ilmatorjuntajoukkue sekä toimitusjoukkue. Määrävahvuuden mukaisesta henkilöstöstä puuttui vielä sodan alkaessa päällystön ja alipäällystön osalta noin puolet ja miehistöstä neljäsosa, sillä varikon vahvuus oli marraskuun 30. päivänä 5 upseeria ja sotilasvirkailijaa, 27 aliupseeria ja 61 miestä.

Varikon tehtävänä oli vastata Lentolaivueiden 10, 12 ja 14 erikoishuollosta sekä Lentolaivue 24:n ilmataisteluvälinehuollosta. Lentoyksiköiden lisäksi varikon huoltovastuulle kuuluivat Säkkijärvi – Lappeenranta – Saimaan eteläranta – Immola – Ilmee – Elisenvaara kaakkoispuolella olevat kentänhuoltojoukkueet.⁵

Ilmailukenttävarikko 2

Lentorykmentti 2:n perustaman Ilmailukenttävarikko 2:n sijoituspaikaksi määrättiin Utti. Varikon päällikkönä toimi aluksi majuri evp A. Gottleben 8.11. asti ja hänen jälkeensä kapteeni E. Erho. Perustamisen jälkeinen henkilöstötilanne oli erittäin huono, sillä 12.10. paikalla oli päällikön lisäksi 11 aliupseeria ja 46 miehistöön kuuluvaa. Marraskuun lopussa henkilövahvuus oli 5 upseeria ja sotilasvirkailijaa, 21 aliupseeria ja 116 miestä. Tästä johtuen useita miehistöön kuuluvia jouduttiin sijoittamaan aliupseerin tehtäviin.

Varikon huoltovastuulla olivat hävittäjälaivueet, Lentolaivueet 24 ja 26 sekä Säkkijärvi – Lappeenranta – Saimaa – Mäntyharju – Päijänne – Lahti alueella toimineet kentänhuoltojoukkueet.⁶

Ilmailukenttävarikko 3

Lentorykmentti 4:n perustama Ilmailukenttävarikko 3 siirtyi Immolasta Joroisiin heti perustamisensa jälkeen. Mukaan otettiin

kaikki rykmentin teknillisen korjaamon kevyemmät työkoneet sekä työkalut ja tarvikkeet, joita ei jaettu laivueille. Joroisissa varikon korjaamot sijoitettiin paikallisen sahan ja sähkölaitoksen rakennuksiin. Polttoainetta ja pommeja varten tehtiin erilliset maahan-kaivetut varastot.

Varikon päälliköksi määrättiin kapteeni T. Meller, ja henkilöstö koostui rykmentin muiden yksiköiden sijoittamattomasta teknisestä henkilöstöstä. Marraskuun lopussa henkilöstöä oli 4 upseeria ja sotilasvirkailijaa, 24 aliupseeria ja 72 miehistöön kuuluvaa. Heistä kantahenkilökuntaa oli 20 ja loput reserviläisiä, joista suurelta osalta puuttui tarvittava erikoiskoulutus. Varikon esikunnan sijoituspaikkana oli Karjanhoitokoulu.

Marraskuussa ilmapuolustuksen komentaja käski varikon uudeksi sijoituspaikaksi Luonetjärven, minne varikon laitokset siirtyivät 25. 11. mennessä. Joroisiin jätettiin vartio- ja ilmatorjuntajoukkue sekä polttoaine- ja pommivarastot. Luonetjärvellä saatiin käyttöön lentorykmenttiä varten rakennetut teknillinen korjaamo ulkovarastoineen, autotalli ja kallioon louhittu pommikellari.

Ilmailukenttävarikko 3:n huoltovastuulle kuuluivat Lentolai-
vueet 42, 44 ja 46, ensin mainitulta puuttui tosin vielä lentokalusto, sekä Päijänne – Mäntyharju – Saimaa – Savonlinna – Joensuu – Nurmes – Iisalmi – Luonetjärvi alueella toimivat kentänhuoltojoukkueet.⁷

Ilmailukenttävarikko 4

Lentolaihue 16:n perustaman Ilmailukenttävarikko 4:n henkilötilanne oli kaikista heikoin. Päälliköksi määrättiin kapteeni E. Haatanen. Määrävahvuuden 8 päällystään, 41 alipäällystään ja 52 miehistöön kuuluvasta paikalla oli 15.10. neljä upseeria ja sotilasvirkailijaa, yksi aliupseeri ja 31 miestä. Marraskuun loppuun mennessä varikon vahvuus oli 6 upseeria ja sotilasvirkailijaa, 17 aliupseeria ja 57 miehistöön kuuluvaa, joista suurimman osan ammattitaito oli varsin heikko. Vajaus oli suurin kenttäkorjaamon osalta, sen vahvuudesta puuttui edelleen 10 lentokonemekaanikkaa.

Kenttävarikko sijoitettiin Värtsilän ”Kisapirttiin”, mihin tulivat kenttäkorjaamo, asekorjaamo, teknillinen ja erikoisvälinevarasto sekä osa toimisto- ja majoitustiloista. Poltto- ja voiteluainepäävarasto sijoitettiin TVH:n autotalliin ja käsivarasto kentän luoteislaidalle sekä ampumatarvike- ja pommivarastot kentän koillisreun-

naan. Lisäksi saatiin lupa Värtsilän konepajan tilojen käytöstä huolto- ja korjaustoiminnassa.

Kenttävarikon huoltovastuulle kuuluivat Lentolaivue 16:n koneiden ohella linjan Elisenvaara – Saimaa – Savonlinna – Joensuu itäpuolella toimivat kentänhuoltojoukkueet.⁸

Varikoiden toiminta talvisodassa

I l m a i l u v a r i k k o

Talvisodan alkaessa Ilmailuvarikko oli moottori- ja polttoainevarastoa lukuunottamatta rauhan aikaisessa sijoituspaikassaan Härmälän lentokentän vieressä. Alustavia tiedusteluja hajauttamisesta oli pommitusvaaran vähentämiseksi tehty. Joulukuun alussa alettiin varikon eri osia ja varastoja siirtää pois lentokentän välittömästä läheisyydestä, ja sodan aikana varikko toimi kaikkiaan 25 eri paikkaan hajautettuna. Tarkastamo ja vastaanotto jäivät entiselle paikalleen, lentokoneiden siivet siirrettiin Pyhäjärven sahalle ja ilman moottoria olevat rungot sahan lautasuojaan. Potkurit oli viety jo YH:n aikana Suojärven talon tiloihin, ja laskutelinesukset saivat paikan saman talon riihessä ja ladossa sekä Haikan talon riihessä. Nuolialan kansakoululle tuli varikon esikunta ja lentokonevaraosa-varasto. Viestivarusteet sijoitettiin Haarlan huvilaan, huoltovarusteet ja öljyt Kivipohjaan sekä vesikoneiden kellukkeet Lindroosin talon latoon. Huolto- ja korjaustoiminnassa tarvittavat trasselit ja lentokonekankaat varastoitiin Sankilan talon riiheen ja latoon, laskutelineiden pyörät ja kumit Hyrsingin kansakoululle, lentokone-moottorit Messukylään ja valokuvaustarvikkeet Messukylän pappilaan. Lentokoneaseet ja ampumatarvikkeet saivat varastotilat Kangasalalta. Sekalaisten tavaroiden varasto tuli Suinulaan, sotasaaliskoneet ja koneiden osat sijoitettiin Tampereen kaupungin linja-autohalliin. Kalevankankaan tiilitehtaalle tuli Siuron lisäksi toinen polttoainevarasto. Moottorien varaosia sijoitettiin Kokkolan ohella myös Vuorekseen ja sotasaaliskoottorit Kokkolan Ykspihlajaan. Kokkolan, Siuron ja Suinulan varastoja lukuun ottamatta kaikki varastot sijoituivat 18 kilometrin etäisyydelle Härmälän kentästä.

Sodan aikana lento- ja muun kaluston käyttö, kulutus, vaurioituminen ja tuhoutuminen kasvoivat moninkertaisiksi rauhan aikaan

verrattuna. Tämä aiheutti luonnollisesti Ilmailuvarikon toiminnan kasvun samassa suhteessa. Hankinnoista vastaavilla toimistoilla, tavaran vastaanotosta ja edelleen lähettämisestä vastaavassa tarkastamossa, varastoilla ja korjaamoilla työskenneltiin ympäri vuorokauden.⁹

Yksistään teknisen puolen hankinnoista vastaavan toimiston kirjeenvaihto oli noin 1 000 lähtenyttä ja saapunutta materiaali- ja työtilausta, tilauksien vahvistuksia, saapuneen tavaran lähetyksilmoituksia jne. viikossa. Varikko vastasi kaikista Valtion Lentokonetehdaalle, Tampereen Pellava- ja Rautateollisuus Oy:lle, Aero Oy:lle ja Veljekset Karhumäelle tehdyistä lentokoneiden ja lentokonemoottorien korjaus- ja huoltoon liittyvistä tilauksista. Uusien lentokoneiden valmistus keskeytyi lentokonetehdaalla lähes kokonaan. Tehdas sitoutui pääasiassa vauriokorjauksiin sekä moottorien ja lentokoneiden perushuoltoihin. Helmikuun lopulla tehtaalla työskenneltiin aivan ääri rajoilla. Ilmapuolustuksen esikunta joutuikin rajoittamaan koulu- ja harjoituskoneiden korjaustoimintaa, että sotakoneet pystyttäisiin korjaamaan. Ilmailuvarikko sai tilata koulu- tai harjoituskoneen korjauksen, jos työ vaati vain lyhyen ajan. Uusien varaosien valmistus keskeytettiin kokonaan. Sodan lopussa lentokonetehdaan kapasiteetti oli kuusi lentokoneen ja 25 moottorin peruskorjausta tai suurempaa korjausta sekä 40 lentokoneen pienempää korjausta kuukaudessa.¹⁰

Tampereen Pellava- ja Rautateollisuuden tehtailla valmistettavien uusien lentokonemoottoreiden määrä supistui sodan aikana ulkomailta saamatta jääneiden osien takia ollen maaliskuussa enää kaksi moottoria kuukaudessa. Työvoima keskitettiinkin vaurioituneiden moottorien korjauksiin, joita valmistui keskimäärin 13 kpl kuukaudessa. Veljekset Karhumäen Keljon tehtaalla korjattiin koulukoneita ja niiden moottoreita ja Aeron moottorikorjaamolla yksinomaan koulukoneiden moottoreita. Karhumäen huolto- ja korjaustoiminta pysyi sotaa edeltäneen ajan tasolla eli yksi kone kuukaudessa. Aero Oy:n kapasiteetti oli noin kolme moottoria kuukaudessa.

Ilmailuvarikko lähetti lentokonetehdaalle korjattavaksi 5.12.1939–21.3.1940 välisenä aikana yhteensä 160 lentokonetta. Joulukuun 1939 ja maaliskuun 1940 välisenä aikana varikko tarkasti ja sen koelentueessa koelennettiin ja luovutettiin lentoyksiköille lentokonetehdaalla ja myös varikolla korjattavina tai huollettavina olleita lentokoneita 136.

Maaliskuussa, pari päivää ennen sodan päättymistä Ilmailuvarikko sai Ilmapuolustuksen esikunnalta tehtävän aloittaa yhdessä lentokoneitehtaan kanssa kaikkien sotakoneiden varustamisen ohjaajan panssarisuojuksella. Osaan Fokker D.XXI -hävittäjiä panssarilevyt oli jo asennettu. Tehtaalta jo saapuneet panssarilevyt tuli asentaa Fokker D.XXI, Hawker Hurricane ja Brewster -hävittäjiin sekä Fokker C.X -syöksypommittajiin. Lisäksi tuli tutkia, sopivatko levyt ilman suurempia muutostöitä Gloster Gladiator, Fiat G. 50 ja Morane Saulnier -hävittäjiin. Varsinaiset asennustyöt suoritettiin sitten lentokoneitehtaalla sekä Ilmailukenttävarikoilla 1 ja 2. Brewster-koneisiin tilattiin Yhdysvalloista erityiset ohjaajan panssari-istuintimet, jotka vaihdettiin myöhemmin levyjen tilalle. Pommikoneista Lentolaivue 46:n tammikuun lopulla ja Lentolaivue 42:n helmikuun lopulla saamissa Bristol Blenheim -pommittajissa oli panssarilevyt. Lentolaivue 44:n koneisiin asennettiin sotasaaliiksi saatujen SB-koneiden panssari-istuintimia.

Lentokoneiden korjaukseen ja huoltoon liittyvän työn lisäksi varikko joutui varaosa- ja materiaalihankinnoissaan olemaan kiinteässä yhteistyössä lukuisten teollisuuslaitosten ja liikkeiden kanssa. Suomalainen PAK-Laskuvarjo Oy vastasi sekä uusien laskuvarjojen valmistuksesta että käytössä olevien korjauksesta. Uusien varjojen valmistus lisääntyi sodan aikana noin 30 % 30 kappaleeseen kuukaudessa, ja korjattavien määrä kasvoi moninkertaiseksi ollen sodan aikana 40 laskuvarjoa kuukaudessa. Pommit tilattiin edelleen Tolfan Oy:ltä, jonka tuotanto oli noin 40 tonnia erilaisia pommeja kuukaudessa. Lentokoneiden korjaamisessa tarvittavat terästuotteet hankittiin Lokomo Oy:ltä, lakat ja värit Schildt & Hallberg Oy:ltä sekä lentokonevaneri Wilhelm Schauman Oy:ltä. Viimeksi mainitun tuotanto kasvoi syyskuun 1939 kuudesta ja puolesta kuutiometristä kuukaudessa keskimäärin 20 kuutiometriin kuukaudessa.¹¹

Sodan alussa tilatut tavarat alkoivat saapua varikolle tammi-kuun 1940 lopulla. Tämä aiheutti tarkastamon työmäärän kasvun noin kahdeksan kertaiseksi normaaliaikaan verrattuna, ja kiireinen toiminta jatkui vielä useita kuukausia rauhan tulon jälkeen. Tarkastamossa käsiteltyjen nimikkeiden lukumäärä kasvoi 600:sta noin 5 000:een. Ilmapuolustuksen esikunnan koneteknillinen toimisto käynnisti yhdessä Ilmailuvarikon kanssa uuden lentokone-työkalujen hankinnan helmikuun alussa. Sen tarkoituksena oli yh-

denmukaistaa ilmailukenttävarikoiden huoltovälineistö. Laadittujen luetteloiden, jotka oli lähetetty myös ilmailukenttävarikoille, mukaiset työkalut saatiin Ilmailuvarikolle vasta maalís-huhtikuun kuussa. Kenttävarikoiden tuli lähettää tilauksensa Ilmapuolustuksen esikunnan ilmavoimaosastolle, joka välitti ne Ilmailuvarikolle.

Varastoitavan materiaalin ja varaosien määrät kasvoivat moninkertaiseksi sotaa edeltävään aikaan verrattuna. Suurimpana syynä oli käytössä olleiden lentokonetyyppien lukumäärä. Sodan aikana esimerkiksi hävittäjätyyppien määrä kasvoi kahdesta seitsemään ja pommikonetyyppien yhdestä neljään. Tiedustelu- ja yhteistointakoneita oli seitsemää sekä koulu- ja harjoituskoneita kaikkiaan 24 eri tyyppiä. Varikko otti vastaan sotasaaliina kahdeksan I-15, kaksitoista I-153 ja neljä I-16 -hävittäjää sekä viisitoista SB-2, kahdeksan DB-3 ja yhden TB-3 -pommikoneen. Näistä koneista ehdittiin korjata talvisodan aikana lentokuntoisiksi kaksi I-15 -hävittäjää ja yksi DB-3 -pommikone. Kaikkiaan Valtion Lentokonetehdas korjasi ja Ilmailuvarikko luovutti lentoyksiköille sodan aikana ja sen jälkeen viisi I-15, kahdeksan I-153 ja yhden I-16 -hävittäjän sekä viisi DB-3 ja kuusi SB-2 -pommikonetta. Loput koneet purettiin varaosiksi ja huonokuntoisimmat romutettiin. Sotakoneiden lisäksi varikolle lähetettiin kaksi koulu- ja kolme tiedustelukonetta. Koneet kaikki romutettiin, sillä niillä ei ollut käyttöä.

Sotasaaliskoneiden ohella varikolle saapui lentokoneen siipiä, rungonosia yms. materiaalia kaikkiaan yli 100 tonnia. Tästä määrästä joutui sulatettavaksi ja romuvarikolle 86 tonnia. Eri koneiden sotasaalismootoreita varikko otti vastaan kaikkiaan 125 kappaletta. Niistä kunnostettiin 25 SB-2 -pommikoneen moottoria, 15 hävittäjämoottoria ja 23 muuta lentokonemoottoria (14 kpl MM-87 Gnome & Rhone, yksi 750 hv:n ja kuusi 500 hv:n 12-sylinteristä rivimoottoria sekä kaksi 5-sylinteristä tähtimoottoria). Erilaisia lennon- ja moottorinvalvontamittareita saatiin lähes 900 kappaletta, joista suurta osaa voitiin käyttää hyväksi.¹²

Ilmailuvarikkoon kuuluneen koelentueen tehtäviin kuului korjattavaksi tulevien lentokoneiden vastaanotto ja korjattujen koneiden koelennot ja luovutus rintamalaivueille. Muutaman kerran lentueen ohjaajat joutuivat hakemaan korjattavaksi tulevan Bristol Blenheimin rintamalaivueen tukikohdasta tai viemään korjaukselta tulleen koneen takaisin. Lentueen vakinaiset mekaanikot kantoi-

vat suurimman työtaakan koneiden vastaanotto- ja luovutustarkastuksissa sekä käyttöhuolloissa, sillä suuresta tyyppikirjavuudesta johtuen apumekaanikkojen koulutus oli hankalaa. Työt tehtiin pääasiassa öisin kuten kenttävarikoillakin. Tämän ohella mekaanikkokunta huolehti Härmälän kentän kunnossapidosta ja koneiden suojaamisesta, varikon kokoonpanosta näet puuttui kentänhuoltojoukkue. Huollosta ja korjauksesta tulleita hävittäjiä taas käytettiin ilmatorjunnan apuna Tampereen ilmapuolustuksessa. Usein koelento yhdistettiin torjuntalentoon. Lentueen ohjaajat tekivät sodan kuluessa kaikkiaan 89 torjuntalentoa. Ilmataisteluun jouduttiin 15 kertaa ja niissä ammuttiin alas yhdeksän vihollisen pommitkonetta. Omat tappiot olivat yksi tuhoutunut ja yksi vaurioitunut hävittäjä. Kone vaurioitui lievästi pudottaessaan päälleajamalla vihollisen pommittajan. Kiivain kuukausi oli tammikuu, 10 ilmataistelua, helmikuussa niitä oli vain yksi ja maaliskuun kahden sotaviikon aikana neljä.¹³

Ilmailukenttävarikot

Sodan alkaessa ilmailukenttävarikoiden toiminta oli jo vakiintunut, tarvittavat varastot ja kenttäkorjaamot olivat valmiina palvelemaan rintamalaivueita. Suurena haittana oli kuitenkin kantan henkilökunnan, lentokone-, ase-, radio- ja sähkömekaanikkojen vähäinen määrä. Suuri osa varikkojen päällystön ja alipäällystön ajasta kuluikin YH:n aikana palvelukseen saapuneen ja lentokonehuollossa puutteellisen taidon omaavan henkilöstön kouluttamiseen. Ilmavoimien hävittäjäkaluston lisääntyessä tammi-helmikuussa 1940 huomattavasti perustettiin Lounais-Suomen alueelle vielä yksi kenttävarikko, Ilmailukenttävarikko 5.

Ilmailukenttävarikko 1

Konetarkastaja U. Mäkelän johtama Ilmailukenttävarikko 1 otettiin jo sodan kolmantena päivänä 3.12. takaisin suoraan ilmapuolustuksen komentajan alaisuuteen. Sen tehtävänä oli toimia ensisijaisesti Lentolaivueiden 10, 12 ja 14 hyväksi huolehtimalla laivueiden polttoaine-, ampumatarvike-, pommi- ja teknisten tarvikkeiden täydennyksestä ja vaurioituneiden lentokoneiden korjauksista. Suurin osa täydennyksuljetuksista tehtiin varikon omalla kuorma-

Puusepät työssä Ilmailukenttävarikko 1:n korjaamolla Lappeenrannan ammattikoululla talvisodan alussa 7.12.1939. SA-kuva.

Carpenters at work in the repair shop of No. 1 Aviation Field Maintenance Depot in Lappeenranta at the start of the Winter War.

autokalustolla. Kenttäkorjaamoksi varustettiin Lappeenrannan lentokentän alueella ollut panssarieskadroonan hyökkäysvaunutalli, jota pystyttiin lämmittämään. Lentokoneiden huolto oli ympäri vuorokautista, ja halli oli useimmiten öisin täynnä koneita. Varikon kenttäkorjaamolla huollettiin ja vauriokorjattiin keskimäärin kahdesta kolmeen lentokonetta päivittäin. Tämän lisäksi eri työpajoilla ja korjaamoissa tehtiin jatkuvasti lentoyksiköiden ja kentänhuoltojoukkueiden tilaamia radio-, sähkö- yms. töitä.¹⁴

Joulukuun kuluessa varikko sai vastuulleen myös Lappeenrantaa ja Immolaa tukikohtanaan käyttäneiden Lentorykmentti 2:n hävittäjäkoneiden huollot ja vauriokorjaukset sekä polttoaine- ja ampumatarviketäydennyksen. Tätä varten Ilmapuolustuksen esikunta käski Lentorykmentti 2:n komentamaan Ilmailukenttävarikko 2:sta kolme pätevää lentokonemekaanikkoa ja 10 varasto- ja kuljetusmiestä sekä kolme kuorma-autoa Ilmailukenttävarikko 1:n käyt-

töön. Hävittäjien huoltoja ja korjauksia varten muodostettiin erillinen huoltoryhmä, johon tuli kolme kantamekaanikkoa, kahdeksan apumekaanikkoa ja kolme asemiestä. Joulukuun 27. päivästä 1939 maaliskuun 28. päivään kestäneen ajanjakson aikana ryhmä vaihtoi moottorin 12 Fokker D.XXI -hävittäjään, teki samaan aikaan 120 tunnin huoltoja 23, 40 tunnin huoltoja 65 ja 20 tunnin huoltoja 75 koneeseen. Asemiehet puhdistivat ja huolsivat kolmen – neljän hävittäjän konekiväärit joka yö, lisäksi joka päivä tehtiin koneiden vauriokorjauksia.¹⁵

Varikko sai työskennellä melko lailla rauhassa sodan kaksi ensimmäistä kuukautta. Helmikuussa alkaneet vihollisen ilmopommitukset vaikeuttivat oleellisesti työskentelyä, vaikka eivät aiheuttaneetkaan pahempia vaurioita. Kuukauden loppupuolella Ilmapuolustuksen esikunta päätti siirtää varikon pääosan (päävarastot ja konekorjaamon henkilöstöineen) rauhallisempaan paikkaan Savitaipaleelle. Lappeenrantaan jätettiin osa lentokonekorjaamoja sekä vartio- ja ilmatorjuntaryhmä. Savitaipaleella varikko sijoittui seuraavasti: teknillinen varasto kylän myllyrakennukseen ja pappilan ulkorakennukseen, teknillinen korjaamo Olkkolan talon riiehen, toimistot Olkkolan taloon, puutyökorjaamo Savitaipaleen Puunjalostusliikkeen tiloihin, taisteluvälinevarasto pappilan riiehen ja ulkorakennuksiin sekä polttoainevarastot pappilan riiehen läheisyyteen ja Kuolimojärven rantaan.¹⁶

Ilmailukenttävarikko 1 sijaitsi Karjalan kannaksen välittömässä läheisyydessä alueella, missä vihollisen ilmatoiminta oli kiivainta, ja samalla myös omat torjuntatoimenpiteet voimakkaimmat. Tästä seurasi, että varikko joutui evakuoimaan vaurioituneita ja alasammuttuja sekä omia että vihollisen koneita varsin runsaasti. Sodan kuluessa evakuoitiin ja lähetettiin Ilmailuvarikolle omia korjauskelpoisia lentokoneita 12, neljä Fokker D.XXI ja kolme Gloster Gladiator -hävittäjää, neljä Fokker C.X -syöksypommittajaa ja yksi Westland Lysander -yhteistoimintakone. Kuudesta tuhoutuneesta Fokker-hävittäjästä irrotettiin kaikki vielä käyttökelpoiset osat. Venäläisiä koneita saatiin lentokuntoisina yksi DB-3 -pommikone ja R-5 -tiedustelukone. Sen lisäksi kerättiin käyttökelpoisia osia ja romua 34:stä SB-2 ja yhdestä DB-3 -pommikoneesta sekä kuudesta I-16 -hävittäjästä. Yksinomaan tammikuussa lähetettiin Ilmailuvarikolle 19 junanvaunullista erilaisia lentokoneen osia ja metalliromua.¹⁷

Sodan päätyttyä Ilmapuolustuksen esikunta käski Ilmailukenttävarikko 1:n uudeksi sijoituspaikaksi Utin. Siirto toteutettiin 17.–24.3.1940. Pääosa varikosta, lentokone-, auto-, ase- ja puutyökorjaamot sekä suuri osa teknillisistä, ampumatarvike- ja polttoainevarastoista, jäi Utin tukikohdan alueelle. Osa teknillisistä varastoista ja varikon esikunta sijoitettiin Kuivalan kylään. Varikko perusti myös Mikkelin lähelle Otavan Liukolan kylään sähkö- ja valokuvaustarvike- sekä poltto- ja voiteluainevarastot. Uttiin tulivat myös Lentorykmentti 1:n esikunta sekä varikon huoltovastuulla olleet Lentolaivueet 12 ja 14.

Sodan päätyttyä varikon päällikkönä koko ajan toiminut konetarkastaja U. Mäkelä laati Ilmapuolustuksen esikunnalle kertomuksen ilmailukenttävarikoiden sota-ajan toiminnasta ja saaduista kokemuksista. Kertomuksessaan Mäkelä toi esiin suurimmat puutteet mm. korjaamojen kiinteistä työkoneista (iso sorvi, revolverisorvi, jyrsin- ja porakone, 12-laippainen hiomakone) ja työkalusarjoista. Hänen mukaansa varikkojen henkilöstössä oli aivan liian vähän kantahenkilökuntaan kuuluvia mekaniikkoja sekä ilmatorjunta- ja vartiomiehiä. Mäkelä esittikin ilmailukenttävarikoiden uudeksi kokoonpanoksi: päällikkö ja esikunta, varikko (ilmataisteluvälinejoukkue, koneteknillinen joukkue ja erikoisvälinejoukkue) ja toimintuskomppania (ilmatorjunta- ja vartiojoukkue, kuljetusjoukkue ja esikuntajoukkue). Kokonaisvahvuus nousi 207:ään, mikä oli 41 enemmän kuin sota-ajan määrävahvuus 166.¹⁸

Ilmailukenttävarikko 2

Ilmailukenttävarikko 2:n päällikkö vaihtui sodan ensimmäisen viikon jälkeen, kun kapteeni K. Erho määrättiin ilmavoimien yhteysupseeriksi Ruotsiin sijoituspaikkana Malmö, missä hänen tehtävään oli valvoa Ruotsin kautta tulevien uusien hävittäjien kokoonpanoa. Uudeksi päälliköksi tuli Lentoasema 1:n vuonna 1937 eläkkeelle siirtynyt komentaja, jääkärieversti V. Virkkunen.

Varikko siirrettiin sotatoimien puhjettua Utin tukikohdan alueelta läheisiin Kuivalan, Aitomäen ja Tirvan kyliin. Esikunta sijoittui Kuivalan kansakouluun, korjaamo Tirvan sahan tiloihin sekä varastot Kuivalan, Tirvan ja Aitomäen alueille rakennettuihin korsuihin. Varikon toiminta kärsikin hajanaisesta ryhmytyksestä, sillä kulku- ja viestiyhteydet eri toimipisteiden välillä olivat huonot. Kun varikko sijaitsi lisäksi sodan ensimmäisinä kuukausina verraten

kaukana sen huolto- ja täydennysvastuulle kuuluvista laivueista, niin toimintamahdollisuudet eivät olleet mitenkään hyvät. Kuten jo edellä kerrottiin, varikko joutui lähettämään kolme mekaanikkoa sekä 10 varasto- ja kuljetusmiestä Lappeenrantaan Ilmailukenttävarikko 1:een.

Ilmailukenttävarikko 2:n korjaamo valmisti päätyönään suuren määrän lentokoneiden huollossa ja korjauksessa käytettäviä työkaluja, moottorien lämmityslaitteita ja -peitteitä, polttoaineen kuljetusahkioita, lentokentän talvikunnostuksessa tarvittavia jyriä yms. perustettaville hävittäjälaivueille ja myös toisille lentorykmenteille. Korjaamolla korjattiin sodan aikana viisi Fokker D.XXI -hävittäjää. Ilmailuvarikolle lähetettiin neljän oman ja 20 vihollisen tuhoutuneen koneen käyttökelpoiset osat. Varastot puolestaan huolehtivat oman rykmentin laivueiden polttoaine-, ampumatarvike- ja varaosatäydennyksestä. Kuljetukset Ilmailuvarikolle ja lentoyksiköihin tehtiin pääosin varikon omilla kuorma-autoilla. Junakuljetukset olivat liian epävarmoja ja hitaita, kun kyseessä oli lentokonemoottorien, varaosien ja ampumatarvikkeiden täydennys.

Vihollisen Uttiin suuntautuneet pommitukset vaikeuttivat josain määrin varikon siirtoa uusiin toimipaikkoihin sodan ensimmäisinä päivinä. Sen jälkeen työskenneltiin suhteellisen rauhallisissa oloissa, tosin pääosa täydennyskuljetuksista tapahtui ilma-vaaran takia öiseen aikaan. Sodan päätyttyä Ilmailukenttävarikko 2 siirtyi Lahden lähelle. Sen huoltovastuulla olleet laivueet olivat Hollolassa (Lentolaivueet 26 ja 28) ja Lemillä (Lentolaivue 24) ja Lentorykmentti 2:n esikunta Selänpäässä. Toukokuussa varikko siirtyi rykmentin esikunnan kanssa Varkauteen ja sieltä Joroisiin.¹⁹

Ilmailukenttävarikko 3

Ilmailukenttävarikko 3:n sodan ajan toimipaikka Luonetjärvi oli edullinen, sillä vihollinen ei pommittanut tukikohtaa kertaakaan. Myös Lentorykmentti 4:n muiden yksiköiden (Lentolaivue 46 ja Täydennyslentorykmentti 4) sijoittuminen sinne helpotti varastojen vartiointia. Ilmailukenttävarikko 3 oli ensisijaisesti Lentorykmentti 4:n kenttävarikko ja toissijaisesti Imapuolustuksen esikunnan alainen pommi- ja ampumatarvikevarasto, joka huolehti oman rykmenttinsä laivueiden lisäksi myös toisten kenttävarikoiden ja erillisten laivueiden ampumatarvike- ja pommitäydennyksestä. Pieni osa ampumatarvike- ja pommivarastosta oli sijoitettuna

Luonetjärven lentokenttä kuvattuna syyskuussa 1939. Ilmailukenttävarikko 3:n korjaamo ja varasto ovat kuvan alalaidassa keskellä, korjaamorakennus alimmaisena. SA-kuva.

Luonetjärvi airfield in September 1939. The repair shop and store of No. 3 Aviation Field Maintenance Depot are in the lower part of the picture.

Lentolaivue 44:n päätukikohtaan Joroisiin. Sodan aikana Ilmailukenttävarikko 3 vastaanotti kaikkiaan 468 tonnia erilaisia pommeja ja toimitti niitä edelleen lentoyksiköille ja toisille kenttävarikoille 276 tonnia.

Varikon kenttäkorjaamolla jatkettiin jo YH:n aikana aloitettua lentokonehuoltovälineiden valmistusta ja tarvittavien työkalujen ostamista paikallishankintana. Erityisesti täydennettiin Lentolai-
vueiden 46 ja 42 huoltovälineistöä laivueiden saadessa uudet pommikoneet tammikuun ja helmikuun lopulla. Uusvalmistuksen ohella tehtiin rykmentin pommikoneisiin pääasiassa vain pienehköjä korjaustöitä, sillä Luonetjärvellä ei vielä ollut yhtään lämmitettävää lentokonehallia. Sodan aikana vauriokorjattiin 10 Bristol Blen-

heimia, purettiin viisi pahasti vaurioitunutta Blenheimia ja yksi Blackburn Ripon -yhteistoimintakone ja lähetettiin ne Ilmailuvarikolle. Lentokoneen osia ja varusteita, kuten pakoputkia, poltto- ja voiteluainesaaliöitä, suksilaskutelineitä yms korjattiin 32 erillisellä työmääräyksellä. Tärkeimpiä ja useimmin vaihdettuja koneen varaosia, joita annettiin laivueille, olivat moottorit (5 kpl), potkurit (22 kpl), polttoainesaaliöt (8 kpl) ja öljysaaliöt (7 kpl).

Varikon tekninen varasto oli pääosin tukikohtaan valmistuneessa ja rykmentin käyttöön tulevan teknillisen rakennuksen varastosuojassa. Pieni osa varastosta oli sijoitettuna neljä kilometriä etelään Tikkamannilan kartanon ulkorakennuksiin. Laivueiden poltto- ja voiteluainetäydennys kulki vain osittain varikon kautta, sillä sen omat varastot pidettiin verraten pieninä. Pääosa poltto- ja voiteluainetäydennyksestä saatiin suoraan Ilmapuolustuksen esikunnan ylläpitämistä varastoista, jotka olivat lähempänä laivueiden työkenttiä.

Varikon ajoneuvoilla hoidettiin etenkin sodan loppuaikoina suuri osa laivueiden huolto- ja täydennyskuljetuksista Ilmailuvarikolta ensin Luonetjärvelle ja edelleen tukikohtiin. Lisäksi varikko joutui avustamaan laivueita tai niiden osia siirroissa tukikohdasta toiseen.²⁰ Sodan päätyttyä Ilmailukenttävarikko 3 jäi Lentorykmentti 4:n päätukikohtaan Luonetjärvelle.

Ilmailukenttävarikko 4

Kapteeni E. Haatasen johtama Ilmailukenttävarikko 4 Värtsilässä oli kenttäkorjaamon ja varastojensa osalta täysin valmiina sodan alkaessa. Sensijaan ammattitaitoisia mekaanikkoja varikolla oli aivan liian vähän. Alipäällystön vahvuus oli koko sodan ajan alle puolet määrävahvuudesta 41 ollen joulukuun 1939 lopussa 17 ja maaliskuussa 19. Tästä vahvuudesta oli mekaanikkoja ja apumeekaanikkoja yhteensä seitsemän. Tammikuun puolivälissä 1940 IV Armeijakunnan ilmakomentaja käski varikon ja Lentolaivue 16:n siirtää yhdessä kaksi kantamekaanikkoa Lentorykmentti 2:een uusia hävittäjälaivueita varten. Tilalle saatiin kaksi sota-ajan koulutuksen saanutta mekaanikkoa. Helmikuun alussa Ilmapuolustuksen esikunta käski vielä siirtää aseteknikon Lounais-Suomeen perustettuun Ilmailukenttävarikko 5:een. Tilalle ei saatu uutta miestä, vaan asehuollot ja -korjaukset jäivät Lentolaivue 16:n asehenkilöstön tehtäviksi.²¹

Rintaman siirrettyä sodan alussa lähemmäksi Värtsilää kapteeni Haatanen sai käskyn tiedustella varikolle uuden sopivan sijoituspaikan. Sellainen löytyi Joensuun läheltä Viinijärveltä, minne ryhdyttiin välittömästi valmistelemaan poltto- ja voiteluaine- sekä pommivarastoja. Viinijärvelle siirrettiin joulukuun puolivälissä suurin osa varikon lentokonepoltto- ja voiteluaineista (75 000 litraa 77 oktaanista ja 5 000 litraa 87 oktaanista lentokonebenssiiniä sekä 1 200 litraa voiteluöljyä) pääosa 100 kilon ja 12,5 kilon lentopommeista. Värtsilään jätettiin vain laivueen viikon tarve. Rintaman siirrettyä takaisin itäänpäin varikko jäi entiselle paikalleen. Kentänhuoltojoukkue lähetti vartioryhmän Viinijärvelle, mistä tuli päävarasto. Helmikuun puolivälissä Ilmapuolustuksen esikunta käski varikon purkaa Höytiäisen varakentän lähellä olleen Taipaaleen varaston. Kaikki 100 kilon pommit lähetettiin Luonetjärvelle Ilmailukenttävarikko 3:een, ampumatarvikkeet ja 12,5 kilon pommit vietiin omaan varastoon Värtsilään.

Helmikuun 19. päivänä tapahtuneessa Värtsilän pommituksessa varikon käytössä ollut Kisapirtti vaurioitui pahoin. Varastot ja korjaamokalusto eivät kuitenkaan kärsineet vahinkoja. Tämän jälkeen varikon toiminnot hajautettiin lähiympäristön taloihin ja kentän läheisyyteen rakennettiin uusi korjaamohalli.²²

Ilmailukenttävarikko 4:n korjaamon henkilökunta huolsi ja vauriorikojasi Lentolaivue 16:n koneet yhdessä laivueen mekaanikkojen kanssa. Vanhoissa Blackburn Ripon -koneissa korjattavaa riitti. Samoin korjattiin ja huollettiin Värtsilästä ajoittain toimineiden hävittäjä- ja pommituslentueiden vaurioituneita koneita sekä annettiin huoltoapua Mensunkankaalla toimineelle Lentolaivue 10:lle. Varikon toiminta-alueella vaurioituneiden ja tuhoutuneiden omien ja vihollisen koneiden purkamista ja poiskuljettamista varten perustettiin erillisiä ryhmiä. Huonojen tieyhteyksien takia oli suurin osa koneista kuitenkin jätettävä metsään, joten ryhmien päätyöksi jäi käyttökelpoisten osien kuten moottorien, mittareiden ja aseiden irrottaminen ja evakuointi. Joulukuussa purettiin ja evakuoitiin kaksi pakkolaskun tehnyttä Lentorykmentti 4:n Bristol Blenheimia. Toinen oli tehnyt pakkolaskun Suistamolle, missä kone purettiin, kuljetettiin kuorma-autoilla Roikonkosken asemalle ja lähetettiin junalla Ilmailuvarikolle. Toinen vaurioitui suhteellisen pahoin pakkolaskussa Värtsilän kentälle. Myös se purettiin ja lähetettiin rautateitse Tampereelle.

Ryhmät evakuoivat ja lähettivät Ilmailuvarikolle kunnossa olevia/korjauskelpoisia viholliskoneita yhteensä 11 kpl: kolme I-15 ja yhden I-153 -hävittäjän, kaksi SB-2 ja kaksi DB-3 -pommikonetta, yhden R-5 -tiedustelukoneen sekä kaksi U-2 -koulukonetta. Käyttökelpoisia moottoreita evakuoitiin yhdeksän, lentokonekonekivääreitä 39 ja niiden patruunoita 220 000 sekä 200 kilon pommeja 69 ja 12,5 kilon pommeja 38. Osa konekivääreistä kunnostettiin varikolla Värtsilän tukikohdan ilmatorjunta-aseiksi.²³

Talvisodan päättyessä Ilmailukenttävarikko 4:n väliaikaiseksi sijoituspaikaksi tuli Viinijärvi, minne varikko siirtyi 13.–15.3. Viinijärven aika jäi kuitenkin lyhyeksi, sillä jo 14.3. allekirjoitetulla Ilmavoimien käskyllä n:o 30 varikko määrättiin siirtymään Joensuuun rajavartioston Höytiäisen kasarmialueelle kuukauden loppuun mennessä. Ilmavoimien käskyllä n:o 31/20.3.40 Ilmailukent-

Ilmailukenttävarikko 4:n mekaanikot purkivat ja lähettivät Ilmailuvarikolle Lentolaihue 44:n Värtsilään 9.12.1939 pakkolaskun tehneen Bristol Blenheim -pommikoneen BL-105. SA kuva.

Mechanics of No. 4 Aviation Field Maintenance Depot dismantled and sent to the Aviation Depot Bristol a Blenheim bomber which had made a forced landing at Värtsilä on 9 December 1939.

tävarikko 4 alistettiin Lentorykmentti 1:n komentajalle sekä toimimaan toistaiseksi Lentolaihue 16:n hyväksi. Varikko lakkautettiin huhtikuun lopussa, ja sen korjaamosta tehtiin Lentolaihue 16:n korjaamo.²⁴

Ilmailukenttävarikko 5

Lounais-Suomessa toimineiden ilmavoimien yksiköiden, Lentolaihue 36, Täydennyslentolaihue 39 ja Lentorykmentti 2:n hävittäjäosasto, erikoishuollosta vastasi Ilmailuvarikko helmikuun alkuun saakka. Lentolaihue 28:n perustamisen jälkeen Oripäähän perustettiin uusi kenttävarikko, Ilmailukenttävarikko 5. Sen päälliköksi määrättiin insinöörikapteeni N. Laine. Varikon henkilöstö koottiin muutamasta toisista kenttävarikoista siirretystä ammattimiehestä ja maavoimista otetuista varusmiesaikana apumekaanikon koulutuksen saaneista. Päätehtäväksi määrättiin henkilöstön kouluttaminen rintamakelpoisiksi mekaniikoiksi. Ilmailukenttävarikko 5 ei näin ollen toiminut varsinaisena kenttävarikkona. Rauhan tultua varikon uudeksi sijoituspaikaksi määrättiin Jokioinen.²⁵

Lopuksi

Talvisodan alkaessa ilmavoimien erikoishuoltolaitosten toiminta oli suunniteltu siten, että Ilmailuvarikko vastasi suurista huolloista ja jakelusta sekä ilmailukenttävarikot toimivien lentoyksiköiden huolloista. Liikekannallepanossa jokaisen lentorykmentin tuli perustaa oman lentokalustonsa huoltoon erikoistunut ilmailukenttävarikko. YH:n alkaessa kävi varsin nopeasti selväksi, että ilmavoimilla ei ollut tarpeeksi koulutettua kantahenkilökuntaa eikä reserviä varikoiden saattamiseksi suunniteltuun sodanajan vahvuuteen. Ilmailuvarikko ja kenttävarikot toimivatkin pahasti alivahvaisina koko talvisodan ajan.

YH:n alkaessa ilmavoimilla oli varastoituna vain rauhanajan kulutusta vastaava määrä varaosia ja tarvikkeita, sillä sodanajan kulutusta ei ollut laskettu. Tämä aiheutti Ilmailuvarikon hankinta-toiminnan lisääntymisen moninkertaiseksi. Suureksi ongelmaksi muodostui kenttävarikoiden tarvitsemien lentokoneiden huoltovälineiden hankinta. Lentotoiminnan vilkastuminen kasvatti myös huolto- ja korjaustöiden määrää. YH:n aikana Ilmailuvarikon kaut-

ta tuli huoltoon tai korjattavaksi 25 ja varikko koelensi ja palautti lentoyksiköille 27 huollossa ja korjattavana ollutta konetta.

Talvisodan aikana Ilmailuvarikko ja ilmailukenttävarikot toimivat resurssiansa ääri rajoilla. Ilmailuvarikko lähetti lentokonetehtaalle korjattavaksi 160 konetta sekä otti vastaan, tarkasti ja koelentueessa koelennettiin ja luovutettiin lentoyksiköille 136 konetta. Sotasaaliskoneita vastaanotettiin yhteensä 48, hävittäjiä 24 ja saman verran pommikoneita. Niistä ehdittiin korjata lentokuntoisiksi kaksi hävittäjää ja yksi pommikone. Ilmailukenttävarikot 1 ja 4 korjasivat ja huolsivat rintamalaivueiden koneita päivittäin kahdesta viiteen kappaletta. Työt tehtiin pääasiassa yöllä, sillä koneiden oli oltava käytettävissä päivisin. Korjaus- ja huoltotöiden ohella kaikki kenttävarikot toimivat varaosa-, tarvike-, polttoaine- ja ampumatarvikevarastoina, joista rintamalaivueet saivat tarvitsemansa täydennyksen. Henkilöstövajauksesta ja toimintaolosuhteista huolimatta Ilmailuvarikko ja ilmailukenttävarikot selvisivät tehtävistään erinomaisesti.

Viitteet

1. SÄrk, Seeve, O., Ilmapuolustus Suomen-Neuvostoliiton sodassa 1939–1940 liitteinen, julkaisematon tutkimus Ilmavoimien esikunta 1941, s. 23–25.
2. Ibid, s. 41–45.
3. Ibid, s. 101–103, liite 9 Ilmavoimien henkilö-, ase- ja liikuntavälinevahuusilmoitus 30.11.1939, liitteet 107 ja 108.
4. Seeve 1941, s. 103–104, liite 9; SÄrk P 9299, Ilm.KV 1 tsto I ja IV sal kirjeistö 1939–40, Ilm.KV 1 n:o 1/39 12.10.39.
5. SÄrk P 9299 Ilm.KV 1:n tsto I ja IV sal kirj. vaihto 1939–40; Ilm.KV 1 n:o 1/39 12.10.39, Ilm. Vkompp. N:o 7/39 14.10.39, Ilm.KV 1 n:o 3/39 13.10.39; Seeve 1941, s. 104, liite 9.
6. Seeve 1941, s. 105, liite 9.
7. Ibid, s. 105–106, liite 9.
8. SÄrk P 4428/16 Ilm.KV 4 sal kirjeistö 1939, Ilm. KV 4 KD n:o 149/vahv 14.11.39, KD n:o 35/kom 14.10.39, KD n:o 36/tekn 21.10.39; Seeve 1941, s. 106, liite 9.
9. Seeve 1941, s. 329–330.
10. SÄrk P 4428/18, Ilm.KV 4 sal kirjeistö 1940, IPE Ilmavoimaos. n:o 1172/IV/2 23.2.40; Seeve 1941, s. 327, 331.
11. SÄrk P 4428/18, IPE Ilmavarustusos. n:o 566/X/8/LKK 11.3.40; Seeve 1941, s. 324–328, liitteet 107 ja 108.
12. SÄrk P 4428/18, IPE Ilmavarustusos. n:o 230/S/KHA 9.2.40, n:o 228/X/7/50a 27.2.40; Seeve 1941, s. 331–333, liitteet 106, 144, 147, 148.

13. Seeve 1941, s. 333–335.
14. Seeve 1941, s. 335.
15. SArk P 9299, Ilm.KV 1 tsto I saapunut kirjeistö, LeR 2 tsto II n:o 299/II/1 26.12.39; Ilm.KV 1 tsto I 4–6 lähteneet ja saapuneet kirjeet 1940, LLv 24 n:o 407/II/1b 7.5.40.
16. SArk P 9299, Ilm.KV 1 tsto IV ja I kirjeenvaihto 1939–40, Ilm.KV 1 n:o 679/I 21.2.40, n:o 680/I 22.2.40.
17. Seeve 1941, s. 335–336.
18. SArk P 9299 Ilm.KV 1 tsto IV ja I sal kirjeenvaihto 1939–40, Ilm.KV 1 n:o 905/I 16.3.40, n:o 907/I 17.3.40, n:o 1068/I 22.3.40, n:o 1567 sal 25.5.40.
19. Seeve 1941, s. 336–337; SArk P 9299 Ilm.KV 1 tsto I saapuneet ja lähteneet kirjeet 1940, LeR 2 tsto II n:o 442/II/5b 18.3.40; Pernaa, Veli, Karjalan Lennoston historia 1918–1980, Vammala 1997, s. 174.
20. Seeve 1941, s. 338–339.
21. SArk P 4428/16, Ilm.KV 4 n:o 343/I/18 29.12.39; P 4428/18 IPE ilmavoimaos. n:o 483/I/1d 12.2.40, IV AKE ilmakom. n:o 185/I/8 15.1.40; P 4428/19 Ilm.KV 4 sal kirjeenvaihto 1940, Ilm.KV 4 n:o 401/18 11.3.40.
22. SArk P 4428/16, IV AKE ilmakom. n:o 951/III/3 12.12.39; P 4428/18, IPE ilmavoimaos. n:o 238/IV/4 14.1.40, IV AKE ilmakom. n:o 869/III/1 24.2.40; Seeve 1941, s. 339–340.
23. SArk P 4428/23, TeknJ/Ilm.KV 4 sal kirjeenvaihto 1939–40, Ilm.KV 4 n:o 340/IV/3 26.12.39, 341/IV/3 26.12.39; P 4428/19 Ilm.KV 4 sal kirjeenvaihto 1940, Ilm.KV 4 n:o 493/I/12 3.4.40; Seeve 1941 s. 340–341.
24. SArk P 4428/19, LeR 1 n:o 2693/III/2c/40 4.4.40, LeR 1 n:o 3436/III/1b 28.4.40; Seeve 1941, liite 143, Ilmavoimien käsky n:o 30 14.3.40.
25. SArk P 4428/18, IPE ilmavoimaos. n:o 483/I/1d 3.2.40; Seeve 1941, s. 341, liite 143.

Summary

THE AIR FORCE'S SPECIAL LOGISTICS CENTRES, THE AVIATION DEPOT AND THE AVIATION FIELD MAINTENANCE DEPOTS, IN THE WINTER WAR

The special logistics of the Air Force in wartime were planned so that Air Force Headquarters was responsible for procurement and plans for the utilization of equipment, the Aviation Depot for major logistics and the distribution of aircraft, and the Aviation Field Maintenance Depots for logistics for the flying formations. Factory maintenance of equipment was carried out by the State Aircraft Factory and Karhumäki Brothers Ltd. In addition war economy agreements, including specified production requirements, were made with industrial concerns which provided special maintenance for the Air Force.

When Special Reserve Training (i.e. mobilization) began on 6 October 1939 the Air Force stores held only the quantities of spare parts and materials required for peacetime use. This resulted in procurement activity increasing many times over, and meeting the maintenance requirements of the Aviation Field Maintenance Depots constituted a major problem. The increase in flying also increased the amount of servicing and repairs. During October some of the installations of the Aviation Depot at Tampere airfield were dispersed to the area around the airfield. At the same time Nos 1-4 Aviation Field Maintenance Depots were set up to meet the special logistics needs of 1, 2 and 4 Air Wings and of 16 Squadron. These depots were located in the operational areas of the flying formations. No. 1 Aviation Field Maintenance Depot went to Lappeenranta, No. 2 to Utti, No. 3 to Luonetjärvi and No. 4 to Värtsilä. (See map.)

During the Winter War the Aviation Depot and the Aviation Field Maintenance Depots, under-establishment in personnel, worked at the extreme limits of their resources. Moreover, the Aviation Depot was dispersed in twenty-five different places, with only the Depot's inspection and reception facilities in their former locations on the perimeter of the airfield. All places of work functioned round the clock. During the war the Depot sent to the Aircraft Factory for repair 160 warplanes as well as accepting, inspecting, test flying in its test flight, and handing over to flying units 136 machines. Altogether forty-eight war booty machines were taken in, twenty-four fighters and the same number of bombers. Of these the Depot managed to repair two fighters and one bomber to airworthy condition. In addition to the war booty machines, over 100 tons of various aircraft supplies arrived at the Depot, including 125 aero

engines. During the war the Depot managed to recondition and take into service sixty-three of these. Fighters received by the Depot for maintenance or repair were used by its test flight to assist anti-aircraft units in the air defence of Tampere. During the war the pilots of this squadron undertook a total of eighty-nine defensive missions. They engaged in combat fifteen times in the course of which they shot down nine enemy bombers. Their own losses were one fighter destroyed and one damaged.

The repair shop of No. 1 Aviation Field Maintenance Depot serviced and repaired the damage to between two and three aircraft a day. For example, the maintenance depot changed the engines of twelve Fokker D.XXI fighters, and carried out 120, 40 and 20 hour services on 163 aircraft in all. In addition the maintenance depot sent to the Aviation Depot twelve repairable Finnish warplanes and two war booty machines. As its principal task No. 2 Aviation Field Maintenance Depot prepared a large number of tools required for aircraft servicing, engine heaters and other materials, and its workshop repaired five fighters. No. 3 Aviation Field Maintenance Depot was primarily the field maintenance depot for 4 Air Wing and secondarily, subordinate to Air Defence Headquarters, a bomb and ammunition replenishment depot which met the ammunition and bomb replenishment requirements of the other field maintenance depots. During the war the depot took in 468 tons of bombs of different types and issued 226 tons.

The repair shop of No. 4 Aviation Field Maintenance Depot maintained and repaired the planes of 16 Squadron and of the fighter and bomber squadrons operating at times from Värtsilä. In addition the personnel of the maintenance depot evacuated and sent to the Aviation Depot two Finnish bombers which had made forced landings, eleven enemy aircraft and nine useable engines.

Aleksandr N. Medved*, **Dmitrij B. Hazanov****
(käännös C.-F. Geust***)

ADD:N HYÖKKÄYKSET HELSINKIIN HELMIKUUSSA 1944

Sovinformin tiedotteesta 7. helmikuuta 1944:

”Helmikuun 6. ja 7. päivien välisenä yönä ryhmä pommikoneitamme suoritti massiivisen hyökkäyksen Helsinkiin. Pommituksilla tuhottiin vihollisen sotateollisuuskohteita, rautatieristeys, satama sekä kaupungin keskusta. Lentäjiemme havaintojen mukaan pommitusten seurauksina syttyi yli 30 tulipaloa, joita seurasi voimakkaita räjähdyksiä. Todettiin suurpaloja kaasusäiliön, sotilaskasarmien, sähköteknisen tehtaan, aseman, ratapihan ja veturitallin alueilla. Laivatelakan ja kuivatelakan alueella, sekä myös autotehtaan alueella havaittiin voimakkaita räjähdyksiä. Poistuesaan maalista lentäjämme havaitsivat paloliekit vielä 250 km etäisyydestä.

Päivällä 7. helmikuuta suoritettulla lentotiedustelulla todettiin, että Helsingin tulipaloja ei ollut vielä saatu sammutetuiksi: kaupunki palaa edelleen sekä on savun peittämä. Neljä lentokoneitamme ei palannut tukikohtiinsa ...”

---

* Aleksandr N. Medved (s. 1955), eversti, tekniikan kandidaatti. Palvelee Ilmavoimien insinööriakatemian dosenttina Moskovassa. Julkaissut yli 60 sotilasilmailun kehitykseen ja ilmailun, erityisesti ADD:n, historiaan liittyvää tutkimusta sekä lukuisia tyyppihistoriikkeja.

** Dmitrij B. Hazanov (s. 1954), tekniikan kandidaatti. Työskentelee instrumenttitekniikan tutkimuslaitoksessa Moskovassa. Julkaissut yli 40 instrumenttiteknilistä sekä ilmailuhistoriallista tutkimusta, mm. monografian Moskovan taistelujen ilmasotatapahtumista 1941–42 ja yhdessä A. N. Medvedin kanssa PE-2 ja Jer-2 -lentokoneiden tyyppihistoriikit.

*** Carl-Fredrik Geust (s. 1944), diplomi-insinööri. Osallistunut teoksen Red stars – Soviet Air Force in World War two kirjoittamiseen sekä kirjoittanut useita ilmasotahistoriaan liittyviä artikkeleita.

Neuvostoliiton strategiset ilmavoimat ratkaisemassa strategisia tehtäviä

Noin 1700 kilometrin matka linnuntietä erottaa Helsingin ja Stalingradin toisistaan. Kuitenkin sillä tapahtumasarjalla, joka koettiin Volgan rannalla myöhäissyksyllä ja talvella 1942 oli valtava vaikutus Suomen poliittisen ja sotilaallisen johdon mielentilaan. Saksalaisen 6. Armeijan piirityksen ja antautumisen jälkeen useimmat suomalaiset poliitikot tajusivat, että Saksa ei pysty voittamaan sotaa Neuvostoliittoa vastaan. Suomen johtajat olivat nyt vaihtoehtojen edessä: joko jatkaa sotaa akselivaltojen puolella, tai yrittää sopia välirauhasta ja irtautua sodasta Neuvostoliittoa vastaan.

Helmikuun 3. päivänä 1943, eli päivä sen jälkeen, kun viimeinen saksalainen vastarintapesäke Volgalla oli kukistettu, marsalkka Mannerheimin Päämajassa Mikkelissä kokoontuivat tasavallan presidentti Ryti, maan vaikutusvaltaisimpiin poliitikkoihin kuuluva valtionvarainministeri Tanner sekä muita pienen, epävirallisen ”sotakabinetin” jäseniä. Tiedusteluosaston päällikön, eversti Paasonen joka suhteessa pidättyväisen ja viileästi pidetyn tilannekatkauksen tekemän vaikutuksen alaisina päättivät koolla olevat, että on tullut korkea aika johtaa Suomi sodasta ja normalisoida suhteet Neuvostoliittoon. Tässä yhteydessä pitää kieltäytyä kaikista pitkälle menevistä sotapäämääristä, mukaanlukien käytännössä jo suoritusta Itä-Karjalan haltuunottamisesta, sekä ottaa neuvottelujen lähtökohdaksi ennen talvisotaa, vuonna 1939 vallinnut rajalinja.¹

Suomen poliitikkojen suorittaman diplomaattisen toimenpiteesarjan tuloksena keväällä 1943 vaikutti siltä, että suora tie Moskovan ja Helsingin välisiin neuvotteluihin oli löydettävissä. Niinpä 20. maaliskuuta Yhdysvaltojen State Department (USA ei ollut sotatilassa Suomea vastaan) tarjosi ”hyvät palvelunsa”, mikäli Suomen johto haluaa ryhtyä rauhanneuvotteluihin Neuvostoliiton hallituksen kanssa.²

Stalinin vaatimukset osoittautuivat kuitenkin huomattavasti kovemmiksi kuin oli oletettu: Suomen piti vetää joukkonsa vuonna 1940 Moskovan neuvotteluissa vahvistetulle rajalle, sekä korvata puolet niistä vahingoista, jotka oli aiheutettu Neuvostoliitolle. Huolimatta siitä, että sotaikäyvien osapuolten näkemykset olivatkin keväällä 1943 kaukana toisistaan, Suomessa päätettiin jatkaa rauhantunnusteluja.

Samanaikaisesti pyrittiin myös olla sallimatta Berliiniltä jyrkkiä vastalauseita suomalaiselle diplomaattiselle pelille. Saksalainen tiedustelu sai jatkuvasti tietoja liittolaisensa ”rauhanmanövereistä”, mikä saattoi Suomen Berliiniin lähettilään T. Kivimäen vaikeaan asemaan. Hänen raporteistaan kävi ilmi, että Saksa harjoitti aktiivista painostusta suomalaisiin yhteistä sodankäyntiä koskevan poliittisen liittolaissopimuksen allekirjoittamiseksi.³

Suomalaiset olivat kieltäytyneet tämänkaltaisesta ”paktista” vuonna 1941, eivätkä selvästikään aikoneet sitä allekirjoittaa keväällä 1943. Tärkeänä diplomaattisena menestyksenä suomalaiset pitivät sitä tosiasiaa, että Saksa ei käyttänyt taloudellisia pakotteita pohjoiseen liittolaisensa, vaan allekirjoitti tavaranvaihtosopimuksen. Mutta ilmoitus, että Washington ei aikonutkaan vaarantaa muutenkin hankalaa suhdettaan Staliniin, amerikkalaisten mielestä toissijaisten ongelmien takia, lisäsi tuskaa Suomessa. State Department, samoin kuin Iso-Britannian ja Ruotsin johto, ei aikonutkaan oikeasti toimia välittäjänä Moskovan ja Helsingin välillä. Niinpä 20. maaliskuuta 1943 tehdyn ehdotuksen tarkoituksena oli ainoastaan vetää maa pois akselivaltioiden liitosta.

Vuosi 1943 eteni Neuvostoliiton sotavoittojen merkeissä. Saksan liittolaismaan irtautuminen sodasta olisi kieltämättä ollut Neuvostoliitolle huomattava sotilaspoliittinen menestys. Neuvostoliiton johto ei aikonut kuitenkaan tehdä mitään merkittäviä myönnytyksiä pohjoiselle naapurilleen. Teheranin kokouksessa marraskuun lopussa 1943 Stalin ilmoitti Churchillille ja Rooseveltille vastauksena tiedolle, että suomalaiset olisivat valmiit ottamaan ”neuvottelujen pohjaksi” Neuvostoliiton ja Suomen vuoden 1939 rajan: ”Suomi ei halua vakavia neuvotteluja Neuvostoliiton kanssa”⁴. Siitä juuri olikin kyse ...

Samaan aikaan hän oli epäilemättä tietoinen siitä, että ”rauhanpuolueen” vaikutusvalta oli kasvamassa vastustajan leirissä. Ruotsissa olevan neuvostolähettilään A. Kollontain kautta ilmoitettiin Suomen hallitukselle, että vaatimus Saksan ja sen satelliittien ehdottomasta antautumisesta, josta antihitleriläisen liiton johtajat olivat sopineet, ei koskisi Suomea. C. G. Mannerheim kirjoitti todellakin muistelmissaan ”Marraskuun (1943) keskivaiheilla rauhan-kysymys tuli jälleen ajankohtaiseksi”⁵.

Teheranin kokouksen dokumenteissa ei ole mitään suoria todistuskappaleita neuvostojohtajan suunnitelmista. Ilmeisestikin juuri

silloin hän teki johtopäätöksen, että on pakko ottaa pohjoinen naapuri ”tehokäsittelyyn”, jotta saataisiin hänet irtautumaan sodasta. Ei ole sattuma että Stalin suunnitteli ensimmäisen strategisen iskun suoritettavaksi tammikuussa 1944 Leningradin alueella. Mikäli tapahtumat kehittyisivät suotuisasti, niin saksalaisten asemat heikkenisivät ratkaisevasti, mikä vaikuttaisi myönteisesti suomalaisten neuvotteluvalmiuteen.

Maaoperaatiot Neuvostoliiton ja Saksan rintamalla – vaikkakin Suomen välittömässä läheisyydessä – vaikuttaisivat kuitenkin vain välillisesti maan oikeistopiireihin. Käytiinhän ”jatkosota” käytännöllisesti katsoen kokonaisuudessaan Neuvostoliiton maaperällä. Sotatoimien siirtäminen Suomen alueelle olisikin paras argumentti sen irtautumiseksi sodasta.

Strategisen tehtävän ratkaisemisen Stalin päätti antaa Kauko- toimintailmavoimien, ADD:n tehtäväksi. Hän ei mitenkään ulko- naisesti reagoinut liittolaisten johdon kieltäytymiseen käyttämästä tehokkaita nelimoottorisia kaukopommikoneitaan Suomen sotilas- kohteita vastaan. Neuvostoliiton Ylijohdon Stavkalle alistetun ADD:n perustamisesta maaliskuussa 1942 oli kulunut melkein 20 kuu- kautta. Oli tullut aika valmistella ja panna täytäntöön joukko kes- kitettyjä iskuja ADD:n kaikilla yhtymillä Helsingissä oleviin maa- leihin. Teheranin kokoukseen osallistunut ADD:n komentaja mar- salkka A.Je.Golovanov vakuutti ylipäällikölleen, että hänelle aliste- tut yksiköt tulevat epäröimättä täyttämään annetun tehtävän.

ADD ottaa kolmannen sotatalvensa vastaan

ADD:n yhtymät olivat vuoden 1944 alkuun mennessä kulkenet pitkän sotataipaleen sekä keränneet valtavan sotakokemuksen. Sen tärkeimpiä menestystekijöitä oli itsenäisten ilmaoperaatioiden suorittaminen suurten lentokoneryhmien massiivisilla pommitus- iskuilla. Rinnan vihollisen rautatieristeyskohtien, lentotukikohtien ja etulinjan joukkojen pommitusten kanssa iskettiin myös vihollis- en operatiiviseen ja taktiseen selustaan. Tällöin ADD:n yhtymien johtaminen oli ankarasti keskitetty komentajalle tai hänen sijaisel- leen. Parhaat konekunnat pommittivat toistuvasti Saksan ja sen liittolaisten poliittisia ja teollisia keskuksia, kuten Berliiniä, Kö- nigsbergiä, Bukarestia, Bukarestia jne.

Oli kehitetty taktiikka suorittaa aikaporrastettuja iskuja maaleihin, jolloin pommit putosivat viholliskohteisiin joskus jopa koko yön kestäessä. Toisissa tapauksissa yöpommittajien miehistöt suorittivat taas massiiviset iskunsa lyhyessä ajassa, jolloin koko kuolettava kuorma pudotettiin 15–20 minuutin kuluessa. Kertynyt kokemus mahdollisti iskutavan valinnan annetusta tehtävästä, maalin ominaisuudesta, vihollisen ilmatorjunnan tehokkuudesta, säätilasta, ilma- ja maasotatilanteesta riippuen. Vuoden 1943 kuluessa ADD oli suorittanut yht. 75 000 konekohtaista lentoa, pudottaen yli 78 000 tonnia pommeja.⁶ Myös tappiot olivat huomattavat: yli 500 konekuntaa sai vuoden aikana surmansa tai jäi palaamatta.

ADD:n johto pystyi kuitenkin varjelemaan keskeisiä ohjaaja- ja tähytjäivoimiaan saksalaisista ilmatorjuntatykeistä, valonheittimistä ja yöhävittäjistä huolimatta. Useat lentäjät olivat palvelleet kaukotoimintapommitusyksiköissä ennen sotaa, toisilla oli taas takanaan tuhansia lentotunteja Siviili-ilmailulaivastossa (Aeroflotissa). Arkistodokumenttien perusteella voidaan todeta, että ADD:n lentäjien keskimääräinen koulutustaso ja lentotuntimäärä ylittivät huomattavasti rintamailmavoimissa palvelevien kollegojen kokemustason. Uzbekistanin Karshahissa ja Marassa sijaitsevilla ADD:n koulutuskeskuksissa ja 27. Reservilentoprikaatin lentorykmenteissä lentotoiminta ei keskeytynyt päiväksikään.

Tarkasteltavalla ajanjaksolla ADD:n pääkalustona olivat Il-4 ja Li-2 lentokoneet. ”Iljushiniit” ja ”Lisunovit” olivat olleet jo muutama vuoden käytössä, ja niitä pidettiin täysin kelpoisina yötoimintaan. Oli myös saatu ensimmäiset kokemukset amerikkalaisten B-25 Mitchell pommikoneiden käytöstä yöpommitukseen, ja tämä konetyyppi oli saamassa yhä tärkeämmän osan ADD:n operaatioissa. Kesällä 1943 oli lopetettu neuvostoilmailun koneveteraanin, Tupolevin suunnitteleman TB-3:n, sekä myös muutaman jäljellä olevan, M-105 -moottorilla varustetun Jer-2 -koneen sotalennot. ADD:lla oli myös kaksi rykmenttiä nelimoottorisia Pe-8 -koneita. Näiden koneiden ”moraalisen” vanhenemisen seurauksena niiden käyttö oli kuitenkin vähenemässä.

Viereisellä sivulla olevassa taulukossa on esitetty ADD:n yhtymien vahvuus, johto ja tukikohdat tammikuun alussa 1944:

ADD:n sotatoiminta paljasti myös vakavia puutteita toiminnan organisaatiossa. Tappiot, onnettomuudet ja vauriot sekä tehtävien täyttämättä jättäminen johtuivat usein puutteellisesta valmistau-

ADD:n organisaatio 1. tammikuuta 1944.

Yhtymä	Tukikohta	Komentaja	Lento- div.	Lento- rykm.	Lentokoneita		Miehistöjä	
					Yht.	Kunnossa	Yht.	Yökelp.
1 GvAK	Vypolzovo	kenr.maj. Juhanov	2	4	109	94	98	73
2 GvAK	Luga	kenr.maj. Loginov	2	4	118	98	103	67
3 GvAK	Andreapol	kenr.maj Volkov	2	4	160	99	124	102
4 GvAK	Nono-Dugino	ev. Kovalev	2	4	102	99	102	84
5 AK	Uglovo	kenr.maj. Georgijev	2	4	116	82	100	100
6 AK	Janino- Hotilovo	kenr.maj. Tupikov	2	4	120	86	102	98
7 AK	Levashovo	kenr.maj. Nestertsev	2	4	97	83	94	85
8 AK	Torzhok	kenr.maj. Bujanskij	2	4	124	83	86	71
45 AD	Ramenskoje	ev. Lebedev		2	20	19	22	22
56 AD	Rjazhsk			2	37	34	34	31
Yhteensä			18	36	1 003	777	865	732

GvAK = Kaartin lentoarmeijakunta, AK = lentoarmeijakunta, AD = lentodivisioona

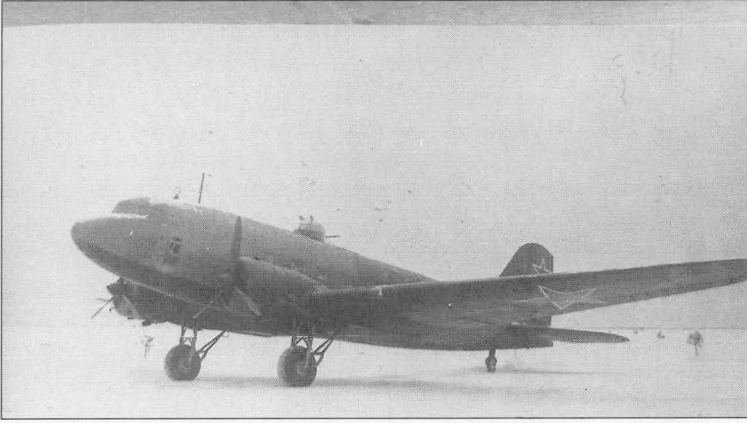
2. KaartinLeAK:n Il-4 rivistö.

Il-4 planes of 2 Guards Air Corps.

tumisesta lentotehtävään. Maalit ilmoitettiin miehistöille yleensä vain muutamaa tuntia ennen lennolle lähtöä, mikä ei antanut mahdollisuutta riittävään perehtymiseen viholliseen ilmatorjuntaan, eikä parhaan lentoreitin valitsemiseen. ADD:n komentajan sijaisen, kenraali N.S. Skripkon mukaan tämä kiire johtui siitä, että Stavka ja Yleisesikunta usein katsoivat yökaukopommitajien olevan eräänlaisena ”palokuntana” joka pystyi toimimaan sellaisia maaleja vastaan, jotka eivät olleet lainkaan tai vain vaivoin rintamailma-voimien ulottuvilla.⁷

Toiminta talviolosuhteissa vaati sekä lentävältä että myös tekniseltä henkilökunnalta tarmokkuutta ja tehtävien täsmällistä järjestelykykyä. Lentoyksiköt oli sijoitettu operatiivisiin tukikohtiin kauaksi päätukikohdista, joissa tavallisesti 60–75 % yhtymän henkilökunnasta toimi. Erikoiskoulutetut ase-, moottori- ja mittarimekaanikot oli myös jaettu etu- ja päätukikohtien kesken, ja heitä jouduttiin usein siirtämään lentokoneilla paikasta toiseen.

Kaikki ADD:n kalustoon kuuluvat kotimaiset lentokonetyypit olivat olleet jo kauan sarjatuotannossa, ja näin ollen niissä ei yleensä enää ilmennyt ”lastentauteja”. Siitä huolimatta on merkillepan-

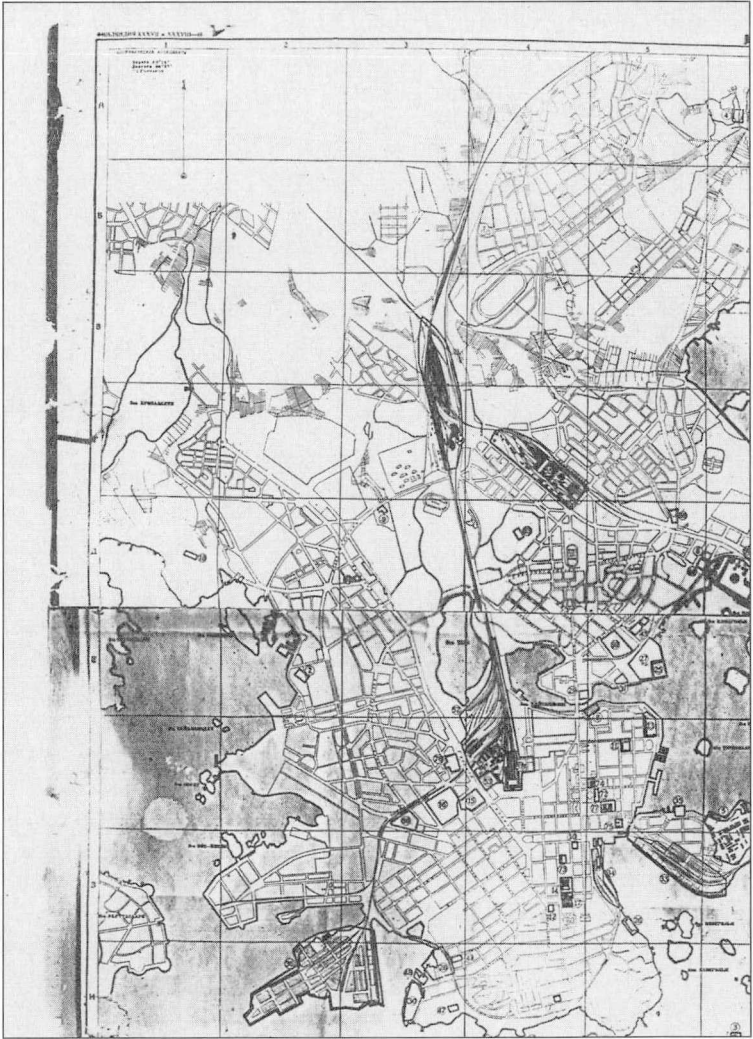

Lisunovin Li-2 yöpommittaja (lisenssirakennettu Douglas DC-3 joka on modifioitu yöpommittajaksi).

Li-2 night bomber (modified DC-3).

tavaa, että jatkuvasti havaittiin runsaasti valmistusvikoja. Esimerkiksi vuonna 1943 kaikissa Lentokonetehtas no 23:n syksyllä 3 KaartinLeD:lle luovuttamissa 22 uudessa Il-4 koneessa oli vakavia puutteita.⁸ Koneiden laskutelineet eivät tulleet ajoissa alas, pommiluukut saattoivat avautua itsestään lennolla, lasketumisen jälkeen ei voitu vapauttaa telineen lukitusta jne. Niinpä lentoyksiköissä oli pakko suorittaa puutteiden pikakorjauksia.

Rintamailmavoimiin verrattuna ADD:ssä oli huomattavasti enemmän yli 200 tuntia lentäneitä ”koneveteraaneja”. Jo 50–70 käyttötunnin jälkeen M-88B ja M-62IR -moottoreiden öljynkulutus nousi jyrkästi, eivätkä siivet enää kestäneet suuria rasisusmonikertoja muutaman sadan laskun jälkeen. Tällaisen ”paljon käytetyn” koneen lentoon valmistelu oli luonnollisesti varsin hidas ja vaativa tehtävä. Samaan aikaan ADD:n yhtymien sijoittaminen yhä kauemmas huoltokeskuksista sekä varamoottorien, varaosien ja erikoistyökalujen toimitusvaikeudet hankaloittivat huomattavasti huoltohenkilökunnan toimintaa.

Helsingin maalikartta.

Target map of Helsinki.

Helsinki ja sen ilmapuolustus

Suomen pääkaupunki Helsinki oli perustettu vuonna 1550 ja sijaitsi Suomenlahteen ulottuvalla niemenkärjellä. Itse kaupungin pinta-ala oli noin 6 x 8 km (ilman pienehköjä esikaupunkeja) ja kadut oli vedetty miltei neliökaavan muotoon. Vuoden 1944 alussa Helsingin asukasluku oli noin 300 000. Suhteellinen läheisyys Neuvostoliiton ja Suomen rauhattomaan rajaan pakotti suomalaiset perehtymään mitä suurimmalla vakavuudella ilmapuolustuskysymyksiin.

Suomen ilmapuolustusta oli kaikkein perusteellisemmin analysoinut 1930-luvun loppupuolella Ruotsin Ilmapuolustusliiton sihteeri Ernst Löfgren.⁹ Hänen mukaansa väestösuojelujärjestelmä oli luotu jo kaksitoista vuotta ennen talvisotaa. Alkusyksystä 1939 oli uudistettu Suomen väestösuojeluliiton toiminta, ja 30. lokakuuta eduskunta oli hyväksynyt väestönsuojelulain, jonka perusteella ryhdyttiin toimenpiteisiin kansalaisten suojelemiseksi ilmahyökkäyksiltä.

Vahvistettu laki edellytti kaikilta virastoilta, yhteisöiltä ja yrityksiltä, omistussuhteista riippumatta, sekä myös kiinteän omaisuuden omistajilta että aikuisilta kansalaisilta omatoimisia suojeletoimenpiteitä ilmahyökkäysten varalta. Valtiollisten ja kunnallisten laitosten piti myös turvata tehtaiden, työpajojen jne. turvallisuus. Suomen väestösuojeluliitto toimi sisäministeriön alaisena, johtajana kenraaliluutnantti A. Sihvo. Toiminta- ja johtamisperiaatteet eivät juuri eronneet Saksan ja Ruotsin vastaavista elimistä.

Noin kaksi kuukautta ennen talvisodan syttymistä valtioneuvosto laati väestösuojelusuunnitelman. Perustettiin keskusoppilaitos väestönsuojelun paikallisjohtajien koulutusta varten, ja kaikille kohteille tehtiin riskiluokitus. Erityistä huomiota kiinnitettiin lähellä asuntotaloja tai työpaikkoja sijaitsevien väestönsuojien rakentamiseen tai uusimiseen, sekä myös ullakkojen tyhjentämiseen palavista aineista ja kaikenlaisista rojuista palovaaran vähentämiseksi. Väestölle jaettiin kaasunaamareita.

Välittömästi ennen ensimmäistä konfliktia Neuvostoliiton kanssa (tarkoitetaan talvisotaa/kääntäjän huomautus) Helsingissä suoritettiin pikaisia toimenpiteitä ilmapuolustuksen tehostamiseksi perustamalla hälytyskeskuksia ym. Viholliskoneiden suunnistuksen vaikeuttamiseksi aloitettiin sekä rakennuksia että liikennevälineitä koskevat pimennystoimenpiteet. Suomen viranomaiset olivat

valmiit väestön evakuoimiseen, vaikka tämä toimenpide oli vastenmielinen ja siihen ryhdyttiin ainoastaan äärimmäisissä tapauksissa.

Suoritetuista toimenpiteistä huolimatta neuvostoilmavoimien ensimmäiset hyökkäykset 30. marraskuuta 1939 tulivat täydellisenä yllätyksenä sekä väestölle että myös ilmapuolustukselle. Pommitettiin heti alussa yli 60 asutuskeskusta, mm. myös pääkaupungissa olevia kohteita. Pommitusten lisäksi neuvostokoneet tulittivat kohteita konekivääreillä. Suurin osa uhreista ei ehtinyt siirtyä väestönsuojiiin kaupungin kärsiessä huomattavia vaurioita.

Vähitellen Helsingin ilmapuolustuksen eri haarat onnistuivat käynnistämään toimintansa. Julkiset järjestysviranomaiset (koostuen sekä paikallis- että apupoliisivoimista), palosuojelu (ydinjoukkona toimivia varsinaisia palokuntia oli vahvistettu vapaapalokunnilla), puhtaanapito, kaasusuojelu sekä myös terveydenhuolto (Helsingissä oli 10 ensiapu- ja 6 sidontapistettä) ansaitsivat korkeat arvosanat talvisodan aikaisesta toiminnastaan.

Teollisuuslaitosten ilmasuojeluosastot toimivat tehokkaasti. Joikaisessa, pienessäkin yrityksessä oli oma ilmasuojeluorganisaatio ja tehtävään nimetty johtaja. Hälytys- ja pimennystoiminta, paloruiskujen keskeytymätön toiminta, pommitusvaurioiden korjaustoimenpiteisiin valmiina oleva puhtaanapito ym. mahdollistivat vahinkojen nopean paikallistamisen ja niiden vaikutusten rajoittamisen.

Talvisodan aikana neuvostoilmavoimat pudottivat yli 100 000 erilaista pommia Suomeen. Sirpale-, räjähdys- ja palopommien samanaikainen käyttö vaikeutti huomattavasti ilmapuolustuksen toimintaa. Suomalaisten mukaan suurimmat vahingot aiheutuivat öljyllä ja fosforilla täytetyistä 50 kg palopommeista. Suomen ”kotirintamalle” tuotetut vahingot eivät kuitenkaan olleet erityisen suuria. Kolmen kuukauden aikana vaurioitettiin noin 9 000 taloa ja kokonaisvahingot arvioitiin 1.5 miljardiksi markaksi.

Analyysissaan E. Löfgren teki johtopäätöksen, että ”Suomen ilmasuojelu oli vaaditulla tasolla ja pystyi suoriutumaan tehtävistään. Suomen kansa teki kaikkensa rakentaakseen toimivan ilmasuojelun”. Hän totesi edelleen, että ”venäläisten pyrkimykset murtaa kansan moraalinen vastustuskyky keskeytymättömillä hyökkäyksillä ... eivät onnistuneet. Vaikeina hetkinä Suomen kansa oli osoittanut ennenkuulumatonta kestäkykyä ja kansallista yhtenäisyyttä,

mikä suuressa määrin oli yllättänyt vastustajan”. Ruotsalaisen asiantuntijan tietyt ennakkoluulot huomioon ottaen voidaan hänen johtopäätöksensä kuitenkin pääasiallisesti hyväksyä .

Suomen ilmapuolustuksen rakenne ei juuri muuttunut jatkosodan aikana. Helsingin ilmavalvonta ei myöskään ollut muuttunut, vaan kuului edelleenkin yhtenäiseen ilmavalvontajärjestelmään. Kevääseen 1943 mennessä noin 30 kilometrin etäisyydellä toisistaan sijaitsevat ilmavalvonta-asemat valvoivat ilmatilaa ja olivat valmiit lähettämään havaintonsa ilmapuolustuksen komentopisteeseen. Huhtikuussa käyttöön otetut kaksi ensimmäistä Freja LZ- tyyppistä kaukovalvontatutkaa (suomalainen nimitys ”Raija”) paransivat huomattavasti pääkaupungin puolustuskykyä ilmahyökkäyksiä vastaan. Tämän lisäksi suomalaisilla oli kiinteä yhteistyö saksalaisten Virossa olevan ilmavalvontaverkon kanssa, ja siten saatiin lukuisia viestejä saksalaisten Baltiassa olevien tutkaosiemien havaitsemista neuvostokoneista.

Torjuttuaan neuvostopommitukset kesäkuussa 1941 suomalaiset vahvistivat ilmapuolustustaan kahden ja puolen vuoden aikana. Kuten Moskovan, Berliinin ja Lontoon ilmapuolustusta, myös Helsingin ilmapuolustusta johdettiin keskitetysti. Ilmapuolustuksen johtajana toimi Ilmatorjuntarykmentti 1:n komentaja eversti P. Jokipaltio, joka oli alistettu ilmatorjunnan komentajalle, eversti E. Peuralle. Ainoastaan erityisen voimakkaan hyökkäyksen sattuessa komentaja saattoi antaa jollekin patteristolle oikeuden tulittaa itsenäisesti. Ilmatorjuntarykmentin komentaja katsoi itse tämänkaltaisen järjestyksen olevan oikeutettu¹⁰, kun otettiin huomioon ilmatorjuntapatterien lukumäärä sekä joidenkin patterien epätäydellinen kalustus.

Tärkein osa kaupungin puolustamisessa ilmahyökkäyksiltä oli kieltämättä juuri ilmatorjuntatykistöllä. Ilmatorjuntarykmentti 1:ssä oli 19 raskasta it-patteria (eri tietojen mukaan yhteensä 88–90 it-tykkiä, joista yli puolet ajanmukaisia saksalaisia 88 mm:n tykkejä).¹¹ Neljä toukokuussa 1943 käyttöön otettua Würzburg-Dora tulenjohtotutkaa (suomalainen nimitys ”Irja”) nosti huomattavasti tykistön tehokkuutta.

Kun raskaat ilmatorjuntapatterit oli sijoitettu Helsingin laidoille muodostamaan ”uloimman torjuntarenkaan”, niin kevyet it-tykit (30 kpl) oli sijoitettu kaupungin puistoihin, talojen katoille ja torneihin. Tämä mahdollisti paikoitellen yhdeksäntasoisien tulen muodos-

tamisen pääkaupungin ylle. Valonheitinyksiköt (yht.36 valonheitintä) vastasivat viholliskoneiden valaisemisesta yöaikaan.

Helsingin puolustukseen oli myös määrätty pieni määrä hävittäjiä – neljä Bf 109G hävittäjää Suomen ilmavoimien käytössä vuoden 1944 alussa olevasta yhteensä 25 Messerschmitt-hävittäjästä.¹² Kapteeni K. Lahtelan johtama hävittäjäosasto kuului 2./LeLv 34:een, ja oli sijoitettu Malmin lentokentälle 12 km Helsingin keskustasta. Vahvistetun suunnitelman mukaan hävittäjät lensivät joko etukäteen odotusalueelle, mistä hyökkäsivät valaistujen koneiden kimppuun, tai nousivat torjuntakeskuksen radiokäskyn perusteella. Katsottiin, että ilmatorjunnan tulitiheys on täysin tyydyttävä, eikä suuria määriä torjuntahävittäjiä tarvita kaupungin ilmapuolustusalueella.

Helsingin ilmapuolustus oli kokonaisuudessaan hyvin järjestetty, ja sille oli kertynyt huomattava kokemus neuvostolentojen torjumiseksi, mutta ottaen huomioon torjunta- ja teknisen kaluston lukumäärän se oli kuitenkin suhteellisen heikko. Pääkaupungin väestöä ei ollut evakuoitu, koska katsottiin että Punailmavoimien lentohyökkäykset kaupunkiin ovat vähemmän todennäköisiä (tässä tarkoitetaan ns. rintamailmavoimia/kääntäjän huom.). Suomen sodanjohto oletti, että venäläiset tulevat säästämään voimiaan Saksaa vastaan, eivätkä tule kiinnittämään huomiotaan toissijaisiin rintamansiiniin. Tässä tehtiin vakava arviointivirhe.

Hyökkäyksen aattona

Suomeen pääkaupunkiin suunnattujen pommitushyökkäysten valmistelutoimenpiteet alkoivat joulukuussa 1943. Tänä aikana määriteltiin päätukikohta-alueet ("solmut"), mistä ADD:n lentokoneiden piti nousta lennoilleen "maalia no. 2" eli Helsinkiä vastaan: Leningradin solmu (Uglovo, Gorskaja, Levashovo, Plehanovo), Jedrovskij'n solmu (Vypolzovo, Makarovo, Hotilovo) sekä Andreapolin solmu (Andreapol, Luga, Bataly, Staraja Toropa). Useat mainituista tukikohdista olivat hyvin ahtaat ADD:n yksiköille. Johtuen erilaisista alistussuhteista sekä neuvostoilmavoimien ja ADD:n komentajien välisistä hankalista henkilösuhteista tukikohtien yhteiskäyttö oli mahdollista vasta pitkällisten ja hankalien neuvottelujen jälkeen.

Bolshevikkipuoleen Keskuskomitean sihteeri G. M. Malenkov vahvisti lentopommien kuljetussuunnitelman mainittuihin tukikohtiin 7. joulukuuta 1943. Esim. 10. joulukuuta mennessä piti lähettää Andreapoliin 114 rautatievaunua pommeja, suuri määrä säiliövaunuja polttoainetta ja moottoriöljyä varten jne. ADD:n selustapalvelujen komentajalta, kenraali A. I. Ljubimovilta vaadittiin lyhyessä ajassa noin 600 vaunun lähettämistä operaation läpiviemiseksi.

Rinnan maavalmistelujen kanssa ADD:n lentävät yhtymät siirrettiin lähemmäksi Itämerta. Pitkään aikaan säätila ei sallinut suurten konemuodostelmien nousemista ilmaan. Tammikuussa 1944 jatkuivat lumisateet, pyryt, suojasäät ja sumut. Kauempana olevissa tukikohdissa ilmoitettiin toistuvasti lentoonlähtövalmiudesta, mutta joka kerta lähtökäsky peruutettiin. Esimerkiksi 10. ja 20. KaartinLeR:n tukikohtana olevaan Osnoviin saapui 7. tammikuuta 1944 ADD:n komentajan poliittinen sijainen kenraali G. G. Gurjanov tarkastamaan henkilökunnan lentovalmiutta. Poliittinen toimihenkilö oli tyytyväinen etutukikohdassa näkemäänsä. Seuraavana aamuna 3. KaartinLeD vastaanotti käskyn: ”Toimikaa komentajan 16. joulukuuta 1943 antaman käskyn mukaisesti: 42 konekuntaa hyökkää maaliin no. 2”. Mutta vielä kerran piti siirtää lento epäedullisista sääolosuhteista johtuen; ainoastaan sää-tiedustelukone pääsi matkalle, jonka jälkeen pilvikorkeus aleni 50–100 metriin, ja tiedustelukone joutui palaamaan varatukikohtaan.

Tänä aikana tukikohdissa jatkui lentävän henkilökunnan intensiivinen valmistautuminen. Viimeisten tiedustelutietojen mukaan Suomen pääkaupungissa oli 11 isoa sotatarvikevarastoa, 17 sotateollisuuslaitosta, joista tärkeimpinä sähkötekniinen, hienomekaniikka- ja optiikkatehtaat. Tärkeinä maaleina olivat Katajanokan ja Hietalahden satamat, joiden kautta pääosa tuontitavaroista saapui maahan. Lentäjillä oli tarkat kartat Helsingistä, ja joka lentoyhtymälle oli määrätty oma maalialue tähdättyä pommitusta varten. Pohdittiin myös väistötoimenpiteitä vihollishävittäjien hyökätessä sekä ilmatorjunnan tulittaessa. Valmistelutoimenpiteitten eteneminen tyydytti A. Je. Golovanovia, joka 8. tammikuuta sähkötti Stalinille: ”Ilmoitan: 500 lentokoneen siirtyminen tukikohtiinsa maaliin no. 2 tapahtuvaa hyökkäystä varten on loppuunsaorittu. Antamanne tehtävä suoritetaan ensimmäisen suotuisan säätilan vallitessa. Pyydän jatko-ohjeitanne.”

Operaation sääpalveluun kiinnitettiin suurta huomiota. Sääpalvelun johtaja eversti. A. S. Potapov toimi vuoden 1944 alusta lähtien ADD:n komentopisteessä Leningradissa.¹³ Hän tarkensi jatkuvasti sääennusteitaan synoptisten ja ympyräkarttojen sekä säätiedustelukoneiden antamien tietojen perusteella ja ilmoitti niistä myös Golovanoville. Neuvostoliiton radiotiedustelu pystyi niin ikään sieppaamaan Itämeren alueen säätilaa jatkuvasti seuranneen Luftwaffen Wekusta 1 -yksikön säätiedustelukoneiden sanomia.

Säätila pysyi kuitenkin entisellään, eikä mahdollistanut tehtävän suorittamista. Useimmat yhtymät pysyivät maassa. Ainoastaan ADD:n 5. ja 7. LeAK:n toiminta-alueella oli hieman muista poikkeava tilanne. Näiden lentoarmeijakuntien yksiköt sijaitsivat Nevan kaupungin välittömässä läheisyydessä, ja säätilan vähäisenkin paranemisen yhteydessä suoritettiin saksalaisen armeijaryhmä ”Nordin” etulinjan operoimista. Neuvostojohdolla oli tammikuussa aloittanut operaation Leningradin oblastin täydelliseksi vapauttamiseksi.

Tammikuun 13. ja helmikuun 1. päivien välisenä aikana molemmat lentoarmeijakunnat pommittivat saksalaisten kesto- ja lyhytkestoisia lentokoneita ja vastarintapesäkkeitä Leningradin etelänpuoleisilla alueilla, joista mainittakoon Dudergof, Pietarhovi, Bezzabotnyj, Uritsk, Hattshina, Krasnoje Selo, Pushkin ja Volosovo. Lyhyt etäisyys maaleihin mahdollisti pommikoneille ”liukuhihnahyökkäyksiä”, jolloin suoritettiin 4–5 lentoa saman yön aikana.¹⁴ Varsin tehokkaiksi osoittautuivat lentohyökkäykset Leningradia tulittanutta kaukutykistöä sekä vihollisen rautatieasemia vastaan. Mutta myös täällä lentäjien piti kuvannollisesti ”metsästä” suotuisaa lentosäätä ja jatkuvasti suorittaa lentomatkan sekä maalialueen säätilan analyysia.

Kun Leningradin saarto oli murrettu ja saksalaiset lyöty Leningradin edessä, lentoarmeijakuntien toimintasäde kasvoi, kunnes ne olivat valmiit hyökkäämään viuhkamaisesti pohjoisessa Turkuun, lännessä Tallinnaan ja etelässä Pihkovaan.

Johdon viimeinen käsky liittyi pommien virheellisen käyttötavan ja sen korjaamiseen. Tutustuttuaan 21. tammikuuta 1., 9. ja 12. KaartinLeR:n sekä 53. ja 54. LeR:n yöpommittajien toimintaan vihollispesäkkeitä vastaan vastikään vapautetuilla alueilla Krasnoje Selon seudulla A. Je. Golovanov antoi käskyn käyttää pommeissa ainoastaan kosketussytyttimiä. Hidastetuilla sytyttimillä

varustetut pommit aiheuttivat suuria kuoppia, mutta vaikutus varsinaisiin maaleihin oli vähäinen.¹⁵ Tammikuun lopussa havaittiin toinen hälyttävä asia: vuoden 1943 kolmannen vuosineljänneksen aikana Ampumatarvikeministeriön Tehtaan no. 80 toimittamissa pommeissa oli vakavia toimintahäiriöitä, ja aseteknikot joutuivat hylkäämään epäkelpoiset räjähteet.

Hyökkäykset alkavat

Pitkäaikaisista, neuvostojohdon aikomusten salassapitoa vaikeutaneista valmisteluista huolimatta hyökkäys tuli kuitenkin yllätyksenä Suomen pääkaupungin asukkaille. Helmikuun 7. päivän vastaisena yönä Helsinkiin suoritettiin kaksi massiivista iskua. Vihollisen ilmapuolustuksen lamauttamiseksi neuvostojohdo oli antanut 2.KaartinLeAK:n viidelle koneelle tehtäväksi vaientaa ilmatorjuntatykistö ja sammuttaa valonheittimet. Neuvostotietojen mukaan 785 osallistuneesta koneesta 728 pudotti suoraan Helsinkiin 6 443 pommia yhteispainoltaan 910 tonnia. Isot pommit (pudotettiin yht. 12 vähintään 1000 kg pommia) räjähtivät rautatievarikon, kasarmien ja kaapelitehtaan läheisyydessä. Havaittiin yli 30 isoa tulipaloa. Ilmasta nähtiin iso tulialue kaupungin eteläosassa, lentäjien ilmoitusten mukaan Helsingissä paloivat kaasusäiliö, rakennustarvikevarastoja, kasarmit, sekä myös Strömbergin sähkötekninen tehdas.

Lentäjien ilmoituksen mukaan torjuntatuli saatiin pääasiallisesti kolmesta raskaasta it-patteristosta sekä myös kolmesta, kaupungin kaakkoisosaan sijoitetusta kevyestä patteristosta. 4–6 valonheitintä toimi jatkuvasti, ja ilmatorjuntatykit tulittivat ilman järjestystä. Havaittiin myös yksittäisiä yöhävittäjiä partiolenolla, mutta yhdenkään pommikoneen miehistö ei ilmoittanut hävittäjähyökkäyksistä. Kaksitoista pommikonetta joutui huonosta säästä johtuen poikkeamaan reitiltään ja pommittamaan varamaaleja. Kotituki-kohtiinsa jäi palaamatta kuusi pommikonetta, ja seitsemän pommikonetta tuhoutui lento-onnettomuuksissa, minkä perusteella ADD:n esikunta totesi alustavasti sotatappioiden olevan 1.66 % osallistuneista pommikoneista. Päivällä 7. helmikuuta saatiin tieto, että palaamatta jäänyt 2. KaartinLeAK:n kone oli ylittänyt rintamalinjan ja laskeutunut omalle maaperälle.

Helsingin 1. pommituksen tilastotietoja

Yhtymä	Lentänyt	Pommit- tanut	Maali	Tehtävä suorittamatta, syy			
				Tekninen	Sää	Muu	Palaamatta
1 GvAK	99	94	Helsinki	–	2	–	–
2 GvAK	123 5	112	Helsinki Hgin it	3	5	–	4
3 Gv AK	137	128	Helsinki	3	2	–	1
4 GvAK	111	108	Helsinki	–	2	–	1
5 AK	82	79	Helsinki	1	2	–	–
6 AK	101	94	Helsinki	1	4	–	–
7 AK	81	76	Helsinki	1	2	–	–
8 AK	30	22	Helsinki	2	3	1	
45 AD	16	15 1	Helsinki Sonda		–	–	–
Yht.	785	728		11	20	1	6

Tämän yhtymän (2. Kaartin LeAK) lentäjät olivat suorittaneet lähestymislentoon maalia kohti ensimmäisen kerran uudessa muuetussa järjestyksessä. Sivulla 154 olevassa kuvassa on esitetty tämä rykmenttijono yhtymän erään lentorykmentin (3. Kaartin LeR) esimerkin muodossa.¹⁶ Kun aikaisemmin jokainen kone oli suorittanut maalin valaistuksen yhdellä tai kahdella SAB-valopom- milla noudattaen annettua pommitushetkeä, niin Helsingin ensim- mäisen pommituksen yhteydessä tämä järjestys muutettiin. Ryk- mentin kokeneimmista lentäjistä valittiin erityiset ”maalinvalaisu- miehistöt”, ja pommikuormana oli yksinomaan valopommeja. Eri- tyisen tärkeä osa oli johtokoneella, jonka tehtävänä oli löytää ja valaista maali ensimmäisenä täsmällisesti määrätyllä hetkellä sekä antaa komento muille maalinvalaisukoneille. Suomen pääkau- punkiin kohdistetun hyökkäyksen jälkeen lentoarmeijakunnan joh- dossa tehtiin johtopäätös, että tämä valaistusjärjestely on tehok- kaampi; ja mitä paremmin maali on valaistu, sitä paremmat pom-

Helsingin 1. pommituksen aikana pudotetut pommit

Yhtymä	Pommitusaika (Moskovan aika)	Pommeja, yht. (t)	Keskim. pommi- kuorma (kg)	Pommitus- korkeus
1 GvAK	20.29–20.55 03.18–04.00	112 t	1.200 kg	3.700–4.100 m
2 GvAK	20.28 04.30	138 t	1.180 kg	3.600–4.100 m
3 GvAK	20.28–20.50 03.00–04.00	170.5 t	1.332 kg	3.800–4.100 m
4 GvAK	20.30–20.58 03.29–04.30	147 t	1.361 kg	3.400–4.300 m
5 AK	20.35–21.10	86 t	1.081 kg	3.700–4.200 m
6 AK	20.38–21.30 03.31–04.10	107 t	1.137 kg	3.900–4.500 m
7 AK	20.52–21.15 02.38–02.50	84.5 t	1.152 kg	3.800–4.300 m
8 AK	20.40–21.15 03.40–04.38	24.9 t	1.132 kg	3.900–4.200 m
45 AD	21.10–21.55	55 t	3.737 kg	5.200–7.100 m

mitustulokset voidaan saavuttaa. Vakiokokoonpanoksi tuli yksi maalinvalaisukone kymmentä pommikonetta kohti.

ADD:n johto vastaanotti tyydytyksellä Karjalan rintaman ilma-voimien ilmoituksen: ”7.2.1944 klo 14.05 suoritettu hävittäjä tiedustelu on todennut, että koko kaupunki on savun peittämä. Viisi isoa tulipaloa roihuaa edelleen kaupungin itäosassa.” Samaan aikaan todettiin lentoyksikköjen raporteissa myös vakavia puutteita, jotka piti pikaisesti poistaa. Golovanovia vaivasi ennen kaikkea radioyhteyden puuttuminen moneen lentokoneeseen lennon aikana. Kommentopisteen lähettämiin sanomiin eivät vastannet 15 konekuntaa 1. KaartinLeAK:sta, kuusi 45.LeD:sta, ja neljä 2. KaartinLeAK:sta.¹⁷

Tilanteista, jotka johtivat pakkolaskuihin, ei aina ilmoitettu ilmas-
ta käsin jne. Piti selvittää tällaisten ilmiöiden syy, eikä sallia niiden
toistumista.

Kävi myös ilmi, että miehistöt olivat saaneet liian puutteellisia
tietoja lentoreitin varrella ja kotikentällä vallitsevasta säätilasta.
Sääilmoituksia varten ei käytetty moniosoiteseanomia. Matalan pil-
visyyden yllätessä ohjaajia ja tähystäjiä käskettiin vain siirtymään
varakentille, mutta lentoarmeijakuntien komentajat eivät pysty-
neet antamaan mitään konkreettisempia ohjeita. Tämän seurauk-
sena koneet laskeutuivat minne sattuiivat huonon sään yllättäessä.

Hyökkäys paljasti valokuvauspalvelun suhteellisen alhaisen val-
miustason ADD:n eri yhtymissä. Suurimmassa osassa lentodivisioo-
nista ei löytynyt riittävästi yökuvaustekniikkaa hallitsevia miehis-
töjä. 8. LeAK:n lentokoneet eivät olleet lainkaan varustettuja

3. Kaartin AK:n 27.2.1944 ottama yökuva Helsingistä. On äärim-
mäisen vaikea erottaa mitään yksityiskohtia kuvasta.

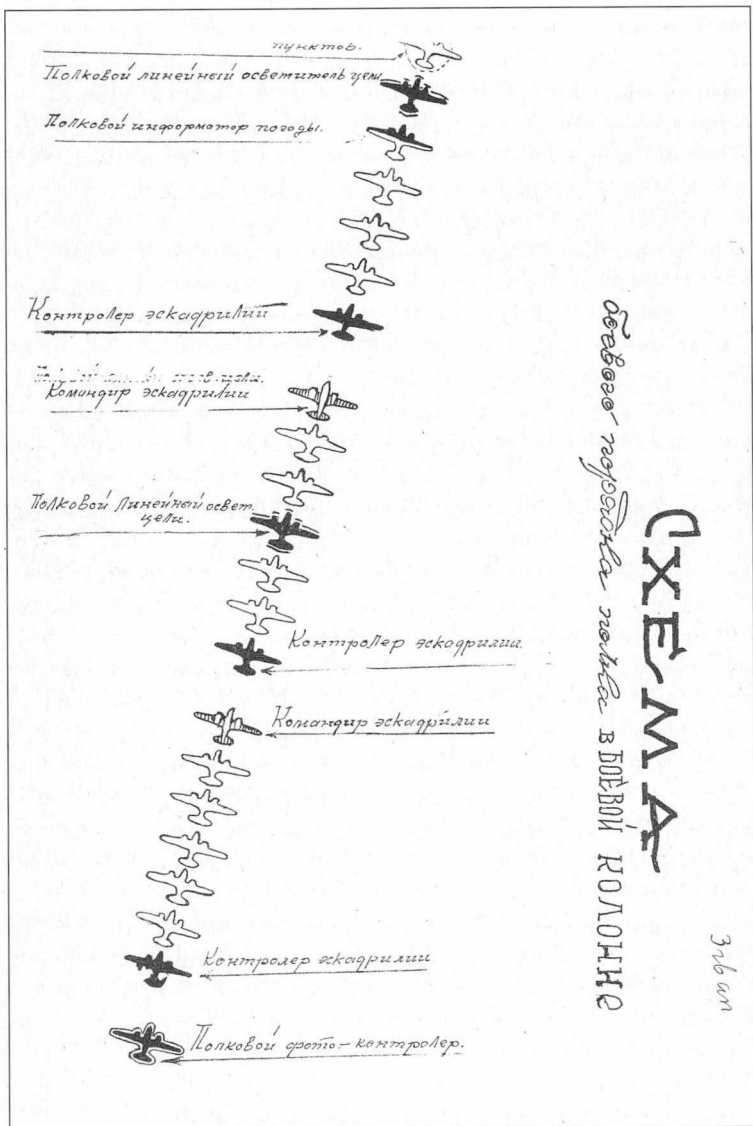
*An indistinct night photograph of Helsinki taken by 3 Guards Air
Corps on 27.2.44.*

NAFA-valokuvauslaitteilla. 4. KaartinLeAK:ssa onnistuttiin vuonna 1943 kouluttamaan kaikkein kokeneimmat valokuvausasian-tuntijat, mutta lentoarmeijakunnassa ei kiinnitetty riittävästi huomiota pommitustulosten seurantaan. Tämä johti siihen, että päälliköt eivät todellisuudessa pystyneet arvioimaan pommitusten tuloksia. Golovanovin mukaan valokuvauspalvelu oli parhaiten kehittynyt 6. LeAK:ssa. Komentaja ei kuitenkaan ollut tyytyväinen kuva-vedosten huolimattomaan viimeistelyyn – kaikkien kuvien tekstinä oli pelkästään ”Helsinki”. Yökuvauksen heikon tason todistaa kuva 10, joka ei mahdollista minkäänlaisten johtopäätösten tekemistä.

Ensimmäinen hyökkäys oli luonnollisesti herättänyt Suomen ilmapuolustuksen kaikki yksiköt ja toiminnot tehostettuun valmiustilaan. Illalla 6. helmikuuta todettu pintasumu, kylmyys ja tyyni sää eivät olleet suomalaisten mielestä soveliaita ilmaoperaatioita varten, eivätkä he näin ollen odottaneet massiivista hyökkäystä. Ilmatorjuntarykmentti 1:n komentajan, eversti P. Jokipal-tion neuvostohyökkäyksestä tekemän analyysin mukaan pommi-koneet lähestyivät 1–8 koneen ryhminä, mahdollistaen samanaikaisen hyökkäyksen eri suunnilta. Pääosien lähestyminen idästä osoit-tautui yllätykseksi.

Kävi ilmi, että hyökkäystä torjuttaessa ilmatorjunta tulitti kes-keytymättömästi mutta tähtäämättä, ja sumu haittasi valonheitti-mien mahdollisuuksia. It-tykistö ampui 117 tulisulkuja, yhteensä 8 586 raskaiden ja 2 217 kevyiden tykkien laukausta.¹⁸ Suomalaiset totesivat neljän pommikoneen varmasti pudoneen. Kaupunkia ei voitu pitää luotettavasti puolustettuna, ja muutaman päivän ku-luessa laadittiin pikaisesti uudet ilmatorjuntatulen sulkukaaviot, joissa kiinnitettiin suurinta huomiota keskikaupunkiin. Pyydet-tiin myös kiireellistä apua saksalaisilta liittolaisilta yöhävittäjien muodossa. Helmikuun 12. päivänä Malmille saapui I/JG 302:n osas-to käsittäen kaksitoista Messerschmitt Bf 109G hävittäjää kapteeni P. Lewis’in ja K.-G. Ditzen johdolla. Yöhävittäjäosasto toimi ns. ”Wilde Sau” -taktiikan mukaisesti kiinteässä yhteistyössä valon-heittimien kanssa.

Jo toisen massiivisen neuvostopommituksen torjunnassa 17. hel-mikuuta vastaisena yönä saksalaiset hävittäjät suorittivat muuta-mia hyökkäyksiä. Useat neuvostomiehistöt havaitsivat vihollis-hävittäjät partiolennolla, ja kaksi Li-2 konetta (ltn. Kondratjev, 5.LeAK, ja ltn. Jaroshevitsh, 7.LeAK) joutui tulituksen kohteiksi –

3. KaartinLeR:n hyökkäysjono.

Raiding formation of 3 Guards Air Regiment.

tosin ilman seurauksia. Puutteellisesta yhteistoiminnasta hävittäjälentäjien ja valonheitinyksiköiden kesken sekä huonosta säästä johtuen saksalaisen hävittäjäosaston toiminnan merkitys osoittautui vähäiseksi. Puolen yön jälkeen hävittäjien toiminta lakkasi.

Kuten kymmenen päivää aikaisemminkin, päävastuu hyökkäyksen torjunnassa oli it-miesten harteilla. He taistelivat keskeytyksettä läpi yön. Tällä kerralla he onnistuivat ampumaan 184 tulisulkuja. Suomalaiset lähteet toteavat, että aamuyöstä heitä kohtasi helpotus: pilvinen sää vaikeutti huomattavasti neuvostopommittajien maalien löytämistä, ja itäisten kaupunginosien tulliekkien heijastukset sekä Katajanokan valonheitinten toiminta häiritsivät heitä vielä enemmän.¹⁹ Suurin osa pommeista putosi mereen.

Neuvostotietojen mukaan toinen hyökkäys ei osoittautunut niin voimakkaaksi kuin ensimmäinen, mutta onnistui kuitenkin hyvin. Hyökkäys kesti koko yön, alkaen klo 21.30 ja päättyen klo 06.35. Kaupunkiin pudotettiin 439.7 tonnia pommeja, ml. 286 kpl 500 kg ja 902 kpl 250 kg palopommeja. Tämän lisäksi A-20G Bostonkoneilla varustetun erikoisryhmän tehtävänä oli vaientaa suomalainen it-tykistö konekivääri- ja tykkituloella sekä RS-raketti-ammuksilla 500–600 metrin korkeudesta. Neuvostopommittajat havaitsivat viisi sulkupalloa Lauttasaaren länsipuolella sekä yöhävittäjien nousevan 15 km Helsingin pohjoispuolella (Malmin kentältä).

Matkalla vastaan tullut pilvinen sää, paikalliset lumipyryt ja rajoitettu näkyvyys vaikeuttivat lentäjien suunnistamista maalia kohti. Kuitenkin koko alkuiltana kaupungin yllä oli kirkas yötaivas. Johto päätti olla suorittamatta yökuvausta huonon säätilan vuoksi. Sen sijaan lähetettiin matkaan kaksi kokenutta pommitustulostenvalvojaa ("kontrolleria"): eversti Kulikov ja majuri Matvijenko. Heidän arvionsa mukaan maalialueen valaiseminen valopommeilla onnistui hyvin ja mahdollisti lentäjille kaupungin korttelien tarkan tunnistamisen. Valvojat havaitsivat 15 tulipalaa – näistä viisi isoa, joissa tapahtui räjähdyksiä.

Tehtävästä eivät palanneet kolme Li-2, yksi B-25 Mitchell ja yksi Il-4 -konetta. Lento-onnettomuuksissa tuhoutuivat yksi Li-2, yksi B-25 ja yksi Il-4. Tappioiden osuus oli näin ollen 1.97 % osallistuneista lentokoneista. Analysoidessaan saatuja tietoja A. Je. Golovanov onnitteli aamulla 17. helmikuuta henkilökohtaisesti kk-ampujaa kersantti Kutsheravyj'ta, joka suoritti 300. sotalentonsa,

sekä myös ohjaaaja kapteeni Sotnikia ja tähyistäjää luutnantti Glazkovia, jotka olivat 200. kerran täyttäneet tehtävänsä onnistuneesti.

Kolmas hyökkäys osoittautui kaikkein voimakkaimmaksi sekä kestoltaan pitkäaikaisimmaksi. Kymmenen tunnin ja kolmentoista minuutin aikana 880 Helsingin ilmatilaan murtautunutta pommituskonetta pudotti 6452 pommia, yhteispainoltaan 1066.8 tonnia. Suomalaiset ilmavalvontakeskukset saivat ennakkovaroituksen, ja klo 18.15 havaitsivat 130 lentokoneen lähestyvän. Puolen tunnin kuluttua kaupunkiin putosivat ensimmäiset pommit.

Analyysissään ilmavalvonta jakoi hyökkäyksen kolmeen osaan: Ennen klo 22.30 lähestyivät pommikoneet idästä 20–30 koneen ryhminä. Joka ryhmässä oli oma maalinvalaisukone. Klo 22.30–

Helsingin 2. pommituksen tilastotietoja

Yhtymä	Lentänyt	Pommit- tanut	Maali	Tehtävä suorittamatta, syy			
				Tekninen	Sää	Muu	Palaamatta
1 GvAK	1	–	Sää- tiedustelu	–	–	–	–
2 GvAK	22 2 2	21	Helsinki Hgin it Sää- tiedustelu	–	1	–	1
3 GvAK	35	34	Helsinki	–	1	–	–
4 GvAK	49 1	44	Helsinki Sää- tiedustelu	–	4	–	1
5 AK	123	122	Helsinki	–	1	–	1
6 AK	49	46 1 1	Helsinki Kotka Terijoki	1	–	–	2
7 AK	120 2	116 4	Helsinki Kotka Sää- tiedustelu	–	–	–	–
Yht.	406	383		1	7	–	5

02.30 ilmapuolustus havaitsi yksittäisiä koneita. Tämän jälkeen seurasi uusia 2–10 pommikoneen aaltoja, joissa ensimmäinen kone taas toimi maalivalaisijana. Hyökkäys suoritettiin viidestä suunnasta.

Pommituslentäjien mukaan Helsinki kärsi kolmannessa hyökkäyksessä kaikkein suurimmat vahingot. Kokonaisia kortteleita oli liekeissä, havaittiin yli 40 räjähdystä. Nähtiin hyvin myös useiden junien ja varastojen palavan rautatieaseman alueella, kaasulaitos ja sähkölaitos olivat savun peittämät. Tällä kerralla A-20G koneet ("blokirovshshikit") eivät vain tulittaneet vihollisen it-pattereita, vaan pyrkivät myös estämään yöhävittäjien nousun. Erityisesti kunnostautuivat 27. helmikuuta vastaisena yönä everstilutnantti Burlutskij, majuri Kurjatnik ja kapteeni Kotsnev.

Eri suunnista maalia lähestyvien lentokoneiden suuren määrän vuoksi ennen lähtöä oli ryhdytty erityisiin varotoimenpiteisiin. Johto vaati ehdottomasti noudattamaan konejonoille käskettyjä järjestyksiä ja aikavälejä. Ei sallittu 11. helmikuuta vastaisena yönä sattuneen traagisen onnettomuuden toistoa, kun suuri määrä koneita kierteli Kronstadin ilmatilassa huonossa säässä. Tällöin Neuvostoliiton Sankarin, majuri Ja. I. Pljashetshnikin (1. KaartinLeR, 5.LeAK) ohjaama Li-2 törmäsi luutnantti T. A. Kobzevin (102. LeR, 7. LeAK) ohjaamaan Li-2 koneeseen, jolloin kaksitoista lentäjää sai surmansa.²⁰

Tiukan kurin ansiosta pystyttiin välttämään tällaiset onnettomuudet lennon aikana kohti Helsinkiä. Helmikuun 27. päivän vastaisena yönä ADD menetti yhteensä 9 pommikonetta. Kaikki nämä olivat sotatappioita, eli kokonaistappiot jäivät alle 1 %:ksi osallistuneista ADD:n koneista.

Erityinen osuus kolmannen hyökkäyksen toteuttamisessa oli 7. LeAK:n lentäjillä, joista kaikkein kokeneimmat suorittivat jopa kolme lentoa yön aikana. Lentoarmeijakunnan historyayhteenvedosta löytyy seuraava merkintä:²¹

"Tukikohtasolmun kahteen tukikohtaan, Levashovoon ja Ozerkiin oli tiiviisti sijoitettu 90 lentokonetta, rohkeasti, mutta onnistuneesti: 30 km vihollisen luoteisesta etulinjasta, 12 km suomalais-saksalaisten joukkojen etulinjasta Karjalan Kannaksella. Linnuntietä Helsinkiin 290 km. Tämä oli poikkeuksellisen rohkea esimerkki yöpommitajien sijoittamisesta etulinjan välittömään läheisyyteen ..."

Pian ilmaoperaation jälkeen johto palkitsi kaksi kaikkein kunnostautuneinta lentäjää. Majurit P. A. Taran ja V. N. Osipov (molemmat 5. KaartinLeR:stä) saivat toisen Kultaisen Sankaritähdensä, ja 33 muuta lentäjää, jotka olivat osallistuneet Helsingin pommituksiin, nimitettiin Neuvostoliiton Sankareiksi. Näiden joukossa oli mm. kapteeni N. P. Krasnov (10: KaartinLeR), jonka nimitysesitys oli tehty jo syksyllä 1943, mutta kurinpitörikkeistä johtuen hänen nimityksensä ei tuolloin mennyt läpi. Vasta 27. helmikuuta 1944 aamulla 3. KaartinLeD:n komentaja ev. Brovko vahvisti nimitysesitystään lauseella ”Korkean kunnia-arvon arvoinen”; Krasnov oli siihen mennessä suorittanut 275 sotalentoa, joista 73 päiväsaikaan ja 14 vihollisen selustaan.

Mutta historia ei päättynyt tähän. Suomalaiset suorittivat joukon vastaiskuja./21/Helmikuun lopussa LeLv 48:n Pe-2 -tiedustelukoneet kuvasivat 7 000–8 000 metrin korkeudesta neuvostokentät Leningradin pohjoispuolella. Kuten neuvostoraporteissa todetaan: ”kaksimoottorisia koneita, isompia kuin Bf 110, mutta pienempiä kuin Ju 88, todettiin 19., 23. ja 25. helmikuuta Levashovon lentotukikohdan alueella.” Myöhään illalla 29. helmikuuta muutamia Do 17 ja DB-3f -koneita nousi Mensuvaarasta ottaen suunnan Leningradia kohti. Startissa tuhoutui yksi suomalainen pommikone (DB-20), mutta suomalaisilla oli menestystä. Dornier-pari pudotti pomminsa tarkasti seisonta-alueelle, tuhoten 7. LeAK:n kolme Li-2:ta, yhden 4. KaartinLeAK:n B-25 säätiedustelukoneen sekä vaurioitti kymmentä muuta konetta. Kaksi henkilöä sai surmansa ja seitsemän loukkaantui.

On mielenkiintoista todeta, että em. hyökkäyksen aattona ilmapuolustusjoukkojen 102. KaartinHävLeR:n komentaja majuri Mishshenko oli esimiehiltään saamansa käskyn mukaisesti tutkinut rintamailmavoimien ja ADD:n tukikohtapaikkoja Leningradin seudulla. Hänen esimihelleen, 2. KaartinLeAK:n komentajalle laatimansa selostuksen mukaan 140. PomLeR:n (Levashovoon aikaisemmin tukeutunut Pe-2 rykmentti/ kääntäjän huom.) siirrettyä Levashovosta pois, kenttä oli täynnä kaikenlaista rojua ja laatikoita. ADD:n pommikoneita ei ollut hajasijoitettu, vaan ne seisoivat tiiviisti vierekkäin kahdessa–kolmessa rivissä. ”Katson, että tilanne kentällä ei ole normaali, kaikkia käskyjä koskien kaluston suojaamista vihollishyökkäyksiä vastaan on rikottu”, lopetti Mishshenko. 27. helmikuuta päivätty dokumentti. Se oli lähetetty myös 7.

Helsingin 3. pommituksen tilastotietoja

Yhtymä	Lentänyt	Pommit- tanut	Maali	Tehtävä suorittamatta, syy			
				Tekninen	Sää	Muu	Palaa- matta
1 GvAK	99	76 Il-4, 4 B-25 13 Il-4	Helsinki Varamaaleja	4	–	–	–
2 GvAK	95	76 Il-4, 3 B-25 4 A-20G 6 Il-4	Helsinki Hgin it Varamaaleja	6 2	–	–	1
3 Gv AK	100	89 6	Helsinki Varamaaleja	5	–	–	3
4 GvAK	107	104 1	Helsinki Säätiedustelu	2	–	–	3
5 AK	162	157	Helsinki	3	–	–	3
6 AK	133	49 Il-4, 78 Li-2	Helsinki	2 Il-4, 1 Li-2	–	–	–
7 AK	215	210 2 1	Helsinki Erikoistehtävä Säätiedustelu	2	–	–	1
45 AD	18	17	Helsinki	1	–	–	1
Yhteensä	929	896		28	–	–	9

LeAK:n komentajalle, mutta 46. lentokenttäyksikkö ei ehtinyt ryhtyä toimenpiteisiin ajoissa, ja lentoarmeijakunta kärsi epäoikeutetut tappiot.

Keväällä suomalaiset pommittivat taas lentotukikohtia. Maaliskuun 10. päivän vastaisena yönä suomalaiset pommikoneet saartoivat Levashovia, ja aamulla 11. maaliskuuta lentokenttä joutui kaukoyksikön tulituksen kohteeksi – noin 30 ammusta räjähti koneerivistöjen välissä. Tällä kerralla 15 lentokonetta sai lieviä vaurioita, mutta muutaman päivän kuluttua kaikki koneet olivat taas lentokunnossa.

ADD:n hyökkäysten tulokset

Suomen pääkaupunkiin suoritettujen pommi-iskujen tuloksia seurattiin jatkuvasti, ennen kaikkea Itämeren laivaston ilmavoimien

tiedustelukoneiden avulla. Kaikkein mielenkiintoisimmat tiedot saatiin kuitenkin agenttitiedustelun kautta. Viitaten Helsingissä oleviin lähteisiinsä Itämeren laivaston esikunnan tiedusteluosaston vt. johtaja 3. luokan kapteeni Dobruskin ilmoitti 26. helmikuuta 1944 ADD:n esikuntaan, että Helsingin rautatieasema oli kärsinyt pahoja vaurioita pommitusten seurauksena.²² Monta pommia oli pudonnut asemalaitureihin. Kaupungin keskustassa, Töölön kaupunginosassa noin sata kivitaloa sekä kasarmit olivat kärsineet pahoja vaurioita.

Katajanokan satamassa oli tuhottu satamalaitteet ja varastot paloivat. Viranomaiset joutuivat sulkemaan pääsyn satamaan pitkäksi aikaa. Muutamia osumia oli todettu Hietalahden Eteläsatamassa. Esikaupungeista vakavimmin olivat kärsineet Malmi ja Tapanila. Eiran kaupunginosa oli kärsinyt pahasti – useita kymmeniä puutaloja paloi. Katajanokalle johtava rautatie oli täysin tuhottu.

Itämeren laivaston esikuntapäällikön kontra-amiraali Petrovin Golovanoville lähettämässä salasanomassa 29. helmikuuta tarkennettiin vaurioiden mittakaava.²³ Todettiin, että viimeinen hyökkäys oli tuottanut huomattavia vaurioita koko kaupungille, Katajanokka oli kärsinyt erityisen pahasti – tämä kaupunginosa oli käytännöllisesti katsoen täysin eristetty muusta kaupungista. Yhteydet Rysänkariin olivat poikki.

Suomalainen sotamies O. H. Miettinen (6 ErRJP, 14.D), joka joutui puna-armeijalaisten vangiksi Bezymjannojsaarella, oli ollut lomalla Helsingissä ja sattunut kokemaan viimeisen neuvostopommituksen 27. helmikuuta vastaisena yönä.²⁴ Hänen mukaansa kaupungin väestöä onnistuttiin varoittamaan viisi minuuttia ennen ensimmäisen pommin räjähtämistä, ja suurin osa väestöstä ehtikin pommisuojaan. Kun ensimmäiseen pommitukseen osallistui – sotavangin mukaan – 200 pommikonetta, niin toiseen 400 pommikonetta ja kolmanteen jo 600 pommikonetta. Kolmas isku oli kaikkein pitkäaikaisin, kestoltaan 12 tuntia.

Jokaisessa hyökkäyksessä venäläiset pommittivat rautatieaseman aluetta pudottaen pommeja liikkuvaan kalustoon. Viimeisen hyökkäyksen jälkeen pystyttiin saamaan yksi raide liikennekelpoiseksi 12 tunnin jälkeen. Miettisen mukaan Malmin kaupunginosa kärsi kaikista eniten – kaikki puutalot paloivat. Kaupungissa tuhoutui kymmeniä kouluja ja joitakin oppilaitoksia, iso metallitehdas ja telakka tuhoutuivat osittain. Iso pommi putosi Valkoisen

Kaartin kasarmiin, ja olutpanimo tuhoutui täysin. Jo ensimmäisen hyökkäyksen jälkeen väestö alkoi poistua Helsingistä, piiloutuen esikaupungeissa...

Kaikkein mielenkiintoisin dokumentti on Helsingin ilmasuojelupäällikön, kenraaliluutnantti Aarne Sihvon selostus Helsingin ensimmäisestä pommituksesta. Neuvostotiedustelu sai tämän "salaisen suomalaisen dokumentin" haltuunsa ja luovutti sen johdolle jo 19. helmikuuta 1944. *(Kääntäjän huomautus: Tämä on kirjoittajien selvä väärinkäsitys: selostus on päivätty 19.2.1944, mikä ei ole siis venäjänkielisen käännöksen pvm. kuten kirjoittajat olettavat!, ja se lienee luovutettu Valvontakomissiolle itse asiassa vasta syksyllä 1944. Alkuperäisen selostuksen kopio on löytynyt Merivoimien Esikunnan Ilmasuojelutoimiston arkistosta, SARk T 17847/7. Mainittakoon, että Päämajan Ilmasuojelukomentajan arkisto on hyvin puutteellinen eikä sisällä selostuksen alkuperäiskappaletta, ja esim. Kotijoukkojen Esikunta on polttanut saamansa kopion 30.6.1944. Olisiko valvontakomissiolle luovutettu juuri alkuperäiskappale?)*

ADD:n pommikoneet eivät liene milloinkaan onnistuneet aiheuttamaan vihollisen meriliikenteelle niin suuria tappioita yöpommituksen tuloksena kuin Helsingin hyökkäysten yhteydessä. Suomalaisen tutkijoiden mukaan illalla 6. helmikuuta höyrylaiva Patria (695 brt) upposi Eteläsatamassa suoran pommiosuman seurauksena, Hietalahdessa hl Antares (1 381 brt) syttyi palamaan, minkä jälkeen miehistö upotti laivansa. Myös vartiovene VMV-12 (35 t) tuhoutui.

Luutnantti A.I.Sukorkin (890. LeR:n lentäjä) koki erittäin vaarallisen tilanteen ennen onnistunutta pommitusta. Raskas 1 000 kg:n pommi ei irronnut ripustimistaan ja roikkui Pe-8 koneen pommituudessa. Tilanne oli kehittymässä katastrofaaliseksi, ja miehistö yritti kaikin voimin saada kiinnijuuttuneen pommin putoamaan suorittamalla isolle koneelle varsin epätavallisia kaartoja, syöksyjä ja muita liikesarjoja, kunnes pommi yhdessä ripustuslaitteiden kanssa vihdoinkin putosi veteen sataman alueella. Havaittiin voimakas räjähdys, mikä sittemmin osoittautui tuhoutuneeksi hl Patriaksi.

Helmikuun 17. päivän vastaisena yönä ei syntynyt laivatappioita, mutta illalla 26. helmikuuta vaurioitettiin vartiovenettä VMV-8 (35 t) sekä uutta 20 t:n torpedovenettä Hurja-5 (Häijy). Lisäksi eräät kauppalaivat saivat vaurioita, mutta ne eivät uponneet.

PÄÄMAJAJA *u/te*

Ilmasuojelukomentaja

K.D. N° 996/Is.1/67/sal.

Asia: pommitusselostus.

Viite: P:n kirj. N° 133/Op.3/
Is/sal./7.2.44.

SALAINEN

T 7-847/8
19.2.44.
11/SAM/AV.

Mietintömerkintä

IS-tieto Sam. 21/2/44

ED N° 291. sal. VII

M *HT*
Päämajan Op.osastolle.

Ilmohyökkäys Helsinkiin ja sen ympäristöön 6-7.2.44.

Helsingissä ulkovalaistuksen sammuttamismääräys annettiin klo 18.17, ilmavaroitus (ivr.) klo 18.50, ilmahälytys (ihl.) klo 18.52, teollisuushälytys (thl.) klo 19.10, teollisuushälytys ohi (tho) klo 21.27, ilmavaara ohi (ivo.) klo 21.35, ulkovalaistus syytettiin klo 22.19. Uusi ulkovalaistuksen sammuttamismääräys annettiin klo 00.41, ivr. klo 00.55, yleinen ilmavaroitus (yvr.) klo 01.01, ihl. klo 01.08, thl. klo 01.59, tho. klo 04.20 ja ivo. klo 04.55.

Ensimmäisen tilanteen aikana pudotettiin ensimmäiset pommit klo 19.23 ja toisen aikana klo 02.12.

Pommituslait.

a) Minipommit.

Vaikutuksista päätäten on käytetty jokin määrä keakiraskaita minipommeja painoltaan 250 kg, eräissä tapauksissa mahdollisesti 500 kg. Tämänlaatuista pudotuspaikkoja on toistaiseksi todettu 22 kpl. sekä löydetty yksi 250 kg:n suutari. Pudotuspaikkoja, joihin on päätetty pudonneen 100 kg:n painoista pommeja, on niinkään todettu 22 kpl. sekä löydetty 2 kpl. 100 kg:n suutareita. Muita pommitus aiheuttamia jälkiä on todettu 77 tapauksessa ja on todennäköistä, että tällöin on ollut kyseessä 50-100 kg:n pommi. Lisäksi on pommitusvaurioita löydettyävisissä palaneista rakennuksista, minkä ohella on pari pienhköä tuhoaluetta (Katajanokan satama ja Aleksis Kiven- ja Teollisuuskadun välillä), joille pudonneita pommeja ei voi määrittää. Arisuuruisia minipommeja on siis pudotettu kaupunkialueelle ainakin 122 kpl. Enimmäkseen ne ovat olleet erittäin herkkäsytytteisiä. - Helsingin alk:n alueelle on pudotettu ainakin 21 kpl. 250 (-500 ?) kg:n ja 500 kpl. 50-100 kg:n minipommeja.

b) Palopommit.

Kolmessa tapauksessa on 100 kg:n minipommitin jätteidn yhteydessä löydetty 2,5 kg:n termittipalopommitin osia. Lisäksi on 37 tuli-

Liittoutuneiden valvontakomissiolle vuonna 1945 jätetyn selostuksen mukaan Helsingin ilmapuolustus olisi suomalaisen osapuolen mukaan pudottanut yhteensä 22 neuvostokonetta. Näistä 11–12 konetta voidaan vahvistaa tappioluetteloiden perusteella. Toinenkin luku kaipaakaan tarkistusta. Sen mukaan pääkaupungin yllä olisi vaurioitettu 35 neuvostokonetta. Helsingin puolustuksen pääosaa esitti kuitenkin – täysin epäilyksettä – ilmatorjuntatykistö, joka myös vastasi tuhotuista neuvostokoneista.

Suomalaisten johdon mukaan vasta kesään 1944 mennessä onnistuttiin järjestämään ”ilmapuolustuksen toiminta saksalaisen mallin mukaiseksi”²⁵ sen jälkeen kun joukko johtavia asiantuntijoita oli saanut koulutusta Saksassa. Eräs suomalainen it-upseeri vahvisti keskusteluissa Valvontakomission neuvostoedustajan kanssa, että ”vasta silloin tajusimme mitä suurkaupungin ilmapuolustuksen ajanmukainen organisaatio tarkoittaa”. Saksasta tilattiin ja toimitettiin kahdeksan FuG 202 -lentokonetutkaa, mutta niitä ei ehditty asentaa lentokoneisiin. Laitteet jäivät Hämeenlinnan varastoihin, ja samaan aikaan saatiin tietää, että saksalaiset olivat vaihtamassa FuG 202 -laitteita uudenaikaisempiin FuG 212- ja FuG 220 -tutkalaitteisiin. Suomalaiset pitivät FuG 202 -tutkaa liian painavana ja hävittäjien suorituskykyä heikentävinä. Yöhävittäjissä oli myös tarkoitusta ottaa käyttöön FuG 25A -tunnistuslaite tutkien kanssa tapahtuvan yhteistyön tehostamiseksi. Näitä laitteita saatiin 23 kpl, mutta ainoastaan yksi asennettiin Ju 88 -koneeseen. Suomessa ei ollut Bf 110- eikä Ju 88 -yöhävittäjiä.

Uudistetun ilmapuolustuksen tehokkuutta ei kuitenkaan voitu asettaa koetukselle, koska helmikuun 1944 jälkeen viholliskoneita ei ilmaantunut Helsingin taivaalle. Kolmannen hyökkäyksen aikana suurin osa pattereista ampui sulkutulta, ja ainoastaan tutkilla varustetut patterit ampuivat tähdättyä tulta. Tulitettaessa Würzburg-Dora-tutkan avulla ampumatarvikekulutus oli 1 500–1 600 ammusta jokaista ”kuolettavaa” osunaa kohti, mitä voidaan pitää täysin tyydyttävänä.

Saksalaisten tietojen mukaan I/JG 302:n osasto saavutti kuusi ilmavoittoa Helsingin taivaalla (kaksi ilmavoittoa 17. helmikuuta ja neljä 27. helmikuuta). Suomalaiset palkitsivat viisi saksalaista lentäjää Lentomerkillä ”Honoris causa”, mutta Ilmapuolustuksen esikunta (po. Ilmavoimien esikunta?) esitti toisenlaiset luvut: kaikkiaan 22 pudotuksesta vain kaksi oli hävittäjien uhreja.

Palatkaamme takaisin neuvostodokumentteihin. Koko helmikuun 1944 aikana kaikki ADD:n yhtymät suorittivat 5 227 lentoa, menettäen 46 pommikonetta (22 sotatappiota, 17 ei-sotatappiota, 7 ei-sotatappiota sotalentojen aikana). Helsinkiä kohti ADD:n koneet nousivat 2 124 kertaa, menettäen eri syistä 20 lentokonetta.²⁶ Eräissä yhtymissä kaukolennot johtivat huomattaviin tappioihin.

7. LeAK kantoi suurimman taakan yhteisestä menestyksestä, suorittaen 403 lentoa Helsinkiin, 69 lentoa Kotkaan, 67 lentoa Turkuun. Lentoarmeijakunta suoritti yht. 1 056 lentoa helmikuun aikana. Pudotetuista 1 094 pommitonnista 465 t. putosi Suomen pääkaupunkiin.²⁶ Toimiessaan yhdessä muiden yhtymien kanssa 7. LeAK:n pommikoneet kiinnittivät selostuksen mukaan jo ensimmäisen hyökkäyksen aikana suurta huomiota ilmatorjunnan vaientamiseen. Tehtävän erinomaisesta suorituksesta 303 lentäjää 56 konekunnasta sai vastaanottaa hallituksen myöntämiä kunniamerkkejä. Mutta hintakin oli korkea: yhdeksästä menetetyistä Li-2 koneesta lentoarmeijakunta menetti seitsemän Helsingin hyökäysten yhteydessä.

Niinpä 102. LeR:n nuor. luutnantti I. O. Jumashevin Li-2 koneen toinen moottori pysähtyi startissa 7.2.1944 hänen lähtiessä 200. sotalennolle (joista 197 yölentoa). Onneksi siipien alle kiinnitetyt pommit eivät räjähtäneet, ja miehistön kaikki jäsenet selvisivät naarmuilla. Saman rykmentin nuor.luutnantti F. V. Garanin teki 16.2.1944 startissa ohjausvirheen, jonka seurauksena raskaassa pommilastissa Li-2 sakkasi. Pudotessaan kone räjähti ja kaikki lentäjät saivat surmansa. Vanh.luutnantti I. V. Shubin oli palamassa saman yön aikana suorittamaltaan toiselta lennoltaan (kyseessä hänen 106. sotalentonsa) kun Levashovin kenttä peittyi tiheän sumuverhon alle. Ohjaaja sai käskyn siirtymään Borkin kentälle, mutta tämäkin oli sumun peittävä, eikä laskua sallittu. Shubin päätti joka tapauksessa yrittää laskeutua, mutta epäonnistui: ohjaaja itse sai surmansa, ja neljä muuta miehistön jäsentä loukkaantui vakavasti.

Viereiset miehistöt näkivät kuinka 17.2.1944 ilmatorjunta osui maalin yläpuolella 102. LeR:n nuor.luutnantti V. A. Suvorovin ”valkoiseen 2”-een – tämä kone ei palannut kotikentälleen. Haavoittunut Suvorov (joka oli mm. katkaissut jalkansa!) pääsi omiensa luokse vasta 11.3.1944 ja pystyi kertomaan pakkolaskusta Narvan länsipuolelle ja rintamalinjan ylityksestä. 110. LeR:n nuor. luutnantti

Brovyn miehistön kohtalo jäi epäselväksi – 17.2.1944 klo 02.58 radiosähköttäjä Trofimov lähetti sanoman tehtävän suorittamisesta, jonka jälkeen yhteys Li-2 koneeseen katkesi. Kaikki em. lentäjät olivat varsin kokeneita.

Legendat

Analysoitaessa neuvostohyökkäysten poliittisia seurauksia voidaan tehdä johtopäätös että asetettua tavoitetta ei saavutettu. Suomalainen osapuoli katsoi, että sota ei ole vielä läheskään menetetty. Eduskunnan suljetussa istunnossa 29. helmikuuta 1944 paljastettiin tietoja Tukholmassa käydyissä rauhantunnusteluista, ja kansanedustajat tekivät johtopäätöksen. Kolmea neuvostovaatimusta ei voitu hyväksyä:

- Neuvostoliiton ja Suomen raja vuoden 1941 mukaiseksi,
- Hangon luovuttaminen Neuvostoliiton vuokra-alueeksi, sekä
- kaikkien Suomessa olevien saksalaisten joukkojen internoiminen.

Kuitenkin eduskunta päätti että ”on tarpeen jatkaa pyrkimystä edulliseen rauhaan” eikä ”tien Neuvostoliiton kanssa käytäviin rauhaneuvotteluihin pidä katsoa päättyneeksi”. Kuten tunnettua, jatkoneuvottelut osoittautuivat tuloksettomiksi, ja vasta puna-armeijan Karjalan kannaksella tekemän hyökkäyksen alettua solmittiin vihdoinkin välirauha.

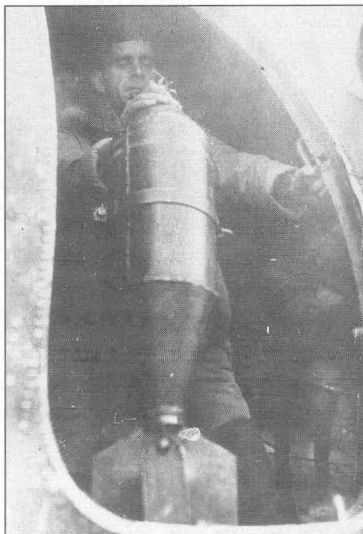
Ei ole vähemmän mielenkiintoista tarkastella suoritettujen pommitusten sotilaallista aspektia. Kun neuvostoliittolaisessa muistelmakirjallisuudessa 1960- ja 1970-luvuilla Helsinkiin tehtyjä hyökkäyksiä arvioitiin liiankin optimistisesti, niin useissa myöhemmissä julkaisuissa voidaan miltei lukea ADD:n toiminnan fiaskosta.²⁸ Lännessä painetuissa julkaisuissa on taas – epäilemättä ideologista syistä – pidetty ADD:n operaatiota absoluuttisena epäonnistumisena, joka paljasti bolsheviikkien tekniikan ”primitiivisyyden”, ohjaajien alhaisen koulutustason sekä lentojen huonon valmistelutason. Tämä lisäksi liioiteltiin Helsingin ilmapuolustuksen tehoa ja levitettiin käsitystä ovelasta suomalaisesta sodanjohdosta, joka pystyi vetämään venäläiset nenästä.²⁹ Missä on totuus?

Esitämme tässä teoreettisen arvion ADD:n hyökkäysten tehokkuudesta. Ensimmäisenä approksimaationa katsomme että kaupunki on muodoltaan 8 x 6 km suorakaiteen muotoinen, rakentamistiheyden vaihdellessa arvosta 0.1 (harva rakentaminen, paljon viheralueita) arvoon 0.3 (tiheä rakentaminen, tyypillinen Länsi-Euroopan kaupungeille). Tässä tapauksessa voidaan arvioida tuhohtavan maalin pinta-alaksi 5–14 km².

Harkinnan jälkeen ei otettu pieniä pommeja seuraavista syistä:

- sotakokemusten mukaan pienet palopommit oli todettu tehottomiksi talviolosuhteissa,
- pienet sirpalepommit eivät olleet tarkoitettuja rakennuksia vastaan, vaan tuhoamaan palokuntien elävä voima palopesäkkeiden paikallistamisen aikana hyökkäyksen kestäessä.

Edelleen toteamme että kontaktisyyttimillä varustettujen 50–100 kg:n palopommien räjähdyskuopat eivät ole kovin isoja (puhumattakaan vielä pienemmistä pommeista). Suurina määrinä valmistettu neuvostoliittolainen FAB-100 (100 kg) palopommi oli ohutseinämäinen, eikä sillä näin ollen ollut juuri mitään havaittavaa

FOTAB-valopommit pudotettiin käsin Li-2 koneesta!

Illumination bombs were dropped by hand from an Li-2 plane.

Helsingin pudotettujen pommien tyypit ja lukumäärät:

Pommi- tyyppi	Pudotettu	2. hyökkäys	3. hyökkäys	Yhteensä	Pommi- paino, yht. t	Yhden pommin tuhoamisalue, m ²	Tuhoamisalue, yhteensä, m ²
FAB-5000	2	-	-	2	10.0	1.875	3.750
FAB-2000	6	-	20	26	52.0	1.200	31.200
FAB-1000	4	-	3	7	7.0	675	4.725
FAB-500	328	286	621	1.235	617.5	240	296.400
FAB-250	1.111	902	1.431	3.444	817.0	135	464.940
FAB-100	2.017	1.010	1.493	4.520	452.0	60	271.200
FAB-50	52	96	16	164	82.0	18	2.952
ZAB-100TsK	1.618	1.258	1.376	4.252	425.0	49	208.348
ZAB-50	1.853	765	222	2.840	142.0	15	42.600
Yhteensä					2604.7		1.326.115

FAB = räjähdyspommi, ZAB = palopommi

läpäisytehoa. Se räjähti useimmiten osuessaan ulkokattoon, parhaassa tapauksessa rakennuksen välikatossa. Sen vaikutusta kerrostaloon ei juuri havaittu maasta. ZAB-100TsK tyyppiset palopommit pystyivät sängen tehokkaasti sytyttämään asuintalojen sekä puutalojen ullakkotilat, vaikka ne voitiin helposti sammuttaa palojen alkuvaiheessa.

Näin ollen – mikäli kaikki suhteellisen isokaliiperiset pommit (yli 50 kg) olisivat pudonneet ”tiheänä pommimattona” rakennettuihin alueisiin, ne olisivat voineet vaurioittaa 9–27 % kaikista Helsingin rakennuksista. Ottaen huomioon mahdolliset osumat vapaisiin, ei-rakennettuihin alueisiin (kadut, aukiot, puistot, rakentamattomat alueet) pitää vähentää ensimmäistä raja-arvoa kolmasosaan, ja ylärajaa puoleen. Mikäli siis kaikki pommit putoaisivat Helsingin rakennettuun pinta-alaan ja niiden vaikutusalueet eivät olisi päällekkäisiä, niin suuntaa-antavasti olisi voitu vaurioittaa 3–14 % rakennuksista.

10. Kaartin LeR kuvasi 27.2.1944 klo 04.40 Helsingin eteläiset kaupunginosat.

Southern Helsinki photographed by 10 Guards Air Regiment on 27.2.44.

Kaupunki on kohtalaisen iso maali, mistä syystä silloisilla tähtäyslaitteilla, sekä olettaen että ”kohdetta” tarkastellaan visuaalisesti, harhaosumat ovat käytännöllisesti katsottuna poissuljetut. Osoitamme kaksi esimerkkiä: OPB-2M tähtäimellä varustetun 4.000 m:n korkeudessa ja 300 km/n nopeudella lentävän DB-3F-pommikoneen pommitustarkkuus voidaan esittää todennäköisyytenä osua 400 m x 400 m neliöön, eli 0.2. Olettaen, että pommiosumat jakautuvat tasaisesti, todennäköisyys osua 2 000 m x 2 000 m neliöön on 1.0. Mikäli kaikki miehistöt pudottavat pomminsa tähdätyksi, melkein kaikkien pommien pitäisi osua kaupungin alueelle (paitsi niiden lentokoneiden, joiden tähtäyspisteet sijaitsivat kaupungin laidoilla, esim. satamassa).

Huomattavasti vaikeampaa on arvioida erillisten pommien peittämän tuhoamisalueen laajuutta, koska Helsingin karttakuvasta päätellen osumisjakautuma vaihtelee huomattavasti kaupunginosasta riippuen. Joka tapauksessa voidaan olettaa, että vaurioittamisen ”peittämiskerroin” tuskin voi ylittää 1.5. Tällöin kaupungissa tuhottujen ja vaurioituneiden talojen osuuden voisi odottaa olevan 2–10 %.

Kun suomalaisen osapuolen tietojen perusteella suoritetaan tuhottujen talojen ”inventaario”³⁰, voidaan todeta, että ensimmäisen hyökkäyksen tuloksena tuhottiin ja vaurioitettiin 165 taloa, toisen – 75 taloa ja kolmannen – 194 taloa. Yhteensä tuhottuja ja vaurioituja taloa oli 434 kpl.

Kuten edellä todettiin, Helsingin asukasluku oli tuolloin noin 300 000 henkilöä. Ilman täsmällisiä tietoja voidaan olettaa että kaupungissa oli 5 000 ... 25 000 rakennusta. Tuhottujen talojen suhteellisen osuus on siis 1.7–8.6 %. Haluamme kiinnittää huomiota siihen miten läheiset kahdella eri tavalla – toisaalta ”pommimäärän perusteella” ja toisaalta ”kaupungin rakennuskannan perusteella” – lasketut tuhoamistodennäköisyyden vaihteluvälit ovat.

Esitämme myös hyökkäyksen muitakin erikoispiirteitä. Kuten yllä todettiin ainoastaan yli 250 kg:n räjähdyspommeilla on tuhoava vaikutus suuriin monikerroksisiin kivitaloihin. Kun tällaisia pommeja pudotettiin 4 700 kpl, niin rakentamistiheydellä 0.1 niillä voitiin tuhota 470 rakennusta, ja vaikutusalueiden mahdollinen päällekkäisyys sekä vaihteleva osumisjakautuma eri kaupunginosissa huomioon ottaen tulokseksi saadaan arviolta 300–330 rakennusta. Koska huomattava osa tällaisia pommeja oli suunniteltu

käytettäväksi rautatiekohteisiin, satamaan sekä suuriin teollisuuslaitoksiin, tätä lukua pitää todennäköisesti vielä pienentää.

Toinen erikoisuus on että, em. lähteessä esitetyt tiedot poikkeavat huomattavasti Suomen päämajan ilmakomentajan esittämistä tiedoista, missä vain ensimmäisessä pommituksessa vaurioituneiden ja tuhottujen talojen lukumäärän arvioitiin olevan 300–350.

Näin ollen pitää tehdä johtopäätös, ettei Helsingin kolminkertaisen iskun yhteydessä tapahtunut mitään odottamatonta – todelliset vahingot osoittautuvat olevan ”teoreettisen” vaihteluvälin sisällä. Useita Suomen pääkaupungin sotilaskohteita vaurioitettiin vakavasti. Erityisesti on todettava, että yöaikaan upotettiin kaksi laivaa ja kolme sotalaivaston vartiovenettä. Tekijät yhtyivät hyökkäykseen osallistuneen kenraali V. V. Reshetnikovin muistelmissaan esittämisiin johtopäätöksiin:³¹

”Emme koskeneet kaupunkiin. Maaleinamme olivat täysin konkreettiset sotilas- ja hallinnollis-poliittiset kohteet: satama, telakka, rautatiesolmut sekä esikaupungeissa olevat teollisuuslaitokset. ”On pidättäydyttävä massiivisesta hyökkäyksestä itse kaupunkiin” oli Golovanovin ohjeena. Kohteisiin sovitetuilla pommien lukumäärällä ja tyypillä saavutettiin pelottamisvaikutus. Mitä tulee ’vaeltaviin’ pommeihin, jotka suurissa määrin osuivat kaupunkikortteleihin, niin kovin suurta tuhoamisvaikutusta isoihin ja tukeviin rakennuksiin näillä vakiopommeilla ei voinut olla.”

Verrattaessa ADD:n hyökkäysten tehokkuutta liittoutuneiden samankaltaisiin massiivisiin iskuihin voidaan tehdä johtopäätös: tulokset olivat kohtalaisen samanlaiset samanlaisilla lähtöehdoilla. Joskus on otettu pelottavaksi esimerkiksi englantilais-amerikkalaisten suorittama poikkeuksellisen tehokas Dresdenin pommitus. Helmikuun 13. päivän vastaisena yönä 1945 kaupunkia pommitti 773 englantilaista nelimoottorista pommikonetta, ja seuraavana päivänä 450 amerikkalaista Liberator- ja Flying Fortress -konetta. Tappiot olivat 1 miljoonan asukasmäärästä 35 000 ihmistä ja pommituksen tuloksena täysin tuhottu alue oli 13 km².

On todettava, että englantilais-amerikkalaisten lentokoneiden pommikuorma oli huomattavasti suurempi kuin ADD:n pääkalustona olevilla kaksimoottorisilla neuvostokoneilla. Dresdeniin pudotetun pommikuorman voidaan arvioida olleen 5 000–5 500 tonnia, eli

viisi kertaa suurempi kuin Helsinkiin pudotettiin kolmannen, kaikkien voimakkaimman hyökkäyksen aikana. Liittoutuneiden yleisimmät pommit olivat 500 ja 1 000 naulan painoisia, vastaten likimain 250 ja 500 kg:n neuvostopommeja. Yllä esitetyn laskelman mukaan yksinomaan palovaikutuksen perusteella arvioitu tuhoamisalue on noin 6–7 km². Dresdenissä kaksi kertaa suurempi tuhotu alue voidaan selittää vain seuraavasti: pommitiheyden (pudotettu pommikuorma pinta-alaa kohti) kasvaessa tuloksena syntyy laadultaan uusia tuhoamismekanismeja – ns. ”tulimyrskyjä”. Korkealla rakentamistiheydellä tulipalot muodostavat tulirintamia joiden etenemisnopeus ylittää sen nopeuden, millä ihminen, erityisesti heikko tai iäkäs, pystyy juoksemaan vaaraa karkuun. Dresdenissä ja Saksan muissa kaupungeissa siviilihenkilöitä kuoli runsaasti nimenomaan tulipaloissa. Tulipaloilla oli vielä kauheammat seuraukset Japanin tiheästi, miltei yksinomaan puusta rakennetuissa kaupungeissa, mm. Tokiossa.

On selvää, että objektiivisista syistä ADD:n pommitusten tiheys ei saavuttanut niin kriittistä tasoa, että ”tulimyrsky” olisi voinut syntyä Helsingissä. Tähän vaikuttivat mm. rakennuskanta ja rakennusten laatu. Helsingissä surmansa saaneiden henkilöiden suhteellisen pieni määrä on myös selitettävissä. Ensinnäkin kaikkia asukkaita varoitettiin ajoissa hyökkäyksestä, ja ensimmäisen hyökkäyksen jälkeen evakuoitiin paljon ihmisiä. Toiseksi kaupunkilaisille oli rakennettu käyttökelpoisia pommisuoja. Kaupungissa ei myöskään syntynyt koskaan sellaista laajaa yhtenäistä tulialuetta, joka olisi voinut tappaa väestösuojuksessa olevat ihmiset korkeasta lämpötilasta ja ilman kaasuuntumisesta johtuen.

Helsingin muka ”poikkeuksellisen tehokasta”, ADD:n ”voittanutta” ilmapuolustusjärjestelmää koskevien legendojen perusteettomuus on helppo havaita, mikäli verrataan neuvostolentoyksiköiden tappiolukuja englantilais-amerikkalaisten ilmavoimien tappioihin. ADD menetti yli 2 000 sotalennolla sota-toimissa alle 1 % tehtävää suorittamaan lähteneistä lentokoneistaan. Tällä tappio-tasolla pommituslentäjät käytännöllisesti katsoen ”eivät huomaa” vastatoimenpiteitä. Amerikkalaisten 8th Air Force, joka suoritti samanlaisia tehtäviä kuin ADD, menetti vuosina 1943–1944 joka kuukausi 3–5 % (joissakin operaatioissa jopa 20 %) konekannastaan. Tällöinkin suurin osa suoritetuista tehtävistä sai arvosanan ”hyvä”.

ADD:n hyökätessä Tallinnaan 10. maaliskuuta 1944 vastaisena yönä ilmapuolustuksen vastatoiminta oli palaavien lentäjien mukaan huomattavasti voimakkaampaa kuin hyökätessä Helsinkiin, vaikka tuhot Viron pääkaupungissa olivat miltei kertaluokkaa suuremmat. Ohjaajat, tähytäjät ja kk-ampujat totesivat, että eri korkeuksissa partioivat tutkilla varustetut Junkers-yöhävittäjät muodostivat suuren vaaran pommikoneille. ADD:n esikunnan tiedusteluosasto tuli myöhemmin johtopäätökseen, että 4./NJG 100-lai- vueen Ju 88C koneiden toiminta oli tehokkaampi kuin helsinkiläis- ten Bf 109-osastot I/JG 302:sta sekä 2./LeLv 34:stä. Tämän lausun- non kanssa on vaikea olla eri mieltä.

Samaan aikaan pitää tunnustaa, että osa ADD:n koneista saattoi helmikuussa 1944 todellakin suorittaa suurpiirteisiä ”pyyhkäisyjä” niin houkuttelevaan maaliin kuin Helsinki oli silloin. Tapa pudot- taa pommit ”tulipalojen liekkeihin” oli siihen aikaan saanut valitet- tavan laajan suosion puutteellisesti kokeneiden miehistöjen kes- kuudessa. Tätä vihollinen toistuvasti käytti hyväkseen esim. neu- vostopommittajien hyökätessä Bukarestiin sekä myös suhteellisen lähellä oleviin maaleihin kuten Baranovitshiin, Orshaan jne.

Lopuksi haluamme vielä kiinnittää huomiota kahteen epätark- kuuteen jotka esiintyvät helmikuun 1944 tapausten kuvakissa. Usein esitetään, että Helsingin pommitusten aikana osa lentokonei- ta pommitti Ruotsin aluetta. ADD:n esikunnan dokumenttien mu- kaan eräät Kotkaan suunnattuun yökkäykseen osallistuneet lento- koneet olivat vahingossa pudottaneet pomminsa Ruotsin alueelle. Samanaikaisesti Suomen pääkaupunkiin tapahtuvien yökkäysten yhteydessä havaittiin useita harhalentoja Leningradin ilmatilassa, erityisesti 27. helmikuuta vastaisena yönä. Eräs kone oli pakkolas- kun yhteydessä katkaissut sähköjohdot, minkä seurauksena koko- nainen kaupunginosa jäi ilman valoa. Kun 12. KaartinLeD:ssa len- täjät eksyivät muita enemmän, kaikki ohjaajat joutuivat allekirjoi- tuksellaan vahvistamaan lukeneensa käskyn, joka kategorisesti kielsi lennot Leningradin ilmatilassa.

Kuten edellä on todettu, hävittäjien menestykset Helsingin tai- vaalla osoittautuivat vaatimattomiksi. Yksi uhreista oli saksalais- ten hävittäjien 27. helmikuuta pudottama 12. KaartinLeR:n Li-2, ohjaajana vanh. luutnantti B. S. Tshernyshev. 7. LeAK:n doku- menttien mukaan³² tähytäjä nuor. luutnantti. Duntsov ohjasi ko- netta täsmällisesti maaliin, ja radiosähköttäjä Zhdanov ilmoitti

*Palanut Li-2 kone (c/n 11205).
Rykmentin kuvauskontrolleri*

A damaged Li-2 plane on 6. February 1944.

klo 00.05 tehtävän suorittamisesta. Pian tämän jälkeen lentokone joutui yöhävittäjän hyökkäyksen kohteeksi. Toverit näkivät miten palava kone putosi Suomenlahteen. On ironista että N. G. Bogdanovin dokumenttiromaanissa kerrotaan että ”sinä yönä yöhävittäjät eivät toimineet. On todennäköistä että Tshernyshev joutui ilmatorjuntatykistön pudottamaksi”.³³

Lähdeviitteet:

1. T. Polvinen: Suomi kansainvälisessä politiikassa. Osa 1, Juva 1979, s. 202.
2. B. Wegner: Za fasadom bratsva po oruzhiju (Aseveljeyden julkisivun takana), kokoelmassa ”Stalingrad. Sobytiye. Vozdejstvije.Simbol”, Moskva 1994, s. 315.
3. T. M. Kivimäki: Suomalaisen poliitikon muistelmat, Porvoo–Helsinki 1965, ss. 294, 295.
4. N. I. Baryshnikov et al: Finljandija v vtoroj mirovoj vojne (Suomi toisessa maailmansodassa). Leningrad 1989, s. 229.
5. C. G. Mannerheim: Muistelmat, osa II, Helsinki 1953, s. 428.
6. TsAMO (Central Archive of the Russian Ministry of Defence), f. 39, op. 11519, d. 649, ll. 240–246.

7. N. S. Skripko: Po tseljam blizhni i dal'nim (Kaukaisia ja läheisiä maa-leja vastaan – ADD:n komentajan sijaisen muistelmat), Moskva 1981, s. 174.
8. TsAMO, f. 20058, op. 11280, d. 9, ll. 47, 48.
9. E. Löfgren: Organisation und Bewahrung des finnishes Luftschutzes, aikakauslehdessä "Gasschutz und Luftschutz" no 10/1940, ss. 197–204 (käännetty venäjäksi heti ilmestymisen jälkeen/käänn.huom.)
10. TsAMO, f. 35, op. 11280, d. 138, l. 47.
11. P. Jokipaltio: Eine allgemeine Übersicht der Grossangriffe und Luftabwehr für Helsinki, aikakauslehdessä "Flugabwehr und Technik", no 2/1951, s. 36.
12. TsAMO, f. 35, op. 11280, d. 138, ll. 8, 139.
13. P. P. Botshkarev, P.P.Parygin: Gody v ognennom nebe (Palavalla taivaalla vietetyt vuodet – ADD:n toiminta 1941–1945), Moskva 1991, s. 192.
14. TsAMO, f. 20545, op. 1, d. 44, l. 21.
15. TsAMO, f. 20510, op. 1, d. 33, l. 26.
16. TsAMO, f. 3-ogo gv.BAP, op. 364098, d. 1, l. 77.
17. TsAMO, f. 20058, op. 1, d. 9, l. 27.
18. TsAMO, f. 35, op. 11280, d. 138, ll. 48–50.
19. P.Jokipaltio: Eine allgemeine ... s. 36.
20. TsAMO, f. 20510, op. 1, d. 27, l. 15.
21. TsAMO, f. 3-ogo BAK, op. 1, d. 1, l. 12.
22. TsAMO, f. 20510, op. 1, d. 37, l. 237.
23. TsAMO, f. 20510, op. 1, d. 37, l. 238.
24. TsAMO, f. 35, op. 11280, d. 722, l. 68.
25. TsAMO, f. 35, op. 11280, d. 138, ll. 138, 139.
26. TsAMO, f. 20510, op. 1, d. 27, ll. 56–64.
27. TsAMO, f. 20510, op. 1, d. 27, ll. 16, 17.
28. The Role of Air Defense in Mass Bombings of Helsinki in 1944, Turenki 1998, ss. 13, 14.
29. The Role of Air Defense ... s. 10; P.Jokipaltio: Eine allgemeine ... s. 38; C.-F. Geust: V nebe nad Helsinki i Karel'skim pereshejkom (Helsingin ja Karjalan kannaksen taivaalla), aikakauslehdessä "Aviatsija i vremja", no:t 4–6/1997 (Vuonna 1993 julkaistun Sotahistoriallisen aikakauskirjan no. 13 sivuilla 124–163 olevan artikkelin venäjänkielinen käännös, jonka ilmestyminen aiheuttikin tämän "perustellun vastineen" laatimisen!)
30. P. Jokipaltio: Eine allgemeine ... s. 38.
31. V. V. Reshetnikov: Tshto bylo – to bylo (Mitä oli – sitä oli; ADD:n 19.KaartinLeR:n eskadrillin päällikön, 1980-luvulla Neuvostoliiton ilmavoimien komentajan sijaisen muistelmat), Moskva 1996, s. 181.
32. TsAMO, f. 20510, op. 1, d. 27, l. 23.
33. N. G. Bogdanov: V nebe – gvardejskij Gattshinskij (Taivaalla – Kaartin hatshilainen /rykmentti/ – ADD:n 12. KaartinLeR:n komentajan muistelmat), Leningrad 1980, ss. 245, 246.

Summary

SOVIET BOMBING RAIDS ON HELSINKI IN FEBRUARY 1944

The article is the first ever detailed Russian analysis published of the three major ADD bombing attacks against Helsinki in February 1944, and is written by two well-known Russian specialists on the air war in WW II. The article was written as response to the Finnish view of the bombings which was published in the Yearbook of Military History no. 13 (1993) and which has subsequently been translated and published in Russian.

The decision to bomb Helsinki was taken by Stalin during the Teheran conference in early December 1943 (where ADD C. O. Marshal Golovanov was also present), with the explicit objective of forcing Finland to quit the *Waffenbrüderschaft* with Germany and accept a separate peace agreement with Soviet Union. The preparations and execution of the bombing attacks are described based primarily on documents from the Russian Military Archives (TsAMO), including statistical data of all three attacks.

In January 1944 ADD consisted of 8 Long-distance Aviation Corps (with two Aviation Divisions each) and two separate Aviation Divisions, totalling 1 003 aircraft (primarily twin-engine Ilyushin Il-4, Lisunov Li 2, North American B-25 Mitchell and also a small number of four-engine Petlyskov Pe-8). The first attack on 6/7 February was performed by 785 aircraft (of which 728 actually bombed Helsinki), the second on 16/17 February by 406 (383 bombed) and the third of 26/27 February by 929 (896 bombed), or a total of 2 124 aircraft attacked Helsinki with over 2 600 tons bombs dropped on the Finnish capital. Losses amounted to a total of 20 aircraft, of which only 11–12 were due to Finnish air defence.

Contrary to Finnish opinion, the authors consider the air defence of Helsinki rather weak (the night fighter defence of Tallinn is considered much stronger). In the concluding part of the paper the authors explicitly argue that the ADD bombing attacks cannot be considered unsuccessful, as the damage caused to Helsinki and the small number of aircraft lost were quite up to (or better than) expectations, and also quite comparable to results by the RAF or American 8th Air Force.

TOISEN MAAILMANSODAN AIKAISISTA KENRAALIYLENNYKSISTÄ PUOLUSTUSVOIMISSA

Itsenäisen Suomen historian runsaan kahdeksan vuosikymmenen kuluessa on kenraalikuntaan ehtinyt kuulua yli kolmesataa upseeria. Vaikkakin osa näistä miehistä on armeijan syntyvaiheissa merkitty upseeriluetteloon suoraan kenraalin arvolla, armeijassamme on kuluneina vuosikymmeninä ehditty suorittaa sängen suuri määrä kenraaliylennyksiä. Suurin osa näistä on suoritettu rauhantilan vallitessa, ja niin sanoakseni rauhanajan ansioista. Voidaan olettaa, että rauhanajan kenraaliylennykset ovat hyvinkin verrattavissa muihin julkishallinnon korkeisiin virkanimityksiin. Ne kohdistuvat henkilöihin, joiden ”taito, kyky ja kansalaiskunto” hallitusmuotoa lainatakseni, ovat nimittävän ja esittelevän viranomaisen käsityksen mukaan uuteen asemaan soveliaat. Vaikka puolustusvoimat kieltämättä monissa suhteissa poikkeaa – ja on aikaisempina vuosikymmeninä vieläkin enemmän poikennut – siviilihallinnon normeista ja menettelytavoista, en oleta alan korkeimpien virkanimitysten ja niihin liittyvien upseeriarvossa ylentämisten juurikaan poikkeavan muussa hallinnossa käytetyistä menettelytavoista. Korkeintaan erona voisi pitää sitä, että kenraalikunnan ylennyksissä ei poliittiseen puolueeseen kuuluminen ole voinut olla ylennysperusteena, joskaan asianomaisten poliittiset mielipiteet eivät tietysti ole olleet nimittäjälle yhdentekeviä.

Laatiessani tutkimusta itsenäisen Suomen kenraalikunnasta käsittelemällä luonnollisesti myös kenraaliylennyksiä. Selvittäessäni silloisten ja tulevien kenraalien toimintaa sotien aikana puutuin josain määrin myös heidän tällä kaudella saamiinsa upseeriylennyk-

---

* Veli-Matti Syrjö (s. 1937) filosofian maisteri, arkistoneuvos. Kirjoittanut mm. teokset: Orimattilan historia II (1976), Jääsken kihlakunnan historia 1700–1865 (1976), Lappeen kihlakunnan historia 1620–1865 (1985), Itsenäisen Suomen kenraalikunta 1918–1996, historia (1998), osia teoksiin Suomen puolustuslaitos 1918–1939 (1988) ja Jatkosodan historia 6 (1994) sekä lukuisia tieteellisiä artikkeleita muun muassa militärihistoriallisista aiheista.

siin. Olin silloin havaitsevinani sota-aikaisissa ylennyksissä periaatteita, jotka poikkesivat rauhanajasta. Onhan sota juuri se erikoistilanne, jota varten upseerit ovat saaneet koulutuksensa ja johon he koko uransa ajan ovat valmistautuneet. Jos sotilas rauhan olosuhteissa yleneekin siviilin tavoin, saattaa hän sodassa joutua tehtäviin, jotka vaativat nimenomaan kriisinhallinnan johtajan ominaisuuksia. Missä määrin tämä – sodassa menestyminen – on vaikuttanut kenraaliylennyksiin toisen maailmansodan vuosina, on seuraavan esitykseni aihe.

Itsenäisen Suomen historiaan mahtuu kolme tai neljä sotaa las-
kutavasta riippuen; vapaussota 1918, talvisota 1939–1940, jatko-
sota 1941–1944 ja Lapin sota 1944–1945. Kaikkien näiden sotien
aikana ja niissä osoitetun kunnostautumisen perusteella on kenraa-
likuntaan ylennetty upseereita. Olen kuitenkin jättänyt tästä esi-
tyksestäni pois vapaussodan, koska se oli luonteeltaan tavanomai-
sesta sodasta poikkeava. Vapaussodan valkoinen armeija poljettiin
maasta, kuten on tapana sanoa, eikä sen palveluksessa ollut alun-
perin yhtään sellaista upseeria, joka olisi ollut tämän armeijan
johtamiseen koulutettu. Ne upseerit, jotka vapaussodassa tai sen

Kenraaliylennykset Suomen puolustusvoimissa toisen maailmansodan aikana¹

Ylennysaika	kenraali	kenraali- luutnantti	kenraali- majuri	yhteensä
Joulukuu 1939– Kesäkuu 1941	1	4	6 (7)	11(12)
Heinäkuu 1941– Heinäkuu 1942	3	9	21	33
Elokuu 1942– Elokuu 1944	–	–	10 (8)	10
Syyskuu 1944– Huhtikuu 1945	–	1	–	1
Yhteensä	4	14	37 (38)	55 (56)

seurauksena otettiin itsenäisen Suomen kenraalikuluntaan, olivat Venäjän armeijan upseereita – lukuunottamatta kahta Ruotsin armeijan upseeria – eikä heidän ylenemisperusteitaan voida tästä syystä rinnastaa myöhempien sotien ylennyksiin. Niinpä tässä esityksessä puhutaankin vain toisen maailmansodan aikaisista kenraaliylennyksistä.

Yleiskuvan saamiseksi on kenraaliylennyksistä laadittu oheinen numeraalinen taulukko. Siinä on ylennykset ryhmitelty siten, että niistä mielestäni pääsee käsitykseen, miten ne sodan kokonaisuvaan nähden jakautuivat.

Ennenkuin ryhdymme tarkemmin analysoimaan taulukon sano-
maa ja pohtimaan, mitä siitä voimme oppia, kannattaa kiinnittää huomiota erääseen kiintoisaan seikkaan. Kun koko sotakautena suoritettiin kaikkiaan 55 tai 56 kenraaliylennystä (tuo sulkeissa mainittu seitsemäs kenraalimajuriylennys talvisodan seurauksena on lääkintäkenraalimajuri Eino Suolahden ylennys, mitä ei voitane pitää täysin varsinaisiin kenraaliylennyksiin verrattavana), ajoittuu niistä noin kaksi kolmannesta eli 68 prosenttia yhden vuoden ajalle, heinäkuusta 1941 heinäkuuhun 1942.

Viimeinen ennen talvisotaa julkaistu upseeriluettelo, vuoden 1939 alussa ilmestynyt, tuntee vakinaisessa palveluksessa yhden sotamarsalkan, yhden kenraalin (Martin Wetzlerin, joka todellisuudessa ei ollut vakinaisessa palveluksessa), kahdeksan kenraaliluutnanttia, joista tosiasiassa vain kuusi oli vakinaisessa palveluksessa, sekä kolmetoista kenraalimajuria, joista kaksitoista oli vakinaisessa palveluksessa.² Vakinaisessa palveluksessa oleva kenraalikulunta käsitti siis talvisodan kynnyksellä yhdeksäntoista upseeria. Tämä kenraalikulunta oli luonnollisesti mitoitettu rauhanaikaisen armeijan tarpeisiin, joten on selvää, että armeijan joutuessa syksyllä 1939 nostamaan valmiuttaan ja suorittamaan liikekannallepallon, monet kenraalinvakansseiksi tarkoitetut virkatehtävät oli täytettävä alempia upseeriarvoja omaavilla miehillä. Yhdeksästätoista kenraalista neljä oli Venäjän armeijassa palvelleita, nimittäin sotamarsalkka Mannerheim, kenraaliluutnantti Nenonen, kenraalimajuri Palmroth ja kenraalimajuri Svanström. Muut viisitoista olivatkin sitten kaikki Saksan jääkäreitä, virkaikäjärjestyksessä luetellen kenraaliluutnantit Arne Sihvo, Hugo Österman, Lauri Malmberg, Lennart Oesch ja Harald Öhquist sekä kenraalimajurit Väinö Valve, Erik Heinrichs, Unio Sarlin, Juho Heiskanen, Edvard Ha-

nell, Woldemar Hägglund, Jarl Lundqvist, Wiljo Tuompo, Taavetti Laatikainen ja Leonard Grandell.

Talvisodan ja välirauhan aika

Talvisodan aikana varsinaisiin sotatoimiin joko rintamalla tai Päämajassa osallistuivat näistä kenraaleista useimmat. Kenraaliluutnantti Nenonen oli sodan aikana USA:ssa hankkimassa armeijalle aseistusta, kenraaliluutnantti Sihvo oli maan väestösuojelupäällikkönä syrjässä sotatoimista kuten myös kenraaliluutnantti Malmberg, joskin hänen ”postinsa” Kotijoukkojen komentajana oli tärkeä ja sodankäynnin kannalta merkittävä. Kenraalimajuri Juho Heiskanen joutui jo aivan sodan alussa siirretyksi syrjään sotatoimista ja kenraaliluutnantti Österman sai eron Kannaksen armeijan komentajan tehtävästä kesken sotaa. Reservistä tuli palvelukseen jääkärikenraalimajuri Martti Wallenius Lapin Ryhmän komentajaksi, ja Ruotsista kenraaliluutnantti Ernst Linder Svenska Frivilligkårenin, sittemmin Lapin Ryhmän komentajaksi.

Talvisota kesti runsaat sata päivää. Tänä aikana suoritettiin ainoastaan kolme kenraaliylennystä. Reservistä palvelukseen tullut jääkärieversti Paavo Talvela ylennettiin kenraalimajuriksi 18.12.1939, kenraalimajuri Erik Heinrichs ylennettiin kenraaliluutnantiksi 19.2.1940 ja eversti Aksel Airo ylennettiin kenraalimajuriksi 26.2.1940. Talvisodassa hankkimiensa ansioiden perusteella ylennettiin ratsuväenkenraaliksi kenraaliluutnantti Ernst Linder välittömästi sodan päättyttyä 25.3.1940 sekä hieman myöhemmin kenraalimajuriksi jääkärieversti Hjalmar Siilasvuo 8.4.1940 ja kenraaliluutnantiksi kenraalimajuri Edvard Hanell 11.4.1940. Vuoden 1940 puolelle ajoittuvat vielä lääkintäeversti Eino Suolahden ylennys lääkintäkenraalimajuriksi 25.5.1940 ja jääkärieversti Oiva Oleniuksen ylennys kenraalimajuriksi 28.8.1940. Ennen uuden sodan syttymistä ehtivät ylennyksen saada kenraalimajurit Rudolf Walden ja Väinö Valve kenraaliluutnantiksi 9.4.1941, eversti Harry Alfthan kenraalimajuriksi 6.6.1941 sekä jääkärieversti Woldemar Oinonen kenraalimajuriksi 9.6.1941.³

Everstien Paavo Talvelan ja Hjalmar Siilasvuon ylennyksien voi hyvällä omallatunnolla sanoa johtuneen Tolvajärven ja Suomussalmen voitoista. Kenraalimajuri Erik Heinrichsin ylennys kenraali-

luutnantiksi liittyy selvästi hänen määräämiseensä samalla päivämäärällä Kannaksen armeijan komentajaksi, missä hänellä oli alaisenaan muun muassa kenraaliluutnantti Öhquist. Eversti Aksel Airon ylennys, kaiken lisäksi ensimmäisenä itsenäisyyden aikana upseeriksi valmistuneena kenraalina, on vaikeammin selitettävissä. Rauhanaikaisena puolustusneuvoston sihteerinä ja sodanaikaisena päämajoitustemestarina Airo oli ylipäällikön läheinen avustaja. Ylipäällikön on täytynyt suuresti arvostaa apulaistaan, koska hän ylensi tämän, upseeriluettelossa 27:tenä everstinä olleen ohi virkaikässä vanhempien kollegoidensa. On selvää, että Mannerheim tiesi ylennyksensä aiheuttavan arvostelua, mutta ylipäällikkönä hän epäilemättä katsoi oikeudekseen ylentää upseereita oman harkintansa mukaan rauhanaikaisista menettelytavoista poiketenkin.

Kenraaliluutnantti Ernst Linderin ylennys ratsuväenkenraaliksi on selvästikin tarkoitettu arvostavaksi eleeksi ylipäällikön sukulaista ja asetoveria vapaussodan päiviltä kohtaan. Samalla siinä on nähtävissä Mannerheimin kohtelias ele ruotsalaista vapaaehtoisliikettä kohtaan. Sinä lyhyenä aikana, minkä Svenska Frivilligkåren oli rintamavastuussa Lapissa ja Linder toimi Lapin Ryhmän komentajana, ei tuolla rintamalla tapahtunut mitään merkittävää. Mannerheim halusi aivan ilmeisesti palkita vanhan ystävänsä, jo yli 70-vuotiaan kenraalin, joka uhrautuvasti oli saapunut omalta osaltaan auttamaan Suomen taistelussa. Linderin ylennys oli sikälikin helppo, ettei hän ollut kilpailemassa vakansseista ja tehtävistä suomalaisten upseereiden kanssa, joten ylennykseen saatettiin suhtautua tyynin mielin.

Kenraalimajuri Edvard Hanellin ylennys kenraaliluutnantiksi melko välittömästi talvisodan päätyttyä on tietyllä tavoin ongelmallinen. Hän toimi talvisodan aikana pääasiassa linnoitustöiden johtajana ja hänen toimintansa sodan alkuvaiheessa osasto Hanellin komentajana Ahvenanmaalla ja Hangossa oli olosuhteista johtuen vaatimatonta samoin kuin sodan viimeisiin päiviin ajoittunut Haminan Ryhmän päällikkyyks. Oletettavasti hänen ylennyksensä johtui ennen kaikkea siitä, että hänet samalla ylennyspäivänään määrättiin Päämajan yleisesikunnan päälliköksi. Eversti Oiva Olenius ylennettiin kenraalimajuriksi elokuun lopulla 1940 epäilemättä myös talvisodan aikaisista ansioistaan, mutta tärkein syy lienee ollut hänen pitkä ja menestyksellinen palveluksensa puolustusministeriön korkeimpana virkamiehenä jo rauhan vuosina.

Kenraalimajuri Rudolf Walden ylennettiin kenraaliluutnantiksi huhtikuussa 1941, jolloin hän oli jo ehtinyt toimia parisen kuukautta puolustusministerinä. Hänen palkitsemisensa liittyy luonnollisesti myös hänen toimintaansa hallituksen ja päämajan yhteysupseerina talvisodan aikana. Vastaavanlaisessa tehtävässä vapaussodan aikana toiminut eversti Harald Åkerman ylennettiin vuoden 1918 lopulla Mannerheimin toimesta kenraalimajuriksi. Samana päivänä tapahtunut kenraalimajuri Väinö Valveen ylennys kenraaliluutnantiksi lienee suurella määrällä ollut ansiokkaan rauhan-aikaisen palveluksen aiheuttama, talvisodassahan eivät merivoimat luonnollisista syistä pystyneet kovinkaan aktiiviseen sodankäyntiin. Kenraali Valve oli myös tunnetusti Mannerheimin mies, enemmän kuin useimmat jääkärikenraalit, mitä osoittaa myös hänen toimimisensa ylipäällikön edustajana neuvotteluissa saksalais-ten kanssa keväällä 1941.

Ratsumiehet Harry Alfthan ja Woldemar Oinonen ylennettiin jatkosodan jo kolkuttaessa ovelle kesäkuun alussa 1941. Heidän talvisodanaikainen palveluksensa oli epäilemättä ollut ansiokasta. Olihan Oinonen muun muassa toiminut yleisesikunnan päällikön apulaisena ja divisioonan komentajana ja Alfthan puolestaan URR:n ja Ratsuväkiprikaatin komentajana, mutta verrattuna monen muun upseerin saavutuksiin eivät heidän sodanaikaiset ansionsa ratkaisevasti näistä poikenneet. Oinosen kohdalla sopii olettaa, että ylennyksen takana oli myös hänen suunniteltu käyttönsä tulevassa sodassa, Alfthan puolestaan lienee palkittu uskollisesta palveluksestansa, jatkosodan aikana hän toimi Helsingin varuskunnan päällikkönä.

Jatkosodan hyökkäysvaihe ja sen ansiot

Jatkosota alkoi Suomen kannalta voitokkaana. Heinäkuussa 1941 alkanut hyökkäysvaihe oli suurin piirtein vuoden 1941 loppuun mennessä tuonut suomalaiset joukot Leningradin porteille ja Syvärille ja Ääniselle. Tämä sotahistoriassamme ainutlaatuinen menestys heijastui myös kenraalikunnan merkittävänä laajenemisena. Kuten taulukosta voidaan todeta, ylensi sotamarsalkka Mannerheim tuona aikana kokonaista 33 upseeria joko ensimmäiseen tai seuraaviin kenraalinarvoihin. Täyden kenraalin arvon saavutti

tänä aikana kolme upseeria. Lokakuun 3. päivänä ylennettiin Karjalan Armeijan komentajana toimiva kenraaliluutnantti Aksel Erik Heinrichs jalkaväenkenraaliksi sekä päämajassa tykistöntarkastajan vakanssia hoitava kenraaliluutnantti Vilho Nenonen tykistönkenraaliksi. Kesäkuun 3. päivänä 1942 ylennettiin kenraaliluutnantti Rudolf Walden, puolustusministeri, jalkaväenkenraaliksi.

Näiden ylennysten kohdalla voidaan oikeastaan vain ensinmainittun, Erik Heinrichsin kohdalla puhua sodassa kunnostautumisen aiheuttamasta ylennyksestä. Karjalan Armeijan komentajana kenraali Heinrichs komensi puolustusvoimiemme suurinta yhtymää, joka juuri tuolloin oli saavuttanut erään tärkeän tavoitteensa, Petroskoin kaupungin valtauksen. Joskin Paavo Talvelan päiväkirjaa lukiessaan voi tulla toiseenkin käsitykseen Heinrichsin sotilaallisista kyvyistä ja ansioista Karjalan Armeijan saavutuksissa,⁴ lienee objektiivisesti katsoen selvää, että Aksel Erik Heinrichs saavutti jalkaväenkenraalin arvonsa taistelussa osoittamansa kyvykkyyden ansiosta.

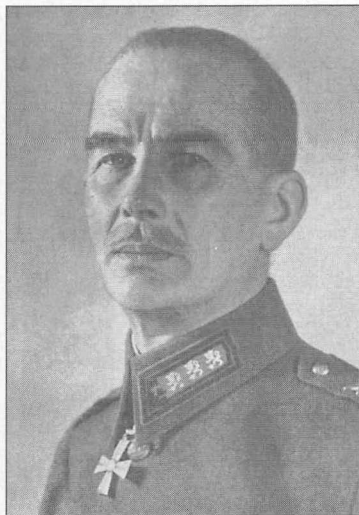
Kenraaliluutnantti Vilho Nenosen ylennys tykistönkenraaliksi kohdistui mieheen, jonka ansiot suomalaisen kenttätykistön luoja-
na ja kehittäjänä samoin olivat kiistattomat. Nenonen ei tosin ottanut aktiivisesti osaa sotatoimiin. Talvisodan aikana hän oli, kuten jo mainittiin, Yhdysvalloissa asehankinnoissa ja jatkosodan ajan hän toimi tykistöntarkastajana Päämajassa. Voisi kenties sanoa, että toisen maailmansodan taistelut osoittivat Nenosen kehitystyön menestyksellisyyden ja täten vaikuttivat hänen ylennykseensä. Nenonen oli myös virkaiältään vanhin kenraaliluutnantti, jo yksitoista vuotta tässä arvossa palvellut.

Puolustusministeri Rudolf Walden ei muodollisesti katsoen ollut palvellut puolustusvoimissa vuoden 1918 jälkeen. Hänhän oli teollisuusmies, tärkeä talouselämän vaikuttaja. Puolustuspolitiikan suunnittelussa ja toteuttamisessa Waldenilla oli ollut merkittävä asema jo rauhan vuosikymmeninä, hän toimi 1930-luvulla jäsenenä puolustusneuvostossa. Sotavuodet lisäsivät hänen panostaan tästäkin. Hän vaikutti talvisodan aikana päämajan ja hallituksen yhteismiehenä sekä vuoden 1941 alusta puolustusministerinä. Hänen ylennyksensä jalkaväenkenraaliksi runsaan vuoden kuluttua edellisestä ylennyksestä on katsottava ylipäällikön arvonannonosoitukseksi vanhalle ystävälleen ja tukijalleen, miehelle, jonka palveluk-

A. E. Heinrichs

V. P. Nenonen

W. E. Tuompo

A. F. Airo

sista suuresti riippui armeijan ja siviilihallinnon yhteispelin sujuminen.

Voidaan siis sanoa, että täyden kenraalin ylennyksistä käsiteltävänä sotakautena yksi oli taistelutoiminnassa ansaittu, yksi tykistöaselajin kehittäjän ansioista suotu ja kaksi – Linderin ja Waldenin ylennykset – enemmän tai vähemmän kunniaylennyksiä, toki kaikkiin mokomin ansaittuja kunniaylennyksiä.

Kenraaliluutnanttiylennyksiä suoritettiin tässä jatkosodan alkuvaiheessa yhdeksän. Ensimmäinen on kenraalimajuri Jarl Lundqvistin ylennys 3.10.1941. Toinen vuonna 1941 suoritettu kenraaliluutnanttiylennys on kenraalimajuri Viljo Tuompon ylentäminen 11.12.1941. Tammikuun 16. päivänä 1942 ylennettiin kenraalimajurit Woldemar Hägglund, Taavetti Laatikainen, Unio Sarlin ja Paavo Talvela kenraaliluutnantteiksi. Kenraalimajuri Aksel Airo ylennettiin kenraaliluutnantiksi 3.6.1942 ja kenraalimajurit Leonard Grandell ja Hjalmar Siilasvuo kuukautta myöhemmin, 3.7.1942.

On kiintoisaa panna merkille, että kenraaliluutnanttiylennyksistä neljä suotiin rintamakomentajille, neljä päämajassa palveleville sekä yksi puolustushaaran tai silloisen aselajin komentajalle. Rintamakomentajina ylennettiin Woldemar Hägglund, VII Armeijakunnan komentaja, Taavetti Laatikainen, Maaselän Ryhmän komentaja, Paavo Talvela, VI Armeijakunnan komentaja sekä Hjalmar Siilasvuo, III Armeijakunnan komentaja. Hägglund ja Talvela olivat Karjalan Armeijaan kuuluneiden armeijakuntien johdossa vallanneet Itä-Karjalan, joten heidän ylennyksensä ovat linjassa Erik Heinrichsin ylennyksen kanssa. Taavetti Laatikaisen ansioidiin kuului jatkosodan alussa toimiminen II ja IV Armeijakunnan komentajana Kannaksella sekä sittemmin Itä-Karjalassa Maaselän Ryhmän komentajana. Hjalmar Siilasvuo puolestaan oli toiminut Vienassa III Armeijakunnan komentajana yhteistoiminnassa saksalaisten kanssa ja heidän ylijohtonsa alaisena. Ei voi kieltää, etteikö kaikilla edellämainituilla olisi ollut selkeää näyttöä menestyksestä rintamakomentajana.

Ensimmäinen kenraaliluutnanttiylennys ajallisesti annettiin Ilmavoimien komentajalle, Jarl Lundqvistille. Tätä ei sovi ihmetellä, sillä ilmavoimat olivat kunnostautuneet jo talvisodassa ja jatkosodan alkuvaiheissa ne runsaamman konekantansa ansiosta olivat voineet entistä paremmin tukea maavoimien sotatoimia. Kun merivoimien komentaja Valve oli jo aikaisemmin ylennetty kenraali-

luutnantiksi, Lundqvistin ylentäminen oli siltäkin kannalta katsoen luontevaa. Aselajikomentajana Lundqvist sai kantaa kunnian sen menestyksestä, kuten olisi saanut kantaa häpeän, mikäli menestystä ei olisi tullut.

Päämajan komentoosikunnan päällikkö, kenraalimajuri Wiljo Tuompo ylennettiin kenraaliluutnantiksi joulukuussa 1941. Hänen ylennykseensä epäilemättä vaikutti myös toiminta Pohjois-Suomen Ryhmän komentajana talvisodassa. Rintamakomentajana hän ei kuitenkaan enään jatkosodan aikana toiminut, mutta ylipäällikkö palkitsi mielellään sellaisia läheisiä avustajiaan, joiden toimintaan hän oli tyytyväinen.

Viimemainittu selitys pätee myös kenraalimajuri Aksel Airon osalta. Hänen ylennyksensä kenraaliluutnantiksi kesällä 1942 oli ensimmäinen ja ainoa toiseen kenraalinarvoon ylentäminen, mikä sota-kaudella suotiin itsenäisyyden aikana uransa alkaneelle upseerille.

Jääkäriupseerit Unio Sarlin ja Leonard Grandell toimivat päämajassa merkittäväillä paikoilla, mutta heidän ylentämiseensä lienevät vaikuttaneet suuressa määrin myös rauhanaikaiset ansiot sekä Sarlinin osalta pitkä virkaikä kenraalimajurina, vuodesta 1933.

Kenraalimajuriylennyksistä, joita tänä jatkosodan alkukautena suoritettiin peräti 21 kappaletta, voidaan sanoa, että ne todella kohdistuivat valtaosin rintamakomentajiin. Lokakuun 3. päivänä 1941 ylennettiin kenraalikuntaan everstit Aarne Blick, Ruben Lagus, Armas-Eino Martola, Einar Mäkinen ja Aaro Pajari. Joulukuun 18. päivänä 1941 ylennettiin everstit Antero Svensson ja Einar Wihma sekä joulukuun 31. päivänä everstit Hannu Hannuksela, Selim Isakson, Erkki Raappana, Kustaa Tapola ja Bertell Winell. Huhtikuun 24. päivänä 1942 ylennettiin everstit Verner Gustafsson ja Kaarlo Viljanen sekä huhtikuun 26. päivänä everstit Kaarlo Heiskanen, Niilo Hersalo, Paavo Paalu, Väinö Palojärvi ja Aarne Snellman. Kesäkuun 3. päivänä 1942 ylennettiin eversti Jussi Sihvo ja heinäkuun 3. päivänä eversti Johan Arajuri.

Lokakuussa 1941 ylennettyjen kenraalimajurien ryhmässä olivat kaikki muut paitsi Armas-Eino Martola toimineet hyökkäysvaiheessa yhtymän komentajana, eversti Mäkinen jopa komentanut armeijakuntaa. Martolallakin oli näyttöä yhtymän johtamisesta talvisodan loppuvaiheista.

Seuraavat kenraalimajuriylennykset kohdistuivat taas pelkästään rintamakomentajiin. Antero Svensson ja Einar Wihma olivat

mainetta niittäneitä divisioonankomentajia, samoin kaikki vuoden viimeisenä päivänä ylennetyt. Heistä tosin Selim Isaksonin komentajuus ajoittuu talvisodan päiville. Muista tässä luetelluista uusista kenraalimajureista ainoastaan Verner Gustafsson oli ilman rintamakomentajan kokemusta. Hän oli molempien sotien aikainen armeijan huoltopäällikkö, aselajikomentajaa vastaava ja epäilemättä joka suhteessa kenraalinarvonsa ansainnut. Eversti Johan Arajuuri oli jatkosodassa toiminut hallinnollisissa tehtävissä, mutta hänelläkin oli rintamakokemusta talvisodan yhtymän komentajana.

Jatkosodan loppuvaihe ja Lapin sota

Jatkosodan asemasota- ja vetäytymisvaiheen ajalta kertyy kaikkiaan kymmenen kenraalimajuriylennystä tai tarkkaan ottaen kahdeksan kenraalimajuri- ja kaksi kontra-amiraaliylennystä. Korkeampiin kenraaliarvoihin ei tässä vaiheessa ketään upseeria ylennetty. Kymmenestä ylennetystä olivat Aleksanteri Autti, Uno Fagernäs, Isakki Järvinen, Antti Kääriäinen, Lars Melander ja Alonzo Sundman rintamakomentajia. Heihin lukisin myös Eero Rahan, Laivaston komentajan. Leo Ekberg ja Harald Roos olivat päämajan upseereita, edellinen viestikomentaja ja jälkimmäinen kuljetuspäällikkö sekä Svante Sundman aselajiesikunnan esikuntapäällikkö.

Lapin sodan ajalle ajoittuu vain yksi ylennys. Kenraalimajuri Einar Mäkinen ylennettiin kenraaliluutnantiksi 8.1.1945. Hänen uraansa mahtui sekä rintamakomentajan että päämajan osastopäällikön ja Lapin sodan aikana päämajoitustestarin tehtäviä.

Tämä ulkokohtainen tarkastelu on käsittääkseni osoittanut, että toisen maailmansodan aikana armeijassa suoritettujen kenraaliylennykset eivät todellakaan noudattaneet tavanomaista rauhanaikaisista virkauran kohoamisen tyyliä. Sitä mieltä oli jatkosodan alkuvaiheissa myös maan hallitus, sillä syksyllä 1941 alkoi sieltä käsin kuulua vaatimuksia ylipäällikön ylentämisoikeuden rajoittamisesta. Marraskuun lopussa 1941 pidetyn hallituksen ja sotilasjohdon välisissä neuvotteluissa tämä oli yksi, joskaan ei tietysti tärkein, kysymys. Hallitus pelkäsi liikojen kenraaliylennysten aiheuttavan sodan päättyttyä vaikeuksia sijoittaa heidät arvonsamukaisille vakansseille. Todennäköisesti hallitus myös pelkäsi ylipäällikön ylen-

Mannerheim työhuoneessaan Päämajassa 20.12.1941. Pöydän päässä kenraalit Hanell, Tuompo ja Airo. SA-kuva n:o 67332.

Mannerheim with generals Hanell, Tuompo and Airo at General Headquarters, December 1941.

tävän sellaisia upseereita kenraalikuntaan, joiden poliittisesta luotettavuudesta ei voitu kaikissa olosuhteissa olla varmoja. Asiassa päädyttiin kompromissiin. Ylipäällikkö sai pitää ylentämisoikeutensa, mutta marsalkka lupasi vastineeksi, ettei hän enää aio kovin paljon uusia kenraaleita ylentää.⁵

Koska sotilaalliseen kielenkäyttöön kuuluu, ettei käskyjä liiemmin tarvitse eikä pidäkään perustella, on virallisen asiakirja-aineiksen läpikäymisellä saatavissa suhteellisen vähän tietoja ylipäällikön ylennyspoliittisista mielipiteistä. Kiinnostavan näkökulman juuri tähän puoleen antaa Wiljo Tuompon päiväkirja jatkosodan ajalta, joka julkaistiin Tauno Kuosan toimittamana hänen kuolemansa jälkeen.⁶ Tuompo toimi koko sodan ajan päämajan komentopäällikkönä, joka virkansa puolesta esitteli ylipäällikölle muun

muassa upseeriylennykset. Seuraavassa käyn läpi sellaiset Tuompon merkinnät, jotka kiinteästi liittyvät esitykseni aiheeseen.

Elokuun 9. päivänä 1941 Tuompo purkaa mieltään siitä, että hänen poissaollessaan on määrätty uuden perustettavan armeijakunnan komentajaksi eversti Einar Mäkinen, vaikka tämän alaisiksi joutuvat divisioonankomentajat Hannuksela ja Svensson ovat häntä vanhempia everstejä. Airo oli Tuompon käsityksen mukaan sivuuttanut esimiehensä, va. yleisesikuntapäällikkö Edvard Hanelin ja tämä oli aiheuttanut moisen erehdyksen. Tuompon mukaan marsalkka oli tyytyväinen huomattessaan, että Mäkinen ja Svensson oli ylennetty eversteiksi samana päivänä.⁷

Kovin suurta merkitystä ylipäällikkö ei vanhemmuudelle poikkeusoloissa antanut. Tätä osoittaa, että saman kuun lopulla kenraali Oeschin sairastuttua Mannerheim määräsi tilapäisjärjestelynä muun muassa eversti Blickin II Armeijakunnan komentajaksi, vaikka esikuntapäällikkö, eversti Takkula oli vanhempi.⁸

Lokakuun 3. päivän ylennysryppään osalta Tuompon päiväkirja kertoo lisää mielenkiintoista ylipäällikön periaatteista. Tuompo esitteli ylipäällikölle Heinrichsin ja Nenosen ylentämistä kenraaleiksi, Hägglundin ylentämistä kenraaliluutnantiksi ja Mäkisen ja Martolan ylentämistä kenraalimajureiksi. Marsalkka pyyhki ensin pois Nenosen ja Martolan, mutta halusi ylentää divisioonankomentajat Blickin, Pajarin, Laguksen, Svenssonin, Viiklan, Raappanan sekä kaksi muuta, mutta ei Martolaa samalla kertaa. Vähitellen sovittiin, että tähän ylennysryppäeseen otetaan Heinrichs, Nenonen, Mäkinen, Blick, Pajari ja Lagus. Tuompo kertoo puhuneensa Martolan puolesta, mutta marsalkka katsoi nyt ylennettävän vain tämän sodan rintamakomentajia. Keskustelun jälkeen marsalkka suostui ylentämään Martolan erikseen omassa päiväkäskyssä, jossa mainitaan perustelut, kun muut ylennetään ilman perusteluja. Marsalkka oli myös todennut, että huomenna erinäiset herrat ovat iloisia, kun taas toiset tuntevat, etteivät heidän ansionsa ole yhtään pienemmät. Seuraavan päivän muistiinpanoista käy ilmi, että Heinrichs oli yllättynyt ylennyksestään ja halusi, että eversti Heiskanen tulisi palkituksi Prääsän valtauksesta. Samoin kenraali Oesch muistutti Vihman ansioista. Tänä päivänä myös marsalkan määräyksestä päätettiin, että Heinrichsistä tehtäisiin jalkaväenkenraali ja Nenosesta tykistönkenraali. Vielä julkaisematonta päiväkäskyä siis muutettiin hieman jälkikäteen.⁹

Oman ylennyksensä Tuompo noteeraa päiväkirjassaan itselleen täydeksi yllätykseksi. Sen oli esitelty va. yleisesikuntapäällikkö Hanell. Ilmoittautuessaan ylennyksen johdosta marsalkalle Tuompo sai kuulla kauniin puheen, jossa marsalkka muun muassa totesi tietävänsä, että tämä mieluummin toimisi rintamakomentajana, mutta häntä tarvitaan kipeästi päämajassa.¹⁰

Kenraaliluutnanttiylennyksistä tammikuussa 1942 Tuompo mainitsee ylipäällikön päättäneen Hägglundin, Laatikaisen, Talvelan ja Sarlinin ylentämisestä. Viimemainitun kohdalla Mannerheim oli epäroinyt, mutta kun paikalle kutsuttu kenraali Hanell oli puoltanut ylennystä, hän suostui siihen. Todennäköisesti marsalkan epärointi johtui siitä, että Sarlin, toisin kuin muut ylennettävät, ei ollut toiminut rintamakomentajana.¹¹

Toukokuun alkupuolella 1942 Tuompo kertoo päiväkirjassaan, miten upseerisiirroista neuvoteltiin. Eversti Arajuuri päätettiin siirtää Itä-Karjalan sotilashallintokomentajaksi ja hänen paikalleen päämajan sotilashallintoesikunnan komentajaksi olivat ehdolla everstit Sihvo ja Koskimies. Tuompo kertoo selostaneensa marsalkalle, miten siirto divisioonankomentajan tehtävästä oli käynyt Koskimiehen kunnialle. Marsalkka vastasi, ettei hän voi sodan aikana ottaa upseerien kunniakysymyksiä pohdittavakseen. Hän on yrittänyt auttaa Koskimiestä, koska tämä oli selviytynyt hyvin talvisodassa. Hän oli sijoittanut Koskimiehen divisioonankomentajaksi myös tässä sodassa, mutta koska Talvela oli Koskimiehen esimiehenä esittänyt tämän siirtämistä, ei hän voi ryhtyä tutkimaan esimiehen ratkaisun oikeudenmukaisuutta. Hän kyllä tuntee sekä Talvelan että Koskimiehen temperamentin. Koskimies sijoitetaan sotilashallintoesikuntaan ja Sihvo pitää divisioonansa, koska on hyvä divisioonankomentaja.¹²

Saman vuoden joulukuun alussa on ylipäällikkö suunnittelemassa VII AK:n lakkauttamista ja Hägglundin määräämistä tarkastajan tehtävään ”osaksi kai Hägglundin henkilökohtaisten ominaisuuksien vuoksi, joista hän on saanut jotakin tietä kuulla”. Nähtävästi samassa puhuttelussa on ollut esillä Siilasvuon määrääminen Östermanin tilalle sotakoulutuksen ylitarkastajaksi. Koska Siilasvuoli viivytellyt lähtöään III AK:sta, hän sai käskyn kiirehtiä. Kyse oli siitä, että Siilasvuota oli saksalaisten toimesta suunniteltu mahdollisen vastarintahallituksen puolustusministeriksi, mikäli Suomen ja Saksan välit menisivät rikki. Siilasvuoli asiasta täysin

tietämätön ja luonnollisesti syytön nimensä ja asemansa väärinkäyttöön.¹³

Maaliskuun lopulla 1943 Tuompo kertoo päiväkirjalleen, miten marsalkka ratkaisee usein henkilökysymyksiä radikaalisti ja yllättävillä leikkauksilla. Marsalkka oli siirtänyt eversti Takkulan divisioonankomentajan tehtävästä rannikkoprikaatin komentajaksi. Tuompo valittaa harvinaisen suorasanaisesti ”Minulla on myös usein ollut vaivaa esimerkiksi kenraaliylennyksissä, jotta ei menettäisi aivan kohtuuttomuuksiin sivuutuksissa (Martola, Arajuri, Isakson, Palojärvi, Gustafsson, Sihvo jne). On ilmeistä, että Tuompo laskee ansiokseen, että nuo edellämainitut upseerit on ylennetty kenraalimajureiksi.¹⁴

Kesäkuussa vuonna 1943 päiväkirjassa on puhetta eversti Järvisen sekä kommodorien Rahola ja Sundman ylentämisestä. Marsalkka olisi halunnut saman tien ylentää myös eversti Roosin, joka oli rautatiehallituksen pääjohtaja, kuten Svante Sundman oli merenkulkuhallituksen pääjohtaja. Tuompo sai esimiehensä mielen muuttumaan vedoten siihen arvosteluun, mitä Roosin ylentäminen herättäisi, koska tämä ei ole ollut rintamatehtävissä ja rintamakomentajia on vielä ylentämättä.¹⁵

Vielä yksi Tuompon merkintä ylipäällikön ylentämisperiaatteista ansaitsee tulla esitetyksi. Se on kirjattu heinäkuun 21. päivänä 1944, Kannaksen vetäytymistaistelujen loppuvaiheessa. ”Marsalkan kanssa on ollut puhetta everstiluutnantti Viljasen ylentämisestä. Hän ei ole kuitenkaan vielä tehnyt sitä onnettoman JR 1:n loholla tapahtuneen läpimurron vuoksi, vaikka divisioonan- sekä armeijakunnan komentaja jne ovat kirjallisestikin vakuuttaneet, että Viljanen teki komentajana kaiken, mitä ihminen siinä tilanteessa saattoi tehdä. ’En voi ylennyksellä (ainakaan näin tuoreeltaan) palkita miestä, jonka rykmentin kautta vihollinen teki koko Länsi-Kannaksen ja Viipurin menettämiseen johtaneen läpimurron, vaikka itsekin tunnen hänet hyväksi upseeriksi. Rintamakomentajalta vaaditaan ei vain kykyä ja tahdonlujuutta, vaan myös onnea. Sitä ei ainakaan Viljasella (sen paremmin kuin Sihvollaakaan) ole ollut.’ Melanderille hän ei myöskään voi antaa anteeksi kaikista selityksistä huolimatta (katui hänen ylentämistään). Talvelan ja Blickin huonot välit johtivat siihen, että Blick vaihtoi paikkaa Martolan kanssa. Mutta jo silloin hän teki päätöksen, että myös Talvela siirretään pois.”¹⁶

Tuompon merkinnät, niin satunnaisesti kuin niitä päiväkirjassa onkin, antavat meille jonkin verran perusteita arvioida sotiemme ylipäällikön ylentämisperiaatteita ja -politiikkaa sisältä päin. Vai kuttaa siltä, että marsalkka piti ylentämisiä suorittaessaan tärkeimpänä ansiona menestyksellistä toimintaa rintamakomentajana. Tämä tulee esille niin usein, että ei voi olla kyse sattumasta. Toisaalta ylipäällikkö arvioidessaan menestystä rintamakomentajana käytti – kuten luonnollista onkin – arviointinsa perustana muidenkin kuin komentoasioiden esittelijänsä mielipiteitä. Tämä käy myös selvästi ilmi. Hän ei myöskään katsonut olevansa sidottu vanhemmuuteen tai mahdollisiin aikaisempiin ansioihin ylennyksiä suorittaessaan. On vaikea mennä sanomaan, että hän olisi kohtuuttomasti suosinut jotakin kenraalia, mutta mikäli halutaan tällaisia esimerkkejä hakea, tulevat mieleen kenraalit Heinrichs, Talvela ja Airo. Nämä ovat kylläkin olleet marsalkan suosikkeja myös ylennyksissä, mutta onko heidän suosimisensa ollut kohtuutonta, on eri kysymys. Omasta puolestani – vaikka en tunnekaan kutsusta toimia historian tuomioistuimena – en katsoisi näitä ylennyksiä kohtuuttomiksi. Niissä tapauksissa, jolloin ylipäällikön kenraaliylennyksen voi katsoa johtuneen rauhanaikaisista ansioista tai kotirintama-ansioista, on ilmeisesti pyritty palkitsemaan pitkäaikainen ja marsalkan mielestä tavallista mittavampi palvelusura tai erikoisen tärkeä kotirintamatehtävä, kuten vaikkapa kenraali Gustafssonin tapauksessa.

Jos muistelemme vuoden 1939 upseeriluetteloa, josta esitykseni alussa oli puhe, voimme panna merkille, että vakinaisessa palveluksessa tuolloin olleista kenraaliluutnanteista ainoastaan Vilho Nenonen yleni pitkänä sotakautena kenraaliksi. Kaikki muut viisi, jääkärikenraaliluutnantit Aarne Sihvo, Österman, Malmberg, Oesch ja Öhquist olivat kenraaliluutnantteja myös sodan päättyessä. Sitävastoin kahdestatoista vuoden 1939 kenraalimajurista yleni sodan kestäessä yhdeksän kenraaliluutnanteiksi. Kolme ilman ylennystä jäänyttä olivat välirauhan aikana eläkkeelle siirtynyt kenraalimajuri Palmroth, talvisodan alkuvaiheessa marsalkan luottamuksen täydellisesti menettänyt kenraalimajuri Juho Heiskanen sekä kenraalimajuri Väinö Svanström, jonka kohtaloksi ilmeisesti tuli jäädä kenraali Nenosen varjoon.

Tällä perusteella voi siis kysyä, painoiko ylipäällikkö näitä rauhanaikaisia jääkärikenraaliluutnantteja kohtuuttomasti, vai oli-

vatko he todella nousseet korkeisiin arvoihinsa sellaisilla ominaisuuksilla, joilla ei ollut käyttöä sodan aikana. Sihvo pidettiin paitiossa molempien sotien ajan, Malmberg toimi tärkeällä mutta vähemmän sotaisella vakanssilla Kotijoukkojen komentajana, Österman sai mahdollisuutensa talvisodassa, mutta ylipäällikön mielestä epäonnistui. Öhquistiin ylipäällikkö ei rintamakomentajana luottanut, vaikka hänen osalleen ei mitään näkyviä epäonnistumisia tullutkaan. Lennart Oesch toimi molempien sotien aikana tärkeillä paikoilla ja oli sekä talvisodan että jatkosodan loppuvaiheessa ratkaisevan rintamasuunnan komentaja. Ja kuten tiedämme, rintamat kestivät. Vaikuttaa siltä, että ainakin Oeschin kohdalla voidaan puhua syrjimisestä, hänen ylentämistään täydeksi kenraaliksi ei olisi mitenkään voinut pitää ansiottomana arvonnousuna. Mutta kenties Oeschillä ei ylipäällikön mielestä ollut onnea!

Voidaan tietysti myös kysyä, olisiko ylipäällikön pitänyt ylentää kenraalikuuntaan joitakin sellaisia upseereita, jotka merkittävästä sodassa kunnostautumisestaan huolimatta eivät kenraaleiksi kohonneet. Tällaisina on mainittu esimerkiksi eversti Viikla, joka oli ollut ylipäällikön ylennyslistalla jo lokakuussa 1941, mutta ei ehtinyt saada ylennystä ennen joulukuussa tapahtunutta itsemurhaansa. Samoin on puhuttu eversti Nihtilän ja eversti Paasosen ansioista. Eräitä muitakin nimiä on spekulatioissa mainittu. On kuitenkin hyödytöntä pohtia tällaisia seikkoja. Ylentävä viranomaisen tekee päätöksensä itsenäisesti, eikä hän ole velvollinen kellekään perustelevaan, miksi eversti X ylennetään kenraalimajuriksi, mutta eversti Y saa edelleen palvella everstinä. Ylenemiseen vaaditaan todella onnea, kuten marsalkka Mannerheim sanoi – myös sikäli, että ylennettävän tulee olla esittelevän ja ennen kaikkea päättävän viranomaisen mielestä ylennyksensä ansainnut.

Lähdeviitteet

1. Taulukko perustuu Rauno Lipposen laatimasta Itsenäisen Suomen kenraalikuunta-matrikkelistasta (Helsinki 1996) poimituihin tietoihin.
2. Vakinaisen väen upseeriluettelo 1.1.1939, s. 5–6.
3. Ylennyspäivämäärät tässä ja muuallakin artikkelissa perustuvat Itsenäisen Suomen kenraalikuunta-matrikkelin tietoihin.
4. Paavo Talvela, *Sotilaan elämä* 2, esim. s. 34.

5. Hannu Soikkanen, Sota-ajan valtioneuvosto, Valtioneuvoston historia 1917–1966 II, s. 136, 143–144, Helsinki 1978 ja Kalle Lehmus, Tuntematton Mannerheim, s. 66–74, Helsinki 1967.
6. Viljo Tuompo, Päiväkirjani Päämajasta 1941–1944, Helsinki 1969.
7. Tuompo, mainittu teos, s. 45–46.
8. samoin s. 52.
9. samoin s. 72–74.
10. samoin s. 97.
11. samoin s. 105.
12. samoin s. 133–134.
13. samoin s. 167 ja Kalle Lehmus, mainittu teos, s. 113–116.
14. samoin s. 183.
15. samoin s. 200.
16. samoin s. 284.

Summary

PROMOTIONS TO GENERAL DURING WORLD WAR II

In examining promotions to general in the defence forces during World War II, it is noteworthy that those promotions were not only far more numerous but also to some extent implemented on the basis of different principles from those common in peacetime.

On the outbreak of the Winter War a total of nineteen general officers were on the active list of the defence forces. During the period between December 1939 and April 1945, that is in the course of the Winter, Continuation and Lapland Wars, fifty-six officers in all were promoted either to the first (major-general) or to the following general's ranks. Only one of these promotions related to a specialist officer (Medical Services Major-General Eino Suolahti), all the others were professional officers.

During the Winter War and the Armistice eleven officers were promoted to or within general's rank; during the offensive phase of the Continuation War or as the result of it, in the course of the year from July 1941 to July 1942, thirty-three officers; during the final phase of the Continuation War, from August 1942 to August 1944, ten officers; and during the Lapland War, from September 1944 to April 1945, one officer was so promoted.

Already from these figures it can be concluded that the commander-in-chief, Marshal Mannerheim, used promotion during the war years to reward commanders who had been successful in action. This conclusion is confirmed if we examine these promotions in detail. For example, of the twelve promotions to major-general in the latter half of 1941 all but one related to front-line commanders in the Continuation War. The twelfth, Armas-Eino Martola, was

also a distinguished front-line commander in the Winter War and was appointed by the commander-in-chief to difficult and responsible front-line commands in the latter half of the Continuation War.

It is of interest that among those promoted to the second and third general's rank (i.e. lieutenant-general and general) there were relatively more officers who had distinguished themselves in duties other than at the front. During this period four officers were promoted full general, Generals Ernst Linder, Vilho Nenonen, Aksel Heinrichs and Rudolf Walden. Of these Nenonen and Walden had held no front-line appointments at all. Linder had briefly commanded the Lapland Group during the Winter War at a time when nothing really special occurred in the northern theatre of operations. Heinrichs held important front commands during both wars, as commander of the Isthmus Army during the Winter War and as commander of the Karelian Army during the Continuation War.

Of the fourteen promotions to lieutenant-general during the wartime period, half, or seven, were conferred for services not at the front but elsewhere, namely Edvard Hanell, Rudolf Walden, Väinö Valve, Jarl Lundqvist, Aksel Airo, Unio Sarlin and Leonard Grandell.

We can conclude that in implementing higher generals' promotions the commander-in-chief paid greater attention to the present and future needs of the defence forces than to mere distinction in military operations. Among them are in addition some clearly honorary promotions.

It is clear from the diary of Lieutenant-General Viljo Tuompo, the head of the adjutant-general's branch at General Headquarters, that the commander-in-chief attended to generals' promotions with great care. They were by no means nodded through; in many instances they had to be presented for decision completely afresh. Tuompo's diary also confirms the opinion that Marshal Mannerheim expressly favoured front-line commanders. He wanted to reward fighting capabilities in the war. It is another matter whether the commander-in-chief favoured some officers unreasonably or whether he held down some other capable officers. This could naturally be argued on other grounds but the general impression nevertheless remains that the promotions of generals during World War II were carried out on the basis of impartial consideration.

KIINTEÄN RANNIKKOTYKISTÖN UUELLEEN RYHMITTÄMINEN SUOMESSA PARIISIN RAUHANSOPIMUKSEN JÄLKEEN

Toisen maailmansodan jälkeen rannikkopuolustuksemme kävi läpi laajan uudelleenryhmittämisvaiheen, kun maamme armeijaa palautettiin rauhan ajan kokoonpanoihin ja vahvuuksiin. Moskovassa 19.9.1944 solmittu välirauhansopimus ja sen soveltaminen langettivat Merivoimille, ja sen osana rannikkotykistölle, mittavat tehtävät. Merivoimien vahvuutta oli supistettava, Suomenlahti raivattava miinoista sekä rannikkotykistön järeä ja raskas kalusto evakuoitava varikoille. Järeiden ja raskaiden rannikkotykkien evakuoinnin aiheuttama tyhjiö tykistöaseistuksessa oli paikattava kevyemmällä kalustolla. Lisäksi Merivoimien harteille lankesi Ahvenanmaan demilitarisointi.

Seuraavassa selvitetään, miten Pariisin rauhansopimuksen jälkeinen kaluston uudelleen ryhmittäminen toteutettiin, mitä muutoksia se aiheutti kiinteän rannikkotykistön ryhmitykseen ja mikä oli lopputulos. Lähtökohtatilanteen selvittämiseksi artikkelin alussa on käsitelty myös Valvontakomission vaatimuksesta toteutettu tykkikaluston evakuointi ja raskaamman kaluston väliaikainen korvaaminen.

Tässä kirjoituksessa *kiinteä rannikkotykistö* on ymmärrettävä lähinnä aseteknisenä käsitteenä, eli artikkelissa käsitellään nimenomaan tykkikaluston vaiheita. Aseistuksen kohdalla käytetään termiä *patteri*. Tässä sillä tarkoitetaan nimenomaan tykkeitä ja tykkiaseimia. Tykistöaseet jaetaan yleisesti kaliiperinsa mukaan kolmeen eri luokkaan: *kevyet*, *raskaat* ja *järeät* tykit. Tässä artikkelissa kevyt tykistö käsittää tykit, joiden kaliiperi on alle 100 mm.

---

* Kirjoittaja on yliluutnantti ja palvelee yksikön varapäällikkönä Kotkan Rannikkoalueella Kirkonmaan linnakkeella. Kirjoitus perustuu hänen vuonna 1998 päättäneellä 81. kadettikurrssilla laatimaansa tutkielmatyöhön.

Raskas tykistö käsittää tykit, joiden kaliiperi on 100–200 mm. Järeä tykistö käsittää kaliiperiltaan yli 200 mm:n tykit.¹ Tykkikalustolyhenteet on selvitetty liitteessä 1. Kyseinen liite kattaa vain tässä artikkelissa käsitellyt tykit. Täydellisempi esitys ja yksityiskohtaisempaa tietoa rannikkotykistön tykkikalustosta on Sotamuseon hiljattain julkaisemassa teoksessa ”Itsenäisen Suomen rannikkotykit 1918–1998”.

Ajallisesti tutkimus rajautuu syksyllä 1944 solmitusta Moskovan välirauhasta 1960-luvun loppupuolelle. Rajaukseksi on määritelty työvaihe, jossa 152/45-C -kalusto palautettiin ja ryhmitettiin uudelleen. Työvaihe päättyi eri joukko-osastoissa eri aikaan. Samaan aikaan aloitettiin myös Canet-kaluston modernisointi 152/50-T -kalustoksi. Tätä 1950-luvun puolivälissä aloitettua modernisointia käsitellään vain ryhmitysmuutosten osalta.

Kirjoituksessa kerrotaan, miten Pariisin rauhansopimuksen jälkeinen raskaan ja järeän tykistön palauttaminen aseisiin toteutettiin, mitä ongelmia esiintyi ja miten ne ratkaistiin. Samalla selvitetään, millaiseksi uusi ryhmitys muodostui ja mitkä tekijät vaikuttivat muutoksiin. Lähtökohtatilanteen osalta käsitellään mitä, mistä, mihin ja kuinka paljon kalustoa jouduttiin evakuoimaan Valvontakomission vaatimuksesta ja miten se vaikutti rannikkotykistön toimintakykyyn, sekä miten ja millä aiheutunut tyhjiö tykistöaseistuksessa korvattiin.

Puolustusvoimissa suoritettiin sotien jälkeen useita organisaatiomuutoksia, jolloin joukko-osastojen nimet ja kokoonpanot saattoivat muuttua. Tekstissä tämä saattaa aiheuttaa sekaannusta. Kiinteän rannikkotykistön joukko-osastojen nimimuutokset toisesta maailmansodasta vuoteen 1990 on esitetty liitteessä 2.

Tutkimuksen tärkeintä lähdeaineistoa ovat olleet Sota-arkistossa säilytettävät Pääesikunnan meripuolustusosaston arkistot sekä Pääesikunnan (30.11.1952 asti Puolustusvoimain Pääesikunta) operatiivisen osaston arkistot. Myös Merivoimien Esikunnan eri osastojen sekä eri joukko-osastojen arkistot ovat tarjonneet tärkeää materiaalia. Arkistoinnista johtuen asiakirjat ovat usein oikeiksi todistettuja jäljennöksiä alkuperäiskappaleista, koska asiakirjat on tarkoitettu jaettavaksi kaikille, joita asia on koskenut. Lähdeviiteissä tämä on ilmaistu siten, että alkuperäisen asiakirjan diaarimerkinnät on merkitty normaalisti, jonka jälkeen on merkitty sulkuihin kyseisen arkistonmuodostajan diaarimerkinnät.

Lähdekritiikissä on otettava huomioon, etteivät kaikki käskyt ja suunnitelmat toteutuneet sellaisenaan. Ongelmallista materiaalia ovat erityisesti Valvontakomissiolle laaditut asiakirjat. Puolustuslaitoksen tuli antaa kaikki Valvontakomission vaatimat tiedot sen käyttöön. Tällöin ei varmaankaan suoranaisesti valehdeltu, koska mahdollisen kiinnijäämisen riskit olivat liian suuret. Eri asia on kuitenkin se, mitä mahdollisesti ”unohdettiin” kertoa. Olihan epäluulo suuri puolin ja toisin. Lisäksi monet asiakirjat jouduttiin laatimaan hyvinkin kovassa kiireessä, jolloin inhimillisten erehdysten ja painovirheiden mahdollisuus kasvoi.

Moskovan välirauha ja sen seuraukset

Moskovassa 19.9.1944 solmittu välirauhansopimus päätti jatkosodan. Maahamme asetettiin Liittoutuneiden valvontakomissio valvomaan sopimuksen ja vaatimusten täytäntöönpanoa. Valvontakomissio koostui sekä Neuvostoliiton että Iso-Britannian edustajista, mutta käytännössä komission brittiläinen osapuoli vetäytyi taka-alalle.

Sopimuksen mukaan Suomen tuli asettaa armeijansa sotaa edeltäneelle tasolle 5.12.1944 mennessä. Tässä ilmeni epäselvyyksiä, viittasiko *sotaa edeltänyt taso* talvisotaan vai jatkosotaan. Suomalaiset lähtivät luonnollisesti jatkosodasta, olihan silloin armeijamme niin mies- kuin kalustollinen vahvuus huomattavasti parempi. Asiaan saatiin vahvistus, kun Valvontakomission puheenjohtaja, kenraalileversti Andrei Zdanov, ilmoitti Tasavallan Presidentille, Suomen Marsalkka Carl Gustaf Emil Mannerheimille kirjelmällä 30.10.1944, että Suomen tulee saattaa armeijansa, ilmavoimansa ja merivoimansa rauhan tilaan 1.1.1939 vahvuuksien mukaan. Demobilisaation yhteydessä henkilöstön, samoin kuin armeijan hajotettavien joukko-osastojen ja yhtymien luovuttama kalusto ja ampumatarvikkeet oli koottava keskusvarastoihin.

Suomi joutui vetäytymään vuoden 1940 Moskovan rauhan rajan taakse ja luovuttamaan Neuvostoliitolle silloisessa sopimuksessa määrätyt alueet. Poikkeuksena tähän sopimukseen oli Petsamon luovuttaminen sekä Hangon vuokra-alueen vaihtaminen laivastotukikohtaan Porkkalan alueelta. Sopimuksen mukaan suomalaiset saivat ottaa mukaansa vain sellaisen materiaalin, joka pys-

tyttiin kuljettamaan joukkojen mukana. Kaikki kiinteä aseistus, linnoitteet, rakennukset, laiturit sekä kiinteät viesti- ja sähköjärjestelmät tuli luovuttaa Neuvostoliitolle käyttökelpoisessa kunnossa.

Suomenlahden saarien ja Porkkalan alueen luovutus

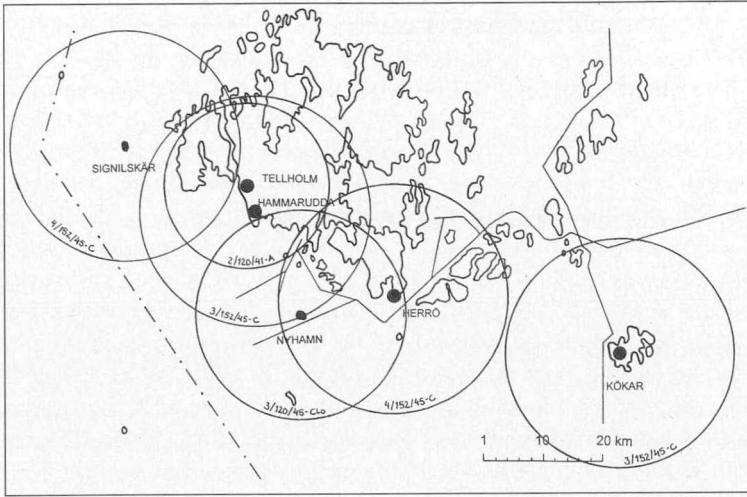
Suomalaiset rannikkojoukot siirtyivät pois valtakunnan uusien rajojen itäpuoliselta alueelta 22.9.1944 mennessä, Suomenlahden saaret mukaan luettuina.² Porkkalan vuokra-alueella aloitettiin kaluston evakuointi jo ennen välirauhan solmimista, mm. Mäkiluodossa. Merivoimien komentaja määräsi Mäkiluodossa sijainneen kaksitykkisen 203 mm:n patterin evakuoitavaksi, mutta järeä 305/50-O kaksoistykkitorni oli jätettävä paikoilleen. Saarella sijainneet kaksi 75/50-C -tykkiä siirrettiin Ändöhön. Kuusitykkinen 76 ItK/31 -patteri oli evakuoitu jo aiemmin. Viimeiset suomalaiset luovuttajat poistuivat Mäkiluodosta 6.10.1944.³ Rönnskärissä sijainnut 3/130/50-N -patteri siirrettiin Miessaareen. Muut vuokra-alueeseen kuuluneet linnakesaaret tyhjennettiin 29.9.1944 mennessä.⁴

Ahvenanmaan demilitarisointi

Moskovan välirauhansopimuksen 9. artiklan mukaan Suomi sitoutui demilitarisoimaan Ahvenanmaan saaret Neuvostoliiton ja Suomen välillä 11.10.1940 tehdyn sopimuksen mukaisesti.

Merivoimien komentaja, kenraaliluutnantti Väinö Valve antoi 18.10.1944 Saaristomeren Rannikkoprikaatille käskyn Ahvenanmaan demilitarisoinnista. Käskyssä määrättiin aloitettavaksi raskaan kiinteän tykistökaluston evakuoiminen Ahvenanmaan alueen pattereilta maakuntarajan taakse Turun saariston linnakkeille. Lisäksi käskettiin pitää Nyhamn ja Signilskär toistaiseksi miehitettyinä. Näissäkin oli kuitenkin aloitettava kaluston siirtojen ja hävitystöiden valmistelut. Kökarin linnakkeelle tuli asettaa yksi 75 K/17 -jaos siihen asti, kunnes linnake oli tyhjennetty. Tähän oli ilmeisesti syynä Kökarin länsipuolella kulkevan väylän suojaaminen.⁵

Ahvenanmaan raskaat rannikkotykistöpatterit sodan lopussa.

Varsinaiset purkutyöt etenivät nopeasti, mutta varsinkin kuljetusten kanssa oli ongelmia. Sopivasta kuljetuskalustosta oli puutetta ja syysmyrskyt vaikeuttivat merikuljetuksia. Tellholmin, Herrön, Kökarin ja Hammaruddan raskaiden patterien asemat saatiin kuitenkin täydellisesti tyhjennettyä 12.11.1944 mennessä ja kalusto siirrettyä tulevan Turun Rannikkotykistörykmentin (TRT) alueelle.⁶

Valvontakomissio puuttui ensimmäisen kerran virallisesti tapah-tumiin 9.11.1944. Tällöin ilmoitettiin kenraaliluutnantti Valveelle, että Ahvenanmaalla olevat Signilskärin ja Nyhamnin linnakkeet oli jätettävä väliaikaisesti toimintaan niihin kuuluvine miehistöineen niin kauan kuin kuljetukset Suomen ja Ruotsin välillä jatkuivat.⁷ Järjestelyn suurimpana syynä oli saksalaisten sukellusveneuhka merikuljetuksia vastaan. Vaatimuksen johdosta antoi Merivoimien Esikunta (Meriv.E) 14.11.1944 käskyn, jossa käskettiin muodostaa Maarianhaminaan komentoelin, jonka tuli johtaa Signilskärin ja Nyhamnin linnakkeiden suorittamaa varmistustehtävää sekä pitää yhteyttä siviiliviranomaisiin, Valvontakomission edustajiin ja Neuvostoliiton sikäläiseen konsuliedustukseen. Molemmille linnakkeille tuli jättää supistettu 2-tykkinen raskas patteri.⁸ Signilskäriin sijoitettiin siellä jo aiemmin sijainnut 2/152/45-C -patteri ja Nyhamniin 2/120/41-A -patteri.⁹

Ahvenanmaan demilitarisointi saatettiin päätökseen kevään ja kesän 1945 aikana. Neuvostoliiton Maarianhaminan konsuli ja Valvontakomission Maarianhaminassa oleva edustaja esittivät 12.4.1945 vaatimukset, joiden mukaan Nyhamnin ja Signilskärin linnakkeiden aseet ja miehistö oli evakuoitava kahden viikon kuluessa sekä saatettava maakunnassa sijaitsevien linnoituslaitteiden hävittäminen loppuun 1.7.1945 mennessä.¹⁰

Ahvenanmaan demilitarisointi suoritettiin vaikeissa olosuhteissa. Ahvenanmaalla sijainneiden joukkojen kotiuttamista vaikeuttivat Valvontakomission erilaiset vaatimukset suoja- ym. joukkojen jättämisestä alueelle. Toisinaan Valvontakomission paikallisten edustajien vaatimukset saattoivat olla ristiriidassa Valvontakomission ylemmän johdon kanssa, toisinaan paikalliset edustajat antoivat vaatimuksia suoraan joukko-osastolle ohi Merivoimien Esikunnan. Näissä tapauksissa Meriv.E joutui yleensä ottamaan yhteyttä Valvontakomission ylempään johtoon. On otettava huomioon, että kaikista demobilisaation aiheuttamista toimenpiteistä tuli suomalaisten jättää tarkat suunnitelmat ja ilmoitukset¹¹ miehen ja esineen tarkkuudella. Tämä vaikeutti suuresti toimintaa, sillä usein jouduttiin tekemään viime hetken muutoksia ja raportoimaan jälleen usealle eri taholle. Tämä johti lukuisiin miehistön siirtoihin ja vaihtoihin sekä tykkikaluston edestakaiseen siirtelyyn.¹² Tosin on muistettava, että suuri osa epäselvyyksistä johtui puhtaasti käänköongelmista ja käsitteistön eroavuuksista. Tämä ongelmahan vaivasi Valvontakomission ja suomalaisten välistä toimintaa kautta linjan. Kaikista ongelmista huolimatta Merivoimat suoritti Ahvenanmaan demobilisoinnin ja joukkojen kotiuttamisen sekä siirtyi uuteen rauhan ajan organisaatioon määräpäivään mennessä.

Kysymys kiinteistä rannikkotykeistä

Armeijamme evakuoitavan kaluston varastoinnissa ilmeni näkemuseroja suomalaisten ja Valvontakomission välillä. Vilkkaan kirjeenvaihdon jälkeen Valvontakomissio hyväksyi suomalaisten ehdotuksen, jossa keskusvarikkojärjestelmä käsitti yhdeksän keskusvarikkoa (Keskusvarikot 1–9), kaksi merivoimien varikkoa (Merivoimien Varikot 1 ja 2) sekä Sotateknillisen Varikon, Viestivarikon,

Pioneerivarikon ja Lentovarikon. Merivoimien varikoiden sijoituspaikoiksi tulivat Parola ja Kymnlinna.¹³

Varikoiden syntyä edeltänyt kirjeenvaihto Zdanovin ja Mannerheimin välillä kesti marraskuusta 1944 aina tammikuuhun 1945. Asia koski sotamateriaalin varastoinnin lisäksi laivaston ja rannikkopuolustuksen demobilisointia, jossa oli ilmennyt tulkintaeroja.

Mannerheim sai 28.11.1944 Zdanovilta kirjeen, jossa hyväksyttiin Päämajan aiemmin esittämä demobilisaatiosuunnitelma ja määriteltiin Suomen merivoimien uudet vahvuudet. Rannikkopuolustuksen uusi organisaatio ja taisteluvahvuus määriteltiin seuraavasti: rannikkopuolustuksen kokoonpanoksi oli määrättävä yksi tykistörykmentti ja kaksi erillistä patteristoa, joiden kokonaisvahvuus oli 1616 miestä. Edelleen määrättiin kaikki rannikkotykistön ja laivaston se materiaali, joka ylitti säädetyt määrät, evakuoitavaksi keskusvarikkoihin.¹⁴

Tämän kirjelmän pohjalta Valvontakomission puheenjohtajan apulainen, kontra-amiraali Alexandrov ilmoitti 11.12.1944, että miehittämättömien linnakkeiden tykit, tulenjohtovälineet ja muu kalusto tuli evakuoida keskusvarastoihin. Vaatimuksen johdosta Merivoimien Esikunta esitti Puolustusvoimain Pääesikunnan operatiiviselle osastolle, että vaatimus peruutettaisiin ja harkittaisiin muita valvontakeinoja, esimerkiksi tykkien lukkojen poistamista. Perusteita esitettiin useita. Merivoimien käsityksen mukaan vaatimus sisälsi enemmän, mitä käsite demobilisaatio¹⁵ pitää sisällään. Kirjelmässä vedottiin vaadittuihin 1.1.1939 vahvuuksiin ja kokoonpanoihin, jolloin suurin osa nyt purettaviksi vaadituista pattereista oli jo ollut olemassa. Edelleen vedottiin valtavaan työmäärään, jonka vaatimukset olisivat aiheuttaneet, esimerkiksi uusien kalliiden tunnelien ja maanalaisten varastojen rakentamista varikoille. Linnakkeilla ongelmia olisivat aiheuttaneet laiturien huono kunto, puuttuvat tai ränsistyneet kenttäradat ja yksinkertaisesti raskaiden ja järeiden tykkien paino. Merenkulkuviranomaisten mukaan kyseisten tykkien ja tykinosien kuljetukset siihen vuodenaikaan olisivat olleet hyvin kyseenalaisia, varsinkin kun sopivasta proomukalustosta oli suuri puute. Lopuksi Meriv.E pyysi Pv.PE:lta toimenpiteitä vaatimusten peruuttamiseksi ja esitti oman ehdotuksensa purettavista pattereista sekä laskelman erilaisten rannikkotykistö-pattereiden siirtämiseksi vaadittavasta kalustosta, henkilöstöstä ja ajasta.¹⁶

Kirjelmästä oli selvästi havaittavissa annettujen vaatimusten mahdottomuus kyseisessä tilanteessa. Samoin kävi ilmi haluttomuus ryhtyä purkamaan varsin vahva ja tehokas rannikkopuolustuksen linnoitusverkko. Vaatimushan olisi toteutuessaan vaarantanut koko Suomenlahden meripuolustuksen. Asiaa ei varmasti helpottanut molemminpuolinen epäluulo.

Kirjelmän johdosta otti ylipäällikkö Mannerheim 20.12.1944 kirjeitse yhteyttä kenraalileversti Zdanoviin ja toi esille Merivoimien esittämät näkemykset. Mannerheim vetosi Merivoimien esittämien perustelujen lisäksi vielä käynnissä olleeseen sotaan ja sen kautta rannikoillemme kohdistuneeseen saksalaisuhkaan. Mannerheim totesi Suomenlahden rannikkopuolustuksen tehon säilyttämisen olevan Suomen ja Neuvostoliiton yhteinen intressi. Erityisesti Mannerheim vetosi Porkkalan länsipuolisen alueen turvallisuuteen. Mannerheim ehdotti käytössä olleen miehittämättömien linnakkeiden järjestelmän säilyttämistä sellaisena kuin se 1.1.1939 oli ollut. Lopuksi Mannerheim ehdotti Porkkalan länsipuolisten miehittämättömien linnakkeiden säilyttämistä sellaisenaan ja niiden Porkkalasta itään sijainneiden linnakkeiden tai pattereiden purkamista, jotka oli rakennettu 1.1.1939 jälkeen.¹⁷

Vastaus saatiin tammikuun alussa 1945. Zhdanov totesi 6. tammikuuta päivätyssä kirjelmässään, ettei Mannerheimin ehdotusta voitu sellaisenaan hyväksyä. Valvontakomission mukaan Suomen välitön rannikkopuolustus ei vaatinut suurikaliiperista tykistöä (!). Samalla vahvistettiin jo aiemmin määrätyt miesvahvuudet ja kokoonpanot. Rannikkotykistön tykkien lukumääräksi määrättiin korkeintaan 140. Näistä 70 tuli olla toimintavalmiina, minkä lisäksi Valvontakomissio katsoi olevan mahdollista säilyttää rannikolla vielä toiset 70 tykkiä, kuitenkin ilman täyttä miesvahvuutta. Tykkien suurimmaksi kaliiperiksi määrättiin 120 mm.¹⁸ Jonkinlaista joustoa osoittaa se, että tykkien sijoituspaikat sai määrätä Merivoimien johto. Lisäksi kaluston evakuoinnin määräaika pidennettiin huhtikuun 1. päivään 1945 asti.¹⁹

Merivoimien esikunta laati 11.1.1945 käskyn tykistöaseistuksen varastoimisesta. Käskyssä määrättiin se tykkikalusto, joka ei sisällynyt Valvontakomission sallimiin vahvuuksiin, siirrettäväksi kahteen keskusvarikkoon. Tykistön siirtojen ja varastoinnin johtajaksi määrättiin Merivoimien Esikunnan aseosaston päällikkö, eversti Taavi Kainulainen.²⁰

Kirjeenvaihto Mannerheimin ja Zdanovin välillä kuitenkin jatkui. Lopullinen ratkaisu saatiin maaliskuun alussa, jolloin Valvontakomissio ilmoitti käsitelleensä perusteellisesti kaikki asiasta tehdyt esitykset ja päätyneensä ratkaisuun, jota oli pidettävä lopullisena. Suomen sotilasjohdon sallittiin ylläpitää suurikaliiperista rannikokytistä Porkkalan länsipuolella lukuunottamatta Nyhamnin ja Signilskärin pattereita, jotka tuli evakuoida Ahvenanmaan demilitarisoinnin yhteydessä. Porkkalan länsipuolelle sai jäädä 92 tykkiä. Porkkalan itäpuolella tykkien lukumäärä rajoitettiin 48:een eikä tykkien kaliiperi saanut ylittää 120 mm. Näin rannikkopuolustuksen tykkien yhteismääränä säilyi 140. Kaikki näiden rajoitusten ulkopuolelle jäänyt kalusto ammuksineen ja varusteineen oli evakuoitava keskusvarastoihin 1.6.1945 mennessä, eli Merivoimat sai jatkoaikaa kaksi kuukautta. Lisäksi Suomen sotilasjohto veloitettiin Neuvostoliiton merisotavoimien vaatiessa suojelemaan sen laivaston rannikkoyhteyksiä, rannikkoväyliä ja ankkuripaikkoja, tukemaan punalaivaston operaatioita rannikokytistön kantaman puitteissa sekä antamaan kaikenlaatuista muuta apua rannikokytistömme toiminta-alueella.²¹

Rannikkojoukkojen uusi kokoonpano ja tykistöaseistus

Tilanteessa tapahtuneen yllättävän käänteiden johdosta osa suunnitelmista jouduttiin laatimaan uudelleen. Porkkalan länsipuolella keskeytettiin jo aloitetut raskaan ja järeän kaluston purkutyöt ja valmistauduttiin niiden palauttamiseen sijoilleen. Uusi suunnitelma jätettiin 8.3.1945 Valvontakomissiolle. Sen mukaan tykkien kokonaisuus oli määrätty 140, joista 70 oli miehitettyinä.

Porkkalan itäpuolelle jäi 48 tykkiä, joista 28 kuului Suomenlinnan Rannikkolinnakkeistolle (SRLsto) ja 20 Haminan Rannikkolinnakkeistolle (HRLsto). SRLsto:n tykeistä 14 oli miehitettyinä Kytön, Rysäkarin²² ja Isoaaren linnakkeilla ja toiset 14 miehittämättömillä linnakkeilla, joita olivat Miessaari, Kuivasaari, Pirttisaari ja Glosholm. HRLsto:n tykeistä 10 oli miehittyillä linnakkeilla Vanhankylänmaassa ja Mustamaassa sekä 10 miehittämättömillä linnakkeilla Lehtisessä, Ristisaarella ja Ulko-Tammiossa.²³

Porkkalan länsipuolella TRT:llä oli 92 tykkiä, joukossa myös suurikaliiperisia. Tykeistä 67 oli miehittyillä linnakkeilla, jotka

olivat I Linnakkeistossa Reposaaren, Isokarin, Jungfruskärin, Alskärin, Utön ja Borstön linnakkeet sekä II Linnakkeistossa Öron, Russarön, Hästö-Busön ja Bågaskärin linnakkeet. Loput 25 tykkiä sijoitettiin miehittämättömille linnakkeille, jotka olivat I Linnakkeistossa Sommarö, Kuuskajaskari, Lypertö (Katanpää) ja Jurmo sekä II Linnakkeistossa Bengtskär, Morgonlandet, Jussarö ja Skälö.²⁴

Joukko-osastojen kokoonpanot ja pattereiden aseistus on esitetty liitteessä 3.

Uudessa kokoonpanossa mielenkiintoinen yksityiskohta on 40 ItK/38-B -jaokset. Nämä tykit, yhteensä 10 kappaletta, on sisällytetty määrävahvuuksiin, vaikka ne eivät olleet varsinaisia rannikkotykkeitä. Patterit toki vaativat ilmatorjunta-aseistusta, mutta rajoitukset koskivat nimenomaan rannikkotykkeitä.

Uudelleen ryhmitetty kiinteä rannikkotykistö muodosti kaapean nauhan Suomenlahden pohjukasta aina Pohjanlahdelle Vaasan edustalle asti. Muodostuneella puolustuslinjalla ei juuri ollut syvyyttä. Ryhmityksessä oli selvä etupainotteisuus, sillä osa pattereista sijaitsi uloimmilla linnakesaarilla. Näin saatiin tykistö-tulen ulottuvuus pysymään suurena, tosin sillä seurauksella, että esimerkiksi huolto vaikeutui etäisyyksien ollessa suuria. Tulivoiman suhteen tyydyttävoin tilanne oli Hankoniemen suunnalla, jossa sijaitsi kaksi järeää, kaksi raskasta ja viisi kevyttä patteria. Sen sijaan Porkkalan itäpuolella tilanne oli heikompi. Helsinkiä suojaasi kolme kevyttä ja kaksi raskasta patteria, joista ainakin raskaiden pattereiden kalustoa voitiin pitää jo vanhentuneena (120/50-V -kalusto). Lisäksi kantama oli suhteellisen pieni. Kotkan suuntaa oli suojaamassa kolme kevyttä ja yksi raskas patteri, joiden kantama oli niin ikään pieni. Kaiken kaikkiaan uudelleen ryhmitetyn rannikkotykistön tulivoima oli riittämätön sen ajan merimaaleja vastaan etenkin Porkkalan itäpuolisella alueella.

Tykkikaluston evakuointi varikoille

Tykkikaluston evakuointi oli aloitettu jo heti sodan päättyessä Suomenlahden saarilta ja Porkkalan alueelta. Evakuoidut tykit siirrettiin kuitenkin pääosin uusiin aseisiin muille linnakkeille. Ahvenan-

maalta evakuoidut tykit varastoitiin aluksi TRT:n linnakkeille ja varastoihin, joista ne myöhemmin siirrettiin keskusvarikoihin. Evakuointien aikana tykkeitä jouduttiin siirtelemään useita kertoja edestakaisin ja paikasta toiseen ennen kuin ne lopullisesti päätyivät varikoille. Osa tykeistä ryhmitettiin linnakkeille täydentämään vajaita pattereita tai vaihdettiin kuluneempien ja vanhempien tykkien tilalle.

Varsinainen koko rannikon kattava tykkien evakuointi aloitettiin Valvontakomission määräysten perusteella vuoden 1945 alussa, jolloin kaikki kaliiperiltaan yli 120 mm olleet rannikkotykit sekä määrävahvuudet ylittänyt kalusto oli määrätty poistettaviksi ja kuljettaviksi kahteen keskusvarikkoon. Merivoimien Keskusvarikko 1 Parolassa oli suoraan Merivoimien komentajan alainen. Merivoimien Keskusvarikko 2 Kyminlinnassa oli puolestaan HRLsto:n komentajan alaisena. Parolaan siirrettiin se tykistökalusto, joka sijaitti Pernajan lahden länsipuolella ja siitä itään sijainnut kalusto Kyminlinnaan.²⁵

Työt pääsivät jo hyvään vauhtiin, kunnes maaliskuussa Valvontakomissiolta saapunut lopullinen päätös Suomen rannikkopuolustuksen järjestelyistä muutti tilanteen. Lopulliset purkamistarpeet selvisivät vasta tällöin.

Puolustusvoimain Pääesikunta antoi 2.3.1945 eversti Kainulaiselle käskyn, jossa TRT sai määräyksen asettaa purkamansa raskaat tykit uudelleen paikoilleen.²⁶ SRLsto:ssa ja HRLsto:ssa jatkettiin jo aloitettuja töitä.

Työt suoritettiin vaikeissa olosuhteissa talvella ja keväällä. Pääosa miehistöstä ja kuljetuskalustosta oli sitoutunut miinaraivaukseen, joten Pv.PE:lta anottiin ja saatiin kenttäarmeijan miehiä työvoimaksi. Riittävän raskaan nosturikaluston puute vaikeutti erityisesti järeiden 305/52-O ja 254/45-D -pattereiden purkutöitä. Jäätilanne vaikeutti ja välillä keskeytti kuljetuksia, koska jäänmurtajia ei ollut riittävästi käytössä. Kevään edessä työt nopeutuivat, mutta toimintaa haittasi erityisesti hinaajien puute. Mantereella kuljetukset sujuiivat hyvin. Toukokuun lopussa evakuoitua materiaalia saapui Parolaan noin 100 vaunulastia päivässä. Kaluston evakuoinnin määräajan umpeutuessa 31.5.1945 oli lähes kaikki materiaali joko siirretty varikoihin tai matkalla niihin.²⁷

PARIISIN RAUHANSOPIMUKSESTA TÖIDEN ALKUUN

Tilanteen kehittyminen vuosina 1945–1952

Rannikon kiinteän tykistön uudelleen ryhmittämisen ja kaluston evakuoinnin jälkeen elettiin tykistöasioissa hiljaiseloa. Määrärahat olivat äärimmäisen tiukat. Valvontakomissio valvoi toimintaa ja sille raportoitii säännöllisin väliajoin varikko- ym. tilanteista ja niiden muutoksista. Pääpaino oli Suomenlahden miinanraivauksessa yhdessä laivaston kanssa. Suomenlahden ja pohjoisen Itämeren miinanraivaus saatiin suoritetuksi vuoteen 1948 mennessä. Raivatausta 6 500 km²:stä rannikkotykistön osuus oli 3 400 km².²⁸

Suomen osalta toisen maailmansodan virallisesti lopettanut rauhansopimus allekirjoitettiin Pariisissa 10.2.1947. Sopimuksen myötä kumoutui syksyllä 1944 solmittu Moskovan välirauhansopimus siihen liittyneine rajoituksineen. Sen ehtojen täyttämistä valvoamaan asetettu Liittoutuneiden Valvontakomissio poistui maastamme 26.9.1947.

Vaikka Pariisin rauhansopimus mitätöi aiemman sopimuksen eivät rajoitukset poistuneet kokonaan. Itse asiassa uusi sopimus vahvisti useita välirauhansopimuksen kohtia. Puolustusvoimien vahvuudet muodostuivat Valvontakomission määräämien rajoitusten mukaisesti. Rannikkotykistön kohdalla kuitenkin kalustomäärien ja kaliiperien rajoitukset poistuivat kokonaan. Merivoimien ja sen osana rannikkotykistön miesvahvuuksien rajoitukset jäivät kuitenkin voimaan.

Sotien jälkeen oli maamme puolustusvoimien kehittämistä varten muodostettu poliitikoista ja sotilaista koostunut puolustusrevisiokomitea, joka toimi vuosina 1945–1949. Komitea sai joukkojen kokoonpanoa ja ryhmitystä koskevan mietintönsä valmiiksi talvella 1949. Mietinnössä rannikkotykistö kuului edelleen Merivoimiin. Puolustusrevisiokomitea myös suositti raskaan ja järeän kaluston palauttamista linnakkeille.

Puolustusrevisiokomitean mietinnön käytyä lausuntokierroksella, Puolustusvoimain Pääesikunta esitti rannikkotykistön liittämistä maavoimiin. Perusteluina esitettiin sotien kokemuksia ja uutta alueellista puolustusjärjestelmää. Rannikkojoukkojen rintamavastuussa olleita yhtymiä ja yksiköitä oli operatiivisista syistä usein pitänyt alistaa maavoimien johtoportaille. Tästä johtuen katsottiin

aiheelliseksi saattaa johtosuhteet kyseisiä tilanteita vastaaviksi jo rauhan aikana. Etuja katsottiin saatavan erityisesti suurmaihi- nousun torjunnassa. Toisaalta Merivoimien keskuudessa huolestut- tiin meripuolustukselle mahdollisesti koituvista haitoista yhteistoi- minnan heikentyessä. Maamme hallitus ja eduskunnan puolustus- asiainvaliokunta päätyivät puolustusrevisiokomitean kannasta poikkeavaan kantaan, jossa rannikkotykistöjoukko-osastot alistet- tiin maavoimien yhtymille.²⁹

Vuosina 1950–1951 puolustusvoimien uudistuksen käsittely siir- tyi puolustusministeriöön. Lopputuloksena syntyneen uuden puo- lustuslaitosasetuksen perusteella ja väliaikaisen järjestelyn³⁰ kaut- ta siirryttiin uuteen kokoonpanoon 1.12.1952 alkaen. Rannikko- tykistön joukko-osastot alistettiin maavoimien divisioonille ja ni- mettiin uudelleen (liite 2). Uutena joukko-osastona perustettiin moottoroitu rannikkopatteristo Suomenlinnaan. Sen nimeksi tuli 1. Erillinen Rannikkotykistöpatteristo (1.ErRPtsto).³¹

Kaluston palauttamisen perusteet selkiintyvät

Mahdollisuudet raskaan ja järeän tykkikaluston palauttamiselle olivat siis olemassa jo alkuvuodesta 1947. Varojen ja poliittisen tahdon puuttuminen kuitenkin estivät suunnitelmien toteutumisen useimmissa tapauksissa. Lisäksi vuoteen 1947 asti kaikki sotatoi- miin ja liikekannallepanoon liittyvä suunnittelu oli ollut kiellettyä. Rauhansopimuksen tulkinnan vaikeuksista johtuen liikekannalle- panovalmistelut aloitettiin vasta 1950-luvun alussa.³² Välillisesti tämä vaikutti myös rannikkotykistön uudelleen ryhmittämiseen.

Maamme sotilaallinen ja poliittinen johto noudatti tiettyä varo- vaisuutta Neuvostoliiton suhteen. Muun muassa kysymys keskus- varikoihin kootusta ylijäämämateriaalista säilyi ratkaisemattoma- na. Epävarmuutta aiheutti ristiriita solmitun yya-sopimuksen ja Pariisin rauhansopimuksen asettamien rajoitusten välillä. Suomen tuli kyetä itsenäiseen puolustautumiseen, mutta samalla rauhanso- pimus rajoitti ratkaisevasti puolustuskykyä. Asiaan saatiin selvyys vuoden 1952 lopulla, jolloin silloinen Puolustusvoimain komentaja jalkaväenkenraali Aarne Sihvo sai puolustusministeriltä kehoituk- sen tiedustella asiaa Neuvostoliiton sotilasasiamieheltä. Vastaus oli, että suomalaiset saivat käyttää aseistustaan vapaasti.³³

Pääesikunnan meripuolustusosasto laati 13.1.1954 suunnitelman, joka perustui käytettävissä olleeseen kalustoon ja valmiisiin linnoitteisiin. Suunnittelussa käytettiin painopisteajattelua ja ryhmitys käsitti seuraavat tykistölliset puolustuskeskukset:

- Haapasaaarten eteentyönnetty puolustuskeskus
- Kotkan – Haminan puolustus
- Pirttisaaren eteentyönnetty puolustuskeskus
- Helsingin puolustus
- Örön eteentyönnetty puolustuskeskus
- Utön – Kökarin eteentyönnetty puolustuskeskus
- Korppoon puolustus
- Uudenkaupungin, Rauman, Porin ja Vaasan satamapuolustukset sekä
- Ahvenanmaan, Kaskisen sataman ja Perämeren satamien meripuolustus moottoroidulla rannikkotykistöllä

Loviisan sataman ja Pellingin puolustus jätettiin ainoastaan kevyen tykistön varaan, mutta sinne katsottiin tarpeen vaatiessa voitavan sijoittaa myös raskasta kalustoa valmiisiin aseisiin sekä käyttää liikkuvaa rannikkotykistöä.³⁴ Puolustusvoimain komentaja jalkaväenkenraali K. A. Heiskanen hyväksyi suunnitelman kulkautta myöhemmin ja määräsi sen pohjaksi kaikelle rannikkotykistön puolustusvalmiuden kehittämisen suunnittelulle.³⁵

Edellä mainitun pohjalta antoi Pääesikunnan meripuolustusosasto käskyn laatia jatkosuunnitelmat 15.9.1954 mennessä. Suunnittelun perusteiksi käskettiin tykkiasemien osalta seuraavaa: ”Tykkiasemiksi otetaan yleensä suunnitelman edellyttämälle tykkimallille soveltuvat valmiit tykkiasemat sekä kunnolliset, hajaryhmitetyt tykkiperustat. Uusien tykkiasemien suunnittelussa on otettava huomioon hajaryhmitykseen liittyvien periaatteiden³⁶ lisäksi, että asemat saadaan kalliomaastoon, jolloin toistaiseksi suoritetaan vain tykkikuoppien ja niihin liittyvien yhdyshautojen sekä ammus- ja miehistökorsujen louhiminen.” Myös tulenjohtoasemat ja laskentaa suorittaneet keskiöt tuli sijoittaa valmiisiin kantalinnointeisiin.³⁷

Lokakuun lopussa samana vuonna Pääesikunnan meripuolustusosasto määräsi uudelleen ryhmittämisen kiireellisyysjärjestyksen. Kiireellisimmiksi määrättiin Hangon, Helsingin ja Korppoon aluei-

den patterit. Vasta näiden jälkeen tuli itäisen Suomenlahden vuoro. Selkämeren ja Merenkurkun patterit olivat kiireellisyysjärjestyksessä viimeisinä.

Porkkalan vuokra-alueen länsipuolisen Hangon kaistan puolustuksesta vastasi 2. Erillinen Rannikkotykistöpatteristo (2.ErRtPsto). Helsingin ja Loviisan kaistoista vastasi Rannikkotykistörykmentti 1 (RT 1). Korppoon ja Rauman kaistoista vastasi Rannikkotykistörykmentti 2 (RT 2) yhdessä liikkuvaa rannikkotykistöä edustaneen 1.ErRtPsto:n kanssa. Kotkan kaistasta vastasi 3. Erillinen Rannikkotykistöpatteristo (3.ErRtPsto). Vaasan kaistan linnakkeista vastasi Pohjanmaan Merivartioalue (PMV).

Töitä määrättiin toteutettavaksi kulloinkin käytettäväksi saatujen määrärahojen puitteissa. Raskaan kaluston osalta käskettiin tärkeimmät tykkikalusto (alkuvaiheessa Isosaaren ja Hästö-Busön patterit) varustaa uudella 152/50-T -kalustolla sitä mukaa, kun uusia putkia valmistui. Vanha 152/45-C -kalusto tuli sijoittaa kiireysjärjestyksessä vähemmän kiireellisiin pattereihin.³⁸

Kevyen tykistön osalta Pääesikunnan meripuolustusosasto käski ottaa huomioon koulutusnäkökohtien aiheuttamat muutokset. Kevyt kiinteä tykkikalusto tuli varastoida lähelle perustamispaikkoja paitsi koulutuskalusto, joka tuli sijoittaa tuliasemiin. Myöhemmässä vaiheessa oli vielä tarkoitus suorittaa vanhemman 75/50-C ja 76/47-OH -kaluston kunnostus.³⁹

Kevyen kaluston materiaalitilanne oli kohentunut huomattavasti vuoteen 1954 mennessä, kun ilmatorjuntatykistöltä oli saatu yhteensä 36 puutteellisilla ilmatorjuntavälineillä varustettua tykkiä. Näistä 24 kappaletta oli mallia 76 ItK/16-V ja 12 kappaletta mallia 76 ItK/35-Br. Myöhemmin kalustoa saatiin vielä lisää niin, että vuoden 1954 lopussa tykkejä oli seuraavasti:

- 76 ItK/31   72 kpl
- 76 ItK/16-V   24 kpl
- 76 ItK/35-Br   12 kpl⁴⁰

Moottoroitu rannikkotykistö kärsi sille soveltuvan kalusto puutteesta. Tämän johdosta pääosa rannikkotykistön omasta 76 ItK/31 -kalustosta oli sijoitettu moottoroidulle rannikkotykistölle korvikekalustoksi. Neljä patteristoa oli suunniteltu aseistettavaksi 76 ItK31 -kalustolla. Nämä tykit, yhteensä 48 kappaletta, tuli varastoida

niin ikään lähelle perustamispaikkoja peruskorjauksen jälkeen.⁴¹ Moottoroitujen patteristojen kalustoa jaettiin koulutuskäyttöön siten, että Suomenlinnaan sijoitettiin kaksi patteria (8 tykkiä), Uudenkaupungin lähelle Janhualle yksi patteri (4 tykkiä) sekä kiinteän rannikkotykistön joukkoihin Rankkiin yksi patteri (4 tykkiä).⁴²

Eräänä syynä 76 ItK/31 -tykkien käyttöön liikkuvan rannikkotykistön kalustona oli se, että se soveltui siihen paremmin kuin Vickers-kalusto. Lisäksi 76 ItK/16-V soveltui lavettinsa puolesta paremmin linnakkeiden tykkiasemiin sijoitettavaksi kuin ristikkolavettinen 76 ItK/31.⁴³

Porkkalan palauttamisen aiheuttamat muutokset

Syyskuun 19. päivänä 1955 allekirjoitettiin Moskovassa sopimus Porkkalan vuokra-alueen palauttamisesta Suomelle. Pääesikunnassa aloitettiin välittömästi kiivas suunnittelutyö rannikkokais-tan uudelleen aseistamiseksi. Koska Porkkalan alue muodosti tärkeän osan Etelä-Suomen ja Helsingin puolustusta, tuli sinne asetettua voimakas rannikkotykistö. Porkkalan ohi kulkevan laivaliikenteen turvaaminen ja laivaston toiminnan tukeminen vaativat kauaskantoista tykistövoimaa.⁴⁴

Vuoden 1956 alussa Pääesikunta pyysi meripuolustuksen tarkastajaa laatimaan alustavat suunnitelmat, joissa tuli huomioida niin maanomistukseen kuin Merivoimien tulevaan toimintaan liittyviä asioita. Tykistön sijoittelussa tuli lähteä siitä, että se liittyisi saumattomasti Porkkalan itä- ja länsipuolella olevaan puolustuksen järjestelyyn sekä suojaisi tehokkaasti Upinniemen suunniteltua laivastoasemaa.⁴⁵

Meripuolustuksen tarkastaja esitteli suunnitelman vajaata kuu-kautta myöhemmin. Suunnitelmassa lähdettiin siitä, että Porkkalan alue oli operatiivisessa merkityksessä Suomenlahden tärkeimpiä alueita ja sillä hetkellä Hangon suunnan jälkeen tärkeysjärjestyksessä seuraavana. Koska alue oli suppea, katsottiin, että kysymys alueen kiinteästä rannikkotykistöstä voitiin ratkaista sijoittamalla voimakas painopiste Porkkalanniemen suunnalle. Toisin kuin Helsingin suunnalla järeästä tykistöstä luovuttiin. Puolustus tuli järjestää sellaisin voimin ja asein, että se nopeasti saataisiin tiettyyn vahvuuteen pienin kustannuksin ja lopullisiin suunnitel-

tuihin vahvuuksiin 2–3 vuoden kuluessa rajoitetuin kustannuksin. Kustannusten välttämiseksi valmiita laitteita ja rakennelmia tuli käyttää mahdollisimman paljon hyödyksi. Puolustusvalmistelut tuli aloittaa heti.⁴⁶

Raskas tykkikalusto suunniteltiin hankittavaksi varikolta (Asevarikko 5, entinen Meriv.V1) kokoamalla siellä olleista ylimääräisistä osista tykkien lavetit ja putkittamalla uudelleen siellä olleita käyttökelvottomiksi luokiteltuja putkia. Porkkalan puolustus tuli rakentaa käyttämällä sen hetken suunnitelmissa muualle suunniteltuja 152/45-C -tykkejä. Näin ollen määrättiin kiireysjärjestyksessä kaksi viimeistä raskasta patteria (Pirttisaari ja Vanhankylänmaa) odottamaan uuden 152/50-T -kaluston valmistumista. Kevyen tykistön tarve tuli tyydyttää ilmatorjuntatykistöltä saatavalla kalustolla. Tämän johdosta kiireysjärjestyksessä kolmen viimeisen kevyen patterin suunniteltu kalusto määrättiin käytettäväksi Porkkalan alueella. Kyseisiksi pattereiksi ehdotettiin Glosholmaa, Ees-tiluotoa ja Kytöä.⁴⁷

Pattereiden tuliasemat tuli linnoittaa mahdollisimman nopeasti. Linnoitustyöt katsottiin voitavan suorittaa kaikki samanaikaisesti ja aloittaa jo kesällä 1956. Osa töistä oli mahdollista siirtää seuraavalle vuodelle, sillä raskaat tykit oli suunniteltu saatavaksi vasta vuosina 1957 ja 1958.⁴⁸

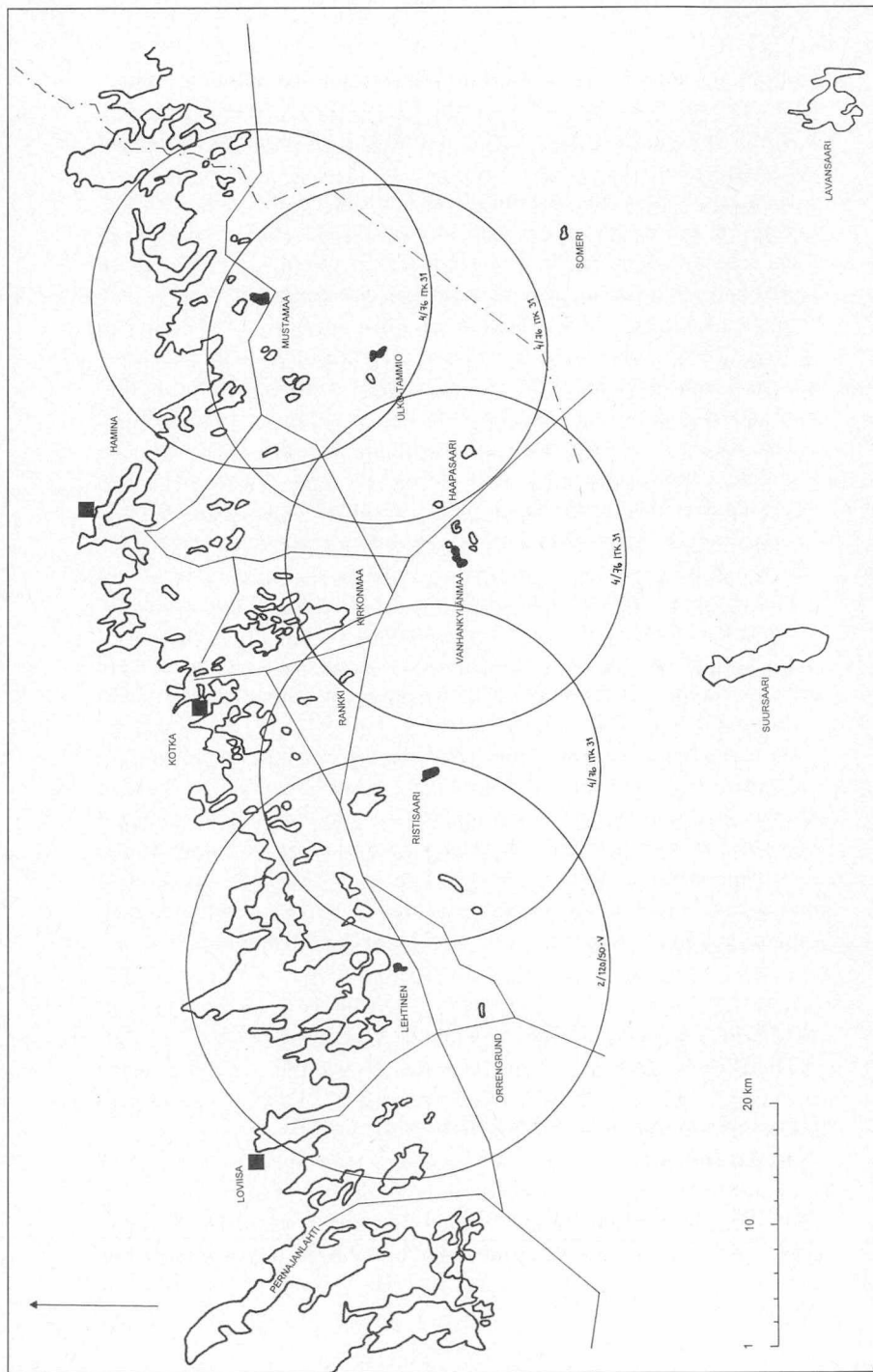
Suunnitelmissa ja tehtävien annoissa on selvästi havaittavissa vallinnut kiire. Oli katsottu ilmeisen tärkeäksi saada Porkkalan alueelle mahdollisimman nopeasti, mutta samalla mahdollisimman pienellä vaivalla ja rahalla aikaan edes jonkinlainen toimiva puolustusjärjestelmä. Asiaan panostamisesta on osoituksena alueen puolustusvalmistelujen asettaminen lähes kaikkien muiden rannikkotykistön sen hetken suunnitelmien ja töiden edelle.

RASKAAN JA KEVYEN KALUSTON UUELLEEN RYHMITTÄMINEN

Itäisen Suomenlahden tykkikaluston uudelleen ryhmittäminen

3.ErRtPsto:n, entisen HRLsto:n, tykistön ryhmitys oli piirroksen 1 mukainen. Pääkalustona oli 76 ItK/31 kahdella miehitetyllä sekä

PIIRROS 1: Itäisen Suomenlahden tykistön sijoitus ja kantamat vuonna 1945

kahdella miehittämättömällä linnakkeella. Kyseinen kalusto sovel-
tui hyvin käytettäväksi kevyenä rannikkotykkinä ja oli osoittautu-
nut niin kantamansa kuin tulivoimansa osalta tehokkaammaksi
kuin vanhat 75 mm:n ja 57 mm:n merikanuunat. Ensimmäiset ke-
vyen kaluston siirrot tapahtuivat, kun Vanhankylänmaan linnake
puutteellisten tilojensa johdosta muutettiin vartiolinnakkeeksi ja
koulutus siirrettiin Rankkiin 1.12.1947. Kalusto Rankkiin (4/76
ItK/31) saatiin Ristisaaresta, joten Ristisaari jäi tyhjäksi.⁴⁹

Toisena organisaatiomuutoksena toteutettiin koulutuksen siirto
Mustamaasta Kirkonmaahan. Joukko-osaston esikunnan ja muiden
Haminassa sijainneiden osien muutettua Kotkan Kyminlinnaan,
uhkasi Mustamaa jäädä muusta ryhmyksestä syrjään. Heräsi aja-
tus koulutuksen siirtämisestä Kirkonmaahan. Tärkeämpänä perus-
teena oli kuitenkin Kirkonmaahan perustettavan patterin edulli-
nen sijainti Haminan ja Kotkan sisääntuloväyliin nähden. Asiaa
puolsivat myös paremmista kulkuyhteyksistä aiheutuneet säästöt
sekä huollon ja johtamisen helpottuminen. Kirkonmaan vaatimista
rakennustöistä huolimatta katsottiin siirron kannattavan. Heinä-
kuun 7. päivänä 1949 tehtiin päätös Kirkonmaan miehittämisestä
koulutuslinnakkeeksi ja Mustamaan muuttamisesta vartiolinnak-
keeksi. Virallisesti toiminta Kirkonmaassa alkoi 1.9.1949.⁵⁰

Ulko-Tammio lakkautettiin vartiolinnakkeena uudelleenjärjes-
telystä 1.1.1952 ja sen 4/76 ItK/31 -patteri evakuoitiin Kymin-
linnaan.⁵¹

Kyminlinnaan varastoiduista patteriston tykeistä on mainittava
raskaiden tykkien putkien varsin huono kunto. Alunperin neljästä-
toista 152/45-C, -CL ja -CLo -tykin putkesta yhdeksän oli luokiteltu
loppuunkuluneiksi. Loput viisi oli luokiteltu kuluneiksi, mutta
käyttökelpoisiksi.⁵²

Vuonna 1953 siirrettiin Kyminlinnasta kaksi 152/45-C -tykkiä
Rankkiin ja asennettiin paikoilleen. Vielä samana vuonna ammut-
tiin lähtönopeusammunnat. Viimeinen kolmas tykki koottiin put-
kesta ja asemaan sopivasta lavetista ja asennettiin paikoilleen
vuonna 1954. Rankin 3/152/45-C -patteri oli kokonaisuudessaan
toimintakunnossa vuonna 1955.⁵³

Joukko-osasto ja itäinen Suomenlahti kaipasivat kipeästi lisää
raskasta tykkikalustoa. Vuoden 1954 suunnitteluvaiheessa patte-
risto laati suunnitelman tykkikaluston palauttamisesta ja uudel-
leen ryhmittämisestä. Suunnitelma oli valmis syyskuun alussa

1954. Patteriston kiinteän tykistön ryhmitykseksi esitettiin seuraavaa:

- Kirkonmaa 4/254/45-D ja 4/76 ItK/16-V
- Rankki 3/152/45-C
- Ristisaari 3/152/45-C
- Vanhankylänmaa 3/152/45-C ja 4/76 ItK/16-V⁵⁴

Koulutuksen keskittyttyä yhä enemmän Kirkonmaahan tulivat tykkikoulutuksen kalustokysymykset ajankohtaisiksi. Kirkonmaan kevyt patteri oli määrätty koulutuskäyttöön ja se tuli sijoittaa tuliasemiin. Patteristo sai neljä 76 ItK/16-V -tykkiä vuonna 1955 ja ne asennettiin Kirkonmaahan syksyyn 1956 mennessä.⁵⁵ Lisäksi vuonna 1955 Kirkonmaahan asennettiin kaksi 57/48-No -tykkiä harjoitustykeiksi.

Koska Kirkonmaan järeän patterin kohtalo oli edelleen auki, esitettiin patteristo Kymnlinnaan varastoiduista Ristisaaren tarkoitteista raskaista 152/45-C -tykeistä kahden pystyttämistä Kirkonmaahan. Järjestelyn katsottiin turvaavan raskaan tykistön koulutuksen jatkuvuuden. Ristisaaren patterin mahdolliseen pikaiseenkin pystyttämiseen ei kahden tykin sijainnilla Kirkonmaassa katsottu olevan erityistä haittaa. Esitys hyväksyttiin ja tykit ryhmitettiin louhittuihin tilapäisasemiin Kirkonmaahan vuonna 1957.⁵⁶ Patteri laajennettiin myöhemmin nelitykkiseksi. Kaluston uusimisen myötä patterille vaihdettiin vuosien 1964–67 aikana 4/152/50-T -kalusto.⁵⁷ Kirkonmaan järeän patterin kohtalo on käsitelty luvussa 4.

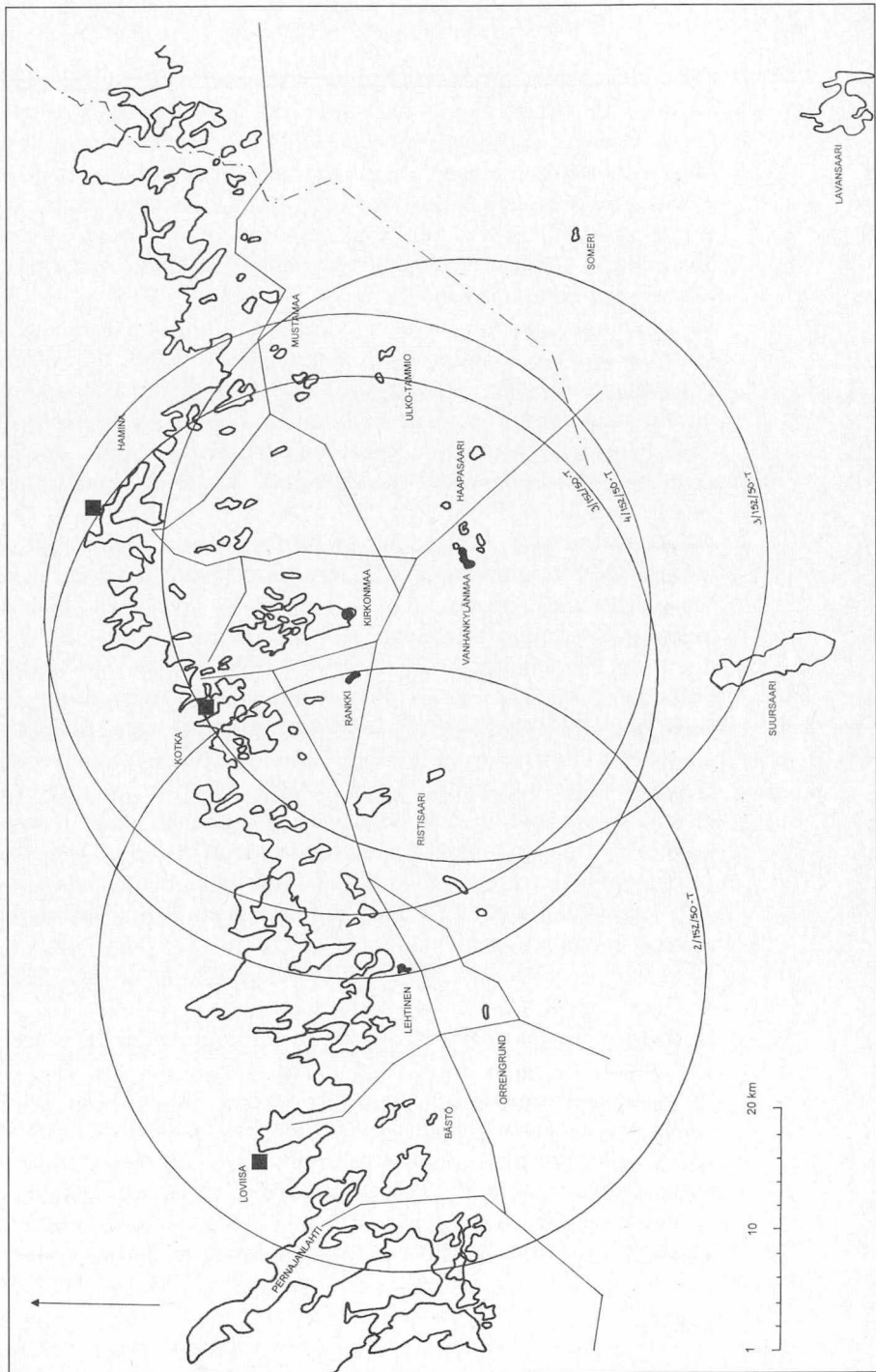
Rankin linnakkeella säilytettiin 4/76 ItK/31 -patteri koulutuskäyttöä varten, vaikka kyseinen patteri ei kuulunutkaan linnakkeen sodan ajan vahvuuksiin, vaan moottoroidulle rannikotykistölle. Myös Rankki sai 57/48-No -jaoksen 1950-luvun puolivälissä.⁵⁸

Vanhankylänmaahan jo 1950-luvun alussa suunniteltu 4/76 ItK/31 -patteri oli muuttunut suunnitelmissa aiemmin esitetyistä syistä johtuen 76 ItK/16-V -patteriksi. Tykit saatiin asennettua paikoilleen syksyyn 1957 mennessä.⁵⁹

Suunniteltujen Vanhankylänmaan ja Ristisaaren raskaiden pattereiden pystytys viivästyi. Pääesikunnan meripuolustusosaston käskyllä 30.10.1954 patterit jätettiin toistaiseksi perustamatta.⁶⁰

PIIROS 2: Itäisen Suomenlahden raskaan tykistön sijoitus ja kantamat 1960-luvun lopulla

Vuodesta 1956 meripuolustuksen tarkastajana toiminut kenraalimajuri Martti Miettinen halusi myös lykätä pattereiden pystyttämistä. Osasyynä oli ilmeisesti ulkopoliittinen varovaisuus. Vaikka Miettinen entisenä alueen sodan aikaisena komentajana tunsi hyvin Vanhankylänmaan tykistön merkityksen, oli naapuri kuitenkin ehkä liian lähellä.⁶¹ Kaikkein konkreettisoin syy oli kuitenkin Porkkalan alueen puolustusvalmistelujen ajaminen Vanhankylänmaan rakennussuunnitelmien edelle.

Vanhankylänmaan raskaiden tykkien kohtalo nousi uudelleen esiin 1950-luvun lopulla. Joukko-osasto sai vuonna 1958 uusia Tampellan 152/50-T -putkia kuusi kappaletta. Näistä kolme asennettiin Vanhankylänmaahan 1960-luvun alkuun mennessä 3/152/50-T -patteriksi vanhoihin Canet-kaluston tuliasemiin. Lopuilla kolmella putkella uusittiin Rankin raskas tykistö ja vanha Canet-kalusto evakuoitiin.⁶²

Ristisaaren osalta kyse oli taloudellisista syistä, sillä Ristisaaren patteri olisi vaatinut uusien tykkiasemien, teiden ja laiturin rakentamista. Patterin rakentaminen olisi vaatinut myös maa-alueiden lunastuksia. Näihin ei ollut varoja, sillä rahan puute vaikutti jo muutenkin muiden pattereiden pystytystöihin. Ristisaari katsottiin kuitenkin tärkeäksi patteriston läntisen puolen sauma-alueen tulenkäytön järjestelyissä, joten suunnitelmat jäivät vielä silloin voimaan.⁶³ Ristisaaren raskas patteri oli vakavasti mukana suunnitelmissa pitkälle 1960-luvulle. Tästä oli osoituksena sille varattu kalusto. Patterin kohtalo ratkesi Loviisan edustan tykistön uudelleenjärjestelyjen myötä, jolloin Ristisaaresta luovuttiin ja sille varattu kalusto luovutettiin Suomenlinnan Rannikkotykistörykmentille (SIRtR) syksyllä 1967.⁶⁴ Raskaan kaluston lopullinen sijoittelu oli piirroksen 2 mukainen.

Helsingin suunnan tykkikaluston uudelleen ryhmittäminen

Helsingin edustan rannikopuolustus oli Valvontakomission vaatimusten seurauksena jäänyt riittämättömäksi. Vuoden 1949 puolivälissä Merivoimien Esikunta esitti Pv.PE:lle Helsingin edustan linnakkeiden taistelukuntoon saattamista ensi tilassa ja anoi varoja saman vuoden alussa laatimansa suunnitelman toteuttamiseen. Tässä yhteydessä vedottiin pieniin kustannuksiin, koska kyseiset

linnakkeet olivat kaikki vanhoja ja näin ollen tykit voitiin sijoittaa valmiisiin aseisiin. Varojen puutteen sekä muiden aiemmin mainittujen syiden vuoksi toimenpiteisiin ei kuitenkaan voitu ryhtyä. Valvontakomission hyväksymä ryhmitys (piirros 3) säilyi edelleen rannikopuolustuksen runkona.

Helsingin alueen tykistölinnallinen valmius oli 1950-luvulle siirryttäessä edelleen kevyen tykistön varassa. Rauhan ajan kokoonpanossa kyettiin miehittämään Isosaaren 4/105/58-O -patteri ja Miessaaren 2/120/50-V -patteri. Täydennyskokoonpanoon⁶⁵ siirryttäessä ei kaikkia tykkeitä olisi kyetty miehittämään siihen suunnitellun henkilömäärän puitteissa. Miehittämättä olisivat jääneet Kuivasaaren ja Miessaaren patterit sekä Kytössä kaksi tykkiä.⁶⁶

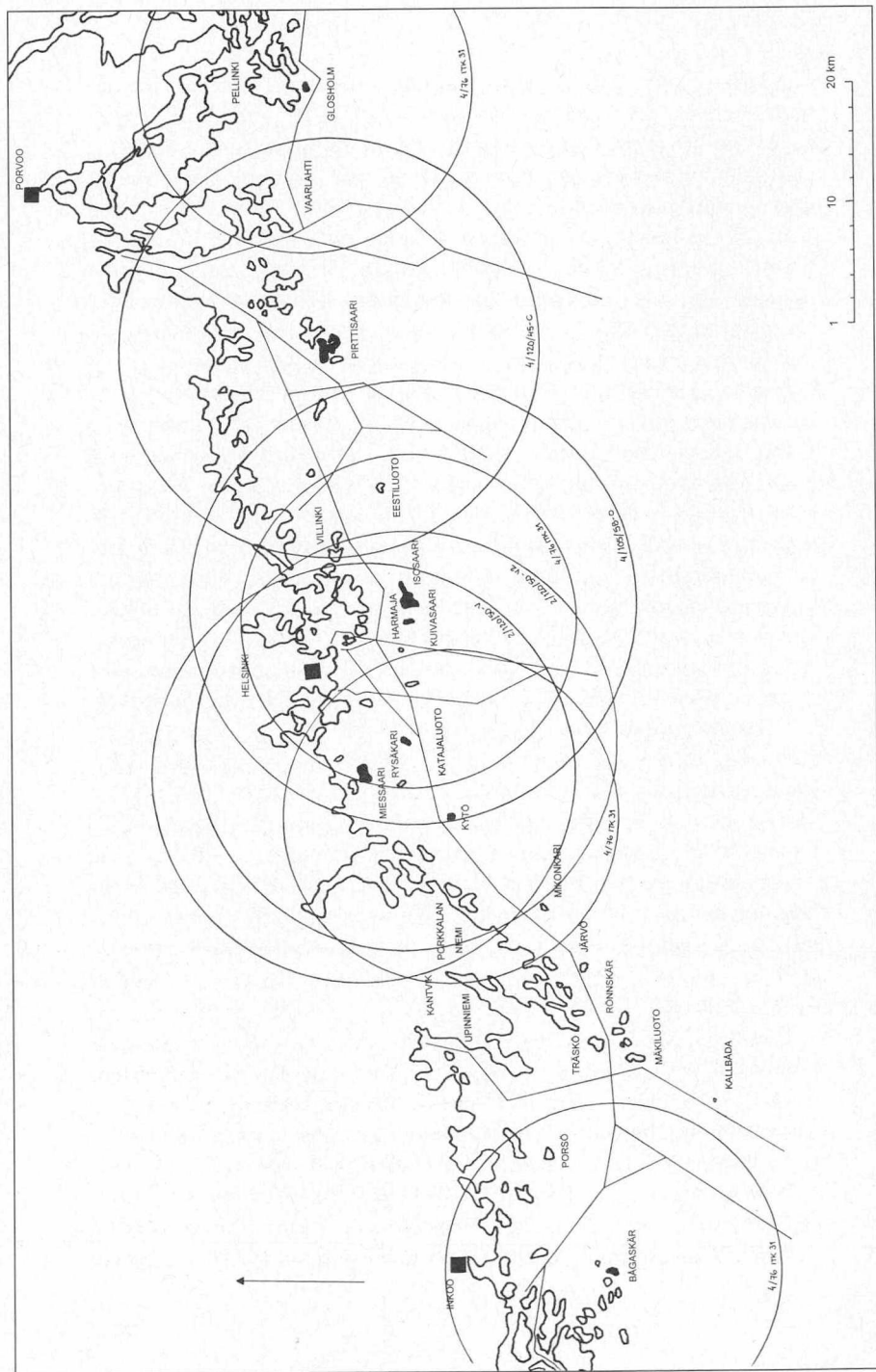
Lokakuussa 1949 Isosaaren 4/105/58-O -patterin tykeistä kahden putket vaihdettiin 102/60-O -putkiin.⁶⁷ Rysäkarin kaksi 120/50-V kaksoistykkiä evakuoitiin Parolaan joulukuussa 1951. Rysäkarin tykkien kohtaloksi tuli myöhemmin romuttaminen, koska kalusto oli vanhentunutta ja kulunutta. Myös kaksoistykkiasettelu oli osoittautunut epäonnistuneeksi tarkkuuden kannalta.⁶⁸ Lehtisen linnakeella sijainnut 2/120/50-V -patteri evakuoitiin HRLsto:n toimesta varikolle vuoden 1952 alkuun mennessä. SRLsto:n alaisuuteen Lehtisen linnake siirtyi 15.4.1952. Joukko-osaston nimi muuttui 1.12.1952 Rannikkotykistörykmentti 1:ksi (RT 1).

Vuonna 1953 Isosaaren vihdoin asennettiin supistettu kaksitykkinen raskas patteri. Tykit olivat kaksi 3.ErRtPsto:lta saatua 152/45-C -tykkiä. Samalla siirrettiin saarella sijainnut uudelleen putkittettu 4/105/58-O -patteri Turun Laivastoasemalle.⁶⁹

Pääsikunnan meripuolustusosaston käskystä RT 1:n esikunta laati syyskuun 1954 alkuun mennessä suunnitelmat uudesta ryhmityksestä. Suunnitelma sisälsi seuraavat kiinteät yksiköt:

– Orrengrund	4/76 ItK/16-V
– Bästö	4/76 ItK/16-V
– Glosholm	4/76 ItK/16-V
– Pirttisaari	3/152/45-C ja 4/76 ItK/16-V
– Eestiluoto	4/76 ItK/31
– Isosaari	2/305/52-O ja 4/152/45-C
– Kuivasaari	1/305/52-O2 ja 4/76 ItK/31
– Rysäkari	4/254/45-D
– Kytö	4/76 ItK/31

PIIROS 3: Helsingin edustan tykistön sijoitus ja kantamat vuonna 1945

Lisäksi esitettiin Loviisan suunnan vahventamista Lehtiseen sijoitettavalla 3/152/45-C -patterilla ja Porvoon suunnan vahvistamista Vaarlahteen sijoitettavalla 3/152/45-C -patterilla. Helsingin puolustuksen vahventamiseksi esitettiin vielä Katajaluodon raskaan patterin säilyttämistä suunnitelmissa, raskaan patterin rakentamista Villinkiin sekä Kytön kevyen patterin muuttamista 3/152/45-C -patteriksi. Pääesikunnan meripuolustusosasto katsoi näistä ainoastaan Lehtisen varustamisen perustelluksi.⁷⁰

Sodan jälkeen ennen Pariisin rauhansopimusta ryhmitetyistä pattereista oli laaditussa suunnitelmissa mukana kevyistä pattereista ainoastaan Glosholman ja Kytön patterit. Näistäkin kalustona olleet 76 ItK/31 -tykit oli siirretty 1950-luvun alussa pois, Kytön tykit Miessaareen ja Glosholman Suomenlinnaan. Kuivasaaressa sijainneen patterin tykit oli siirretty ja varastoitu Isosaareen vuonna 1952.⁷¹

Pääesikunnan meripuolustusosaston käskyn mukaisesti kevyiden pattereiden rauhan ajan sijoituksiin vaikuttivat koulutusnäkökohdat. Orregrundin patteri määrättiin perustettavaksi, mutta sen kalusto oli suunniteltu ilmatorjuntatykistön koulutuskäyttöön. Bästön ja Eestiluodon pattereiden kalusto sijoitettiin Isosaareen koulutuskäyttöön. Glosholman ja Pirttisaaren patterit sijoitettiin tuliasemiin, kuten myös Isosaaren oma patteri. Isosaareen sijoitetut muiden pattereiden tykkikalusto oli joko varastoituna tai kouluammunta-asemissa kallioilla.⁷²

Orregrundissa ja Glosholmassa patterit sijoitettiin keskeneräisiin aseisiin vuoden 1957 aikana. Pirttisaaren patterista kaksi tykkiä sijoitettiin saareen vuonna 1956.⁷³

Kytön patterin tykit siirrettiin sinne Miessaaresta vuonna 1957. Yhdellä tykillä kokeiltiin eräänlaista joustavaa kiinnitystä, jossa 76 ItK/31 -tykki kiinnitettiin rautakehikolla vanhaan raskaan tykin asemaan. Kokeilu onnistui, mutta jäi ainoaksi lajissaan.⁷⁴

Isosaaren 2/152/45-C -patterin tykit olivat asemissaan vuoteen 1956 asti, jolloin saareen rakennettiin rykmentin ensimmäinen uusittu nelitykkinen 152/50-T -patteri. Vastaanottoammunnat kyseisellä patterilla ammuttiin maaliskuussa 1957.⁷⁵ Suunniteltu 4/152/45-C -patteri muuttui siis 4/152/50-T -patteriksi.

Pirttisaareen suunniteltu 3/152/45-C -patteri ei kuulunut kiireysjärjestyksessä ensimmäisiin kunnostettaviin pattereihin rannikkolamme. Pääesikunnan vuodelle 1957 määräämissä tykkien siirrois-

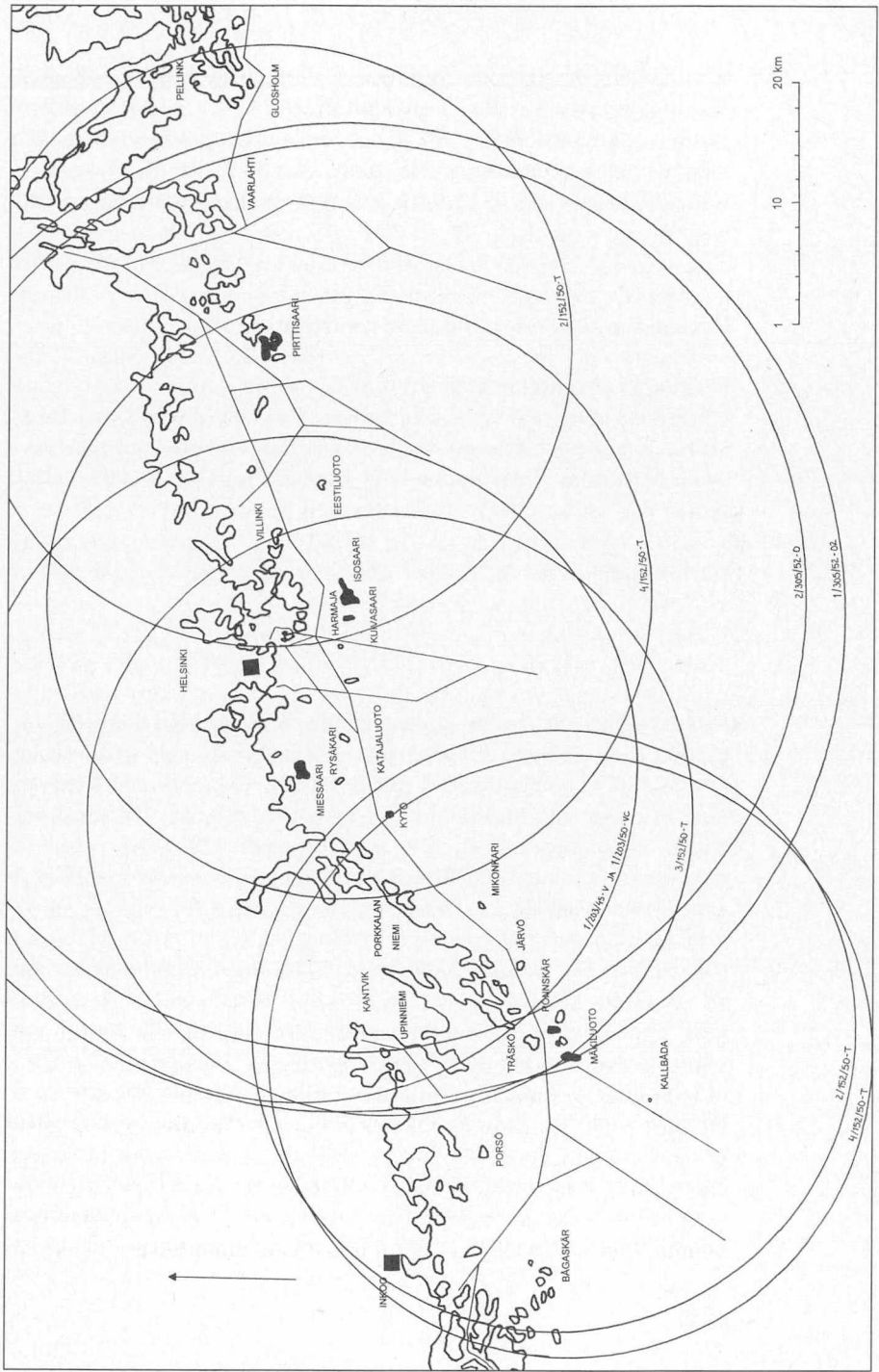
sa Pirttisaaren patteri määrättiin rakennettavaksi. Tykeiksi oli suunniteltu Hästö-Busön entisiä tykkeitä, koska sinne oli asennettu uusittu 152/50-T -patteri ja näin sille varatut 152/45-C -tykit olivat vapautuneet⁷⁶. Pirttisaari oli Merisotakoulun harjoituslinnake ja linnakkeelle asennettiin kaksi 152/45-C -tykkiä sen toimesta vielä samana vuonna. Kolmatta 152/45-C -tykkiä ei saareen koskaan asennettu. Tähän oli ilmeisesti syynä se, että Isosaaresta vapautui vain kaksi tykkiä ja kolmannen tykin tuliasema-alue ei ollut puolustusvoimien hallussa. Kaluston uusimistyön nopeudesta johtuen Pirttisaari sai jo seuraavana vuonna uudet 152/50-T -putket, jotka asennettiin vanhoihin C-lavetteihin.⁷⁷

Kuten jo aiemmin mainittiin, vuoden 1954 suunniteluissa Lehtiseen ei sijoitettu patteria, ei edes sodan ajan suunnitelmissa. Kuitenkin todettiin, että sinne voitiin tarvittaessa sijoittaa 3/152/45-C -patteri. Vuonna 1967 Loviisan edustan tykistön uudelleenjärjestelyjen myötä linnakkeelle sijoitettiin 2/152/45-C -patteri, mikä osaltaan kohensi pääkaupungin rannikkopuolustusta sen itäisellä sivustalla. Tykit tuotiin Asevarikko 5:stä.⁷⁸

Harjoitustykit olivat oma lukunsa. Isosaaren pystytettiin vuonna 1949 koulutuskäyttöön 4/57/58-H -harjoituspatteri. Patteri korvattiin vuonna 1960 aluksi kahdella 57/55-J -tykillä ja 1960-luvun puolivälissä 4/76/49-OH -patterilla. Jälkimmäinen patteri siirrettiin kuitenkin jo vuoden sisällä Miessaareen ja Rysäkariin harjoitustykeiksi.⁷⁹ Miessaareessa oli vuodesta 1949 lähtien myös 4/57/58-H -harjoituspatteri. Tykit siirrettiin Pirttisaareen vuonna 1954 Merisotakoulun harjoituskalustoksi. Ilmeisesti kaksi tykeistä palautettiin vuonna 1961 takaisin Miessaareen ja kaksi siirrettiin Rysäkariin. Lisäksi Suomenlinnassa oli useita erilaisia kevyitä tykkeitä harjoituskalustona.⁸⁰

Koko rykmentin alueella oli 1950-luvun lopussa vain kaksi valmista raskasta patteria, Isosaareessa ja Mäkiluodossa. Näistäkin vain Isosaaren patteri oli täydellisesti linnoitettu. Yleisesikunnan päällikön esittelyssä 15.1.1959 todettiin rannikkojoukkojen sota-valmiudesta seuraavaa: ”Kiinteä rannikkopuolustus on vv 1957–58, jolloin huomattava osa raskaiden ja keveiden pattereiden tykeistä on siirretty varikoilta tai varastoista tuliasemaan tai linnakesaarille, saatu välttävään kuntoon. Heikoin puolustus on Helsingin suunnalla, jossa kaupungin edustalla olevan puolustuksen päävoimana on vain yksi täysin valmiiksi asti linnoitettu raskas pat-

PIIROS 4: Helsingin edustan raskaan ja järeän tykistön sijoitus ja kantamat 1960-luvun lopulla

teri. Tällä hetkellä tilanne on sellainen, ettei ilman huomattavaa linnoitusmäärärahojen suurentamista sotavalmiuden kehittymistä voida kiirehtiä.⁸¹ Raskaan tykistön puutetta paikkaavaa tykistöä saatiin lopulta vuonna 1966, kun Rönnskäriin asennettiin 2/152/50-T -patteri.⁸² Tykistön lopullinen sijoitus on esitetty piirroksessa 4.

Porkkalan alueen tykistön ryhmittäminen

Porkkalan palautuksen myötä laaditut suunnitelmat muuttivat tilannetta. Puolustusvoimain komentaja hyväksyi Porkkalan alueen kiinteän rannikkotykistön sijoituksesta laaditun suunnitelman 30.5.1956 ja määräsi puolustusvalmisteluihin tarvittavat rahat. Hyväksytty suunnitelma oli seuraava:

- Mäkiluoto	4/152/50-T
- Träskö	4/152/50-T
- Järvö	4/76 ItK/31 tai 4/122 ⁸³
- Porsö	4/76 ItK/31 tai 4/122

Näiden lisäksi Merivoimien käskettiin ryhmittää yksi kevyt jaos tai patteri Upinniemen eteläkärkeen. Samalla joukko-osastojen rajoja muutettiin ja ryhmitukseen sisällytettiin aiemmin 2.ErRPsto:on kuulunut Bågaskärin linnake. Kiireysjärjestyksessä ensimmäisenä oli Mäkiluodon uudelleenrakentaminen vuosina 1957–59, seuraavana Träskö vuosina 1961–63 sekä viimeisinä Porsö vuonna 1965 ja Järvö vuonna 1966.⁸⁴

Porkkalan vuokra-alueen tykistön uudelleen ryhmittämiseen päästiin hyvin nopeasti. Jo vuonna 1957 saatiin Mäkiluotoon sinne suunnitellun 4/152/50-T -patterin tykit. Tykkiasemat eivät kuitenkaan olleet vielä valmiita, joten tykit kiinnitettiin tilapäisesti avokilpisiin suoraan kalliolle. Varsinaiisiin tykkiasemien rakennustöihin ryhdyttiin vasta 1960. Louhinnat saatiin valmiiksi syyskuun lopussa samana vuonna. Vuoden 1961 alkuun mennessä voitiin tykit vihdoin sijoittaa asemiinsa.⁸⁵ Mäkiluoto sai Isosaaren tapan oman kaksitykkisen 57/55-J -jaoksen harjoituskalustoksi 1960-luvun alussa. Tykit varastoititiin saareen, mutta niitä ei asennettu kiinteisiin asemiin.⁸⁶

Mäkiluodon patterin taisteluarvo olisi tositilanteessa ollut heikko ainakin suojauksen kannalta. Toisaalta järjestely sellaisenaan täytti valmiuden velvoitteet ja alueella ollut rannikkopuolustuksen tykistölinen aukko raskaan kaluston osalta oli osaksi saatu täytettyä. Jo suunnitelmien alusta asti oli Mäkiluotoa pidetty tärkeimpänä rakennettavana kohteena. Tähän tavoitteeseen päästiin kohtalaisen nopeasti.

Porsöhön suunniteltu 4/76 ItK/31 -patteri jäi rakentamatta. Saari pakkolunastettiin valtioneuvoston päätöksellä vuoden 1956 lopulla. Patterille suunnitellut tykit olivat varastoituina Suomenlinnassa, mutta Porsöhön niitä ei viety eikä sinne rakennettu niille asemia.⁸⁷

Träskön patteria ei myöskään koskaan rakennettu. Suunnitelma kaatui maanomistussuhteisiin. Suunnitelmat Porkkalan alueen pakkolunastuksista olivat olleet taloudellisesti ylimitoitettuja. Lisäksi toimenpiteet herättivät voimakasta vastustusta paikallisessa väestössä, jolloin suunnitelmista jouduttiin tinkimään. Vuoden 1956 pakkolunastuksessa Träskö jäi lunastamatta.⁸⁸ Korvaavaksi järjestelyksi ilmeisesti suunniteltiin raskaan patterin sijoittamista Porsöhön. Vuonna 1968 oli Upinniemessä kolme 152/50-T -putkea varastoituna Porsötä varten. Lopullisesti tykit päätyivät Kytöseen vuonna 1969.⁸⁹

Myös Järvön patteri jäi vain suunnitteluasteelle osittain toteutettuja maanlunastuksia lukuunottamatta. Lopulliseen pakkolunastuspäätökseen kuului vain osa Järvön alueesta. Suunnitellut lähi- saaret oli jätetty kokonaan pois.⁹⁰

Rykmentti oli lähettänyt puolustusministeriölle lokakuussa 1957 ehdotuksen Bågaskärin alueen lunastamisesta.⁹¹ Bågaskärin lunastamisessa kului kauemmin kuin Porsön, koska se ei ollut kuulunut Porkkalan vuokra-alueeseen. Lunastusta helpotti kuitenkin se, että saarella toimivan merivartioaseman alue oli jo valtion omistuksessa. Bågaskärin linnakkeelle saatiin syksyllä 1958 varikolta neljä 76 ItK/35-Br -tykkiä. Asemat oli tarkoitus louhia ja tykit asentaa seuraavana keväänä. Tykit asennettiin, mutta asemia ei kuitenkaan linnoitettu.⁹² Bågaskärin tapahtumia on käsitelty myös läntisen Suomenlahden tykistöä käsittelevässä luvussa.

Porkkalan alueen tykistön lopullinen ryhmitys on esitetty muun Helsingin edustan tykistön yhteydessä piirroksessa 4.

Läntisen Suomenlahden tykistön uudelleen ryhmittäminen

Valvontakomissio oli sallinut Porkkalan länsipuolisella alueella raskaan ja järeän tykkikaluston säilyttämisen. Hankoniemen suunta olikin tykistöllisesti rannikkomme vahvinta aluetta. Kevään 1945 evakuointien ja uudelleen ryhmittämisen jälkeen oli Porkkalan länsipuolisen alueen puolustuksesta vastanneen TRT:n II Linnakkeiston ryhmitys piirroksen 5 mukainen. Kiinteän rannikkotykistön runkona olivat Russarön ja Örön järeät sekä Hästö-Busön ja Örön raskaat patterit, jotka kaikki olivat miehitettyinä. Näiden lisäksi linnakkeiston alueella oli kaikkiaan seitsemän kevyttä patteria. Suunnan voi siis katsoa olleen turvattu.

Linnakkeiston nimi muuttui 1.12.1952 organisaatiomuutoksessa 2. Erilliseksi Rannikkotykistöpatteristoksi (2.ErRtPsto) ja se sai itsenäisen joukko-osaston aseman.

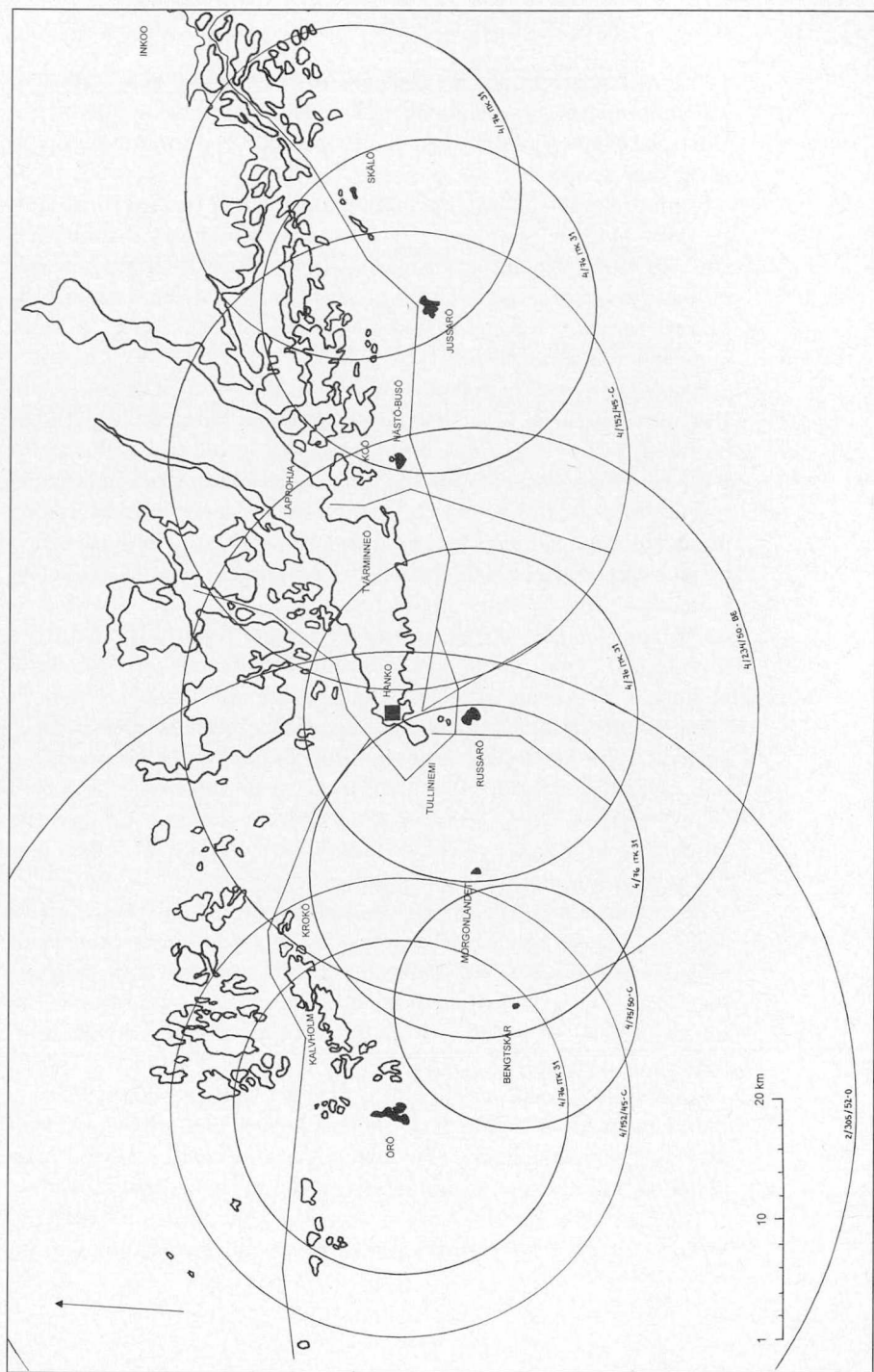
Pääsikunnan meripuolustusosasto totesi vuoden 1953 lopulla Hangon ja Ahvenanmaan suunnan olevan operatiivisesti uhanalaisin rannikkolamme. Alueen tärkeistä järeistä pattereista kuitenkin vain Russarön linnake oli ollut pysyvämmän toimintavalmiina. Muualla rannikolla oltiin vähentämässä koulutusyksiköitä, joten Hangon suuntaan ehdotettiin lisää miehitystä ja siten suurempaa valmiutta.⁹³

Vuoden 1954 suunnitelmissa 2.ErRtPsto:n ryhmitys suunniteltiin seuraavasti:

– Bågaskär	4/76 ItK/35-Br
– Jussarö	4/76 ItK/35-Br
– Hästö-Busö	4/152/50-T
– Koö	4/76 ItK/35-Br
– Tvärminneö	4/254/45-D
– Russarö	6/234/50-Be ja 4/76 ItK/31
– Tulliniemi	3/75/50-M
– Krokö	4/152/45-C
– Öro	2/305/52-O, 4/152/45-C ja 4/76 ItK/31 ⁹⁴

Vallinneeseen tilanteeseen tuli tärkeimpinä muutoksina Russarön järeän patterin vahventaminen kuusitykkiseksi ja uuden järeän patterin rakentaminen Tvärminneöhön. Uudeksi raskaaksi patteriksi suunniteltiin Krokötä. Hästö-Busön linnakkeelle suunniteltu

PIIRROS 5: Hangon suunnan tykistön sijoitus ja kantamat vuonna 1945

4/152/50-T -patteri oli rannikkotykistön ensimmäinen.⁹⁵ Skälön, Morgonlandetin ja Bengtskärin kevyistä pattereista luovuttiin. Uusiksi kevyiden pattereiden sijoituspaikoiksi suunniteltiin Koötä ja Tulliniemeä.

Suunnitelmat edellyttivät lisälainnoittamista ja korjaustöitä, vaikka myös Hangon suunnalla voitiin tukeutua valmiisiin linnoitettiin. Russarön järeän patterin kahdelle puuttuvalle tykille oli valmiit asemat, jotka tosin vaativat korjausta. Tvärminneöhön olisi pitänyt rakentaa kokonaan uudet asemat patterille tulenjohtotorni ja keskiö mukaan lukien.⁹⁶

Bågaskärin ja Jussarön pattereiden kalusto oli vaihdettava, sillä Hangon alueelle oli varattu rannikkotykistön hallussa ollut 76 ItK/35-Br -kalusto (12 tykkiä). Rannikkotykistön hallussa ollut se 76 ItK/31 -kalusto, jota ei ollut sijoitettu moottoroidun rannikkotykistön korvikekalustoksi, pyrittiin sijoittamaan järeiden pattereiden ilmatorjunnan vahvistukseksi (Russarö ja Öro).⁹⁷ Koulutuskeskymysten vuoksi Koön 4/76 ItK/35-Br -patteri määrättiin sijoitettavaksi Hästö-Busön linnakkeelle tuliasemiin.⁹⁸

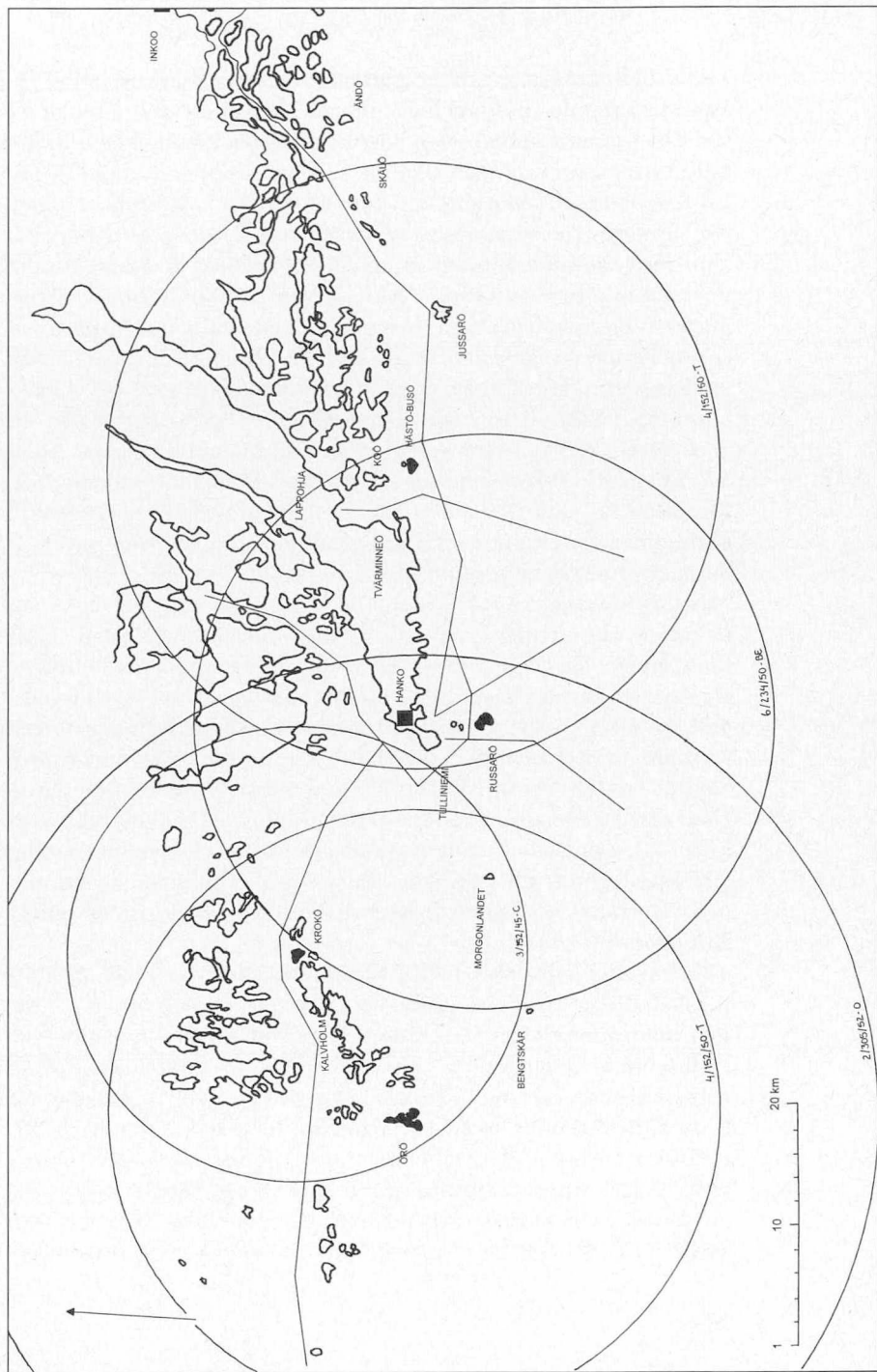
Öron kevyen patterin asemat olivat vuonna 1955 vielä suunniteluvaiheessa. Tykit olivat varastoituna linnakkeella. Vuoden 1963 elokuussa keskeneräisiin avosemiin asennettiin kaksi tykkiä ja kaksi muuta tykkiä lähetettiin Asevarikko 5:een huollettaviksi.⁹⁹ Vuoden 1958 loppuun mennessä Öron linnakkeen keskeneräinen raskas patteri sai uudet 152/50-T -putket ja ne vaihdettiin vanhojen Canet-putkien tilalle. Vuoden 1963 elokuun lopussa oli patterin kahdelle tykille saatu uudet asemat, jolloin patteri oli vihdoinkin paikoillaan ja paremmin hajaryhmitettynä.¹⁰⁰

Bågaskärin patterille tuli rakentaa uudet asemat. Kesäkuussa 1955 linnakkeelta puuttuivat vielä niin aseet kuin asematkin. Tykit olivat edelleen varikolla ja ne ehdotettiin siirrettäväksi Tulliniemeen varastoon.¹⁰¹ Vuoden 1956 Porkkalan alueen uudelleenjärjestelyjen myötä Bågaskärin linnake liitettiin Rannikkotykistörykmentti 1:n alaisuuteen.

Hästö-Busön raskas 4/152/50-T -patteri saatiin sijoitettua asemiin vuoden 1956 aikana. Tykkien modernisoinnin yhteydessä ryhdyttiin suunnittelemaan suojauksen parantamista. Hästö-Busön yhdelle tykille valmistettiin "sateenvarjokilpi" kokeilukäyttöön.¹⁰²

Vuoden 1954 lopulla Krokön patterin rakentamista lykättiin. Päätös liittyi koko rannikkotykistön uudelleen ryhmittämisen

PIIROS 6: Hangon suunnan raskaan ja järeän tykistön sijoitus ja kantamat 1960-luvun lopulla

suunnitelmiin, joissa Krokön patteri ei kuulunut kiireysjärjestyksessä tärkeimpien pattereiden joukkoon.¹⁰³ Vuoden 1957 alussa patteri käskettiin asentaa, tosin kaksitykkisenä. Tykeiksi oli suunniteltu Isosaaresta vapautuvia kahta 152/45-C -tykkiä. Samalla Hästö-Busön patterin uudelleen putkittamisen myötä vapautuneet kolme vanhaa tykkiä oli suunniteltu siirrettäväksi Pirttisaareen. Tykistön lopullisen sijoitussuunnitelman mukaan Krokön tykeiksi oli kuitenkin suunniteltu Hästö-Busön tykit. Tarpeettomien siirtojen välttämiseksi meripuolustuksen tarkastaja kenraalimajuri Miettinen esitti Isosaaren tykkien siirtämistä Pirttisaareen sekä Hästö-Busön kahden tykin siirtämistä varikolta Kroköhön, jolloin ne olisivat olleet lopullisilla sijoituspaikoillaan. Kolmas Hästö-Busön tykki olisi siirretty varikolta Pirttisaareen.¹⁰⁴ Suunnitelma ilmeisesti toteutui. Vuoden 1958 loppuun mennessä Kroköhön asennettiin 3/152/45-CL -patteri. Patteri sai myöhemmin vielä neljännekin tykin, mutta se jouduttiin tykkiaseman puuttumisen vuoksi varastoimaan Örön linnakkeelle.¹⁰⁵

Jussarön linnakkeella sijainnut 4/76 ItK/31 -patteri oli evakuoitu aiemmin mainittujen syiden johdosta. Jussarön patterin aseet puuttuivat vielä vuonna 1955. Syynä oli (kuten muillakin 76 ItK/35-Br -kalustolla varustetuilla pattereilla) aseiden huolto- ja kunnostustyöt AseV 5:ssä. Töihin kuului kaluston varustaminen meriammunnan vaatimilla lisälaitteilla.¹⁰⁶ Kun patterille kuuluva tykkikalusto saatiin, ei sitä aluksi viety linnakkeelle, vaan varastoitettiin Hankoon.¹⁰⁷ Joulukuun 1961 ja tammikuun 1962 aikana tykit siirrettiin linnakkeelle.¹⁰⁸ Syynä silloiseen nopeaan ryhmittämiseen oli ilmeisesti ns. noottikriisin aiheuttama valmiuden kohottaminen. Vuoden 1963 lopulla patterin kalusto vaihdettiin 76 ItK/31 -tykkeihin.¹⁰⁹

Koön kevyt patteri oli määrätty koulutuksellisista syistä sijoitettavaksi Hästö-Busön linnakkeelle. Järjestelyyn vaikutti myös se, että Koön suunniteltu patterialue olisi pitänyt ensin lunastaa puolustusvoimien käyttöön. Vuonna 1955 patterin kalusto ehdotettiin siirrettäväksi varikolta Tulliniemen varastoon.¹¹⁰ Myöhemmin Koön patterin suunnitelmista luovuttiin.

Tulliniemen patterin kalusto puuttui kokonaan vielä vuonna 1963. Patteristossa todettiin lopulta, että tämän venäläisten vuosina 1940–41 rakentamiin avonaisiin aseisiin ei tykkejä kannattanut asentaa.¹¹¹

Harjoitustykkeinä patteristossa oli kaksi 4/57/48-No -patteria, toinen Russarössä ja toinen Örössä.¹¹² Hangon suunnan järeän ja raskaan tykistön lopullinen ryhmitys on esitetty piirroksessa 6.

Saaristomeren ja Selkämeren suunnan tykkikaluston uudelleen ryhmittäminen

Moskovan välirauhansopimuksen jälkeen Turun Rannikkotykistörykmentti omasi rannikkojoukkojen suurimman vastuualueen. Sen vastuulle kuului Saaristomeren lisäksi Ahvenanmaan meririntaman sekä Selkämeren ja osittain Pohjanlahden rannikon puolustus. Vastuualue koostui Korppoon ja Rauman kaistoista.

TRT:n kokoonpano ja aseistus oli kevään 1945 jälkeen piirrosten 7 ja 8 mukainen. Sen II Linnakkeiston eli Hangon suunnan suunnitelmat ja kalustosiirrot käsiteltiin edellisessä alaluvussa.

Moskovan välirauhansopimuksen jälkeen rykmentti oli saanut pitää järeän ja raskaan kalustonsa. Kuitenkin 1.12.1952 rykmentti jäi ilman järeää tykistöä, koska Öron linnake siirtyi organisaatiomuutoksen myötä 2.ErRtPsto:n alaisuuteen. Suunnitelmissa oli kuitenkin sijoittaa järeää tykistöä myös Turun suunnalle.

Vuoden 1953 lopulla Pääesikunnan meripuolustusosasto käsiteli Saaristomeren ja Ahvenanmaan kysymystä. Alue oli (ja on edelleen) tärkeä laivastomme tukialue sekä kauppamerenkulun yhdistie länteen. Saaristomeren tukialueelta suunniteltiin tapahtuvaksi myös mahdollinen Ahvenanmaan miehitys. Saaristomeren tärkeimpinä portteina olivat etelässä Utön ja pohjoisessa Lypertön (Katanpään) meriväylät, joita molempia suojasivat raskaat patterit. Kiinteä rannikkotykistö muodosti tukialueen puolustuksen rungon.¹¹³

Alueen katsottiin suosivan puolustajaa ominaispiirteidensä vuoksi. Tämä edellytti kuitenkin sitä, ettei vihollinen pääsisi tukeutumaan alueelle. Hyökkääjän katsottiin olevan joka tapauksessa suurvalta, joka resurssiensa puolesta olisi kyennyt puolustamaan valtaamaansa aluetta sellaisin voimin, että vihollisen poistoyöntäminen olisi muodostunut puolustajalle ylivoimaiseksi.¹¹⁴

Eteläisen suunnan puolustamiseksi miehitettyä Utön linnaketta pidettiin sijaintinsa takia koulutuksellisesti huonona. Raskaan patterin sijoituspaikaksi ehdotettiin sisemmällä saaristossa sijaitsevaa Korppoon aluetta, josta patteri voisi puolustaa sekä Utön että Tu-

run–Maarianhaminan väylää. Sopivana paikkana pidettiin Gyltön saarta, joka olisi täyttänyt sekä puolustukselliset että koulutukselliset vaatimukset.¹¹⁵

Saaristomeren pohjoista osaa vartioineista Kuuskajaskarin ja Katanpään pattereista ehdotettiin ensin mainittu lakkautettavaksi. Perusteena oli Janhualla Uudessakaupungissa sijainnut moottoroitu patteri, jonka katsottiin yhdessä Katanpään kanssa muodostavan riittävän tykistöllisen voiman alueella.¹¹⁶

Puolustusvoimain komentajan helmikuussa 1954 hyväksymän kiinteän rannikkotykistön ryhmityksen pohjalta rykmentti laati suunnitelman uudesta kokoonpanosta ja aseiden sijoittelusta seuraavasti:

Korppoon kaista:

– Utö	4/152/45-C ja 4/76 ItK/31
– Bokulla	4/152/45-C ja 4/75/50-C
– Alskär	4/152/45-C
– Jungfruskär	4/152/45-C
– Berghamn	4/75/55-C
– Kalvholm	3/75/55-C
– (Kökar	4/152/45-C ja 4/75/50-C)
– Gyltö	4/152/45-C

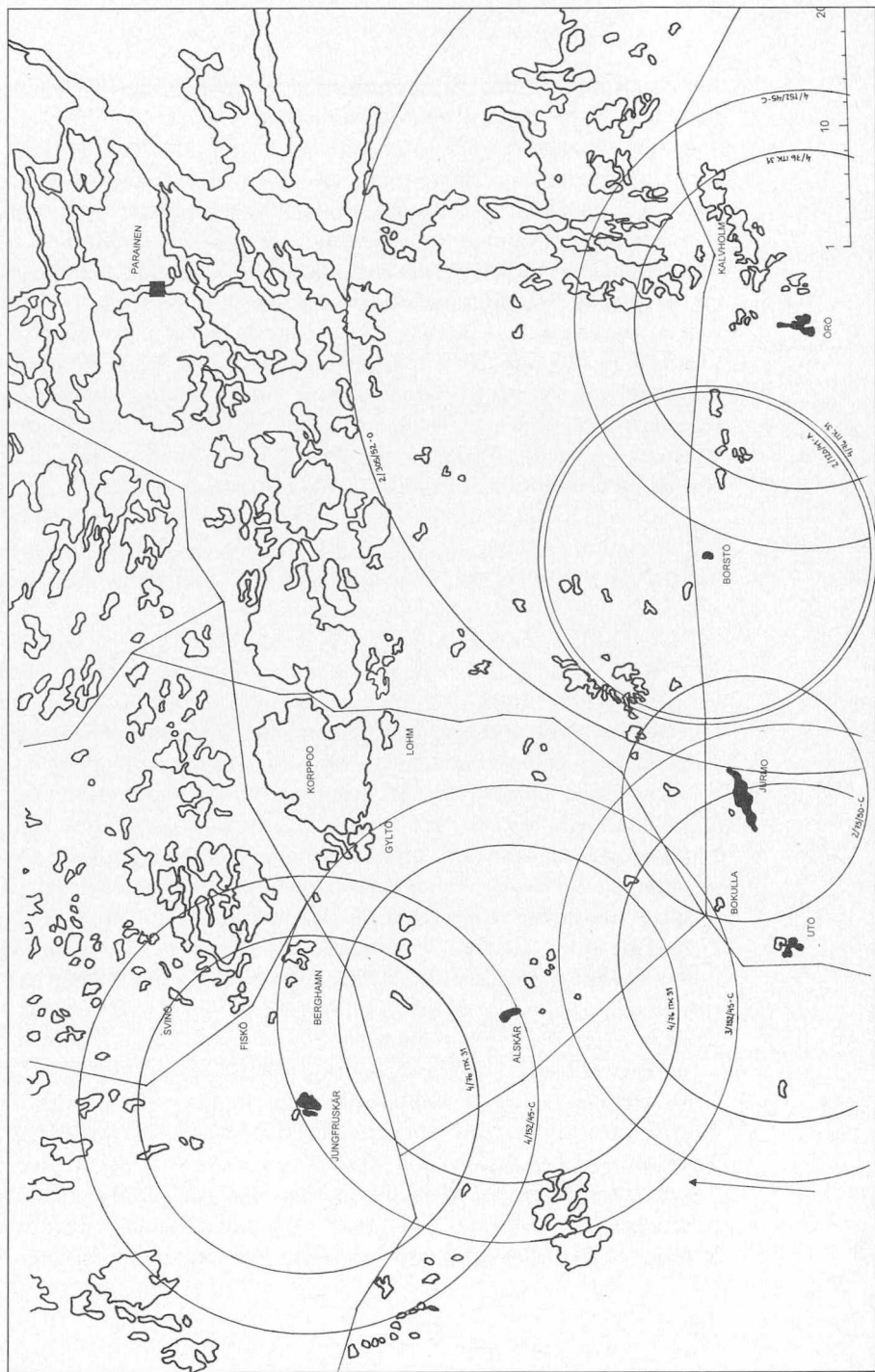
Rauman kaista:

– Katanpää	4/152/45-C
– Kirsta	4/75/50-M
– Edväinen	4/254/45-D
– Rihtiniemi	4/254/45-D
– Kuuskajaskari	4/75/50-M
– Nurmesluoto	4/152/45-C
– Reposaari	4/152/45-C
– Kuuminainen	2/305/52-O tai 1/305/52-O2
– Mäntyluoto	4/75/50-OH ¹¹⁷

Suunnitelmat toivat suuria muutoksia aikaisempaan tilanteeseen. Borstön ja Isokarin linnakkeet tuli lakkauttaa. Uusiksi tai uudelleen varustettaviksi pattereiksi suunniteltiin Bokullaa, Kalvholmia, Kökaria, Berghamnia, Gyltötä, Kirstaa, Edväistä, Rihti-

PIIRROS 7: Saaristomeren suunnan tykistön sijoitus ja kantamat vuonna 1945

niemeä, Nurmesluotoa, Kuuminaista sekä Mäntyluotoa. Lisäksi kalusto muuttui monen patterin kohdalla.

Rykmentin syksyllä 1954 suunnittelema uusi ryhmitys hyväksyttiin Pääesikunnassa. Kiireisimmäksi työksi määrättiin raskaiden pattereiden osalta Utön patterin yhden tykkiaseman modernisointi ja kahden uuden aseman rakentaminen. Seuraavaksi tuli rakentaa Jungfruskärin ja Alskärin patterit valmiiksi. Vasta myöhemmässä vaiheessa tuli Bokullan patterin vuoro. Rauman kaistalla raskaat patterit tuli rakentaa järjestyksessä Katanpää, Reposaari ja Nurmesluoto.¹¹⁸ Vuonna 1956 meripuolustuksen tarkastaja kenraalimajuri Miettinen asetti Saaristomeren kaistan linnoittamisen ja uudelleen aseistamisen Selkämeren kaistan edelle. Ryhmitykseen tuli muutos vuoden 1956 lopulla, jolloin Nurmesluotoon määrätty raskas patteri muutettiin sijoitettavaksi Kuuskajaskariin.¹¹⁹

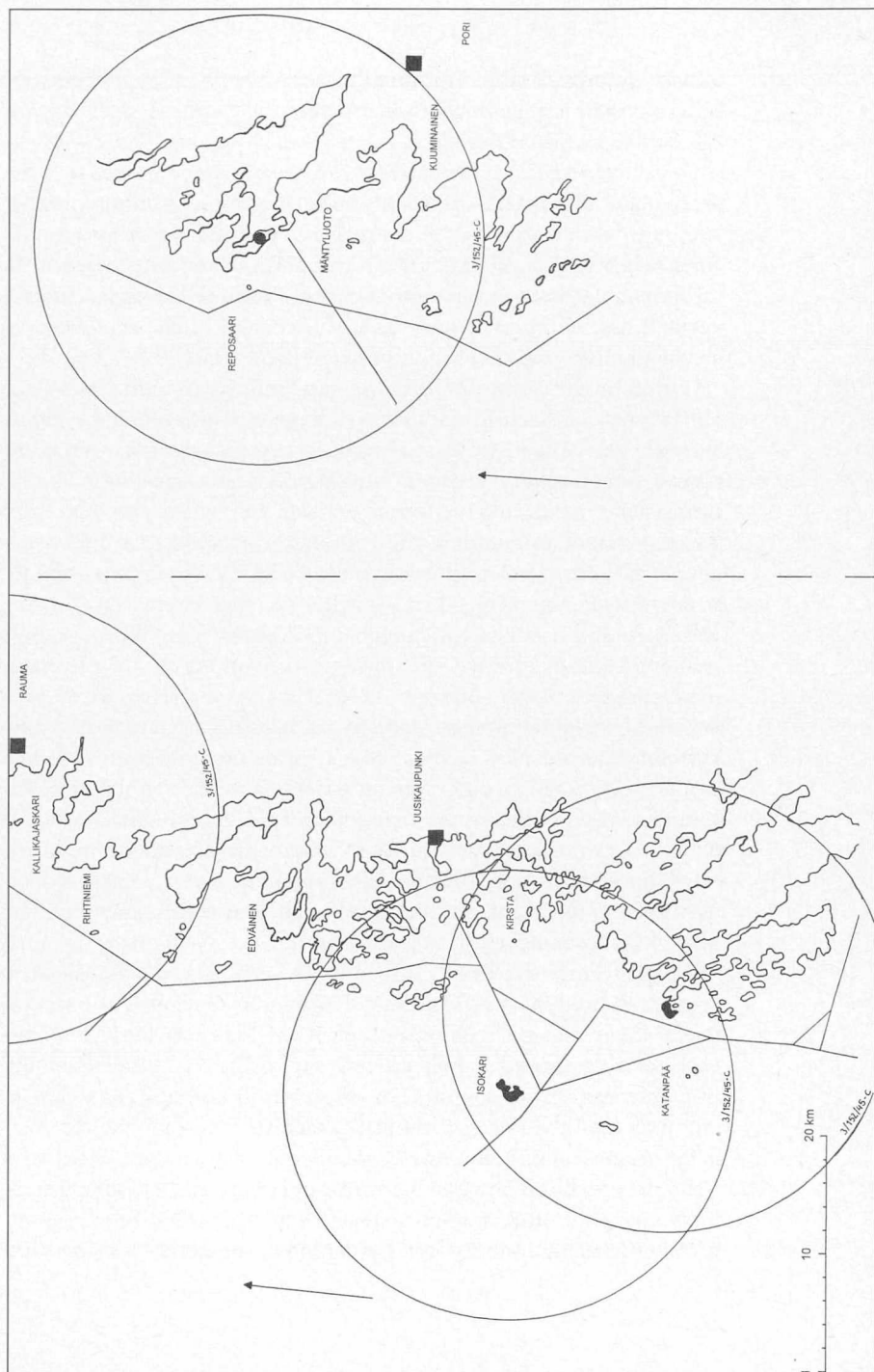
Korppoon kaistalla kevyistä pattereista ainoastaan Utössä olivat tykit valmiina, mihin oli synnä koulutusnäkökohdat. Tosin Utössäkin asemat olivat kehnot, eivätkä tykit olleet koko aikaa asemissa. Muiden pattereiden tykit olivat varikolla.

Työt lähtivät hitaasti käyntiin. Vuoden 1957 syys-lokakuussa valmistui Tampellalta neljä uudelleen putkitettua tykkiä, jotka asennettiin paikoilleen Utön raskaan patterin vanhoihin aseisiin ja lavetteihin maaliskuuhun 1958 mennessä. Vanhat tykkiasemat todettiin liian suuriksi uusille suojakilville, joita ei näin ollen voitu asentaa. Tämä johti siihen, että asemista ei voitu suupaineen takia ampua taistelulaukauksia. Patterin ryhmitys ei vastannut hajaryhmityksen vaatimuksia. Myös asemien rakenteellinen kunto alkoi pahasti rapistua. Vuoteen 1963 mennessä vanhat asemat oli saatu kunnostettua siten, että niistä kyettiin ampumaan.¹²⁰ Utön kevyen patterin asemien uusiminen viivästyi, koska tärkeämmät työt rykmentissä suoritettiin ensin. Vasta vuoden 1965 jälkeen saatiin uudet tykkiasemat valmiiksi. Miehistö- ja ampumarvike-suojat jäivät kuitenkin puuttumaan.¹²¹

Alskärin patterin tykeiksi oli suunniteltu Utöstä vapautuvia 152/45-C -tykkejä. Nämä oli tarkoitus asentaa linnakkeelle jo syksyllä 1957, mutta talven tulo ja puutteelliset majoitusolot estivät työt. Tykit saatiin aseisiin keväällä 1958.¹²²

Kökarin ja Bokullan raskaiden pattereiden rakentamista lykättiin Pääesikunnan toimesta vuoden 1954 lopulla. Tähän vaikuttivat sekä koulutusnäkökohdat että sodan ajan suunnitelmat. Kummal-

PIIROS 8: Selkämeren suunnan tykistön sijoitus ja kantamat vuonna 1945

lakaan linnakkeista ei ollut miehitystä. Alueella oli jo Utön patteri toimintavalmiina, joten edellämainittujen pattereiden pystyttämistä ei katsottu kiireelliseksi.¹²³

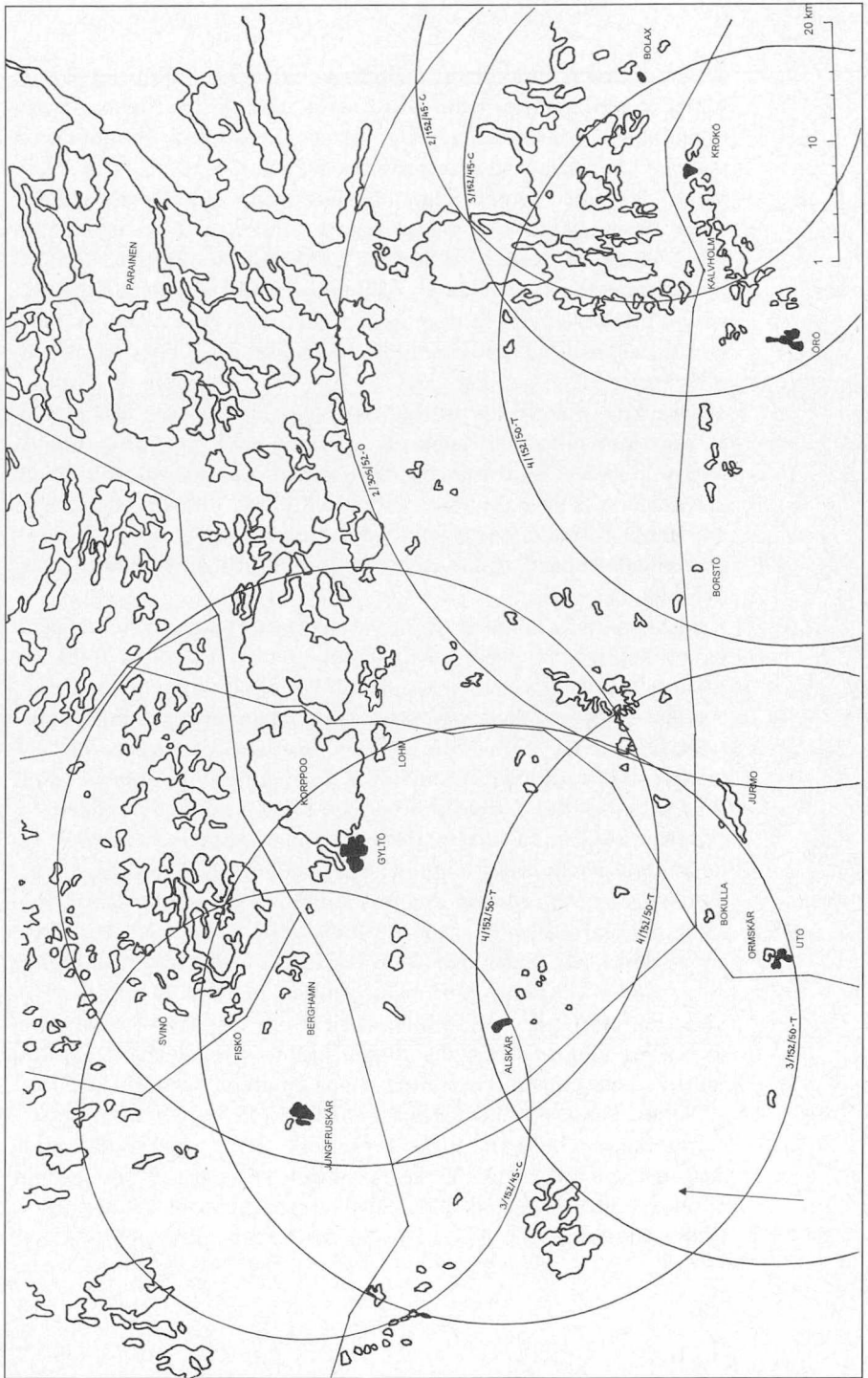
Utö oli todettu koulutuksellisesti epäedulliseksi paikaksi. Vuodesta 1955 lähtien oli eri tahoilla tehty esityksiä koulutuslinnakeen perustamisesta Gyltön saarelle Korppooseen. Kun Utö koulutuslinnakeena lakkautettiin 25.11.1956, oli koulutusta jouduttu antamaan useassa eri paikassa: Örössä, Janhualla ja Kuuskajaskarissa. Tämä oli vaikeuttanut koulutusta sekä hidastanut tärkeän saaristoalueen tykistöllisen valmiuden kehittämistä.¹²⁴

Gyltön linnakkeen rakentamisen estivät kuitenkin maanomistuskysymykset. Alue tuli pakkolunastaa puolustusvoimien käyttöön. Vuoden 1959 alussa puolustusvoimain komentajan esittelyssä esitettiin puolustusministeriölle suoritettavaksi tarpeelliset maanlunastukset sekä rakennettavaksi kasarmi- ym. tarvittavat tilat 150 miehelle. Perusteluina esitettiin koulutuksellisten etujen lisäksi operatiiviset syyt. Koulutuslinnake Gyltössä oli omiaan kohottamaan alueen perustamis- ja suojavalmiutta Saaristomeren alueella. Korppoosta ja Gyltöstä tuli muodostua keskeinen ja toimintavalmis perustamisalue niin Utön-Korppoon suuntaan kuin myös Ahvenanmaan perustamiseen liittyen. Puolustusministeriö käynnisti neuvottelut saaren lunastamiseksi vapaaehtoisin kaupun, mutta neuvottelut kariutuivat. Vuosina 1959–1961 pakkolunastettiin kuudelta perheeltä koko saari.¹²⁵ Vuonna 1963 oli saatu louhittua kolme tykkiasemaa. Tykit kuitenkin puuttuivat. Vuonna 1965 patterilla oli ainoastaan kahdet lavettiosat. Tykkien saamista linnakkeelle pidettiin erittäin kiireellisenä toimenpiteenä. Tykit saatiin ja vuoden 1969 lopussa patterin tykeistä kolme oli asemissa ja viimeinenkin tykki varastoituna patterialueella.¹²⁶

Jungfruskärin raskaan patterin louhosasteella olevien asemien työt lykkääntyivät. Patterin taisteluarvoa laski se, että asemista ei voitu ampua, koska louhintajätteet olivat tykkien ympärillä. Vuoteen 1963 mennessä kaikki asemat oli louhittu, mutta betonointi puuttui. 1960-luvun loppuun mennessä tykkiasemat olivat kaikki valmiiksi louhitut, mutta viimeistelemättä.¹²⁷

Berghamnin ja Kalvholmin kevyiden pattereiden tykit olivat varikolla. Berghamnin patteri olisi vaatinut tykkiasemien pienentämistä. Tämä olisi tullut niin kalliiksi, että eräissä suunnitelmissa ehdottiin ehdottamaan kyseisen kaluston korvaamista 130/50-N, 120/

PIIROS 9: Saaristomeren suunnan raskaan ja järeän tykistön sijoitus ja kantamat 1960-luvun lopulla

45-C tai 105/60-O -kalustolla. Samalla patterin kantama olisi kasvanut ja olisi muodostunut edullinen patteriryhmä Gyltön, Berghamnin ja Jungfruskärin kesken. Vuoden 1962 alussa Berghamniin pystytettiin suunnitelmista poiketen 2/75/50-C -patteri.¹²⁸ Kalvholmista puuttuivat kaikki asemat. Lisäksi saari ei kuulunut puolustuslaitoksen hallintaan. Lopulta vuonna 1965 päätettiin vaihtaa sekä Kalvholmin että Berghamnin pattereille suunniteltu 75/55-C -kalusto 76 ItK -kalustoksi. Syynä vaihtoon oli kaluston yhtenäistämisen. Kalvholmin patteria ei kuitenkaan koskaan rakennettu, mutta Berghamnin kalusto muutettiin ja patteri laajennettiin nelitykkiseksi.¹²⁹

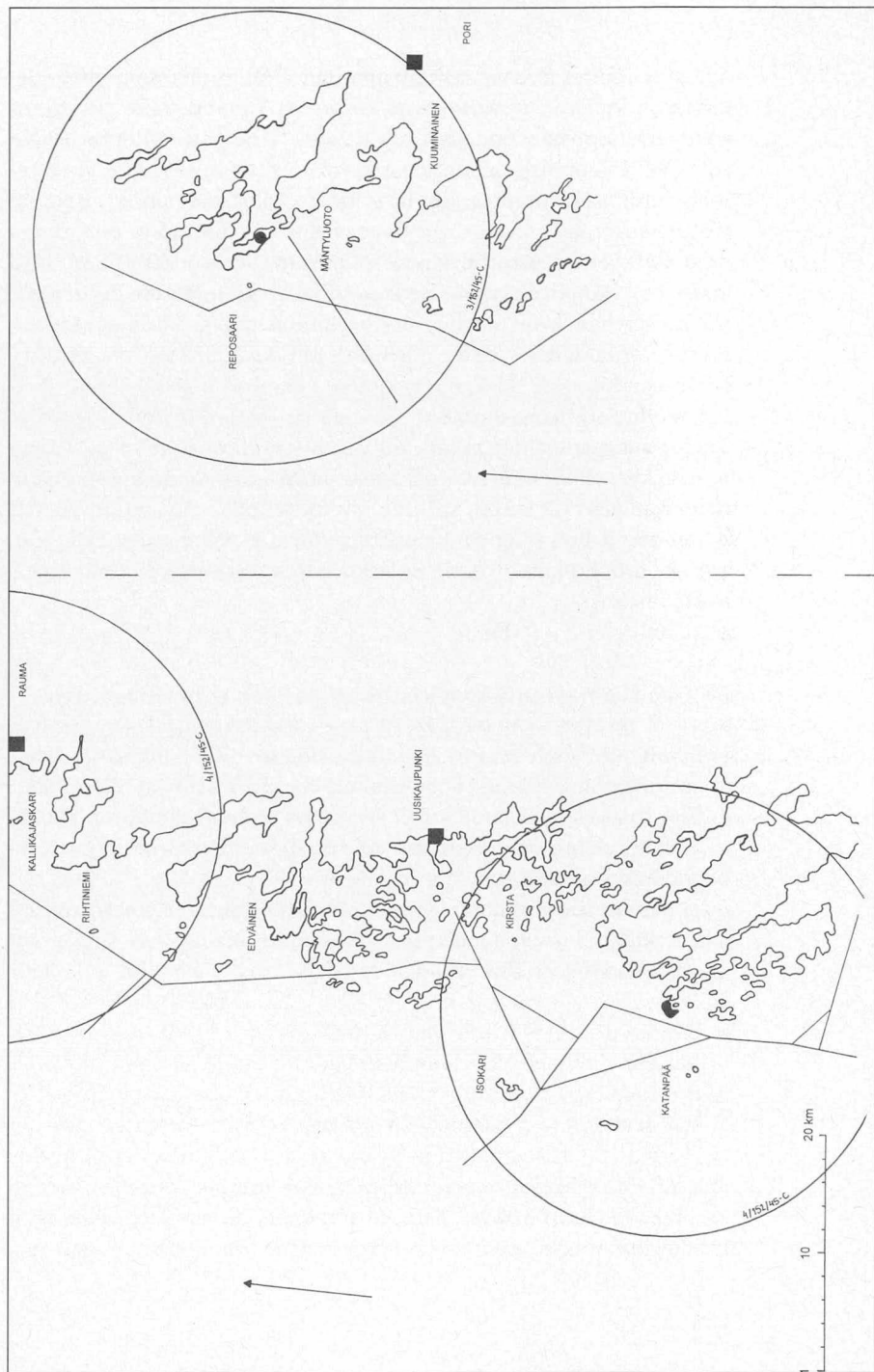
Bokullan patterilta puuttuivat tykit vielä vuoden 1961 lopulla. Tykkiasemat olivat louhosasteella. Vuonna 1965 rykmentin määrittäessä kiireellisimpiä toimenpiteitä sodan ajan taisteluvalmiuden kohottamiseksi ei Bokullan patteria mainittu. 1960-luvun loppuun mennessä Bokullan patterin kalusto oli vaihdettu muiden kevyiden pattereiden tapaan 76 ItK/31 -tykkeihin, mutta tykit olivat varastoituina Utössä.¹³⁰

Rauman kaistalla Katanpään patterin työt saatiin ensimmäisenä käyntiin. Siirtotyöt sitoivat suurimman osan työvoimasta, joten linnonittamistyöt viivästyivät. Vuoden 1958 alkuun mennessä linnakkeelle oli puuttuvat kaksi 152/45-C -tykkiä Isokarista.¹³¹ Aluksi uudet tykit olivat vain varastoituna linnakkeella, mutta vuoteen 1961 mennessä olivat kaikki asemissaan. Tosin kahdesta uudesta tykkiasemasta ei voitu ampua, koska louhintajätteet olivat ympärillä.¹³²

Nurmesluodon raskaasta patterista luovuttiin vuoden 1956 lopussa. Patterin uudeksi sijoituspaikaksi määrättiin Kuuskajaskari. Samalla Kuuskajaskariin suunniteltu kevyt patteri määrättiin sijoitettavaksi Kallikajaskariin.¹³³ Kuuskajaskariin siis jäivät siellä jo ennestään olleet kaksi 152/45-C -tykkiä. Puuttuvat kaksi tykkiä siirrettiin linnakkeelle vuoden 1958 aikana. Patterille rakennettiin uudet asemat, tykit vaihdettiin varikolla ja asennettiin Lokomon laveteille. Vuoteen 1965 mennessä tykkipesäkkeet olivat valmiit, mutta osasta puuttui vielä miehistö- ja ampumatarvikesuojat.¹³⁴

Reposaaressa sijaitisi edelleen entinen 3/152/45-C -patteri. Patterin merkitys oli lähinnä nimellinen, sillä siltä puuttui sekä keskiö että meritulentojohtoa. Lisäksi yhden tykin asema oli kesken-eräinen. Patterin neljäs tykki jäi puuttumaan, koska sitä ei ollut koko rykmentissä.¹³⁵

PIIRROS 10: Selkämeren suunnan raskaan tykistön sijoitus ja kantamat 1960-luvun lopulla

Turun suunnan raskaan kaluston uudelleen ryhmittäminen muodostui pitkäksi ja vaikeaksi operaatioksi. Tapahtumille olivat kovaavia monet suunnitelmien muutokset. Tilannetta vaikeutti epäselvyys järeän tykistön kohtalosta. Turun suunnalla ja etenkin Saaristomerellä oli tarvetta järeän tykistön tulelle, mutta koska päätökset viipyivät, oli tehtävä uusia ratkaisuja. Rahan ja työvoiman puute vaivasivat kautta linjan toimintaa, mikä johti siihen, että suuri osa linnoitteista jäi keskeneräisiksi. Kalusto oli kulunut, mikä osaltaan laski pattereiden taisteluarvoa ja siten myös valmiutta. Raskaiden pattereiden lopullinen sijoittelu on esitetty oheisissa kuvissa. Kevyen tykistön ryhmittämistyöt jäivät ymmärrettävästi tärkeämmän raskaan kaluston töiden jalkoihin. Turun suunnalla ongelmana oli myös kirjavampi kalusto. Turun Rannikkotykistörykmentti oli ainoa joukko-osasto, joka ei kalustopuutteen vuoksi saanut kaikille suunnitelluille pattereille 76 ItK-kalustoa. Tämä tilanne tosin korjaantui myöhemmin. Saaristomeren ja Selkämeren tykistön sijoittelu on esitetty piirroksissa 8 ja 10.

Pohjanmaan rannikkotykistön uudelleen ryhmittäminen

Pohjanlahden ainoa kiinteä patteri Sommarössä (3/152/45-C) oli ollut miehittämättä kantahenkilökunnan ja varusmiesten puutteen vuoksi. Tästä syystä ehdotettiin sen muuttamista vartioliinakkeeksi. Pohjanlahden puolustuksen tuli tukeutua moottoroidun rannikkotykistön yksiköihin.¹³⁶

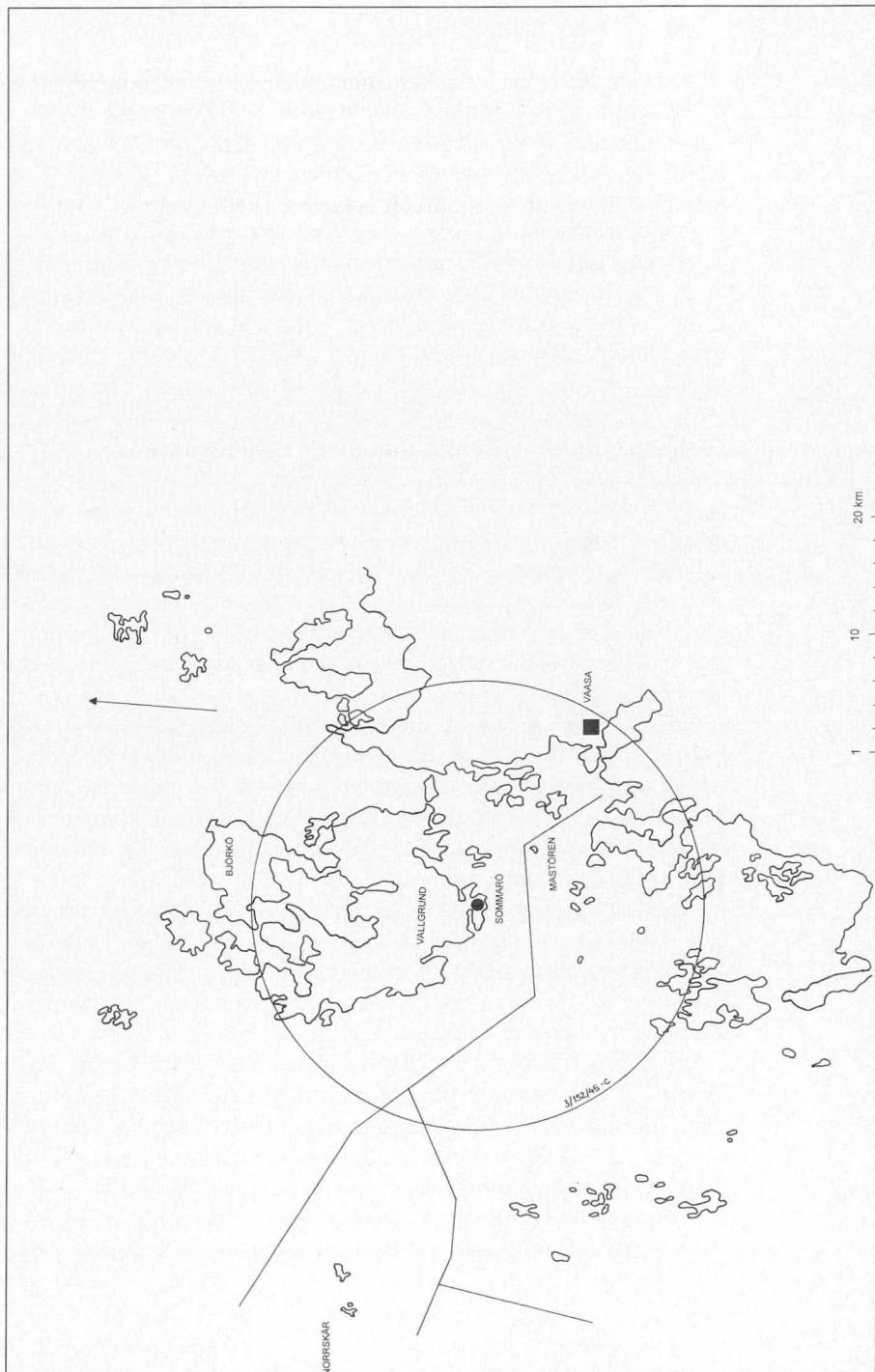
Pohjanlahden kiinteän rannikkotykistön suunnittelutyö annettiin Pohjanmaan sotilasläänin esikunnalle. Laaditussa suunnitelmassa ryhmitys oli seuraava:

– Sommarö	4/152/45-C
– Mastören	4/76/49-OH
– Björkö	4/76/49-OH
– Vallgrund	4/254/45-D

Pohjanlahden alueella ei ollut kiinteälle rannikkotykistölle valmiita tykkiasemia kuin Sommarössä. Sen kolmetykkinen patteri oli hajaryhmitetty, mutta asemat olivat vanhentuneita. Pääesikunnan me-

PIIROS 11: Pohjanlahden alueen tykistön sijoitus ja kantamat vuonna 1945 ja 1960-luvun lopulla

ripuolustusosaston määrittämässä uudelleen ryhmittämisen kii-
reysjärjestyksessä Vaasan kaista oli ymmärrettävästi viimeisenä.¹³⁷

Vuonna 1957 Sommaröstä puuttui edelleen sinne suunnitellulta
patterilta neljäs tykki, joka oli varastoituna AseV 5:ssä. Patteri
kykeni ainoastaan suora- ja maa-ammuntoihin, koska siltä puuttui
keskiö. Mastörenin ja Björkön kevyiden pattereiden kalusto oli va-
rastoituna AseV 5:ssä. Tosin Björkön patterille ei suunnitelmissa
ollut varattu edes henkilöstöä.¹³⁸ Vallgrundin järeän patterin kohta-
lo on käsitelty seuraavassa luvussa. Pohjanlahden tykistön sijoitte-
lu on esitetty piirroksessa 10.

Järeän rannikkotykistön uudelleen ryhmittäminen

Sotien aikana maamme rannikkotykistö oli alan huippua maail-
massa. Erityisesti Helsingin edustan järeä rannikkotykistö edusti
sellaista tulivoimaa, että vihollinen luopui mahdollisesta maihin-
noususta pääkaupunkiimme jo varhaisessa vaiheessa. Itäisimmän
Suomenlahden raskaat ja järeät patterit osallistuivat niin talvi-
kuin jatkosodassakin aktiivisesti maarintaman taistelujen tukemi-
seen Karjalan kannaksella.

Valvontakomission vaatimuksesta evakuoitiin Porkkalan itäpuo-
liselta alueelta koko järeä rannikkotykistö keskusvarikoihin. Ran-
nikkotykistölle jäi näin ainoastaan kaksi järeää patteria, toinen
Russaröhön ja toinen Öroseen. Erityisesti Helsingin edustan ran-
nikkotykistön tulivoima heikentyi rajusti, sillä sen tärkeimmät pat-
terit olivat nimenomaan järeitä.

Puolustusrevisiokomitea totesi mietinnössään vuonna 1949, että
sotien jälkeen evakuoitu Merivoimien tykistökalusto olisi palautet-
tava paikoilleen järeät tykit mukaanluettuina ja linnakkeet kun-
nostettava.¹³⁹ Päätöstä järeän kaluston palauttamisesta ei kuiten-
kaan tehty, joten asia lykkääntyi.

Asevarikko 5 laati vuonna 1954 siirtosuunnitelman järeiden tyk-
kien palauttamisesta. Suunnitelmassa todettiin, että varikolla ei
ollut yhtään täydellistä tykkiä, ts. osat jouduttiin sovittamaan pai-
koilleen. 234/50-Be -tykeille ei ollut kalustokirjaa eikä piirustuk-
sia.¹⁴⁰ Erityisesti kannettiin huolta kyseisten tykkimallien asen-
nuksen erikoisasantuntijoiden määrän jatkuvasta vähenemisestä.
Päaesikunnan laatimassa vuoden 1954 kiinteän rannikkotykistön

ryhmittämissuunnitelmassa määrättiin seuraavat järeät patterit rakennettaviksi entisiin aseisiin:

- Russarö 2/234/50-Be
- Kuivasaari 2/305/52-O¹⁴¹
- Isosaari 2/305/52-O
- Kirkonmaa 4/254/45-D
- Rysäkari 4/254/45-D

Edellisten lisäksi suunniteltiin uusiksi pattereiksi:

- Tvärminne 4/254/45-D
- Edväinen 2/305/52-O
- Rihtiniemi 4/254/45-D
- Kuuminainen 4/254/45-D
- Raippaluoto 4/254/45-D

Uusien pattereiden rakennustöiden aloittamista ei vielä tässä vaiheessa suunniteltu, mutta valmistavat toimenpiteet kuten asemien yksityiskohtaiset tiedustelut, kaluston lajittelut, peruskorjaukset sekä puuttuvien osien täydentämiset tuli mahdollisuuksien mukaan suorittaa. 254/45-D -kaluston modernisointi katsottiin vielä tässä vaiheessa ensisijaisen tärkeäksi, ja sen suunnittelu oli jo aloitettu.¹⁴²

Kesti kuitenkin aikansa, ennen kuin työt aloitettiin. Valmiista suunnitelmista huolimatta työvoiman ja rahoituksen niukkuus estivät hankkeen. Vuoden 1959 lokakuussa Puolustusneuvosto teki periaatepäätöksen, jonka mukaan Isosaaren, Kuivasaaren ja Rysäkarin patterit tuli siirtää takaisin aseimiinsa sekä vahventaa Russarön järeää patteria kahdella puuttuvalla tykillä. Töiden laskettiin kestävän 3–5 vuotta. Työt määrättiin suoritettavaksi järjestyksessä Kuivasaari, Russarö, Isosaari, Rysäkari. Kuivasaaren työt tuli aloittaa keväällä 1960.¹⁴³ Lopullinen järeän tykistön ryhmittely on esitetty piirroksissa muun tykistön yhteydessä.

Itäisen Suomenlahden järeä tykistö

Itäiselle Suomenlahdelle oli suunniteltu järeän patterin sijoituspaikaksi Kirkonmaata. Patterille suunnitellun kaluston tulevaisuus

oli pitkään avoin, mikä viivästytti töiden aloittamista. Tämä osaltaan johti päätökseen raskaan 152/45-C -kaluston sijoittamisesta Kirkonmaahan. 1960-luvun lopulla silloinen Pääesikunnan tykistöosaston päällikkö ehdotti Kyminlinnaan varastoitujen 254/45-D -tykkien palauttamista vanhoihin asemiinsa. Perusteluina voitiin pitää asennus- ja linnoittamiskustannusten säästöjä. Silloinen KotRPstön komentaja piti kuitenkin tykkiä siinä määrin vanhentuneena, että halusi lykätä patterin rakentamista. Hänen mukaansa suunnitellun järeän patterin tehtävät olisi kyetty hoitamaan modernisoidulla 152/50-T -patterilla.¹⁴⁴

Vuoden 1962 heinäkuussa suoritettiin Pääesikunnan johdolla rakenne- ja käyttötutkimukset 254/45-D -kalustolle. Tutkimuksessa vertailtiin 254/45-D ja 152/50-T -kaluston suorituskykyä, kustannuksia ja tarvittavia resursseja. Vertailussa nelitykkinen raskas patteri ylsi kantamassa ja tulenantokyvyssä lähes järeän patterin suoritusarvoihin ja oli käyttöältään, ampumatarvikevalikoimaltaan sekä miehistötarpeeltaan järeää patteria edullisempi. Lopputuloksena oli päätös 254/45-D -kaluston hylkäämisestä koko rannikkotykistössä. Näin Itäisen Suomenlahden pääkalustoksi muodostui lopullisesti 152/50-T -kalusto.¹⁴⁵

Helsingin edustan patterit

Pääesikunnan meripuolustusosasto laati vuonna 1957 muis-tion Helsingin edustan 305/52-O-pattereiden pystyttämistä. Siinä todettiin järeän rannikkotykistön merkityksen vähentyneen, mutta pattereiden uudelleen pystyttäminen katsottiin silti tarpeelliseksi. Pattereiden katsottiin vahventavan oleellisesti pääkaupunkiseudun puolustusta, tykkikalusto ja asemat olivat ole-massa ja niiden kunto oli kohtalainen, tykeille oli riittävästi am-pumatarvikkeita ja pystyttämiskustannukset olivat verrattain pienet saatavaan hyötyyn verrattuna. Sen sijaan Rysäkariin suunnitellun 254/45-D-patterin pystyttämistä ei pidetty tarkoituk-senmukaisena kaluston iän ja kunnan sekä Rysäkarin saaren ahtauden vuoksi.¹⁴⁶ 305/52-O-tykin kantaman, tulivoiman, tarkkuuden ja ammuksen tehon maalissa sen sijaan katsottiin vetä-vän vertoja ohjuksille, joten kyseiset patterit päätettiin rakentaa uudelleen.¹⁴⁷

SlRtR sai 9.3.1960 käskyn, jossa käskettiin järeiden pattereiden siirrot, työn suorittajat sekä myönnettiin varat Kuivasaaren ja Iso- saaren pattereiden kunnostamiseen. Kuivasaareen määrättiin rakennettavaksi 305/52-O-kaksoistykkitorni ja Isosaareen 2/305/52-O-patteri. Koska töitä ei varojen ja työvoiman vähyyden vuoksi kyetty suorittamaan yhdenaikaisesti, määrättiin kiireysjärjestyk- seksi Kuivasaari ja Isosaari.¹⁴⁸

Työt alkoivat Kuivasaareessa keväällä 1960. Kesäkuun alussa 1961 saatettiin tykit ampumakuntoon ja ammuttiin kalustolau- kaukset. Tämän jälkeen töiden painopiste siirrettiin Isosaareen. Ensimmäiset taisteluammunnat ammuttiin vuonna 1963.¹⁴⁹

Isosaaren patterin kunnostustyöt oli aloitettu rinnan Kuivasaar- en töiden kanssa. Työt muodostuivat vaativiksi, sillä Kuivasaaren kaksoistykistä poiketen ei Isosaaren tykkejä oltu saatu sodan aika- na rakennettua valmiiksi. Ensimmäinen tykki saatiin ampumaval- miiksi maaliskuussa vuonna 1963, tosin vain käsikäyttöisenä¹⁵⁰. Saman vuoden kesällä aloitettiin toisen tykin asentaminen. Tykki saatiin pääosin ampumakuntoiseksi kesäkuussa 1965.¹⁵¹

Sekä Kuivasaaren että Isosaaren patterit saatiin viidessä vuodes- sa teknisesti ampumakuntoisiksi, mutta niiden asejärjestelmäksi rakentaminen jäi kesken.¹⁵²

1960-luvun alussa päätettiin Miessaareen sijoittaa aikanaan Mäkiluodosta evakuoitu 203 mm:n järeä patteri. Tykit siirrettiin saareen syksyllä 1963 ja asennettiin paikoilleen vanhoihin aseisiin vuoden 1964 lopulla. Uusien asemien rakentaminen olisi tullut liian kalliiksi. Patterin kehittäminen jäi sikseen eikä patterilla ammuttu taisteluammuntoja.¹⁵³

Hangon alueen patterit

Hangon suunnalle oli suunniteltu uutta 254/45-D-patteria Tvär- minneöhön sekä Russarön 4/234/50-Be-patterin vahventamista kahdella tykillä. Tvärminneössä ei ollut mitään linnoituslaitteita, mutta Russarön tykeille oli valmiit asemat. Tvärminneö ei myös- kään kuulunut puolustusvoimien hallintaan, joten patterin raken- taminen olisi vaatinut maanlunastuksia.¹⁵⁴

Kun päätös järeiden pattereiden uudelleen pystyttämisestä oli tehty, aloitettiin myös Russarössä valmistelevat toimenpiteet en-

nen tykkien ja asentajien saapumista. Helsingin alueen töiden valmistuttua siirtyi siellä oppinsa saanut henkilöstö Hankoon. Vuoden 1962 alkuun mennessä oli tykit asennettu paikoilleen, tosin puutteellisina. Tykit saatiin kuitenkin ampumavalmiiksi ja vielä samana vuonna ammuttiin molemmilla uusilla tykeillä kalustolaukaukset.¹⁵⁵

Tvärminneön patteria ei rakennettu. Hankkeen esteenä olivat taloudelliset tekijät. Maiden lunastaminen puolustusvoimien käyttöön sekä täysin uusien kantalinnoitteiden louhiminen ja rakentaminen olisi tullut liian kalliiksi. Suunnitelmat haudattiin lopullisesti, kun aselajissa päätettiin luopua 254/45-D-kalustosta.

Saaristomeren, Selkämeren ja Pohjanlahden suunta

Saaristomeren ja Pohjanlahden suunnalle oli pitkään suunniteltu järeää tykistöä TRT:n toimesta. Esimerkiksi järeää 4/254/45-D-patteria suunniteltiin Rauman edustalle Kuuskajaskariin tai Kallikajaskariin. Rihtiniemen todettiin olevan maastoltaan erittäin epäedullinen kestopatterien rakentamiseen. Porin edustalle suunniteltiin 2/305/52-O-patteria. Vaasan edustalle suunniteltiin 4/254/45-D-patteria Vallgrundiin.¹⁵⁶

Pääesikunta päätyi suunnitelmissaan Edväiseen, Rihtiniemeen, Kuuminaiseen ja Raippaluotoon. RT 2:n komentaja esitti vuonna 1955 järeän tykistön sijoittamista Selkämeren suunnan sijasta Saaristomerelle vahventamaan Utön raskasta patteria.¹⁵⁷

Saaristomeren, Selkämeren ja Pohjanlahden suunnan järeät patterit jäivät kuitenkin vain suunnitteluasteelle. Aselajin johdossa ei katsottu tarpeelliseksi ryhmittää 305/52-O-kalustoa länsirannikon suuntaan, vaan patterit rakennettiin pääkaupungin suojaksi. Muista järeistä pattereista luovuttiin 254/45-D-kaluston kohtalon myötä. Näin raskas 152 mm:n tykkikalusto sekä moottoroitu rannikko-tykistö muodostuivat länsirannikon rannikkopuolustuksen rungoiksi.

Uudelleen ryhmittämisen lopputulos

Kiinteän rannikotykistön sodan jälkeen evakuoitun kaluston uudelleen ryhmittäminen oli pitkä ja vaivalloinen tapahtumasarja, mistä kertovat muun muassa aloittamisen vaikeudet. Työ saatiin

toden teolla käyntiin vasta 1950-luvun puolivälissä, monta vuotta myöhemmin kuin mitä olisi solmitun rauhansopimuksen myötä ollut mahdollista. Suunnittelutyötä oli toki tehty jo pitkään aina 1940-luvun loppupuolelta lähtien, kun Pariisin rauhansopimuksen myötä siihen jälleen oli mahdollisuus. Suunnittelutyötä tehtiin koko puolustuslaitosta ja -järjestelmää koskien ja tämä heijastui myös meripuolustuksen järjestelyihin. Lopputuloksena oli puolustusvoimiemme suuri uudelleenjärjestely, jossa rannikkotykistö irrotettiin merivoimista omaksi aselajikseen ja liitettiin maavoimiin.

Meripuolustuksen uudelleen järjestelyn suunnitteluvaiheelle oli kuvaavaa laadittujen suunnitelmien ja ehdotusten nopea muuttuminen. Joukoissa, aselajin ja puolustushaaran johdossa sekä ylimmässä johdossa oltiin monista asioista eri mieltä. Tästä on hyvänä esimerkkinä järeän tykistön palauttamiseen liittyneet ongelmat. Ylimmässä johdossa ei oltu samaa mieltä suuntien tärkeydestä ja aseiden sijoittelusta. Mitään suuria yhteentörmäyksiä ei tapahtunut, sillä olihan kaikkien etu, että sodan jälkeen jyrkästi heikentynyt meripuolustuksemme saatiin jälleen nostettua jaloilleen.

Juuri kun työ oli saatu käyntiin ja suunnitelmia päästiin toteuttamaan, tapahtui asiassa merkittävä uudelleenarviointia vaatinut käänne. Neuvostoliitolle sodan jälkeen 50 vuodeksi vuokratun Porkkalan alueen laivastotukikohdan palautus Suomelle kosketti eniten juuri rannikkotykistöä. Hetkessä oli rannikkopuolustukseen syntynyt aukko aivan pääkaupunkimme läheisyydessä. Toisaalta alueella aiemmin sijainnut vielä suurempi uhka oli poistunut. Tilanne vaati kuitenkin nopeita toimenpiteitä asian korjaamiseksi, jolloin aiemmin määrätty kiireysjärjestykset kiinteän rannikkotykistön uudelleen ryhmittämisessä muuttuivat. Porkkalan alue katsottiin ensiarvoisen tärkeäksi rannikkomme puolustuksessa, syystäkin.

Toisaalta kiireysjärjestykset näyttivät osin noudattelevan yleistä poliittista linjaa. Itäisen Suomenlahden suunnan vähäinen huomio ihmetyttää, mutta asian voi katsoa johtuneen pitkälti siitä, ettei Neuvostoliittoa haluttu ärsyttää. Hankoniemen uhanalaisuudesta voi olla monta mieltä, etenkin kun ottaa huomioon sille suunnalle jääneen tykistön määrän ja laadun suhteessa muuhun rannikkoon. Toisaalta oli osoitettava Neuvostoliitolle, että itsenäinen puolustuksemme on riittävän tehokas. Neuvostoliitossa viholliseksi katsottiin edelleen Saksa sekä ajan mittaan yhä suuremmassa määrin länsi-

vallat. Olihan maamme vastuussa Suomenlahden suun puolustamisesta sen pohjoisrannalla ja sitä kautta myös Neuvostoliittoa kiinnosti meidän rannikkopuolustuksemme. Samalla voi miettiä oliko Selkämeren rannikon satamien suunta niin uhattu, kuin se eräässä vaiheessa koettiin. Sitä vastoin Saaristomeren ja Ahvenanmaan merkitystä tuskin kukaan voi kiistää.

Suurten kokonaisuuksien lisäksi pienemmät yksityiskohdat vaikuttivat toimintaan. Rannikkotykistöemme pääkalustoksi muodostui sodan jälkeen raskas 152/45-C-tykki. Aseet, erityisesti edellä mainitun kaluston putket, olivat käydyissä sodissa kulutettu lähes loppuun. Tällöin tuli ajankohtaiseksi niin raskaan kuin kevyenkin kaluston uusiminen joko hankkimalla uutta tai korjaamalla vanhaa. Ensin mainittuun ei valinneessa tilanteessa ollut edellytyksiä. Päädyttiin korjaamaan vanhaa kalustoa putkittamalla tykit uudelleen. Uusien putkien vaihtaminen suoritettiin rinnan muun kaluston uudelleen ryhmittämisen kanssa. Tämä aiheutti joskus ylimääräistä työtä sekä monia muutoksia erityisesti sodan ajan pattereiden kaluston sijoittelun ja varaamisen suhteen. Raskaan 152/45-C-kaluston modifioinnin lopputuloksena oli ajanmukainen ja tehokas rannikkotykki 152/50-T.

Järeän tykistön elinkaari kääntyi jo laskuun lähinnä ohjusaseen kehittymisen myötä, mutta silti päätettiin pääkaupungin turvaksi rakentaa kaksi järeää patteria. Näin saatiin lievitettyä Helsingin edustan pitkään jatkunutta raskaan tulen puutetta.

Linnoittamisen osalta tilanne oli samankaltainen aseistuksen kanssa. Suuri osa asemista oli rappeutunut vuosien saatossa tai ne olivat kaluston vaihtamisen takia epäsopivia uusille tykeille. Näissä asioissa tulivat ensimmäisinä vastaan taloudelliset seikat ja työvoimakysymykset.

Taloudelliset syyt olivat merkittävä tekijä. Tämä konkretisoitui muun muassa Porkkalan alueen maanlunastuskysymyksissä. Rahan puute hidasti myös tykkikaluston kunnostamista, asennustöitä ja linnoittamista. Taloudelliset tekijät vaikuttivat merkittävästi myös järeän kaluston käytön suunnitteluun.

Lopuksi voi todeta aselajin kuitenkin selvinneen kunnialla pitkästä ja paljon vaatineesta työstä, joka on jatkunut aina 1990-luvulle asti. Uudelleen ryhmitys tehtiin olosuhteisiin nähden hyvin, mistä on osoituksena muun muassa nykyisen rannikkotykistön osittainen turvautuminen silloin suoritetun työn tuloksiin.

Viitteet

1. Perusteluna on Rannikkotykistön taisteluohjesäännön I osan (RtO I vuodelta 1958) mukainen jako, joka oli käytössä jo sotien aikana. Valvontakomissio määräsi raskaan kaluston alarajaksi 120 mm, mutta artikkelissa 100–120 mm:n tykit on laskettu raskaiksi. Lisäksi monissa lähteissä 203 mm:n kalusto lasketaan raskaaksi, mutta tässä artikkelissa kyseistä kalustoa on käsitelty järeän tykistön yhteydessä.
2. Ilmoitus välirauhan velvoitusten täyttämisestä Merivoimissa, PvPE op-os Op.2 kirjeistö 1–9 1944, T 24099/F1.
3. Käsky rannikon puolustuksen järjestelystä Porkkalan vuokra-alueen itä- ja länsipuolella, Meriv.E Op.os. n:o 3450/Op.3.sal. 29.9.1944 (ISuomRPrE:n ak n:o 2158/Op/1.10.1944), ISuomRPr Optsto 1.8.–31.12.1944, T 13535/100. Vrt. Ove Enqvist: Mäkiluoto, Järvenpää 1984, s. 23–24.
4. Meriv.E:n ak n:o 3450/Op.3.sal/29.9.1944, liite n:o 1.
5. Selostus Ahvenanmaan demilitarisointia koskevan kysymyksen vaiheista 18.10.–16.12.1944, liite 1, Meriv.E Yht-os:n ak n:o 1116/Y/2 e/sal/21.12.1944, PvPE Op-os Op.2 kirjeistö 1–9 1944, T 24099/F1.
6. Em. Meriv.E Yht-os:n ak n:o 1116/Y/2 e/sal/21.12.1944; Ahvenanmaan tyhjentäminen, Meriv.E Op-os:n ak n:o 3872/Op.3.sal./6.11.1944, Ahvenanmaan tyhjentäminen, Meriv.E Op-os:n ak n:o 3920/Op.3.sal./12.11.1944, Merivoimatsto (Op.2)/PM sal kirjeistöä ja sanomia, T 15719/9; Ilmoitukset välirauhan velvoitusten täyttämisestä Merivoimissa 30.10., 4.11. ja 7.11.1944 kuluessa, PvPE op-os Op.2 kirjeistö 1–9 1944, T 24099/F1.
7. Em. Meriv.E Yht-os:n kirjelmä n:o 1116/Y/2 e/sal/21.12.1944, liite 2. LVK:n Merivoimien komentajalle 9.11.1944 osoittaman kirjelmän mukaan kyseisten pattereiden henkilöstöä ei tarvinnut sisällyttää Merivoimien tekeillä olevaan demobilisaatiosuunnitelmaan.
8. Em. Meriv.E Yht-os:n kirjelmä n:o 1116/Y/2 e/sal/21.12.1944, liite 3.
9. Liite, TRT:n kirj. n:o 340/799/II/XV a sal.10.4.1945, Meriv.E Op-os 9. LVK kirjeenvaihto 1.3.–14.4.1945, T 17367/2165.
10. Meriv.E yht-os:n kirjelmä 1078/Y/2 e/sal/13.4.1945, Meriv.E Op-os 9. LVK kirjeenvaihto 1.3.–14.4.1945, T 17367/2165.
11. Sama. Neuvostoliiton Maarianhaminan konsulin ja LVK:n Maarianhaminan edustajan vaatimuksesta erästä puutteellista luetteloa oli täydennettävä niin, että se ”sisältää pienimmänkin sotilaallisen pisteen.”
12. Toivo Veriö – Olavi Simola: TurRR Turun Rannikkorykmentti 1939–1994, Jyväskylä 1995, s. 46. Esimerkiksi Nyhamnin linnakkeella jouduttiin tykit purkamaan, siirtämään ja asentamaan uudelleen paikolleen kaksi ja Signilskärin linnakkeella peräti neljä kertaa ennen lopullista evakuointia varikolle.
13. Juhani Pura, Merivarikosta Panssarivarikoksi 1945–1995, s. 27.
14. Liittoutuneitten Valvontakomission Suomessa puheenjohtajan kirjelmä n:o 0174/26.11.1944 (PvPE:n ak n:o 1032/Op.2/9./28.11.1944), Merivoimatsto (Op.2)/PM sal kirjeistöä ja sanomia, T 15719/9, T 15719/9.
15. Pv.PE:n Operatiivinen osasto, Meriv.E Op.os:n ak n:o 23/Op.3.sal./14.12.44 (PvPE n:o 42/Op.2/8/15.12.1944), PvPE Op-os Op.2 kirjeistö 1–9 1944, T 24099/F1. Kirjelmässä todetaan, että ”Yleensä demobili-

saatio ei käsittäne laitteiden hävittämistä, vaan koskee henkilöstöä ja sen käytössä ollutta liikkuvaa aseistusta.”

16. Sama.
17. Suomen puolustusvoimain ylipäällikön kirjelmä n:o 1119/y/3c, Päämaja 20.12.1944, PvPE Op-os Op.2 kirjeistö 1–9 1944, T 24099/F1. Kirjelmässä esitettiin seuraavat patterit purettavaksi:

Isosaari	2/305/52-O (rakenteilla)
Pirttisaari	3/152/45-C
Glosholm	4/75/50-C
Bästö	4/105/58-O
Orrengrund	4/75/50-C
Ristisaari	3/152/45-C
Luppi	2/75/50-C
Kukkio	2/102/60-O
Suur-Pisi	4/75/50-C
18. Liittoutuneiden Suomessa olevan Valvontakomission Puheenjohtajan kirjelmä Mannerheimille 6. tammikuuta 1945, n:o 13, suomennos, Yht.os/PM-PvPE sal. kirjeistöä, muistioita ym. 1944–48, T 21656/14.
19. Sama.
20. Pura, s. 35.
21. Yht.os:n lenn.sanoma n:o 1441/4.d/2.3.45, PvPE Op-os Op.2 kirjelmäryhmä 8 Valvontakomissio 1945, T 24099/F4.
22. Rysäkarissa sijaitsi 2/120/50-V2 -patteri, toisin sanoen kaksi kaksois-tykkiä. Putkien lukumäärä oli yhteensä 14.
23. Em. Meriv.E Op.os:n ak n:o Y 725/Y/3b/sal./8.3.1945 (KD n:o 534/Op.3.sal.).
24. Merivoimien rauhanajan järjestely, Meriv.E Op.os:n ak n:o Y 725/Y/3b/sal./ 8.3.1945 (KD n:o 534/Op.3.sal.), PvPE Op-os Op2 kirjelmäryhmä 8 Valvontakomissio 1945, T 24099/F4.
25. Pura, s. 32–35.
26. Sotapäiväkirja taisteluvälineiden evakuoimisesta 8.1.–5.6.45, Meriv.E aseosasto, T 17372/2244.
27. Sama.
28. Veriö – Simola, s.151.
29. Tirronen, s. 143–144.
30. Järjestelyn nimenä oli ”siirtymiskokoonpano/52”, jonka tehtävänä oli helpottaa myöhemmin suoritettavaa organisaatiouudistusta.
31. Salminen, Pekka: Suomen puolustusvoimain organisaation kehitys 5.9.1944–1.7.1966, Suomen historian syventävien opintojen tutkielma, Helsingin yliopisto, historian laitos 1991, s. 59 ja 71.
32. Salminen, s. 43–44; Visuri, Pekka: Pariisin rauhansopimuksen sotilasartikkelat: Suomea koskevien rajoitusten synty ja tulkinat, Sotakorkeakoulun tutkimuslustoista n:o 8, Helsinki 1990, s. 13.
33. Visuri, s. 14.
34. Ehdotus kiinteän rannikkotykistön sa-ryhmitykseksi, PE Merip-os:n ak n:o 2/Meriptsto/OT/11 b/sal/13.1.1954, PE merip-os OT-kirjeistö 1954, T 23107/F8.
35. Kiinteän rannikkotykistön sa-ryhmitys, PE op-os:n ak n:o 3/Optsto/OT/11 g/sal/ 22.2.1954 (PE Meriptsto:n ak n:o 27/11 b/OT/23.2.1954), PE merip-os OT-kirjeistö 1954, T 23107/F8.
36. Keijo Mikola – Matti Lappalainen – Juhani A. Niska: Kivilinnoista karkaistuun teräkseen, Jyväskylä 1994, s. 47. Jatkosodan aikana ke-

- hitettiin ammunnan laskentaan keskiö, joka mahdollisti patterin hasijoiittelun entistä paremmin. Kevyiden pattereiden keskiö määrittä kuitenkin vain patterikohtaiset ampuma-arvot, joten tykit piti sijoittaa alle 200 metrin epäsäännölliseen tykkirintamaan. Järeiden ja raskaiden pattereiden keskiöt laskivat tykkikohtaiset ampuma-arvot, jolloin suurimmiksi sallituiksi tykkikannoiksi (tykkien etäisyys tulenjohtoasemasta) tulivat 1000 ja 600 metriä.
37. Kiinteän rannikkotykistön ryhmittymykseen liittyvät suunnitelmat, PE merip-os:n ak n:o 55/Rttsto/OT/11 b sal/24.5.1954, PE merip-os OT-kirjeistö 1954, T 23107/F8.
  38. Suunnitelma kiinteän rannikkotykistön ryhmittymyksen toteuttamiseksi, PE Merip-os:n ak n:o 115/Rttsto/OT/11 b/sal/30.10.1954, PE merip-os OT-kirjeistö 1954, T 23107/F8.
  39. Sama.
  40. Em. PE Merip-os:n ak n:o 2/Meriptsto/OT/11 b/sal/13.1.1954.
  41. Sama.
  42. Em. PE Merip-os:n ak n:o 115/Rttsto/OT/11 b/sal/30.10.1954.
  43. Tirronen, s. 151–152.
  44. Porkkalan alueen rannikkotykistö, PE merip-os:n ak n:o 80/Meriptsto/OT 11 b sal/19.11.1955, PE merip-os OT-kirjeistö 1955–56, T 23107/F9.
  45. Porkkalan alueen puolustuksen järjestely, PE:n ak n:o 44/Optsto/OT/11 sal/23.3.1956 (PE merip-os:n ak n:o 23/OT/11 b/24.3.1956), PE merip-os OT-kirjeistö 1955–56, T 23107/F9.
  46. Porkkalan alueen puolustuksen järjestely, PE:n ak n:o 29/Meriptsto/OT 11 b sal/19.4.1956, PE merip-os OT-kirjeistö 1955–56, T 23107/F9.
  47. Sama.
  48. Sama.
  49. Tirronen, s. 119, 124–125.
  50. Sama, s. 141–142.
  51. Tirronen, s. 144; Luettelo 76 ItK -putkista, RtKoeAs:n ak n:o 4/RtKoeAs/12 a sal/26.2.1954 (PE Merip-os:n ak n:o 22/12 a sal/1.3.1954), PE merip-os kirjeistö 1954, T 23107/F2.
  52. Luettelo 152/45-C -putkista, RtKoeAs:n ak n:o 2/RtKoeAs/12 a sal/4.2.1954 (PE Merip-os:n ak n:o 14/12 a sal/8.2.1954), PE merip-os kirjeistö 1954, T 23107/F2; Meriv.V2:n tst-välineet 1.7.1945 tykit, it.aset ja it:n a-tarvikkeet, MerivE aseosasto varikkoilmoituksia Meriv.V1, T 17373/2249.
  53. 3.ErRtPston tväl huoltotilannekatsaus v 1953, 3.ErRtPstoE:n ak n:o 14/Tekn/Dd/sal/18.1.1954, KotRPstoE:n arkistot 1949–1956, T 21896/F2; 3.ErRtPston tväl huoltotilannekatsaus v:lta 1954, 3.ErRtPstoE:n ak n:o 14/Tekn/Dd/sal/19.1.1955, KotRPstoE:n arkistot 1949–1956, T 21896/F2.
  54. 3. ErRtPston kaistan kiinteän rannikkotykistön ryhmittymyksen aiheuttama suunnitelma, 3. ErRtPstoE:n ak n:o 29/Järjtsto/OT/sal/3.9.1954, PE merip-os OT-kirjeistö 1954, T 23107/F8.
  55. Em. PE Merip-os:n ak n:o 115/Rttsto/OT/11 b/sal/30.10.1954; Tirronen, s. 151–152.
  56. Tirronen, s. 152.
  57. Tirronen, s. 154.
  58. 3.ErRtPston tvältilannehuoltokatsaus v:lta 1955, 3.ErRtPstoE:n ak n:o 10/Tekn/sal/13.1.1956, KotRPstoE:n arkistot 1949–1956, T 21896/

- F2; Tirronen, s. 154.
59. PE:n ak n:o 198/Optsto/11 sal/21.3.1957 (PE Merip-os:n ak n:o 100/11 sal/23.3.1957), PE merip-os kirjeistö 1957, T 23107/F5; Meripuolustus- toimintakertomus I/1958, PE:n ak n:o 54/Meriptsto/11 sal/13.3.1958, PE merip-os kirjeistö 1958, T 23107/F6.
  60. Em. PE Merip-os:n ak n:o 115/Rttsto/OT/11 b/sal/30.10.1954.
  61. Tirronen, s. 152.
  62. Tirronen, s. 152–153.
  63. Tirronen, s. 152, 154.
  64. Tirronen, s. 154.
  65. Sen ajan eri valmiustilat olivat rauhan ajan (Ra-), täydennys- (T-) sekä s.odan ajan (Sa 1- ja Sa 2 -) kokoonpanot.
  66. SRLston tykistölinnen valmius, SRLston E:n ak n:o 53/II/11/sal/17.2.1950, SIRtR salainen kirjeenvaihto Isosaari 1944–59, T 21948/Db 1–2, Dc 1–2.
  67. Rähä (1).
  68. Rähä (1); Tykkikaluston romuttaminen, PE merip-os:n ak n:o 170/Rttsto/17 sal/7.11.1955, PE merip-os kirjeistö 1955 T 23107/F3.
  69. Rähä (1).
  70. Kiinteän rt:n ryhmitykseen liittyvät suunnitelmat, 2.DE op-os:n ak n:o 277/Optsto/OT 11 b sal/17.9.1954, liite 1 (PE meriptsto:n ak n:o 95/OT 11 b/20.9.1954), PE merip-os OT-kirjeistö 1954, T 23107/F8.
  71. Rähä (1).
  72. Rähä (1), Em. PE Merip-os:n ak n:o 115/Rttsto/OT/11 b/sal/30.10.1954.
  73. Rähä (2), s. 25; Rähä (1).
  74. Rähä (2), s. 25; Rähä (1).
  75. Rähä, Eino: Suomenlinnan Rannikkorykmentin historia, 4. luku ”Suomenlinnasta Uppiniemeen ja Santahaminaan, Suomenlinnan Rannikkotykistörykmenttiä rakentamassa”, käsikirjoitus, ei julkaistu, s. 23. (Myöhemmissä viittauksissa Rähä (2)).
  76. Rt:n tykkikaluston siirtäminen linnakkeille, PE:n ak n:o 102/Rttsto/11 sal/26.3.1957, PE merip-os kirjeistö 1957, T 23107/F5. Pääesikunta oli käskenyt Hästö-Busön tykit Pirttisaaren kalustoksi. Aluperin lopullisessa raskaiden tykkien sijoitussuunnitelmassa Hästö-Busön tykit oli kuitenkin ollut tarkoitus siirtää Krokön linnakkeelle. Tästä syystä meripuolustuksen tarkastaja kenraalimajuri Miettinen esitti, että Pirttisaareen siirretään Isosaaresta vapautuneet kaksi tykkiä sekä Asevarikko 5:stä (entinen Meriv.V1) yksi Hästö-Busön tykki, jotta välttyttäisiin turholta kalustosiirroilta.
  77. Rähä (2), s. 24; Rähä (1).
  78. Lehtisen vartioliinakkeen valvonta, HRLston ak n:o 42/Järj/13/sal/15.3.1952, KotRPsto Esikunta 1949–56, T 21896/F2; Rähä (2); Em. PE Merip-os:n ak n:o 2/Meriptsto/OT/11 b/sal/13.1.1954; Lehtisen vartioliinakkeen siirtäminen SRLstolle, SRLstoE:n ak n:o 52/järj/10e/sal/10.4.1952 (Meriv.E Op.os:n ak n:o 39/10c/sal), MerivE Op-os kirjeistö 1952, T 23105/F3.
  79. Enqvist (1981), s.18.
  80. Rähä (1).
  81. Esittely yepäällikölle, PE:n ak n:o 11/Meriptsto/10 sal/15.1.1959, PE merip-os kirjeistö 1959–60, T 23107/F7.
  82. Rähä (1).

83. Rannikkotyöstössä oltiin suunnittelemassa uutta tykkiä, jonka mahdollisena kaliiperina pidettiin 122 millimetriä.
84. Porkkalan alueen puolustuksen järjestely, PE:n ak n:o 91/Optsto/OT 11 sal/2.6.1956 (PE merip-os:n ak n:o 42/OT 11 b/5.6.1956), Porkkalan alueen puolustuksen järjestely, PE:n ak n:o 43/Meriptsto/OT 11 sal/9.6.1956, PE merip-os OT-kirjeistö 1954, T 23107/F9.
85. Engqvist, Ove: Mäkiluoto – raunioista toimivaksi linnakkeeksi. Rannikon puolustaja 3/1981, s. 17–18.
86. Engqvist (1981), s.18.
87. Rähä (2), s. 12; Rähä (1).
88. Rähä (2), s. 10–12.
89. Rähä (1).
90. Rähä (2), s. 12.
91. Porkkalan alueen valmiuden kohottaminen, SIRtR:n ak n:o 74/Järjts-to/11 sal/ 19.9.1958 (PE merip-os:n ak n:o 154/11/sal/22.9.1958), PE merip-os kirjeistö 1958, T 23107/F6; Rähä (1).
92. Rähä (2), s. 13 ja 24.
93. Rannikkojen puolustus ja rannikkojoukkojen ra-organisaatio, PE merip-os:n ak n:o 106/Meriptsto/10 a sal/15.12.1953, PE merip-os kirjeistö 1953, T 23107/F1.
94. Em. 2.DE op-os:n ak n:o 277/Optsto/OT 11 b sal/17.9.1954, liite 3.
95. Varikoissa suoritettavat työt, PE merip-os:n ak n:o 101/Rttsto/ 17 a/sal/20.11.1953, PE merip-os kirjeistö 1953, T 23107/F1; Meripuolustuksen toimintakertomus 1/1957, PE:n ak n:o 90/Meriptsto/11 sal/14.3.1957, PE merip-os kirjeistö 1957, T 23107/F5.
96. Em. 2.DE op-os:n ak n:o 277/Optsto/OT 11 b sal/17.9.1954, liite 3.
97. Em. PE Merip-os:n ak n:o 2/Meriptsto/OT/11 b/sal/13.1.1954.
98. Em. PE Merip-os:n ak n:o 115/Rttsto/OT/11 b/sal/30.10.1954.
99. Em. 2.ErRtPsto E:n ak n:o 42/Järj/OT/11 b/8.6.1955; Aseet ja niiden sijoitus, HanRPstoa ak n:o 129/Koul- ja järjts-to/12 sal/29.8.1963, liite 6, HanRPstoE kirjeistö 2–21 1957–1964, T 21987/F3; Tvälhuollon tilannekatsaus, HanRPsto E:n ak n:o 9/Tekntsto/12 c/sal/14.1.1964, HanRPstoE kirjeistö 2–21 1957–1964, T 21987/F3.
100. Em. PE:n ak n:o 54/Meriptsto/11 sal/13.3.1958; Em. PE Merip-os:n ak n:o 115/Rttsto/OT/11 b/sal/30.10.1954; Linnoittamistilanne HanRPstossa, HanRPstoa ak n:o 129/Koul- ja järjts-to/12 sal/29.8.1963, liite 1, HanRPstoE kirjeistö 2–21 1957–1964, T 21987/F3.
101. Em. 2.ErRtPsto E:n ak n:o 42/Järj/OT/11 b/8.6.1955.
102. Em. 2.ErRtPsto E:n ak n:o 42/8.6.1955; Em. PE Merip-os:n ak n:o 115/Rttsto/OT/11 b/sal/30.10.1954; Em. PE:n ak n:o 90/Meriptsto/11 sal/14.3.1957.
103. Em. PE Merip-os:n ak n:o 115/Rttsto/OT/11 b/sal/30.10.1954. Suunnitelmassa Krokön patteriksi on merkitty 4/152/50-T. Myöhemmissä asiakirjoissa patterin kaluston on kuitenkin 152/45-C. Kyseessä lienee painovirhe.
104. Em. PE:n ak n:o 198/Optsto/11 sal/21.3.1957 (PE Merip-os:n ak n:o 100/11 sal/23.3.1957); Em. PE:n ak n:o 102/Rttsto/11 sal/26.3.1957.
105. Meripuolustuksen toimintakertomus 2/1958, PE:n ak n:o 149/Meriptsto/11 sal/13.9.1958, PE merip-os kirjeistö 1958, T 23107/F6; Yhteenveto 152-C ja -T tykkien kantalinnoitettujen asemien mittaustuloksista (kilpeä varten), PE:n ak n:o 207/Rttsto/17/sal/20.11.1959, liite 1, PE merip-os kirjeistö 1959–60, T 23107/F7; Aseet ja niiden sijoitus, Han-

- RPston ak n:o 129/Koul- ja järjtsto/12 sal/29.8.1963, liite 6, HanRPstoE kirjeistö 2–21 1957–1964, T 21987/F3.
106. Em. PE Merip-os:n ak n:o 115/Rttsto/OT/11 b/sal/30.10.1954.
  107. Muistio Jussärön linnakkeen puolustusvalmiudesta, HanRPsto:n ak n:o 7/II/12 a/sal/13.1.1961, HanRPstoE kirjeistö 2–21 1957–1964, T 21987/F3.
  108. Tvälhuollon vuosikatsaus, HanRPsto E:n ak n:o 14/Tekntsto/12 c/sal/8.1.1962, HanRPstoE kirjeistö 2–21 1957–1964, T 21987/F3.
  109. Em. HanRPsto:n ak n:o 9/Tekntsto/12 c sal/14.1.1964.
  110. Em. 2.ErRtPsto E:n ak n:o 42/Järj/OT/11 b/8.6.1955.
  111. Em. HanRPston ak n:o 129/Koul- ja järjtsto/12 sal/29.8.1963, liitteet 1 ja 6.
  112. Em. 2.ErRtPsto E:n ak n:o 42/Järj/OT/11 b/8.6.1955.
  113. Em. PE merip-os:n ak n:o 106/Meriptsto/10 a sal/15.12.1953.
  114. Sama.
  115. Sama.
  116. Em. PE merip-os:n ak n:o 106/Meriptsto/10 a sal/15.12.1953.
  117. Em. 2.DE op-os:n ak n:o 277/Optsto/OT 11 b sal/17.9.1954, liite 2.
  118. Em. PE Merip-os:n ak n:o 115/Rttsto/OT/11 b/sal/30.10.1954, liitteet 3a ja 3b.
  119. Rannikkopuolustuksen kiinteiden laitteiden rakentamisen kiireysjärjestys, PE:n ak n:o 68/Meriptsto/ OT 11 b sal/22.11.1956, PE merip-os OT-kirjeistö 1955–56, T 23107/F9; Muutos kiinteän rt:n sa-ryhmitykseen, 2.DE:n ak n:o 233/Optsto/OT/11 sal/19.11.1956 (RT 2:n ak n:o 50/OT/10 sal/20.11.1956), TurRtRE F sal kirjeistö 1946–1960, T 20983/F1 sal.
  120. Linnoitus- ja pioneerityöt, TurRtR:n ak:n n:o 187/KoulJärj/10 sal/10.11.1961 liite 3, TurRtR toisteet ja taltiit 1961–1964, T 24316/D4 sal; Koulutus-, kurssi- ja vartioliinnakkeiden valmius, TurRtRE:n ak:n n:o 170/KoulJärj/12 sal/29.8.1963, TurRtR toisteet ja taltiit 1961–1964, T 24316/D4 sal; RTR 2:n ja sen patteristojen komentopaikkojen sekä pattereiden linnoitusvalmius, RTR 2:n ak:n n:o 7/KoulJärj/11 sal/8.1.1963 liite 3a, TurRtR toisteet ja taltiit 1965, T 24316/D5.
  121. Em. RTR 2:n ak:n n:o 7/KoulJärj/11 sal/8.1.1963, liite 3a.
  122. Rt:n tykkikaluston siirtäminen lkeille, PE:n ak n:o 264/Rttsto/12 sal/3.10.1957, PE merip-os kirjeistö 1957, T 23107/F5; Em. PE:n ak n:o 54/Meriptsto/11 sal/13.3.1958; Em. PE:n ak n:o 149/Meriptsto/11 sal/13.9.1958; Em. TurRtRE:n ak:n n:o 170/29.8.1963.
  123. Em. PE Merip-os:n ak n:o 115/Rttsto/OT/11 b/sal/30.10.1954.
  124. Esittely puolustusvoimain komentajalle, PE Op-os:n ak n:o 589/Opts-to/10 sal/29.11.1958 (PE Merip-os:n ak n:o 8/10/sal/10.1.1959), PE merip-os kirjeistö 1959–60, T 23107/F7.
  125. Esittely puolustusvoimain komentajalle, PE Op-os:n ak n:o 589/Opts-to/10 sal/29.11.1958 (PE Merip-os:n ak n:o 8/10/sal/10.1.1959), PE merip-os kirjeistö 1959–60, T 23107/F7; Veriö – Simola, s. 79.
  126. Em. RTR 2:n ak:n n:o 7/8.1.1963 liite 3a; Toimenpiteet sa-taisteluvälmiuden kohottamiseksi, TurRtR:n ak:n n:o 242/Järj/11 b sal/26.10.1965 liite 3e, TurRtR toisteet ja taltiit 1965 T 24316/D5 sal; Em. TurRtRE:n ak n:o 215/13.12.1969.
  127. Em. TurRtR:n ak:n n:o 187/10.11.1961; Em. RTR 2:n ak:n n:o 7/8.1.1963; Rt:n valmius, TurRtRE:n ak n:o 215/Koul-järjtsto/13 sal 13.12.1969, E/I/TurRtR saapuneet selosteet 1945–1972, T 23696/Ec 1 sal.

128. Vuotta 1962 koskeva TurRtR:n taisteluvälinehuoltotilannekatsaus, TurRtRE:n ak n:o 18/Tekntsto/15 sal/19.1.1963, TurRtR toistheet ja taltiot 1961–1964, T 24316/D4; Em. RTR 2:n ak:n n:o 7/KoulJärj/11 sal/8.1.1963 liite 3a; Muutosehdotus Berghamnin patterin tykistö-aseistukseksi, TurRtRE:n ak n:o 74/Tekntsto/12 sal/16.5.1962, TurRtR toistheet ja taltiot 1961–1964, T 24316/D4.
129. Em. RTR 2:n ak:n n:o 7/KoulJärj/11 sal/8.1.1963 liite 3a; Em. TurRtRE:n ak n:o 74/Tekntsto/12 sal/16.5.1962; Em. TurRtR:n ak n:o 242/Järj/11 b sal/26.10.1965, liite 3e; Em. TurRtRE:n ak n:o 215/Koul-järjtsto/13 sal/13.12.1969.
130. Em. TurRtR:n ak:n n:o 242/Järj/11 b sal/26.10.1965 liite 3e; Em. TurRtRE:n ak n:o 215/ Koul-järjtsto/13 sal/13.12.1969.
131. RT 2:n pioneeri- ja linnoittamissuunnitelma T-kokoonpanossa, RT 2:n ak n:o 67/KoulJärj/OT/10 b/sal/23.6.1955, TurRtRE F sal kirjeistö 1946–1966, T 20983/F1.
132. Em. TurRtR:n ak n:o 187/KoulJärj/10 sal/10.11.1961, liite 3.
133. Em. 2.DE:n ak n:o 233/Optsto/OT/11 sal/19.11.1956.
134. Em. PE:n ak n:o 207/Rttsto/17/sal/20.11.1959, liite 1; RTR 6:n ja sen patteristojen komentopaikkojen sekä pattereiden linnoitusvalmius, TurRtR:n ak n:o 7/KoulJärj/11 sal/8.1.1965, liite 3b, TurRtR toistheet ja taltiot 1965, T 24316/D5.
135. Em. TurRtR:n ak n:o 187/KoulJärj/10 sal/10.11.1961, liite 3.
136. PE merip-os:n ak n:o 106/Meriptsto/10 a sal/15.12.1953.
137. PMV-alueen kiinteän rannikkotykistön ryhmytykseen liittyvä suunnitelma, PohSIE:n ak n:o 168/IV/OT 11 sal/14.9.1954, PE merip-os OT-kirjeistö 1954, T 23107/F8; Em. PE Merip-os:n ak n:o 115/Rttsto/OT/11 b/sal/30.10.1954; Rt:n sotavalmius, PohSIE:n ak n:o 23/OT/ 11/sal/12.1.1957, PE merip-os OT-kirjeistö 1957–60, T 23107/F10. Viimeksimainitussa väitetään, että Norrskarissä olisi ollut kolme valmista 152/45-C -asemaa, kun taas Sommarössä ei olisi ollut kuin kaksi pientä betonista ammuskorsua. Todennäköisesti valmiit asemat sijaitisivat kuitenkin Sommarössä, koska siellä oli valmis patteri.
138. Em. PohSIE:n ak n:o 23/OT/ 11/sal/12.1.1957.
139. Ove Enqvist: Kuivasaari, Sotamuseon julkaisuja 1/1995, Jyväskylä 1995, s. 26.
140. PE tvältston ak n:o 50/OT/10 sal/29.6.1954 (PE merip-os:n ak OT n:o 72/11b), PE merip-os OT-kirjeistö 1954, T 23107/F8.
141. Kuivasaareessa oli jatkosodan aikana 1/305/52-O2 -patteri eli kaksoistykkitorni. Asiakirjassa on todennäköisesti painovirhe, sillä Kuivasaareen rakennettiin uudelleen nimenomaan kaksoistykkitorni.
142. Em. PE Merip-os:n ak n:o 115/Rttsto/OT/11 b/sal/30.10.1954.
143. Rt:n perushankinnat, PE:n ak n:o 9/Rttsto/OT 11 b sal/1.2.1957, PE merip-os OT-kirjeistö 1957–60, T 23107/F10; Järeän rannikkotykistön siirrot tuliasemiinsa, PE:n ak n:o 468/Optsto/11 sal/26.10.1959 (PE merip-os:n ak n:o 190/11/sal/27.10.1959), PE merip-os kirjeistö 1959–60, T 23107/F7; Järeän rt.kaluston kunnostus ja siirto aseisiin, PE:n ak n:o 263/Aseos/17 d sal/ 1.12.1959 (PE merip-os:n ak n:o 220/17/sal/ 1.12.1959), PE merip-os kirjeistö 1959–60, T 23107/F7.
144. Tirronen, s. 153–154.
145. Sama.
146. Muistio Helsingin 305/52-O pattereiden pystyttämisestä, PE:n ak n:o 151/Rttsto/12 sal/21.5.1957, PE merip-os kirjeistö 1957, T 23107/F5.

147. Riihä (2), s. 19.
148. Järeiden pattereiden kunnostamis- ja pystyttämistyöt rykmentissä vuosina 1960–1961, SIRtR:n ak 10.1.1962, SIRtR tekntsto, T 23467; Enqvist (1995), s. 27; Riihä (2), s. 21.
149. Sama.
150. 305/52-O -tykki edusti aikanaan alansa huippua maailmassa, sillä siinä oli sähköinen suuntaus- ja korotuskoneisto. Isosaaren tykin koneasema jäi aluksi keskeneräiseksi linnoitteiden parannustöiden takia.
151. Riihä (2), s. 21.
152. Sama, s. 21–22.
153. Riihä (2), s. 22.
154. Em. 2.ErRtPsto E:n ak n:o 42/Järj/OT/11 b/8.6.1955.
155. Em. HanRPsto E:n ak n:o 7/Tekntsto/12 b/sal/5.1.1962; Em. HanRPsto E:n ak n:o 14/Tekntsto/12 c/sal/8.1.1962; Tvälhuollon vuosikatsaus, HanRPsto:n ak n:o 7/Tekntsto/12 c/sal/7.1.1963, HanRPstoE kirjeistö 2–21 1957–1964, T 21987/F3.
156. Em. PohSIE:n ak n:o 168/IV/OT 11 sal/14.9.1954; Em. TRT E:n ak n:o 42/II/OT/10 b/sal/9.6.1951.
157. RT 2:n uudelleenjärjestely, RT 2 E:n ak n:o 68/KoulJärj/OT/10 a sal/23.6.1955, TurRtRE F sal kirjeistö 1946–1960, T 20983/F1.

LIITE 1

Tietoja rannikkotyökistön käytössä olleesta tykkikalustosta ja tykkikalustolyhenteet

Lyhenne	Malli	Kantama (km)	Huomautuksia
Kevyet merikanuunat			
57/48-No	Nordenfelt	2,4–9,0	
57/55-J	Jokinen	9,0–12,8	
57/58-H	Hotchkiss	8,7–9,7	
75/50-C	Canet	7,3–12,9	
75/50-O	Obuhov	9,6–12,9	
75/50-OH	Obuhov meri- haupitsilavetilla	7,3–12,9	
75/55-CR	Canet rannikko- lavetilla	7,9–10,0	
76/49-OH	Obuhov meri- haupitsilavetilla	9,0	Tehty 75/50-OH:sta
Raskaat merikanuunat			
102/60-O	Obuhov	13,6	
105/58-O	Obuhov	17,5–18,2	Tehty 102/60-O:sta
120/41-A	Armstrong	11,4–12,9	
120/45-C	Canet	13,1–18,8	
120/45-CLo	Canet Lokomon lavetilla	13,1–18,8	
120/50-V	Vickers	17,5–18,5	
120/50-V2	Vickers kaksois- lavetilla	17,5–18,5	
152/45-C	Canet	11,2–21,7	Yleisnimitys tälle tykille lavetista riippumatta

152/45-CR	Canet rannikko-lavetilla	11,2–21,7	
152/45-CMet	Canet Metallitehtaan lavetilla	11,2–21,7	
152/45-CL	Canet laivalavetilla	11,2–21,7	
152/45-CLo	Canet Lokomon lavetilla	11,2–21,7	
152/50-T	Tampella	17,0–25,0	
Järeät merikanuunat			
203/45-C	Canet	23,7–25,0	
203/50-VC	Vickers Canet-lavetilla	27,8	
234/50-Be	Betlehem	25,0–25,5	
254/45-D	Durlacher	27,5–29,5	
305/52-O	Obuhov	30,0–40,0	
305/52-O2	Obuhov panssari-kaksoistornina	30,0–42,0	
Ilmatorjuntatykit, joita käytetty kevyinä rannikkotykkeinä			
76 ItK/16-V	Vickers	11,50	Lyhennetään joskus W
76 ItK/16-Br	Breda	12,00	Lyhennetään joskus BrK
76 ItK/31	(venäläinen)	12,5–13,7	

Esimerkkejä: 4/254/45-D = nelitykkinen 254 mm:n patteri, tykin putken pituuskaliiperi 45, malli Durlacher

3/152/45-CLo = kolmitykkinen 152 mm:n patteri, tykin putken pituuskaliiperi 45, malli Canet, Lokomon lavetilla

4/76 ItK/35-Br = nelitykkinen 76 mm:n ilmatorjuntakanuunapatteri, tykin vuosimalli 1935, malli Breda

Lähteet:

Enqvist, Ove: Itsenäisen Suomen rannikkotykit 1918–1998, Jyväskylä 1999.
Taulukko rannikko- sekä meritykistön teknillisistä ja taktillisista ominaisuuksista, teknikkokapteeni Jussi Mannisen hallussa oleva asiakirja.

LIITE 2

Kiinteän rannikkotykistön joukko-osastojen nimimuutokset toisesta maailmansodasta vuoteen 1990

3.12.1944 asti	4.12.1944	1.12.1952	1.1.1957	1.1.1990
Itä-Suomen-Rannikko-prikaati	Haminan Rannikkolinnakeisto	3. Erillinen Rannikkopatteristo	Kotkan Rannikkopatteristo	Kotkan Rannikkopatteristo
Rannikkotykistörykmentti 1	Suomenlinnan Rannikkolinnakeisto	Rannikkotykistörykmentti 1	Suomenlinnan Rannikkotykistörykmentti	Suomenlinnan Rannikkorykmentti
Hangon Rannikkorykmentti	II Linnakeisto/Turun Rannikkotykistörykmentti	2. Erillinen Rannikkotykistö-patteristo	Hangon Rannikkopatteristo	Hangon Rannikkopatteristo
Saaristo meren Rannikkoprikaati	Turun Rannikkotykistörykmentti	Rannikkotykistörykmentti 2	Turun Rannikkotykistörykmentti	Turun Rannikkorykmentti

Lähteet:

Veriö, Toivo – Simola, Olavi: TurRR Turun Rannikkorykmentti 1939-1994, liite 1
Tirronen, Uolevi: KotRPsto Kotkan Rannikkopatteristo 1918-1993, Jyväskylä 1994, liite 1
Suomenlinnan Rannikkotykistörykmentin arkiston luovutusluettelo, T 21071-21078

LIITE 3

Kiinteän rannikkotykistön joukkojen rauhanajan kokoonpano ja tykistöaseistus 13.3.1945 alkaen

Joukko-osasto	Tykistöaseistus	Huomautuksia
HAMINAN RANNIKKO- LINNAKKEISTO Esikunta Esikuntakomppania Merikomppania Miehitetyt patterit Vanhankylänmaa Mustamaa	 4/76 ItK/31 4/76 ItK/31 2/40 ItK/38-B	
Yhteensä 10 kpl		
Miehitämättömät patterit Lehtinen Ristisaari Ulko-Tammio	 2/120/50-V 4/76 ItK/31 4/76 ItK/31	
Yhteensä 10 kpl		
SUOMENLINNAN RANNIKKO- LINNAKKEISTO Esikunta Esikuntakomppania Merikomppania Miehitetyt patterit Kytö Rysäkari Isosaari	 4/76 ItK/31 2/120/50-V2 4/105/58-O 2/40 ItK/38-B	 Kaksi kaksoistykkiä, yhteensä 4 putkea
Yhteensä 12 (14) kpl		

Miehitämättömät patterit		
Miessaari	2/120/50-V	
Kuivasaari	4/76 ItK/31	
Pirttisaari	4/120/45-C	
Glosholm	4/76 ItK/31	
Yhteensä 14 kpl		
SRLsto yhteensä 26 (28) kpl		

TURUN RANNIKKO- TYKISTÖ- RYKMENTTI		
Esikunta		
Esikuntakomppania		
Merikomppania		
<u>I Linnakkeisto</u>		
Esikunta		
Miehitetyt patterit		
Reposaari	3/152/45-C 2/40 ItK/38-B	
Isokari	3/152/45-C	
Jungfruskär	4/152/45-C 4/76 ItK/31	76 ItK/31-patteri miehitetty- nä. 152/45-C-patterin miehittää tarvittaessa 76 ItK/31-patterin henkilöstö
Alskär	3/152/45-C76 4/76 ItK/31	ItK/31-patteri miehitetty- nä. 152/45-C-patterin miehittää tarvittaessa 76 ItK/31-patterin henkilöstö
Utö	3/152/45-C 4/76 ItK/31	152/45-C-patteri miehitetty- nä. 76 ItK/31-patterin miehittää tarvittaessa 152/45-C-patterin henkilöstö

Borstö	2/120/41-A 4/76 ItK/31	76 ItK/31-patteri miehitet- tynä. 120/41-A-patterin miehittää tarvittaessa 76 ItK/31-patterin henkilöstö
Yhteensä 37 kpl		
Miehittämätömät patterit		
Sommarö	3/152/45-C	
Kuuskaajaskari	3/152/45-C	
Lypertö (Katanpää)	3/152/45-C	
Jurmo	2/75/50-C	
Yhteensä 9 kpl		
I Linnakkeisto yhteensä 46 kpl		

<u>II Linnakkeisto</u>		
Esikunta		
Miehitetyt patterit		
Örö	2/305/52-O 4/152/45-C 4/76 ItK/31	152/45-C-patteri miehitet- tynä. 305/50-O-patterin miehittää tarvittaessa 152/45-C-patterin henkilöstö
Russarö	4/234/50-Be 4/76 ItK/31 2/40 ItK/38-B	234/50-Be-patteri ja 40 ItK/ 38-B -patteri miehitettynä. 76 ItK/31 -patterin miehittää tarvittaessa järeän patterin henkilöstö
Hästö-Busö	4/152/45-C 2/40 ItK/38-B	152/45-C-patteri miehitet- tynä. Lisäksi patteri miehittää Jussarön 2 tykkiä ja tarvittaessa 40 ItK/38-B -jaoksen
Bågaskär	4/76 ItK/31	Lisäksi patteri miehittää Skälön 2 tykkiä
Yhteensä 30 kpl		

Miehittämättömät patterit		
Bengtskär	4/75/50-C	
Morgonlandet	4/76 ItK/31	
Jussarö	4/76 ItK/31	
Skälö	4/76 ItK/31	
Yhteensä	16 kpl	
II Linnakkeisto yhteensä 46 kpl		
TRT yhteensä 92 kpl		

Lähde:

Merivoimien rauhanajan järjestely, Meriv.E Op.os:n ak n:o Y 725/Y/3b/sal. 8.3.1945 (KD n:o 534/Op.3.sal./7.3.1945), PvPE Op-os Op.2 kirjelmäryhmä 8 Valvontakomissio 1945, T 24099/F4.

Lähteet

1 Julkaisemattomat lähteet

1.1 Sota-arkisto (Sark)

- PE merip-os:n OT-kirjeistö 1954–1957, T23107/F8–F10.
PE merip-os:n kirjeistö 1953–1960, T23107/F1–F7.
PvPE op-os Op 2:n kirjeistö 1–9 1944, T 24099/F1.
PvPE op-os Op 2:n kirjelmäryhmä 8 Valvontakomissio 1945, T 24099/F4.
Yht.os/PM-PvPE sal kirjeistöä, muistioita ym. 1944–48, T 21656/14.
Merivoimatsto (Op.2)/PM:n sal. ja yl. kirjeistöä ja sanomia, T 15719/8–9.
MerivE ase-os, T 17374/2257.
MerivE ase-os Ase1 10. taisteluvälineiden evakuointi Parolaan, T 17374/2257.
MerivE ase-os:n sotapäiväkirja taisteluvälineiden evakuoimisesta 8.1.–5.6.45, T 17372/2244.
MerivE ase-os varikkoilmoituksia, 17373/2249.
MerivE op-os 9. LVK kirjeenvaihto 1.3.–14.4.1945, T 17367/2165.
MerivE tväl-os 1949, T 17424/F17.
MerivE tyk-os:n kirjeistö 1948–1952, T 23106/F1.
E/I/TurRtRE:n saapuneet selosteet 1945–1972, T 23696/Ec 1 sal.
TurRtR:n toisteet ja taltioidut 1961–1965, T 24316/D4–D5 sal.
TurRtRE:n F sal kirjeistö 1946–1960, T 20983/F1 sal.
ISuomRPr Optsto 1.8.–31.12.1944, T 13535/100.
KotRPstoE:n arkistot 1949–1956, T 21896/F2.
SIRtR:n salainen kirjeenvaihto, Isosaari 1944–1959, T 21948/Db 1–2, Dc 1–2, Dd 1–2.
SIRtR:n salainen kirjeenvaihto, SRLsto 1945–1952, T 21948/Da 1, Db 1–2, Dc 1–2.
SIRtR tekntsto omat toimitteet 1962, T 23467.
2.ErRtPsto:n järjstön OT-kirjeistö 1953–1956, T 21987/F17.
HanRPstoE:n kirjeistö 2–21 1957–1964, T 21987/F3.

1.2 Julkaisemattomat tutkimukset ja asiakirjat

- Räihä, Eino: Yhdistelmä tykkikaluston siirroista sodan jälkeen, yhteenveto Helsingin alueen rannikkolinnakkeiden tykkikalustojen siirroista toisen maailmansodan jälkeen, kopio tekijän hallussa.
Räihä, Eino: Suomenlinnasta Upinniemeen, Suomenlinnan Rannikkotykitörykmenttiä rakentamassa. Suomenlinnan Rannikkorykmentin historian 4. luvun käsikirjoitus.
Taulukko rannikko- sekä meritykistön teknillisistä ja taktillisista ominaisuuksista, teknikkokapteeni Jussi Mannisen hallussa oleva asiakirja, kopio tekijän hallussa.

2 Kirjallisuus, opinnäytteet ja artikkelit

- Enqvist, Ove: Kuivasaari, Sotamuseon julkaisuja I/1995, Jyväskylä 1995.
Enqvist, Ove: Mäkiluoto, laajennettu ja täydennetty neljäs painos, Helsinki 1997.
Enqvist, Ove: Mäkiluoto – raunioista toimivaksi linnakkeeksi. Rannikon puolustaja 3/1981, s. 10–22.
Enqvist, Ove: Suomen rannikkotykit 1918–1998, Sotamuseon julkaisuja

- 1/1999, Jyväskylä 1999.
- Mikola, Keijo – Lappalainen, Matti – Niska, Juhani A.: Kivilinnoista karkaistuun teräkseen, Jyväskylä 1994.
- Pura, Juhani: Merivarikosta Panssarivarikoksi 1945–1995, Valkeakoski 1994.
- Salminen, Pekka: Suomen puolustusvoimain organisaation kehitys 5.9.1944–1.7.1966, Suomen historian syventävien opintojen tutkielma, Helsingin yliopisto, historian laitos 1991.
- Sotatieteen laitos (julk.): Jatkosodan historia 6, Porvoo 1994.
- Tirronen, Uolevi: KotRPsto Kotkan Rannikkopatteristo 1918–1993, Jyväskylä 1994.
- Veriö, Toivo – Simola, Olavi: TurRR Turun Rannikkorykmentti 1939–1994, Jyväskylä 1995.
- Visuri, Pekka: Pariisin rauhansopimuksen sotilasartiklat: Suomea koskevien rajoitusten synty ja tulkinnat, Sotakorkeakoulun tutkimuslauseita n:o 8, Helsinki 1990.

Summary

THE REORGANIZATION OF THE COAST ARTILLERY IN FINLAND AFTER WORLD WAR II

The Continuation War between Finland and the Soviet Union ended with the armistice agreement concluded in Moscow on 19 September 1944. The agreement severely restricted the strength of the Finnish naval forces and of the coast artillery as part of them. The number of men was limited and the number of coast artillery guns restricted appreciably. All equipment in excess of the restrictions had to be withdrawn to central depots by June 1945. The largest permissible calibre of the guns remaining to the east of Helsinki was stated to be 120 mm. The Allied Control Commission, composed of representatives of the Soviet Union and Great Britain, was set up to ensure that the conditions of the armistice agreement were fulfilled.

In addition to the restrictions, the armistice agreement obliged the Finnish military command also to protect and support the activity of the Soviet navy along the coast of Finland. This presupposed the maintenance of a credible coast defence system despite the restrictions. Because a large part of the coast artillery's armament had to be withdrawn to depots, the gap which had been created had to be filled in some way. The problem was solved principally by replacing the withdrawn guns by light artillery originally used as anti-aircraft guns.

The Paris Peace Treaty in 1947 ended Finland's part in World War II. The treaty abrogated the armistice agreement concluded in Moscow in September 1944. However, the Paris Peace Treaty in fact confirmed to a great extent the armistice agreement and the conditions and directives of the Control Commission. The restrictions on the strength of the Finnish defence forces remained in force. Nevertheless, in respect of the coast artillery, the restrictions on the number of guns and their calibres were removed, which made possible the return of the guns withdrawn to the depots.

The redeployment of the guns withdrawn after the war was a long and arduous process. The work could begin seriously only in the mid-1950s, many years later than would have been possible according to the peace treaty. Plans had certainly been made already from the end of the 1940s, when the possibility of doing so in accordance with the Paris Peace Treaty again existed. Planning was undertaken in relation to the entire Finnish defence service and defence organization, and this reflected also the organization of naval defence. The end result was a major reorganization of the Finnish defence forces in which the coast artillery was separated

from the naval forces as an arm of its own and became part of the land forces.

There were many kinds of problems. The planning phase of the reorganization of naval defence was characterized by the rapid change of plans and proposals which had been drawn up. There were differences of opinion about many matters among the troops, the command of the coast artillery arm and the branch of the defence forces, as well as in the higher command.

Carriages and gun emplacements were often unsuitable for the guns to be mounted. The development of warfare and weapons technology, as well as that of artillery, missile weapons and naval forces, necessitated continual development work alongside the redeployment. There was a lack of technical personnel, experts, labour and of transport and other equipment. After the war the country's economic position was weak and appropriations slender.

Operational factors were of great significance. The supreme command was not of one mind about the importance of the directions to follow and about the location of artillery. This often caused changes to plans, confusion and delays to the work.

When the work was finally set in motion and plans had really begun to be fulfilled, there occurred in autumn 1955 a change which required a significant reassessment: the return to Finland of the Porkkala naval base which had been leased to the Soviet Union after the war for fifty years. This affected the coast artillery most of all. After Soviet troops had departed a gap was created in the defence of the coast in close proximity to the capital, Helsinki. On the other hand the even greater threat situated in the area had been removed. However, rectifying the situation demanded rapid measures, in which the earlier priorities required for the new deployment of fixed coast artillery were changed. The Porkkala area, with good reason, was regarded as of primary importance for the defence of the coast.

The order of urgency and prioritization of tasks seem in part to have followed the general political line. Surprisingly little attention was paid in the new deployment to the eastern Gulf of Finland. To a great extent this can be attributed to a desire not to provoke the Soviet Union. The Hanko peninsula was considered threatened despite the fact that after the peace treaty, compared with the rest of the coast, the strongest artillery armament, quantitatively and qualitatively, had been located in that sector. On the other hand Finland had to demonstrate to the Soviet Union that its independent defence was sufficiently effective. In the Soviet Union the enemy was still regarded as Germany and, in the course of time and to an increasing extent, the Western powers. Finland was indeed responsible for the defence of the mouth of the Gulf of Finland and the northern coast and because of this the Soviet Union was also interested in Finnish coastal defence. The area of the

Archipelago Sea and the Åland islands was also considered threatened, so that the artillery in that sector was strengthened.

After the war the main equipment of the Finnish coast artillery was the heavy 152/45-C gun. The weapons of the coast artillery, especially the barrels of those guns, had been almost worn out by wartime use. In conjunction with the new deployment it became timely to renew the equipment either by acquiring new or by repairing the old. There was no likelihood of the first in the situation prevailing. It was decided to repair the old equipment by re-barrelling the guns. Changing the new barrels was undertaken at the same time as the redeployment of other equipment. This caused extra work and many changes especially with regard to the location and assignment of the equipment of the wartime batteries. The final outcome of the development work was the eventual birth of the up-to-date and powerful 152/50-T coast artillery gun.

The life cycle of super-heavy artillery was already turning downwards with the development of missile weapons, but it was nevertheless decided to construct two super-heavy batteries to protect the capital. This mitigated the long-felt lack of heavy fire off Helsinki. However, super-heavy artillery no longer met the requirements of the time in cost-effectiveness and power, and in consequence other plans for super-heavy artillery were abandoned.

The situation with regard to fortifications was similar to that of armament. A large number of positions had become dilapidated over the years or they were unsuitable for new guns because of the change of equipment. Economic factors and work force questions came first in these matters.

Economic reasons were a significant factor. There were insufficient funds to pay for labour. Shortage of money delayed also the refitting of guns, their emplacement and fortification work. Many plans had to be changed for want of funds, work was delayed and part of the planned programme had to be abandoned entirely. In practice the economic situation determined the framework within the bounds of which work occurred. This often caused compromises in respect of both technical and operational factors.

Nevertheless, the coast artillery emerged with honour from a long and greatly demanding period of work. The new deployment was carried out well in the circumstances. Proof of this lies in the fact that the present-day Finnish coast artillery partially relies on the results of the work then accomplished.

**A CRITICAL SURVEY OF EIGHTEENTH CENTURY
SVEABORG AS A SEA-FORTRESS.
SWEDEN'S MAJOR BULWARK AGAINST IMPERIAL
RUSSIA**

Introduction

As a child of the Finnish Capital the author was from the late 1920s brought to the island fortifications to see and admire the permanent works by the great Augustin Ehrensvärd. I memorized the names of the islands and of the massive works in local grey granite and the family names of Swedish officers which still lived on, or could be checked in calendars or encyclopedias. The entire complex was then to be seen as a symbol of the ideas which filled the early years of national independence: political freedom and, the will to defend it against Russia – then called the "Soviet Union"!

During my school years in the 1930s I happened to read books on Sveaborg, which also expressed critical opinions about the real value – military and political – of this vast and extremely expensive work, said to be Sweden's biggest and costliest undertaking ever. The general plan, the separate islands as units of defence, and the system applied, were not faultless, as had already been said and written while the fortress was under construction. Such comments caused new critical observations and raised questions, but our wars in the 1940s and five years of military service interrupts such speculations.

In the 1960 the author began studying art history (architecture) with a survey of Italian fortification: the transitorial period from medieval to renaissance ideas and principles.¹ The literature

---

* (s. 1920) FT, professori, kapteeniluutnantti. Osallistunut yhtäjaksoisesti talvi- ja jatkosotaan. Merihistorioitsija, julkaisee ruotsin ja englannin kielellä. Museoviraston toimistopäällikkö, Merimuseon I johtaja, Erikoisaloina 1700-luvun merisota, taisteluvälineet ja navigointilaitteet sekä myöhäis-antiikin laivanrakennus ja satamat.

collected and found necessary opened up perspectives for the later evaluation of Sveaborg, now better understood as basically late French fortress-architecture, the theories and solutions of which were open to studies on the spot, and in literature.

Contemporary criticism of the Fortress

The critical comments on the fortress, delivered by professionals and patriotic officers, professors and military experts, were now better understood, when expressed in the special language of the actual epoch, with its terminology in French (or in a mixture of French and Swedish), as understood and used by eighteenth-century professionals.

The criticism expressed in writings and articles was not directed against the location of the fortress, nor against its purpose as a combined sea- and landfortress, protecting the spacious anchorage or "roads" on the inside of the chain of islets, named Vargskären (Wolf islands). This establishment contained a safe port for coastal squadrons along with the necessary barracks and magazines, complemented by advanced drydock facilities for shallow-draught light vessels,² as well as for line-of-battle ships. Furthermore, the fortified islands served as a strategic storage-point for the army, as a safe depot for the artillery, as barracks for some garrison-regiments with the necessary hospitals, lodgings for officers and non-commissioned-officers etc.

Planning was on a grand scale, in the spirit of a "Super-Power" like Bourbon France,³ but Sweden's finances were not up to the dimensions of the actual establishment. Sveaborg was too big in most respects! The never-ending construction and the necessary running repairs, with payments always in arrears, was a heavy burden.

The numerous garrison with soldiers, families, traders, inn-keepers and artisans necessary for daily life, turned the military establishment into a big community, actually many times the size of the adjacent tiny Helsingfors. The military value of such a crowded place, with innumerable civilians present in the critical situation of a siege, was most doubtful. This expensive and cumbersome community could not be diminished or reduced – the building activities had to go on. – Sveaborg had turned into an end in itself!

The military and political importance of the Fortress

Expert historians have discussed the role of the Fortress in Sweden's Russian wars until its final occupation in the Napoleonic wars. By offering full security to shipping, the estuary attracted Sweden's off-shore squadrons when in trouble or in need of repairs, as planned, but this actually turned the battle squadrons into a "harbour-navy". Lack of supplies – a function of a weak economy – kept the battle-fleet in port from high summer until the time when the sea froze in the eventful year of 1788.

As a safe refuge for troops or displaced garrisons in danger, the great fortress also had a known attraction, observed during the sad winter campaign of 1808, which ended its role as a first-rate Swedish stronghold. In the eighteenth century patriots attacked the copious investments in stone structures, which stand only as long as they are defended by brave men. The enormous sums – mostly lavish French subsidies – should have been invested in the field army, in training, efficient infantry weapons, better equipment and in light easily-mobile field pieces! The military doctrines of the epoch opted for permanent fortifications, around which the armies of Europe's military powers manoeuvred, according to the rule-books of the era, laid down by first rate field commanders.

The negative consequences listed above were matters for Sweden's high-command or government, not deficiencies of the designer of the defence works. These works, built from granite quarried on the spot, covered the rocky and windswept islets, according to plans sketched by Augustin Ehrensvärd, a lieutenant-colonel and an experienced soldier, but not a member of the "guild" of academically trained fortress engineers.

Apparently all was well. The new bastions in Vauban's spirit, armed with visible guns, looked fine to passers by and to enemy agents. The navigable entrances from the sea were too many, but the main channels were flanked by sea-forts, bristling with guns. On the central islands, housing the dock establishments, immensely strong and massive gun towers defended the basins for the "Galley" or oar-propelled warships. Not a creek was not covered by guns in safe emplacements, behind solid masonry! The fortress was impregnable, dubbed the "Gibraltar of the north".

Was it so? Was the master plan for a system of permanent defences spread over seven islands, big and small, laid out in the late 1740s-early 1750s still valid forty years later, perfect and foolproof?

The originator's contemporaries and officer colleagues, the professional engineers of the Royal Fortification service, did not approve and protested. The internationally respected Bernhard Virgin, the best brain of and later chief of Swedish Fortifications (1762-69), disapproved of the arrangement of guns on open bastions 'à la barbette', exposing guns and gun-crews to enemy fire in the open.

Experience gained under Dahlberg, stressing the importance of full cover in bomb-proof casemates and behind solid masonry, seemed almost forgotten. Sweden's undisputed expert on sea fortifications had been gone for only forty/fifty years when the new planning period started in Finland, but his principles seemed lost: the importance of concentrating fire vertically by the use of multi-storeyed gun-towers, combined with surface-skimming fire "fleur d'eau" against enemy shipping.

The younger C. P. de Suchtelen,⁴ son of the Dutch engineer-general who in Russian service achieved the scandalous capitulation of Sveaborg in May 1808, in a description in French from 1827, commented on the fortress as follows: "— ces constructions nombreuses, élevées successivement sans première fixe, souvent bizarres, défectues, inutile, mais qui composent au total un place du premier ordre." — As a young member of his father's staff he observed the fortress from outside when it was under siege, and later studied the works in detail when it had been abandoned by the Swedish garrison. Should his comments be understood to be inspired by the elder Suchtelen, a recognized European authority?

Yet modern Finnish authors have found no faults in Ehrensvärd's plans and decisions. In 1947 Lars Pettersson, later professor in art history, published a detailed study on the Långörn fortress, "Särkänninnan vaiheita", sponsored by the yacht club "Merenkävijät". This described the successive building activities, but avoided questions about the military effectiveness of the fortress. Fortification was not his oeuvre.

R. Aaltonen, a coast artillery colonel, published in 1948 a study on

the principles of fortification observed in Sveaborg (Suomenlinna in Finnish). He is devoted to Ehrensvärd and admires him in every respect, finding no faults in his planning. Ehrensvärd is right over his quarrels with professional men like Virgin; obvious faults in not paying attention to the Skanslandet, or in the lay-out for Gustafssvärd, are wiped out. The general attention to Vauban, but neglect of Dahlberg, finds suitable answers; Montalamberg is mentioned, as well as his Swedish experiences, but the author sees him influenced by the ideas of Ehrensvärd, not by Dahlberg and his works when developing his new principles. Ehrensvärd is seen as the ingenious creator of new ideas, in contrast to a stagnant Office of Fortification!

The purpose of this study is to ascertain the true position of the system of defence employed by Ehrensvärd in his planning. The principles of the epoch were mostly borrowed from the "French school", built on Vauban (and Coehorn) but commented on, adjusted and "improved" by a host of epigones, compilers and dubious publishers, expressed in French, Dutch and German but also in Swedish. All this occurred to such extent that the original ideas of the architects and engineers were inundated by second-hand amendments, resulting in a veritable web of contradicting theories, depicted in (mostly fine) illustrations. Quite a lot of such printed materials are un-controlled compilations of a dubious character by non-professional editors, while serious texts are not to be found in preserved copies of lectures, delivered by members of academies, or by teachers at military schools. Some of these exist in Swedish and are of great value to research.

This is an attempt at a survey of Ehrensvärd's defence-works as elements of sea-fortresses, surrounded by navigable waters. The expected enemy was an oar-propelled inshore fleet; occasionally also bombardment by capital ships was possible.⁵ A regular siege with heavy guns, howitzers and mortars and cumbersome siege equipment was out of the question here.

European fortification in the seventeenth-eighteenth centuries; a short review

The late fifteenth century witnessed a rapid development in fortification in Italy thanks to talented renaissance artists and architects,⁶ working for a set of well-to-do petty rulers, including many popes. Castles were transformed into artillery-positions, where guns were placed in vaulted casemates (from "casa-matta"), while cylindric towers were cut to take triangular or quadrangular forms ("baluardi"), this to eliminate dead-space close to their round components. Defence by guns turned into geometry, and a new science was born with principles described in manuscripts, later in printed books. – In the mid sixteenth century this new art, including Italian architects and engineers, transferred to France; a realm with a solid economy and undisputed monarchs, intent on expansion and offensive war. In the late sixteenth century came the rebellion of the protestant provinces of the Netherlands, and a long war of independence, which saw a "Dutch school" of defence, using water in dikes and "fosses". In the following century France took the position of Europe's leading nation under brilliant leaders, aggressive in many directions, and creating fortresses ingeniously planned by first-rate architects. This culminated under Louis XIV, the "Roi Soleil", with clever ministers, army commanders and military architects/engineers.

The most important of these were *Blaise Francois, count de Pagan*⁷(1604–1669) and *Sébastien le Prestre de Vauban*, marshal of France⁸(1633–1707). Vauban's most notable Dutch counterpart was *Menno, baron Coehoorn*⁹(1641–1704), who like his French colleague was equally skilled as a commander in the field or as the planner of sieges, or in the planning of defences. Both were very far from academic rule-makers, as they improvised from case to case, in accordance with the topography.

In this period, the late seventeenth century, the bastion system developed to its peak, expressed in Vauban's finest fortified towns of Lille, Besancon, Tournay or Neuf-Brisach, models of this for the very epoch technically as well as artistically. The principles of these were presented in treatises, well illustrated, but not by the master's own texts. The language was mostly French, as the first language of the continent.

Augustin Ehrensvärd as a general (lieutenant-general) depicted in a copper engraving, probably based on O. Arrenius' contemporary portrait in oil. He wears an officer's formal light cuirass, covered by the ribbon of the Royal Order of the Sword (as knight commander).

Augustin Ehrensvärd kenraaliluutnanttina, kuvattu kuparipiirroksessa, joka todennäköisesti perustuu O. Arreniuksen öljyvärimalaukseen. Hän kantaa upseerille kuuluvaa kevyttä rintahaarniskaa sekä Miekkaritarikunnan olkanauhaa, tämän komentajana.

The basic principle was the use of flanking fire, to sweep the front of attacked works or walls. This fire came from neighbouring works arranged at 90 degrees to the wall under attack. The basic element of defence was the main curtain wall, broken into segments of a given length, with arrow-head bastions facing outwards to cover the corners. The weapons used were guns of varying calibres, muskets of the ordinary infantry-pattern, and heavy fortress-muskets.

Along the curtain ran the ditch (in French = fosse), which was swept by fire from flanking bastions, actually from their inward-curving corners: the "orillon" (orig. ital. "orecchini) with casemated guns in one or two stories. In front of the ditch were placed triangular or polygonal earth-works called ravelins, lunettes, bonettes etc. to cover the main wall in accordance with geometric patterns. These works were raised from earth, excavated from the ditch and stabilized by revetment in stones, bricks etc. Outside this system, well within range of medium guns, ran the covered way (chemin couvert) and beyond that came the levelled area, kept free from trees and houses, called the "glacis", which was still covered by the fortress's own artillery.

In first-class fortifications curtain-walls, bastions and inner works were carefully reveted in masonry, while outlying works

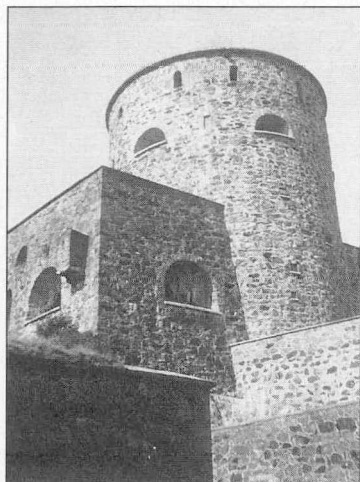
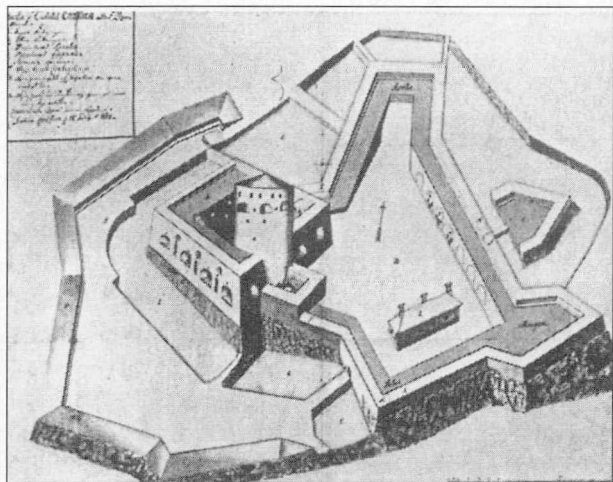
raised in earth were reveted towards the enemy. Temporary works were raised from earth with the spade by sappers, as were Dutch fortifications characterized as "wide and low", for economic reasons. Earth was badly needed as it was necessary also for the levelling of the glacis.

A regular fortification was a great and expensive undertaking when carried out manually with the spade and required heavy transportation from stone quarries, brick ovens, lime kilns etc. Usually a new town rose within the ramparts to serve the future garrison, adding to the heavy expenses for the military safety and the grandeur of a leading European power, like Bourbon France. Such an establishment could not be laid out in rocky mountainous terrain as the excavation of works from bedrock, as well as of ditches by the use of gunpowder, was a difficult and slow affair.

It should also be remembered that siege work always developed parallel with the art of fortification. The besiegers had to advance and "dig in", foot by foot, with the equipment listed and prescribed: fascines, gabions, hand tools and light arms, guns and light mortars. In rocky terrain the methods outlined – and described step by step in detailed engravings – were also impossible; digging in required cover and time. The assault had here to be carried out with the bayonet, against solid stone, musketry and flanking gun-fire.

The Swedish experience in the seventeenth and eighteenth centuries

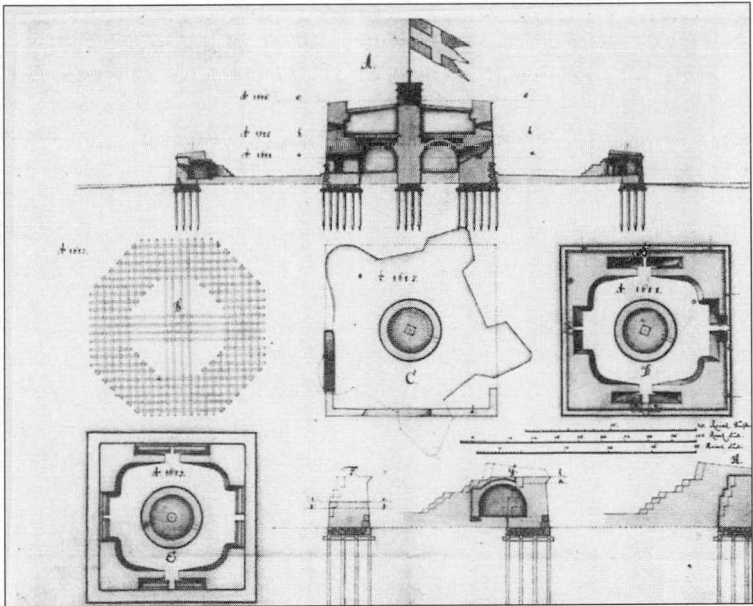
Until the end of the Thirty Years War Swedish fortification was inspired or directed by German professionals, under the orders of royal persons or mighty chancellors. Dutch ideas too were offered and digested, together with a multitude of economic principles and new theories assimilated during the early years of Sweden's rise to military greatness. Some Dutch architects were employed in the fortifying of Gothenburg in the Dutch manner, relying on wet moats. The first master of fortification, called "general-kvartermästare" was Oluf Hansson Swarts, ennobled as Örnehufvud; he was succeeded by Johan Andersson Lenaeus, ennobled as Wärnschiöld (1678), both were influenced by the French ideas then spreading northwards.

Fort Carlsten on the island of Marstrand, as it appears in Erik Dahlberg's draft, extended and strengthened. The fort is built on bedrock with ditches cut and hollowed from grey granite. The photo shows the central tower and the donjon, immensely strong with walls of 6–8 metres thickness. The fort was further modernized and extended in the early 19th century, but abandoned in the 1860s with the coming of rifled heavy guns and exploding shells.

Erik Dahlbergin projektuluonnos Marstrandin Carlstenin linnakkeesta kuvaa alunperin tanskalaista rakennetta, Dahlbergin laajentamana ja vahvistamana. Linnake on rakennettu peruskallioon, mihin puolustushautoja on uurrettu räjäyttämällä ja louhimalla. Valokuva esittää keskustornia ja päädonjonia, joissa seinämän paksuus vaihtelee 6:sta 8 metriin. Alkavalla 1800-luvulla linnaketta modernisoitiin, mutta rihlatun raskaan tykin ja sirpalekranaatin käyttöön tuleminen johti 1860-luvulla tämän hylkäämiseen linnoituksena.

Here enters Erik Jönsson Dahlberg¹⁰ (1625–1702) with a most remarkable career, parallel to Sweden's rise to a European superpower in the late seventeenth century. Dahlberg started as a clerk and secretary to high officials in Sweden's new German and Baltic provinces,¹¹ showing talent as a draftsman and an observant

The sea-castle called the "Whale" in the Swedish province of Wismar (on the Baltic Sea coast), as projected by Erik Dahlberg. The project shows a round 2-storied guntower in masonry inside a square "envelope" in masonry, all raised in shallow water on piles. The drawing demonstrates the capacity and technical ability of the selftaught Dahlberg, in hydraulic works, carried out with the resources of the new super-power Sweden. The customs revenues of the port of Wismar were of importance, causing the building of defence works in a river estuary.

Valaskala-niminen merilinnoitus Ruotsiin kuuluvassa Wismarissa oli Erik Dahlbergin suunnittelema. Linnake koostuu holvatusta kaksisikerroksisesta tykistötornistä sekä tätä suojaavasta vallituksesta, jotka kaikki oli rakennettu matalaan veteen iskettyyn paalutukseen. Piirustus kuvaa itseoppineen Dahlbergin tavatonta kykyä selviytyä vaativista vesirakennustehtävistä äkkirikastuneen Ruotsin valtiontalouden varassa. Wismarin tulli- ja satamatulot olivat valtiolle tärkeitä ja siten ne aiheuttivat linnoitusten rakentamisen valvottavissa olevaan suistoon

sketcher of battle – situations and castles, which soon placed him in charge of repairs, extensions and planning of fortifications in Swedish hands. This took place during the expansive and warlike epoch of King Charles X, the "Pfalzian", which expanded Sweden's limited capacities to the utmost. Dahlberg surveyed and planned castles and forts within the expanding Baltic Empire, while serving the monarch/supreme commander in various capacities during his campaigns and daring winter operations. From a clerk and a self-taught artist he developed into a staff officer, the expert on permanent fortifications, and finally into the generalkvartermästare, a general and a field marshal.

Parallel to all this he developed the grand official pictorial "Suecia Antica et Hodierna", by providing the basic pencil-sketches for the copper engravings demonstrating the grandeur of the realm, as well as studying architecture, ancient and contemporary, during a most important journey to Rome funded by government stipends.

In 1680 Dahlberg was ordered to survey and improve the island-fortress of Marstrand¹², occupied in 1658, retaken by the Danes in 1677, but handed back in ruinous condition. The "Carlsteen" fortress was founded on bedrock, cut and shaped by great labour. A "regular" fortress, according to French patterns, could not be obtained in this topographical situation. Dahlberg accepted the Danish plan and started by strengthening and improving the remaining works. The "donjon" developed into an extraordinarily strong structure, in local granite, crowned by a high cylindrical tower. Bastions and the dry moat were to be cut from bedrock, according to Dahlberg's plans, but this proved too costly and laborious to be carried out in the years remaining before the Great Northern War, which started in 1700. Yet Carlsten is a massive, immensely strong structure, looking impregnable.

The Swedish realm contained many important and profitable sea-ports and river estuaries which had to be controlled, and where tolls were collected. Dahlberg designed a number of sea-forts built on artificial foundations in shallow water. Heavy gun towers in solid masonry and cast vaulting, taking a heavy armament, were built on such a foundation. Such a fort was the "Hvalfisker" (Whale in English) built in the 1680 in the estuary leading to the port of Wismar¹³ (acquired in the peace treaty of 1648 at the end of the Thirty Years War).

Dahlberg was given the task of planning the free standing "redoubts" of Gothenburg, fortified according to Dutch patterns. The "Göta Lejon" and the "Kronan", called "skansar", were multi-storeyed artillery towers with guns on two levels, covered by extraordinarily strong masonry in walls and roofs. These works, covering their surroundings through 360 degrees, offered complete shelter for numerous gun crews and for valuable guns.

Among the minor sea-forts, planned by Dahlberg, should be mentioned the Dalarö Skans¹⁴, a simple low gun tower in masonry, built on a small rock without any outer works, to guard the entrance to Dalarö. This anchorage, today a charming summer-suburb of Stockholm, was a regular customs-port where shipping cleared in or out. Such cheap and simple structures, yet strong as artillery positions, might have been Dahlberg's answer for sea-defence at the critical main channels east and west of Sveaborg.

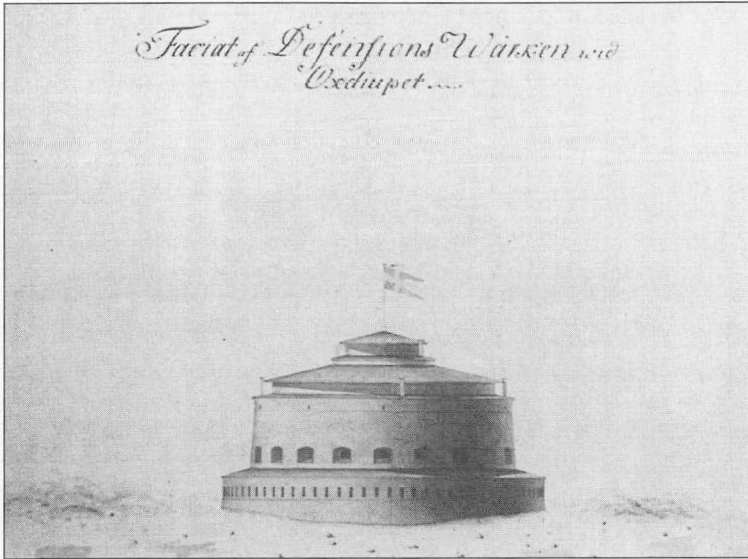
Dahlberg did not publish his drawings, nor his principles, in the way of his French and Dutch contemporaries. His name was thus fairly unknown outside the Nordic countries and the North German provinces, apart from his authorship of the "Suecia Antica". Sweden, attempting to enter the European scene of grand politics, kept close to Bourbon France as the leading military power. Pagan and Vauban were to be studied in France, the usual way being by service in French regular regiments. The French language was a key to success in diplomatic and military careers, while Swedish experience counted for little in the seventeenth and eighteenth centuries. Yet Sweden was a major power with a military and naval reputation, and with hundreds of fortifications in the western part of the realm neither Dahlberg's role, nor his finest fortifications were forgotten in a Sweden with Finland occupied, the Baltic provinces lost, and with the army disbanded, but his experience as an ingenious planner of sea-forts in the Nordic topography was lost on the man responsible for Sweden's biggest defensive undertaking.

From 1719 onwards the primary tasks for Swedish fortification were the defence of Stockholm's estuaries and the security of Finland, the province which was exposed to almost constant Russian aggression.

The entrance "avenue" to the capital passed through a crowded cluster of minor islands, the most important being Vaxholm.

A total of three navigable channels existed of which the narrow

Fredriksborg, built in 1741–1757 by Gabriel Cronstedt in the style of Erik Dahlberg, for the defence of Stockholm. The fort, still existing but ruined, lies on an island of the Waxholm group, with numerous channels. A strong central turret of this type would have served at the main entrance from the sea at Gustafsvård, covering all directions.

Fredriksborgin vuosina 1741–1757 rakennettu tykistötori oli Gabriel Cronstadtin suunnittelema ja sen tarkoituksena oli sulkea Tukholmaan johtava pääväylä mereltä käsin. Linnake sijaitsee Waxholman ahtaan saariryhmän eräällä saarella – nykyisin raunioitunee-na. Tämän tapainen vahva ja keskitetty tykistöasema olisi tehokkaasti hallinnut myös Kustaanmiekan tärkeän tuloväylän

Oxdjupet required a battery. On the Wärmdö-island a circular three-storied gun-tower "Fredriksborg" of great dimensions was planned by Gabriel Cronstedt in the 1730s (chief of fortification 1741–1757). This most expensive work, was situated on a hill but secured by a waterfront defence of two freestanding works, called "caponiers". Fredriksborg represents Dahlberg's ideas, in as much as the water-works resembles his plans for Marstrand.

The period from the mid eighteenth century until the early reign of Gustaf III is called "Frihetstiden" (freedom from monarchical despotism), marked by hatred between political fractions, named "hats" and "caps" (hattar och mössor). The aristocratic "hats" were officers, civil servants, industrialists and leading merchants, but also on the opposite side were found important and well-to-do people. Military advancement depended on personal relations to the "party" in power. First-rate matters were decided by the "sekreta utskottet" (the secret committee), equipped with absolute power and in control of the Royal family. Political life was corrupt, the parliament was bribed by Europe's super-powers, while industry, foreign trade and shipping were regulated along mercantialistic principles. The upper classes were inspired by French culture and literature, while active business-people looked to liberal Great Britain. Military education was mainly French, later Prussian. A new trend was the observation of technology in gunnery, shipbuilding, navigation and fortification. The term "engineer" was from the seventeenth century a French military nomination, later a title.

Among Swedish officers of the Fortification noted for brains and excellent foreign training were Magnus Ståhlsvärd and Bernhard Virgin. *Magnus T. Ståhlsvärd*¹⁵ (orig. Tieder) was titled "captain mechanicus" while acting as a teacher in fortification at the Cadet-academy, as well as in the special training establishment for the Fortification-staff. He produced sets of excellent technical drawings of military structures, apparently connected to his lectures in manuscript (*Föreläsningar i reguljär fortifikation* 1755). As an idealist he was drawn to the Royal court of Adolf Fredrik, where a group of keen loyalists prepared for a "coup", to return full powers to the legal monarch. The plan miscarried with disastrous consequences for the King's supporters, mostly military persons. The powerless monarch was unable to defend his supporters, who were executed by the "hats" in power.

*Bernhard Virgin*¹⁶, a major of the Fortification, later general-kvarter mästare (1762–69), was an observed european capacity with merits from the French campaigns in the Netherlands in 1746–47. He advocated the use of mortars for defence against siege-work, placing in strong keeps in casemated positions, from where to the lob bombs with a high trajectory over high covering outworks. This aimed at full safety for arms and crew. Virgin's "mortar-casemates"

were approved and built in many countries. In 1781 he published "La defense des places, mise en Equilibre avec les Attaques savantes et Furieuses d' Adjourd'hui", printed in Stockholm.

In spite of international fame and a long career Virgin, as a rival to Ehrensvärd in the early planning of Sveaborg, was outmaneuvered politically by using the Hat-party and the previously mentioned almighty "sekreta utskottet". Virgin, seeing the queer intentions of the artillery officer in the position of planner of a sea-fortress, despaired and left Sweden for service in Bourbon France. Yet Virgin, as the generally accepted expert, returned to the Fortification to be appointed quartermaster-general. This queer fight between two loyal officers had its root in the bitter hatred between "hattar och mössor", with lamentable consequences.

A gunner turned a fortress-builder

Augustin Ehrensvärd¹⁷, born in 1710, was a member of a Swedish military family, not well-to-do but cultivated. His father served as a commandant of the mentioned Carlsten-fortress of Marstrand. Of importance to the young man was his maternal uncle Carl Cronstedt, a famous gunnery-officer and renowned designer of light field-pieces for the army of Charles XII, who in 1726 arranged his relative's entry into the Swedish artillery. Two years later he was granted leave to study mathematics at the Uppsala university, where he took a strong liking to academic studies, planning a career as a university teacher and professor. His father's unexpected death caused him to return to his regiment, and to the military career.

In the 1730s the talented young officer was chosen for a European "tour" to study arsenals, gun-foundries, fortifications etc. in important countries, which broadened his education and capacity for languages; he became well-read in English literature, and took a liking for Alexander Pope, then much popular.

His military career developed well and was completed by service in the Prussian army in Northern Germany in 1745, a considerable merit for a young officer. At home he was noted for his mathematical capacities, being proposed for membership of the new "Academy of Sciences" by the famed botanist Linné. The well-known major, now in his thirties, took to politics among other aristocratic officers with

a seat in parliament. These demanded a total reorganization of the nation's defence after the scandalous War of the Hats – actually machined by the hotspur-hats! The man to effect the thorough rebuilding was the elected crown-prince Adolf Fredrik¹⁸, of Ducal Holstein-Gottorp, (closely related to the German-born Empress Catherine II of Russia). He was strongly backed by the young officer-generation. As supreme commander and King from 1752 he acted tolerably well, and listened to the ambitious major's – soon lieutenant-colonel's – suggestions to modernize and improve. Ehrensvärd was in these years earmarked for success and advancement, when old corps of old standing were considered antiquated and corrupt. He, as a diligent, educated and eloquent member of the hat-party, in the politically turbulent years, was nominated for and also given the task of the new fortifications in Finland, starting in 1746–1747.

A gunner, lacking the formal training of the professional corps of engineers, now displaced the competent professionals of the Royal Fortification. The gunner in question was a talented and well-read man, who had studied European fortress-architecture and even published writings on the handling of guns in fortresses, yet the extraordinary decision was made possible only by the position of the "Hats" in the Secret Commission. Ehrensvärd was to plan and build the fortifications required in S. Finland, along his private ideas, independent of the Royal Fortification, subject only to the control and approval of the Generalissimus i.e. Adolf Fredrik. The situation was out of the ordinary, and the outcry from the opposite camp, with a number of high officials, senior officers and top-clergymen, was tremendous. Ehrensvärd displaced first-rate engineers, among them major Bernhard Virgin, but selected a group of reliable assistants from different regiments and corps, irrespective of training.

He was a friendly man and highly cultivated, with fine artistic hobbies, who made friends with youngsters showing promising characters. He was a humane commander observing the basic daily need of private soldiers in exposed conditions, and of civilian craftsmen brought together for the ever-growing constructions. Owners of land and forests, of brick-ovens or of mill-saws, were well treated, as were the merchants and tradesmen of the small towns along the coast. His relations with civil servants, town magistrates,

clergy men etc. were good. Of special note was his observance of the native tongue, the Finnish language, of the uneducated and illiterate farmers and crofters. This language was hardly tolerated at law-courts and mostly neglected by educated Swedes, especially by military men of Swedish origin, serving temporarily and on short-term commissions. Names were frequently missed or spelt incorrectly¹⁸, as matters of minor importance. Ehrensvärd took a liking to the difficult language of his enlisted soldiers, when educated people communicated in the queer mixture of French and Swedish, neglecting also the varying dialects of Sweden proper. Apparently he observed the everyday difficulties of the Finnish soldier when serving under Swedish officers with a difficult language of command, able to communicate only by bi-lingual petty officers. Ehrensvärd frequently noted sentences in a queer home-made Finnish.

This attitude came as a consequence of his principal task: that of securing the eastern province against the aggressive Russian neighbour, carving pieces from the country after successful wars. Finland had to be defended by the mother-country, in spite of Sweden's actual weak situation, split by party strifes and weakened by disastrous wars.

The local population had to be assured of the government's will, and also ability, to keep the Russians out by visible means: by border forts, by the raising of new mobile "jaeger" troops, and by imposing central fortifications. Towns had been lost to the enemy and been abandoned by Swedish subjects. New sites had to be found for these homeless civilians; a safe future had to be guaranteed to this harassed people, to be safeguarded by military means. This was his task as planner of new Swedish fortifications, given full freedom to go along his own ideas and to act efficiently, knowing the slow bureaucratic proceedings of the Stockholm-authorities. The mother-country did not understand the dangerous position of the borderland across the sea, nor appreciate the stunning loyalty of the poor and uneducated Finnish population.¹⁹ Ehrensvärd, born and educated in a well-to-do province, unaffected by the miseries of the Great Nordic War, turned a patriot and a benefactor of the remote regions given to his care.

This disposition, and his British-inspired liberal spirit, turned him into a popular and respected man among educated people in

Finland: civil servants, clergymen, landowners and industrialists. His name was dear in eighteenth-century Finland, but almost "sacrosanct" in the mid nineteenth century to supporters of the philosophic and political writer J. W. Snellman, advocating a full acceptance of native Finnish. The fortress Sveaborg, as his creation, was above every criticism as the very symbol of the safeguarding of the country and the nation! Professional criticism, delivered by contemporary military men and rivals, was turned back as evil acts: only Ehrensvärd was right! In consequence serious attempts at an objective evaluation of his principles, against the background of European mid eighteenth-century fortification, were seen as a lack of patriotic spirit!

The topography and the surroundings of the fortress in being

The roomy but fairly sheltered roads inside the barren and naked Vargskären (Susiluodot in Finnish) were from the sixteenth century considered the best anchorage for seagoing vessels on the entire south-coast of Finland. The island Sandhamn²⁰ (Santahamina in Finnish), close to the open sea, was of interest as an anchorage with modest depth and full shelter, while the tiny town of Helsingfors (Helsinki in Finnish) in its original position in the mouth of the muddy and un-navigable river Vanda, suffered from lacking trading activities. The Swedish crown was well aware of the roomy roads as an anchorage for warships up to capital-ships, named according to some conspicuous rocks Kronbergsfjärden (Kruunuvuorenselkä in Finnish). This roomy, deep and easily accessible estuary, almost free of rocks, was of far greater importance than the poor townlet, transferred by royal command to its present position. The town did not develop as hoped for by the Swedish rulers, looking for prosperous shipping and foreign trade.

Still in the 1720s, when the ruined and plundered country was handed back by imperial Russia, Helsingfors lacked importance²¹. Only the roads, sheltered by the Vargskären, accessible along numerous channels, counted in Swedish planning.

The planning operations

The planning is a long story, split into an earlier phase in the 1730s, resulting in numerous reports and drafts, interrupted by the illfounded and disastrous "War of the Hats" (1741–43). In the mid 1740s a second phase started with new officers and planners. New plans were presented and put before the authorities, the Crown Prince, and finally the Parliament i.e. the Riksdagen. The plans aimed at the closing of the Kronbergsfjärden-estuary by controlling the numerous entrances, by fortifying the Vargskären five islets united by wooden bridges into a compact, to house a galleysquadron defended by a strong permanent artillery position. This fortress should house some infantry regiments, necessary military and naval stores, as well as docking- and repair facilities for oarpropelled squadrons and for full-draught heavy capitalships.

A parallell set of plans for fortifications in Landskrona, in Skåne, was authorized, directed towards the enemy Denmark. Both projects were withheld from the ordinary way of execution by the Fortification, owing to the political strife here mentioned. The Finnish defenceworks, for land and sea, were given into the hands of a "gunner"!. A general total plan did not exist, but construction should develop, step by step. A budget for this growing project, soon seen as Sweden's biggest building enterprize ever, was sketched vaguely. Politicians in power relied on the gunner Ehrensvärd as a skilled and honest man. French subsidies paid in "casks of gold" (1 small wooden cask = 100 000 riksdaler) were earmarked for this important project, calculated to be ready within four years i.e. 1751. Actually the fortress was not completed during the Napoleonic campaigns, roughly 50 years later.

Inward channels to the main-roads

The islets choosen were rocky but low, exposed to wind and weather, with the wild vegetation of outer skerries. The digging of wells miscarried and rainwater had to be collected in ponds. Drinking water had to be carried by boats for the garrison in later years. Rocks of modest height were found along the deep navigable entrance channel, with a towering height to the east, but on the

wrong side. This was left unsecured and thus at disposal of an enemy. This site was originally called the Båklandet (The Beacon-island), later altered to Skanslandet (Vallisaari in Finnish), the low islet of Vargskär on the Western side of the main entrance, raised to modest height close to the channel, and was turned into a fortified position, later called "Gustafssvärd". The planners of Phase I here placed a donjon/guntower in two storeys of great strength to cover this important channel. Ehrensvärd disapproved some detailed plans by Blässing, but built here a typical Vauban complex rising steps by steps, with guns placed in the open, "à la barbette".

Entrance-channels from the sea, to the east of the main channel, used in Hanseatic times, were to be closed by timbered obstacles. The shoal-draft waterway, serving local shipping from the east, passing a bad narrow called Hästnässund (Hevossalmi in Finnish), was to be fortified by a battery.

To the north of the big islands, flanking the central anchorage, ran a muddy shallow waterway to navigable waters in the rear. This ancient "back-door" to small Helsingfors was in the mid eighteenth century not practicable, but had served Russian forces when attacking in the 1710s.

To the west of the planned fortress the mainland sent a rocky headland into the sea: later the public "promenade" and park called Brunnsparken (Kaivopuisto in Finnish), in early nineteenth century an elegant suburb.²² Off this headland lay the low rocky shoal the Långören (Särkkä in Finnish), the westernmost of the islets of importance as flanking the western navigable channels, some extremely narrow waterways frequented by local shipping. This dangerously low shoal was duly observed by the early planners, who suggested a strong gun-tower within rectangular ramparts covering all directions. The plans were by Blässing, father and son. According this early planning a port/base for galleys or oar-propelled light warships was to be placed here within breakwaters, moles and batteries placed on the headland, crowned by a gun-position on the rocky mainland on the "Osmundberget" This project was abandoned for practical reasons: the site was too exposed to eastern winds and seaway, the waters were too deep for planned constructions; land-areas for slipways, repair-shops, stores etc. were not at hand. (The site is nowadays used by the yacht club "Meren-kävijät" as a yacht harbour, not fully covered for strong winds.)

In the second phase of planning the Långörn was again seen as important but as an artillery position only, to cover a total of three critical channels. "Långörn" was planned and built as a detached independent seafort, looking towards the open sea, but with guns facing east and west. The high Osmundsberget remained the weak point of Långörn, in case an enemy would mount this peak, to place howitzers or mortars ²³ up here, to bombard the islet as well as the nearest of the fortress islands proper, the Väster-Svartö (Länsi-Mustasaari in Finnish).

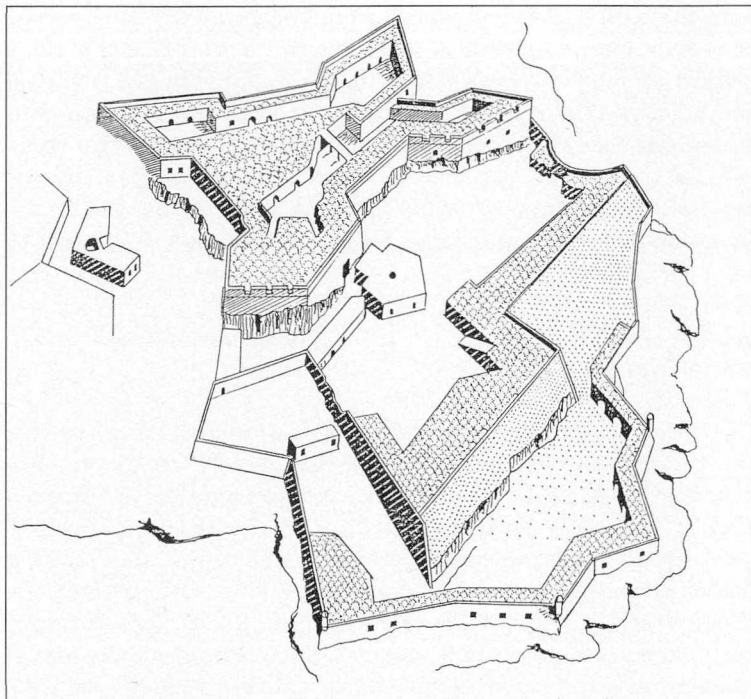
The flanking sea-forts

The fortifications here mentioned: Gustafssvärd and Långörn, were the proper "sea-forts" to tackle and destroy advancing warships, carrying heavy artillery. Other fortifications built on the array of islands had other purposes: to stop invasion by land forces, to withstand regular siege operations and to stand against bombardment with heavy artillery and long-distance mortars. When starting with the Sveaborg-project Ehrensvärd correctly commenced with the entrance channels to the east and to the west of the future fortress: the Gustafssvärd and the Långörn positions. During the years of construction war with Russia seemed often imminent, so the important anchorage had to be safeguarded against assault.

The Gustafssvärd fortress

This isolated fortification was the earliest and also the strongest of works planned by Ehrensvärd, rising level by level in Vauban's spirit, with arrowhead bastions. Ditches are hollowed from bedrock, as are the "escarpes" all manually hewn, as visible all over. Bastions are literally "hewn" from the rock, raised to the planned height by masonry. Stones used are quarried on the spot, manually or by powder.

As a consequence of the solid foundations, guns are not placed in casemates but on open walls, sheltered by merlons. In works raised from masonry, guns are safely mounted in vaulted casemates. The

A perspective representation of the Gustafssvärd -fort controlling the main entrance from the sea, at its narrowest point. The fort is planned as an irregular citadel with four corner bastions, but from granite-bedrock. The ditches are sunk using gunpowder and heavy manual labour in rocky ground. At a lower level is a broad ditch, in fact a court, defended by an irregular envelope, accessible from the monumental sea-gate facing the channel. Apparent weak faces are secured by "caponiers", free-standing and not connected to the main works. Below the "envelope" runs the broken "Strandverket", a sea rampart holding a few casemated guns. Owing to the solid rocky foundation of the works, only a few guns were placed in safe casemates, the majority being mounted on open ramparts.

Kustaanmiekan linnake perspektiivikuvauksena, kapeikkoa hallitsevana varustuksena. Epäsäännöllinen päälinnake koostuu neljästä peruskallion pohjalle louhitusta bastionista. Puolustushaudat on niin ikään tehty ruudilla räjäyttämällä tai käsin louhimalla. Laskeutuvaan maastoon on sijoitettu väljä hauta ja paremmin suojattu piha epäsäännöllisen suojamuurin, "envelopen", rajaamana. Pääsy tänne ulkoa tapahtuu linnoituskokonaisuuden juhlaportin kautta. Heikkoja kohteita on varmistettu sijoittamalla eteen kaponjeerejä. E.m. pihan rannan puolella rantarinteessä kulkee "rantavarustus", minkä varassa on muutama holvattu tykistökasematti. Koska bastionit koostuvat umpinaisista kalliopenkereistä, onttoja tiloja ei ole ollut kasemattien rakentamista varten. Tästä johtuen tykkejä on jouduttu sijoittamaan runsaasti avoille.

plan of the fortress shows three successively rising polygons, from the low broken sea wall over a bastioned wide open courtyard, up to the main polygon of four interlocked arrowhead-bastions. This inner "citadel", founded on bedrock, lacked a donjon with the normal function of safe quarters for the garrison, and of a "tour fortifie" for heavy guns. Weak points in the successive polygons are externally strengthened by "caponniers". The critically low curtain-wall of the citadel (between Gyllenborg and Zander), hollowed from bedrock, required added ditch defence which caused the building of the broken caponnier named "Coyet": freestanding and not communicating with the citadel. This most complicated plan, to fit the rocky slopes towards the entrance channel, was the result of immense human labour. The fort bristled with bastions, blockhouses and caponniers. Ehrensvärd had, with skilful use of the enlisted soldier and various practical devices, created a fortress in the French spirit, as laid out for the classical battle-ground in the Pyrenées. Such forts were to be reduced by siege operations planned for soft ground – for spade-work – where to dig in. The bastion-system was developed by theorists to counter such siege-operations, not to withstand an "attaque brusque", sword in hand.

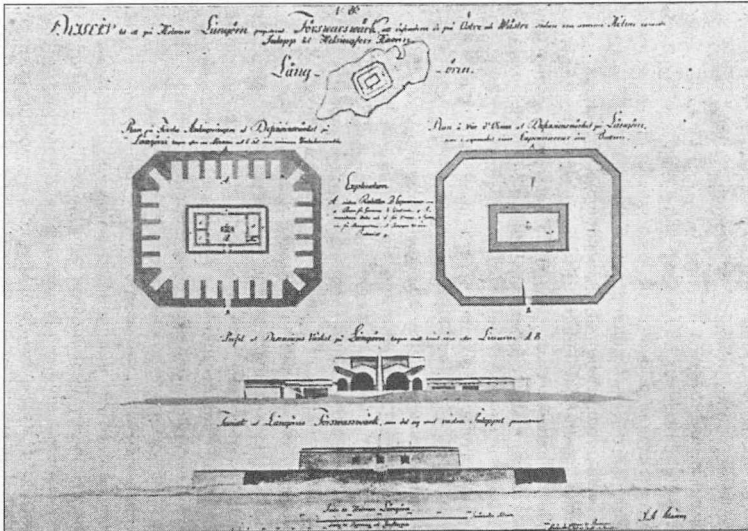
A seafort, facing deep water and naval guns, was not expected to stand a "regular siege", with all paraphernalia required and described, to be carried by sea, to be discharged and brought into

position. No such attacks were to be expected, but bombardment by heavy naval guns. Why did Ehrensvärd project a Vauban-fortress here, where a single guntower with heavy guns well protected, was the professional engineers solution?

In his critical "Remarques" of 1752 on defence works in Finland after an inspection that year,²⁶ Adolf Fredrik, king and generalissimus (and a professional continental soldier), stressed the dangerously weak point in leaving the open and defenceless Skanslandet to enemy hands, from there to cover every nook on the lower Gustafssvärd. Of this work he says: "... this irregular plan ... with a small and crowded main-works, bristling with galleries, casemates, ditches and traverses, where lack of space hampers every effect. – Nothing here is not commanded by Skanslandet!"

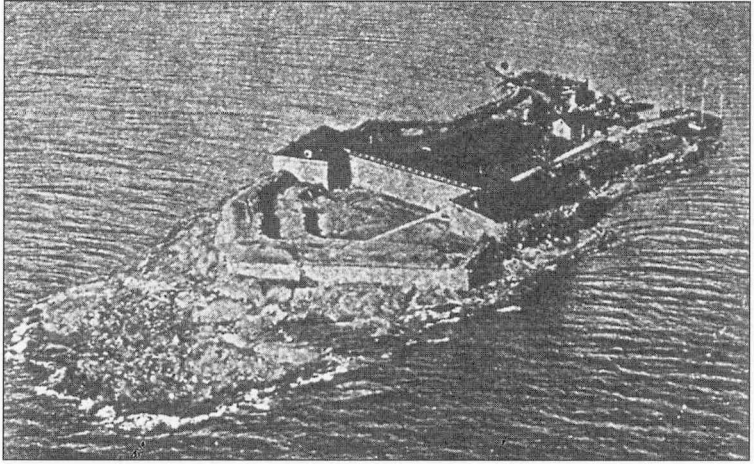
The western flanking sea-forts

On the western side of the fortress-islands, flanking the other deep entrance from the sea, the shallow Långörn was to take the role of the main artillery position. According to plans from the earlier phase of planning a two-storeyed donjon was to raise heavy guns to height enabling full cover in all directions, also landwards. These plans were abandoned by Ehrensvärd who started by placing an arrowhead open earthwork, called Lieven, facing seawards, on the boulder-stewn low shoal. the open court-yard to the rear was closed by a two-storeyed casemated stone "traverse" with guns facing seawards. This strong front, laid squarely and almost reaching the water east and west, was finished by two square defence works with the character of bastions, yet called "caponniers". These heavy structures in masonry, almost reaching the waterline, and facing east and west, held guns in casemates. Ehrensvärd uses the word "caponnier" freely and incorrectly (see: the caponnier, a device for close defence). These works and the traverse composed the "citadel" of the Långörns islet. Later the northern end of the shoal was lined by ramparts with earth-backing on the exposed side, but thin walls on the eastern side facing the main navigable channel. This secondary polygonal work was named "strandvärnet", closely following the waterline. On the court-yard thus created various auxiliary buildings rose and were pulled down again.

The low Långören-islet as fortified by Blässing – father and son – in the early planning phase for the Sveaborg islands. The proposed square redoubt for heavy guns in 2 storeyes, surrounded by an uncovered sea-rampart with a raised "banquette" laid out in Dahlberg's style, is straight and bombproof, in vaulted masonry. With guns facing west and east, commanding the nearest waters, Blässing's proposal was well suited for Långören's role to close the western entrance to the main anchorage and to the port of the small town.

Särkän riutta Blässingien – isän ja pojan – linnoittamana Suomenlinnan varhaisen suunnitteluvaiheen ajoilta. Dahlbergin henkeen on tässä suunniteltu suorakaiteen muotoinen 2-kerroksinen "redutti" matalan merivallin ympäröimänä lujasti holvattuna rakenteena. Blässingien selväpiirteinen projekti, jossa tykit oli suunnattu länteen ja itään, olisi täyttänyt tehokkaasti sille asetetun tehtävän, linnakkeen länsipuolisen tuloväylän sulkemisen.

Fort Långören, as planned by A. Ehrensvärd, using the full breadth of the islet. The southern point shows an open bastioned front in earth/stone-works closed by a 2-storeyed "traverse", flanked by 2 bastions, but here named "caponiers". The northern area was enclosed by low open works in masonry. The works proposed by Blästring would have resulted in a more efficient sea-fort, controlling the adjacent waters in all directions. The islet with fortifications existing today serves as a yacht club with a boat yard.

Särkän linnake A. Ehrensvärdin suunnittelemana. Tässä luodon leveys on käytetty hyväksi äärimmäisen tehokkaasti. Eteläiselle niemelle on sijoitettu avoin bastionin muotoinen maa/kivivalli, joka päättyy poikittaiseen kaksikerroksiseen "traverssiin". Tämä rakenne taas päättyy rantaviivaan asti ulottuviin bastioneihin, joita sanottiin kaponiereiksi. Pohjoinen matala alue on avoimen kivimuurin sulkema. Blästringin projekti olisi tuottanut tehokkaamman merilinnaakkeen, jonka tykistö olisi hallinnut ympärivät lähialueet. Särkkä kaikkine rakenteineen on nykyisin "Merenkävijöiden" hallinnassa kerhosaarena ja venetelakkana.

Långörn literally bristled with guns on open ramparts, with only three and three situated in safe casemates in the "caponniers", facing west and east.

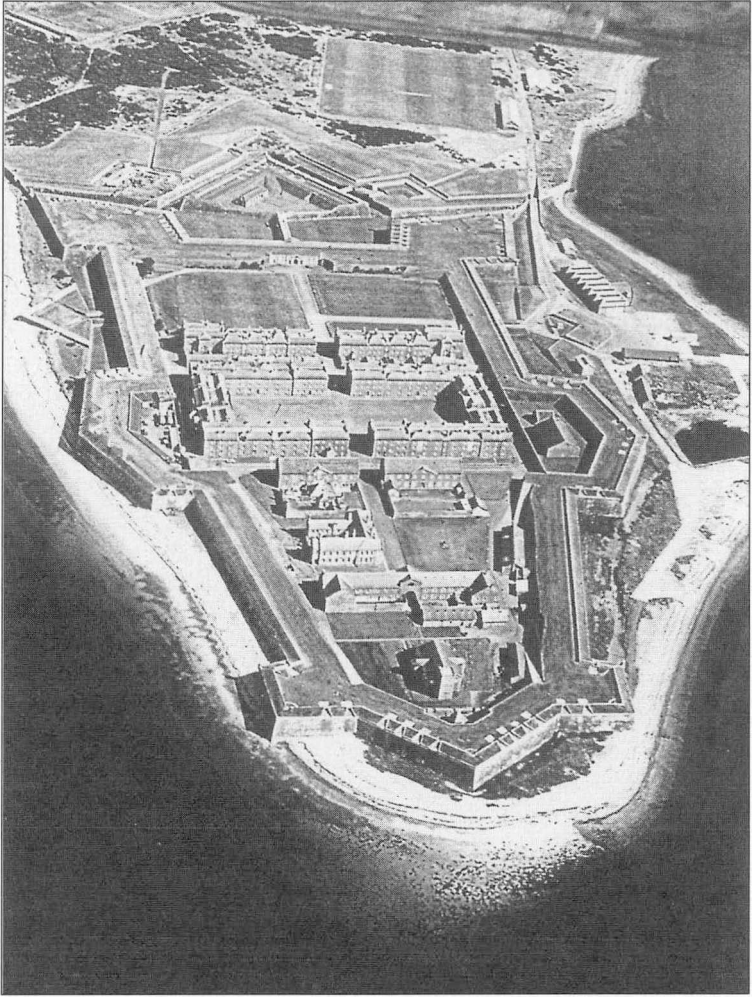
In this exposed and isolated situation, as the advanced artillery-position of the western flank, Långörn had been a more efficient fort as originally designed by the Blässings, clearly in the spirit of Dahlberg.

In Ehrensvärd's version a typical Vauban-fortification was again laid out but in maritime surroundings. The small shoal was lined with medium and light guns facing every direction, but lacked the central strong turret housing the heavy "smashing" pieces, placed high in a commanding position. The actual role of Långörn was that of hitting and disabling ships at sight, not to keep the enemy out from the own defender's position, at all costs!

Ehrensvärd's preference for the French System

Why did Ehrensvärd keep to the French System, developed in the span of the seventeenth century by various military men, but perfected by Vauban? He was not alone in this respect as bastions were erected all over Europe as the fool-proof system, irrespective of location or climate²⁶. Winter wars were not common in the seventeenth and eighteenth century so the much-observed Dutch system, operating with wet ditches, was popular all over, in spite of being impracticable with canals and waterfilled obstructions frozen.

The French system was followed in the amalgamated United Kingdom,²⁷ in the roomy Danish Realm,²⁸ in expanding Prussia, and in Dutch-influenced Imperial Russia. Italy kept traditionally to its own renowned systems, and to an Italian terminology, but the still mighty Venetian Republic built bastion fortifications in her Greek and island colonies and trading-posts. Also the Turks, still aggressive and dangerous, fortified their Balkan towns along principles borrowed from the Christian west. Vauban's infallibility was frequently discussed in the eighteenth century when military experts listed the pros and cons suggesting alterations or improvements. Yet until the mid-eighteenth century no-one dared to propose entirely new principles for fixed defence. France's leadership, culturally and military, was undisputed, as was the

Fort George, in the Moray Firth in Scotland, was built by the British Hanoverian government in the mid 18th century after the miscarried second Stuart – "Jacobite" – rebellion, and was finished in 1769. The great artillery fortification, planned along bastion principles, is a contemporary to Sveaborg. The fort is perfectly intact, enclosing a complete garrison town with all necessary buildings, and still in ordinary use by the British Army.

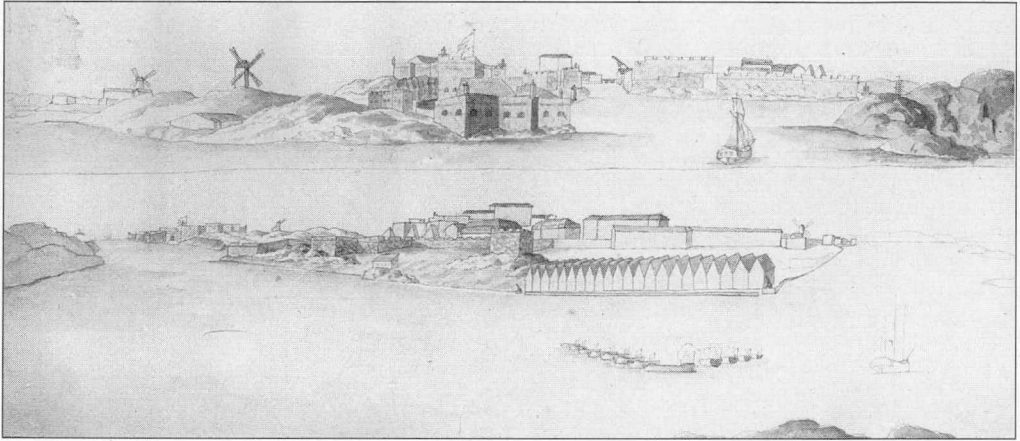
Skotlannin koillisrannikolla sijaitsevaa Fort Georgen linnaketta ryhdyttiin rakentamaan 1700-luvun keskivaiheilla epäonnistuneen toisen Stuart-kapinan seurauksena. Linnoitus valmistui 1769. Bastioni-periaatteiden mukaan suunniteltua linnoitusta voidaan pitää tarkalleen samanaikaisena Suomenlinnan vastineena. Sitä ei ole muunneltu ja siinä sijaitsee yhä Brittiarmeijan käytössä oleva täydellinen varuskuntakaupunki kaikkine asiaankuuluvine rakennuksineen.

fabric of principles and "maxims" added to Vauban – and by a legion of epigones, compilers and publishers.

Ehrensvärd, as the son of an army-officer and of the commandant of the Carlsten-fortress at Marstrand, understood well the principles of Dahlberg, the ingenious designer of his homestead from boyhood. Probably all too well as he disapproved of the basic principles of Dahlberg's admired structures, possibly seen as antiquated, massive and representing an epoch lacking mathematical sciences? Actually Carlsten in many respects resembled Swedish renaissance castles. A simple plan, massive bombproof bulwarks, height for far-reaching guns, and full cover for arms and personnel, stood for Dahlberg, but never put to paper in common West European style. Ehrensvärd, as a man of education, well read and standing for Swedish enlightenment preferred the French, expressing the scientific spirit of the Epoch.

The two sea forts discussed above, originally planned in Dahlberg's spirit were actually built as French fortifications with a low profile, lacking a guntower or donjon. A study of Bourbon sea-fortification from Vauban's era yet presents many vertical, many storeyed artillery fortifications: donjons of great strength, built on islands to engage heavy warships. Such a seafort is "Chateau au Taureau", near Morlaix, designed by Vauban in 1689: a 3-storeyed rectangular work less artillery and casemates, but closed in by a 2-storeyed bastioned sea-rampart with guns on 2 decks. This is strengthened by a cylindrical tower, and covers the small island totally: at high water the fort apparently rises from the sea. The sea-walls are pierced by embrasures close to the surface, while guns on the second floor are uncovered, placed "a la barbette".

The French maxim observed by Ehrensvärd in the planning of Gustafssvärd, ordering a low profile, was actually put down for a dry land, for soft ground, not for seafort! When Virgin proposed towers

The entrance channel of Gustafssvärd²⁸ observed from the east, from two points on the Skanslandet-island. The upper shows the works of Gustafssvärd, marked by the principal flag of the fortress. The works here appear higher than in reality. The lower, seen from the inside of the narrow channel, shows the ramparts of the Stora Östersvartö-island, with a row of storage sheds for gun sloops. In the narrow channel facing the open sea is seen the distant beacon of Gråhara. Anonymous draft in the Swedish Military Archives.

Kustaanmiekan kapeikkoa Vallisaaresta katsottuna. Ylempi kuva kapeikon ulkopuolelta esittää Kustaanmiekan linnaketta, missä liehuu linnoituksen päälippu. rakenteet esiintyvät tässä todellista korkeampina. Alempi kuva on kapeikon sisäpuolelta. Oikealla Ison-Mustasaaren rantarakenteita sekä tykkipursien säilytysvajojen pitkä rivistö. Salmen ulkopuolella häämöttää Harmajan silloinen puinen pookki. Tuntemattoman tekijän laatima piirros Ruotsin Sotaarkistosta.

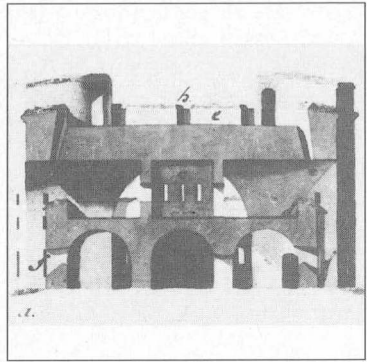
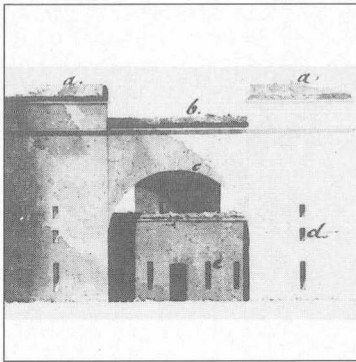
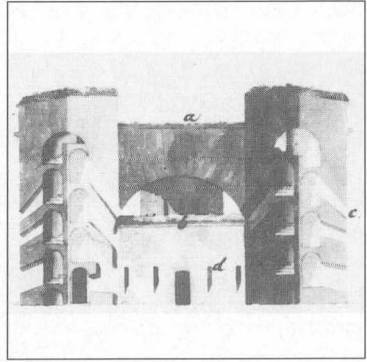
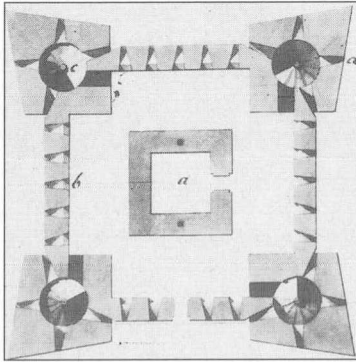
in Dahlberg's spirit, Ehrensvärd reacted fiercely, stressing Virgin's paltry understanding of "high grade fortification"; the French System clearly disapproved of silhouettes revealing the location of the main defences! – Virgin was here right, as in most cases, as the internationally respected expert on guns and mortars in permanent works! – As mentioned Virgin, as Ehrensvärd's first-rate rival but politically enemy, was eliminated from his position as planner by the Hat-party, to go abroad and to serve in the Bourbon army. In 1762 this merited man was appointed General-Kvartermästare, to serve until 1769.

Minor flanking defence-works – The Skanslandet-ravelin

The imminent danger spot of the whole fortress, the rocky peak of the Båklandet, later Skanslandet (Vallisaari), was countered by a limited work on the eastern shoreline of the main entrance-channel = Stora Inloppet. This planned work was an arrowhead-ravelin, open in the rear towards the water, and acting eastwards towards an enemy already in possession of the island. As the massed artillery of the Gustafssvärd was seen strong enough to handle this danger spot, the building of this work started, not to be completed. Of this work nothing remains as the important channel successively was broadened for modern shipping, primarily for steam-propelled Russian warships.²⁹

Hästnäsund (Hevossalmi in Finnish)

The shallow and narrow eastern channel, serving local shipping, passed the winding rocky narrows of the Hästnässund. This was deemed to be blocked, causing undecked peasants boats to go out in the open, which was to be avoided. The place was given an open battery with guns behind and a sea-wall with merlons, securing this "backdoor" to the main roads. In the late nineteenth century with improved methods this waterway was dredged and straightened, to be spanned by a road with a swinging bridge, serving the garrison islands.

A proposed work for Kalvholmen-island, flanking the main open anchorage in the lee of the fortress islands. The work, in Italian or French style, is called a "caponier a machiculis", for close defence with guns under solid covering decks, and with loopholes for muskets, arranged for depressed fire at close range. This work was never built.

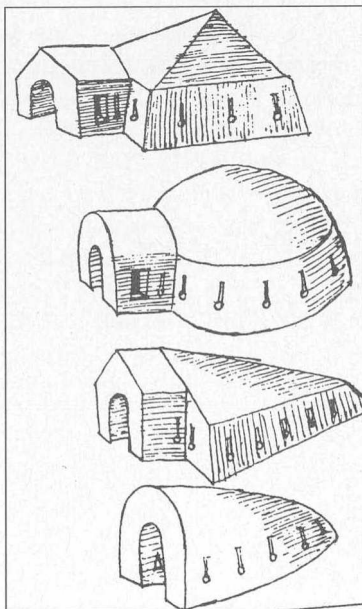
Kruunuvuoren selän Vasikkasaarelle tarkoitettu pistelinnake sisääntulokynnyksen varmistamiseksi. Italialais-ranskalaista rakennetta kutsuttiin nimellä "caponier a machiculis", millä tarkoitettiin lähipuolustusta ylhäältäpäin käsin kallistuvalla muskettitulella. Tätä rakennetta ei koskaan toteutettu. Piirros Ruotsin Sotarkivistosta.

Kalvholmen (Vasikkasaari in Finnish)

Inside the battery here described and flanking the wide open roads was the island of Kalvholmen, surrounded by navigable water. Owing to a central position on the periphery of the roomy anchorage – if actually invaded by enemy crafts – a fortification was planned here: a peculiar two-storeyed vaulted structure called "a caponniere a machiculis". This square structure, with four corner towers housing spiral stairs, housed guns in two storeys and showed gun-loopholes at many levels for sweeping musketryfire towards the ground (a machiculis) with an enemy creeping up close. This extraordinary masonry work, with two "decks" on vaults for guns and with innumerable "murder-holes", is probably of Italian or French origin, as similar defence works are not found in books of British, N. European or Scandinavian fortification. This structure was actually never built here, nor in another place in the Swedish realm.

"Capannati" as proposed by Francesco di Giorgio Martini in his manuscript treatise. The idea was adopted as the "caponier" by the French. Capanna is Italian for a simple straw hut, built by herdsmen.

Niin kutsutut "capannati"-rakenteet, Francesco di Giorgio Martinin ehdottamina käsikirjoituksen kuvituksina 1400-luvun lopulta. Ajatus siirtyi sittemmin ranskalaisille ja nimike muuttui "caponieriksi". Capanna tarkoittaa alkeellista risumajaa, jollaisia käyttivät liikkuvat paimenet.

The caponnière, a device for close defence

In Italian fifteenth century fortification, which witnessed the development from cylindrical corner-towers to cut tri- or quadrangular corner-structures, "Baluardi", and the appearance of small works placed low in the ditch, called "capannati" (capanna = primitive straw-hut). They were usually arranged as standing out from the curtain-wall, but connected to this and pointing across the ditch, which they covered by bows, crossbows or arquebuses. These low, pointed structures were pierced with arrow-slits or gun loop holes at the low ditch level. Capannati were often added in modernizing medieval vertical castles, before the introduction of casemated guns placed in the "talus", the battered base of curtain-walls, to fire at ditch-level. Such appeared in Italian fortification around 1500.

The capannati were introduced in France in the mid sixteenth century, here to be named "caponnières". The function was again close defence of the main wall by muskets or light guns, firing along the ditch. Frequently they were situated at corners, called "pointe", thus covering two "faces". They were communicating with the main work by fully shielded escape passages.

French engineers adopted the ditch-caponnière as an obligatory element, when the "French system" established the system with heavy guns to cover the "glacis", but with light guns for defence of the "fosse" (ditch). The ditch-caponnière grew in size to house more guns, and to advance outwards in the ditch, finally dividing this into separate sections. In the fully developed French System – called "Vauban's" – the ditch took the form of elongated squares between the "escarpe" and the "contra-escarpe", reveted in masonry or brick as "fine architecture". The Dutch Coehorn, in his illustrated system, developed the escarpe cut in outer-works but on the inner side, as a vaulted open gallery, to offer shelter to one's own troops.³⁰

Dahlberg in his planning operated with ditches, often hollowed out from bedrock (as visible at Marstrand), but he did not adopt caponnières in the continental manner for close defence at low level "au niveau de fosse". With his strong structures in granite, rooted on Nordic bedrock, he probably considered his works safeguarded by the main artillery, and by outer flanking galleries pierced for

musketry of the special heavy-type for stationary use, developed in the late seventeenth century.

The Caponnière in Ehrensvärd's planning

For various reasons Ehrensvärd adopted the French system, inclusive of all its details. The terminology, developed for professional men and taught in schools and academies, made communications, correspondence and building instructions easy, but added to the barrier between educated theorists and plain practical men: master-masons, chief carpenters, gunnery petty officers etc.

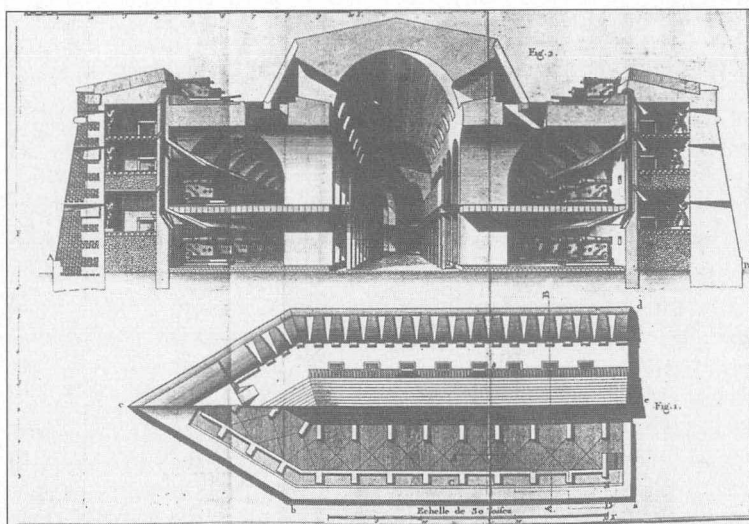
The caponnière was an essential element taken into the planning of the Gustafsvärd fort, where numerous caponnières were built inside and outside of the polygons, in defence of ditches proper, and of connected low areas or court-yards. In the Långörn fort the sea acted as the ditch proper.

As mentioned, two bastions, named "caponniers", located east and west, took the flank defence of the sea-walls, but not at the lower secondary level. In a similar way a low bastion, extending from the rectangular form of the Gustaf Adolf fort in Hangö (Hanko in Finnish) was named a "caponnière". Possibly this miss-use of the term was accepted and authorized within the Swedish Fortification; the name being here spelt "capouniere".

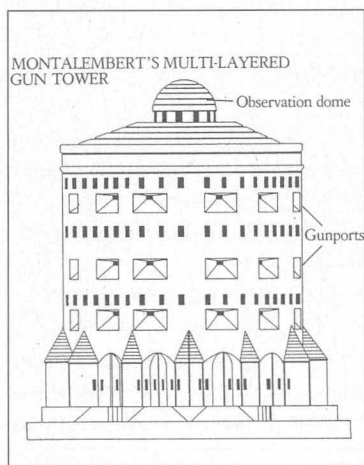
Criticism against the Sveaborg fortress; new ideas and winds

From the mid eighteenth century a growing criticism directed against Vauban's principles, valid and honoured as the sole truth, appeared in serious writings by professional men. These were mostly met as "heresy", as Vauban was "sacrosanct", but by and by new ideas leaked through, fiercely repulsed by theorists and professionals.

*Marc René Montalambert*³¹ (1714–1799), a marquis and a professional field officer, who in 1758 acted as French observer in the Swedish army in the Seven Years War, here met officers of education and merits, who took him to Sweden to study the military establishment and fortifications. Here he is said to have inspected

The proposed Caponier by Montalambert, intended to replace the intricate outer-works of the "French School", was a huge massive vaulted structure for guns in three storeys – resembling a 60-gun "ship of the line", but built in stone. The important ventilation of gun-smoke is well worked out. As extremely expensive works even for a super-power such caponiers were never built.

Montalambertin ehdottama jätti-caponieri, jonka tarkoituksena oli korvata ranskalaisen koulu-kunnan monimutkaiset etuvarustukset. Kyseessä oli valtavan luja rakenne, missä tykistö sijaitsi kolmella kannella. Tämä on verrattavissa 60 tykin linjalaivaan, mutta kivistä rakennettuna. Ruudinsavun poistaminen on otettu tarkasti huomioon. Euroopan suurvallallekin liian kalliit laitteet jäivät toteuttamatta.

works by Dahlberg, the study of which added to his criticism of the ruling French system, and of the use of guns, in defence or in attack.

Dahlberg's imposing vertical structures of great solidity, to house guns and crews in vaulted casemates, rose to conspicuous heights, increased by solid towers to place guns as high as possible. The Swedish architect, a contemporary of Vauban, had ideas totally differing from the Frenchman's in showing up his works to the enemy, in rising towers marking the position and thus offering battle to an enemy coming from land or sea.

Montalambert advocated a return to vertical defence works, to strong donjons with fully covered guns and bomb-proof casemates, while he stressed a concentration of gun fire. His principles were opposed, but in 1776 he published his thesis "La Fortification Perpendiculaire", which eventually grew into an eleven-volume work, much read and eagerly discussed. His principles concerned the unlimited use of guns because a siege was principally to be seen as "a duel between forces of artillery": the greater number of pieces gave victory! A typical device was his overgrown "caponniers" in two covered and one open storey for hundreds of guns: A "three-decked ship-of-the line" in stone, to act as front-line ravelins, not as secondary ditch-caponniers.³² Another invention was his high cylindric gun towers in many storeyes for 24 heavy guns, raised over earthworks such as tenailles and contregardes.³³ Yet, Montalambert's proposals were too expensive even for late Bourbon-France, and were thus never built, but reconsidered in Napoleonic times with better resources, and then again in the 1830s and 1840s. Vertical massive donjons were observed and built in imperial Russia (Sevastopol and Kronstadt), in Victorian England (coastal fortifications in Dover, Plymouth and Portsmouth), in Bernadotte Sweden (forts in Karlskrona Roads), and in Prussia, German Empire (various sites according to the "Prussian system"). In this observed German system, from the mid nineteenth century, the new sunk caponnier was the essential element.

As to Montalambert's role we cite the following from the official history of Swedish Fortification, Vol IV:3: "fate had it that in 1776, only four years after Ehrensvärd's death, Montalambert published his famous work Fortification Perpendiculaire. His murderous criticism against the bastion system, sovereign until these years, succeeded in killing it."

A final conclusion

Sveaborg, actually never completed, developed into an extraordinarily expensive affair of 8,5 million Riksdaler for the Swedish government, in spite of considerable monetary subsidies from friendly Bourbon France. From the very beginning of building operations these amounts should have been invested in the army!, said the criticism, not in passive fortifications. The criticism hardened when professional men found faults in the planning: the fortress as built did not correspond with the fortification found necessary for the Province of Finland, as it expanded, by and by, into a community; a town; and a naval yard and storage area. This development could not be stopped when once started, but the results were discouraging. Military experts concluded "that the fortress alone was unable to defend a fleet without an army operating, but likewise unable to support an army ashore if a fleet was not at hand!" Then why was Sveaborg built?, at enormous expense and by hard unwilling labour of the enlisted crofter-soldier. Yet the building was well planned and well carried out!, it was said to Ehrensward's credit.

As a first-rate military establishment Sveaborg never was the formidable fortress of popular tradition, says the History of Swedish fortification. There were numerous technical defects: the defence works were not secured against assault; they lacked casemates for the safety of guns and men. Also the sea-fort proper, Gustafssward, mounted her guns on open ramparts, fully unprotected. The merits of Swedish fortification from the epoch of Dahlberg were here neglected! The fortress was built in a spirit of conflicts and personal strifes, never to be brought to completion. "The history of Sveaborg is a dark history, throughout", concludes the official historian of this epoch.³⁴

References

- ¹ The present Italian province of Marche in the 15th cent. held many independent counties and duchies where remarkable fortifications were planned and built. The first-rate architect/engineer was the artist/painter/sculptor Francesco di Giorgio Martini, who in illustrated manuscripts "treatises" proposed new principles, observing gunfire, in assault as well as in defence. Some of the earliest and most important forts were built in this rocky landscape. (Studied by the author in the early 1960s)

- ² In the epoch of Louis XIV a new naval port, Rochefort, was built in the River Charente, ending in the Bay of Biscay where the mouth is sheltered by the Ile d'Oleron. The King required a naval base with establishments for newbuilding and upkeep of a planned battle-fleet, financed by Colbert with the resource of well-to-do Bourbon France. The central plants were graving docks for warships, dug in the riverbank and built al Anglais = tidal docks where about half of the emptying was effected by the sea, at low water; the rest being pumped out. The town was, accord to the Kings command, to be finest and most beautiful in the world, wrote Colbert to the planning architect. – Charte Architectuale de Rochefort, La Rochelle, 1981; Dupont, A.-Fardet. M L'arsenal de Colbert, La Rochelle 1986.
- ³ Thanks to industry, shipping and agriculture Bourbon France was Europes richest country in the 17th a. 18th cent. This position was demonstrated on battlefields a. in foreign policy, where Cabinets a. foreign ministers directed the politics of the superpower by subsidies advanced for armies, navies and fortifications. In mid 18th cent. France feared Russians military ambitions in Northern Europe, causing regular subsidies to be paid to Sweden for re-arming, new ships-of-the-line and the modernizing of fortifications. The correct use of such payments were, as far as possible, controlled by French ambassadors.
- ⁴ Jan Pieter van Suchtelen, a talented dutch officer, was picked for Russian service (then lieutenant-colonel) by Catherine II. He made a fast caréer when serving in the Swedish war of 1788–90, partly in russian Finland when surveying border-fortifications. In the Napoleonic era he was a general, observed for intelligence and directing intelligence/espionage: In 1808 he followed the russian commander in chief, count Buxhoeveden, to Finland, here to manipulate officers and civilians to capitulate and to enter russian imperial service. By skilful communications the fortress Sveaborg was achieved by a minimum of military actions and bloodshed. With Finland occupied van S. served as russian ambassador in Stockholm during 25 years. Kgl. Fortifikationens Historia. Rikets fasta försvar 1772–1811, p. 133. Note 1.
- ⁵ Gustaf af Klint, as a young naval lieutenant in the war of 1788–90 commanding a fast cutter scouting the Russian fleet in the summer 1788, in his diary entered reports on russian heavy warships passing the entrance-beacon of Gråhara (Harmaja) and advancing close to the fortress-islands in bluff-assaults. Such maneuvers showed close knowledge of the entrance-channel and adjacent waters.
- ⁶ Early 16th cent. witnessed a remarkable development in Italian permanent fortification, caused by the number of minor states, by political controversies, and by the intermingling of the Great Powers – Spain and France – in Italian policies. Noble dynasties fighting for power erected residential fortresses for their personal safety. This period saw the transformation from residential castles to artillery position with guns arranged in layers, for fixed purposes. Round forms were abandoned for polygons, accord. to geometric principles for flanking fire. Talented architects, mostly florentines, created forts still standing today and studied as key-monuments: The Rocca di Ostia, the Fortezza da Basso in Florence, the fortezza the Firmafede at

Zarzanello, the Rocca di Civita Castellana, and the sea-fortress Forte di San Gallo at Civita Vecchia.

- ⁷ Blaise Francois, comte de Pagan (1604–1669), a practical soldier from his twelfth year with much siege-experience, published his ideas in "Le Fortification du Comte du Pagan". In his systems he worked with bastions, covered outwards by ravelins and contregardes, but in his "Second Methode" these elements were united into a continuous outer girdle called "envelope". Guns at the bastion-flanks were arranged in three tiers. Only a single fortress of Pagan remains: the "Blaye" on the River Gironde, built 1652–1685, well preserved and not modernized by later architects. Pagan was quartermaster-general in the epoch of Mazarin, and was created Marechal-de-Camp.
- ⁸ Sebastian le Prestre de Vauban is the central name in 17th cent. fortification with 160 fortified places, numerous famous sieges, but no own publications. Actually V. considered his sieges and methods adopted more important than forts built: he has left memoires on selected sieges, edited posthumously. The literature on V. is considerable! V. started in the Bourbon.army in a regular regiment, but in his late twenties he specialized in fortification, in 1655 being appointed "Ingenieur Ordinaire du Roi", to take parts in campaign in Spain and in Flanders, where he conducted sieges and planned important forts: Lille, Tournay; Besancon and Neuf Brisach. In V:s saying nothing of his s:c. principles were invented but borrowed, not least from Italian engineers, whose plans were studied and re-considered. "Forts were not built from rule-books but by common-sense and from practical experience", said V. This was in absolute contrast to later attitudes to V. the "magician on fortification", whose observed principles were golden rules during a long period. As said, V. never put down any rules, yet he influenced a hord of complicators, translators and publishers all over Europe, distant Russia included, creating systems said to be V:s. V perfected Pagans systems of low outworks called tenaille, ravelin, lunette, bonette, demi-lune etc. Such projects required thousands of workmen at heavy expenses for a super-power. V:s ideas were not applicable to mountainous terrain, but were laid out on flat, soft ground, cut and reshaped by spade-work, accord. to detailed plans.
- ⁹ Menno, baron van Coehoorn, a dutch engineer and officer of fortification, is internationally renowned for succesfull defence against Bourbon France in the epoch of Louis XIV. Coeh. served a small nation with limited means, having to look for cheap solutions and to avoid expenses in the field. When possible he relied on water, in a country with the water-table close to the surface. Gun-batteries are always placed close to the water-level. His outworks are often fully surrounded by water, and served by boats. His works are mostly earth-works with a low profile, in being cheaper and requiring light piled substructions. Yet Coeh., in his published systems, demonstrated details in masonry. His "counter-scarp gallery" along the "fausse-bray" in the ditch took the form of a vaulted gallery with loopholes for muskets, pointing inwards. Coeh. in 1685 published his principles, developed into three systems, in "Nieuwe Vestingbouw etc." printed in Leuwarden. His work is observed by a memorial trust: the "Stitching van Coehorn" in the Hague, which publishes annual yearbooks and books on fortification.

- ¹⁰ Erik Dahlbergs caréer as a military engineer and planner of fortifications and towns is traced in numerous plans and sketchbooks: f.i. the s.c. "Leningrad volume," today transferred to Kgl Biblioteket in Stockholm. The vast masterial of pencil-drawings for the "Suecia Antica" is collected and at hand. His diary is published by H. Lundström: E. Dahlbergs Dagbok 1625–1699. His Italian sketches in 1655–56 are commented by Nisser.W. in Die italienischen Skizzenbücher von E. J. Dahlberg und D. Klöcker-Ehrenstrahl. This voyage carried him to Rome and finally to Palermo. The principal work is Ericsson, Ernst – Wennerberg, E.: "E. Dahlberg, hans levnad och verksamhet. Uppsala o. Stockholm. 1925.
- ¹¹ Wallin, Sigurd: "Av en skrivare blev en tecknare", article included in the volume "Kring Suecia Antiqua", studier utgivna av Sigurd Wallin. Stockholm 1967. From a young scribe, serving high civil and military dignitaries in Swedens Baltic provinces, Dahlberg turned a self-taught artist observing military activities and fortifications, which caused him to turn to fortification and to military service.
- ¹² The Carlsten-fortress, dominating the rocky islet of Marstrand (today a charming summer-resort and a yachting center on the Swedish West-coast), until mid 17th cent. a Norwegian province and thus Danish territory. The place was fortified by the danes; in the 17th cent. it was taken and retaken until finally in Swedish hands, when the task of the replanning of the fortress was trusted to Dahlberg. The massive donjon and the citadel are typical to his manner, as seen in 18th cent. representaions of the fort. The fort in its present shape is the result of mid 19th cent. rebuildings and additions, in local grey granite. With the heavy rifled gun the fortress was outmoded in the 1860:ies, but left standing as a military monument. (The author studied the incredibly massive structures in the 1950:ies)
- ¹³ Wismar, a seaport on the coast of the duchy Mecklenburg, was handed to Sweden in 1648 as a consequence of the 30-years-war. Of financial importance with a fluent sea-traffick, the place received some land-fortifications, as well as a sea-castel by E. Dahlberg, built on artificial foundations in shallow water. Denmark, trying to expand her german territories, in 1675 occupied the place but had to hand it back to Sweden. During the Napoleonic wars Swedens poor performance against the French, which stressed finances to the utmost, in 1803 caused the King to pledge the town to the Duchy of Mecklenburg-Schwerin.
- ¹⁴ Dalarö Skans defended the Customs-position of Dalarö, the very first to receive a regular pilotstation in Sweden. A battery on a low shoal was improved by Dahlberg, who placed a low cylindric turret with embrasures under a simple wooden roof. The structure is masonry, in local stone. The fort is today serving the Swedish "Sjövärnskåren", a corps of young volunteers, as a barracks for summer training. (The author visited the place in the 1950:ies when taking part in Scandinavian competitions in navigation/gunnery/riflehandling etc. for naval officers.)
- ¹⁵ Ståhlsvärd, together with Virgin, was seen as Swedens foremost "engineer" of fortifications, owing to clever observance of european

specialists and authorities and a notable creativity. His printed "thesis" (arranged like a 'manual' in paragraphs is clear and instructive, less French terminology) in Swedish language for cadets. A set of grouped drafts and details, (lettered in Latin, details in Arabic numbers) are most instructive. St. was not paid as "captain mechanicus", facing economical difficulties while noble colleagues lived on private revenues. When Adolf Fredrik, King from 1751, and his consort Queen Lovisa Ulrika, 1754–55 started machinations to ruin the Hat-party and restore royal prerogatives, St. joined a group of officers loyal to the Royal family. The plan miscarried totally with disastrous effects for the Kings allies: 8 members, incl. St. were beheaded.

- ¹⁶ J. B. Virgin was Swedens apparently most talented "engineer" of fortification in mid. 18th cent. In the planning phase for Sveaborg V. proposed a system with gun-turrets, in Dahlbergs spirit, which Ehrensward refused with insulting comments. Owing to his strong position within the Hat-party E. managed to get the Sveaborg project in his own hands, and to exclude his rival V. entirely, and to hamper his military caréer. V. took up service in the Bourbon-army, serving in the Netherlands 1746–47, where he reduced fortresses and served honourably. Back in swedish service he was again observed as a first-class engineer and planner, who in 1765 reached the top as quarter-master-general. "V. here proposed bastions but fitted with towers situated in an outer girdle, closing in a central "donjon" to house casemates for mortars, placed low. He aimed at an artillery for short distances with devastating effect, not exposed to the enemy but hidden and fully sheltered. V. became in the 1780:ies an internationally observed authority as originator of Virgin style mortar casemats.
- ¹⁷ A. Ehrenswards printed production contains mostly military memorials, lectures on artillery, circular letter, conventions, reports on voyages, addresses etc. The principal work on A. E. is Nikula O. "Augustin Ehrensward", a monumental study on the man and his work. A great number of studies on his military and political undertakings exists also. Funeral and memorial speeches by first rate political persons.
- ¹⁸ Local names in Finnish were frequently mis-understood and mis-spelt in the 18th cent. in maps and official documents, as nobody with local knowledge controlled such matters. Vocals were interchanged, the actual meaning of names missed. Military maps contained local names not existing, making operations difficult as officers did not understand the language of private soldiers, which petty-officers usually did as bilingual. This negligence of language on an almost permanent theatre-of-war is still seen in swedish military literature, where wrong or mis-spelt names, put down in the 18th cent., still reappears: f.i. the island Lehmäsaari, background to the Svensksund-battles, appears a "Legma", possibly from russian maps and reports, in modern swedish military history.
- ¹⁹ Catastrophic territorial losses in the Great Nordic War caused Sweden to meet enemy naval forces in own coastal waters, ravaging towns, factories and manors. In this situation Finland, abandoned, plundered and burnt, was completely neglected by authorities and by the

military command: Charles XII planned for the occupation of Norway, a danish province, while lacking and interest in Finlands fate. With peace returned the shocking experience of being a second-rate, ruined nation, almost defenceless, caused immediate fortification along the main-channel from the sea to Stockholm. With Finland returned in 1729–21 Sweden had to start the reconstruction of her eastern defence along a new difficult borderline, which missed old Viborg and some minor places. New places were Lappstrand/Lappeenranta, called "Villmanstrand" and Veckelax/Vehkalahti – called "Friedrichs-hamn", built of earth and fascines in the cheapest way, along bastion – principles. These places were never completed, as lost in the scandalous "War of the Hats".

²⁰ In Hanseatic times, before the building of the river-mouth townlet Helsingfors (Helsinki), shipping used the safe Sandö- (later Sandhamn – Santahamina) anchorage, sheltered by Båkländet/Skanslandet (Vallisaari) and near Kungsholmen (Kuninkaan-saari), with 2 reliable deep passages from the sea. Sandö was the home of professional pilots. Plans were laid for a trading post/port close to the bay, which would have required a small battery/fortification. This project, attractive to shipping and trade, came to nothing by the royal order of Gustaf Vasa to establish the new town in the shallow and muddy estuary of the River Vanda (1550), barred by small cataracts. The distance from Sandö, with a difficult turn in the windless lee of present Brändö (Kulosaari), was 6 nautical miles. The royal miscalculation was corrected only in 1651 by early recommendation of the young Gustaf II Adolf to move the town to its present location, close to waters navigable for seagoing ships.

²¹ The open and undefended Helsingfors was burnt and given up to russian land-and-sea forces in 1713. The victorious russians did not rebuild a civilian town on the spot (present Kronohagen/Kruunuhaka), but erected an immense earth-fortification-as spade work, covering the ruins, for barracks, stores and a gunnery-depot. When in the early 1720:ies swedish reconstruction started this huge earth-rampart had to be laborously removed.

²² The topography of the rocky headland, today the artificial promenade called Brunnsparcken/Kaivopuisto, inside the shoal Långörn/Särkkä, differs from todays situation owing to landrise and human labour. Originally the rock rose steeply from deep water (similar to the dramatic narrow called the "Ugnsmun"/Uuninsuu with heavy breakers). The islets to the West, today sheltering roomy yacht harbours, gave the sea full entrance. The conspicuous "Osmundsberget" (today with a star-telescope) was in the Crimean-war (1854–55) fitted with gun-positions behind ramparts still visible.

²³ Mortars were, by their nature, heavy and cumbersome arms, not mobile like field-guns. Siege-mortars were extraordinary heavy, causing a concentration of horses and men, often of mobile cranes. This caused mortars to be mounted in warships, in special "bomb-vessels", where timbered foundation took the immense chock of 1 to 2 heavy mortars, firing forwards over the bow, the hull directing the arm (like a modern fighter-plane) while riding to many anchors. Dutch bulky hulls were preferred for these special purposes.

- "Bombs" did not belong to battle-navies, but were asked for by commanders, facing the reduction of fortified shore-positions.
- ²⁴ Sweden's military weakness in the s.c. "Frihetstiden" in mid 18th cent. was felt, especially in Finland, as repeated Russian freaks and bluff-aggressions against the open weak eastern border lacking permanent fortifications. Imperial foreign ministers (Bestoucheff-Rjumin, later Panin) exercised a dangerous domination on Stockholm and on politically important persons, systematically bribed by active Russian ambassadors. The intolerable situation, understood by educated persons in Finland, called for re-armament and new military planning.
- ²⁵ In 1752 Adolf-Fredrik now King, owing to critical talk in the Swedish capital, inspected fortifications in Finland, old and new, on the spot. The group of inspectors observed many weak point which required correction. The fort Gustafssvärd was found cramped as built to a minor scale, evident in the citadel as well as in various outerworks, badly split and partitioned. Outerworks added to correct apparent faults in the crowded citadel, were in turn found unsatisfactory in their role, and thus complemented by additional outerworks. The whole of the Gustafssvärd is commanded by the height of Skanslandet. The "Remarque", presented after the voyage, is signed by the King but apparently drafted by his companions: lieuten. colonel Funck and captain Ståhlsvärd.
- ²⁶ See the text on picture showing the "Fort George" built at Moray Firth in North Scotland in mid. 18th cent.
- ²⁷ Norway, as a Danish province in the 17th a. 18th cent., was fortified by first rate Danish engineers and officers, often related to the Royal family. Dutch officers and engineers like the Couchérons (father a. son), A. Cicignon and H. Ruse introduced European, (espec. Dutch fortification) in Norway against Swedish aggression. Kavli, Guttorm. Norges festinger. Oslo 1987.
- ²⁸ The Gustafssvärd passage, the principal entrance from the Gråhara-beacon, was originally deep enough for ships-of-the-line, but showed a bad notch around the Båklandet/Skanslandet - Vallisaari. Still in the 19th cent. the channel was passable for big sailing vessel, but for warships in late 19th cent. it was straightened and broadened by cuts on both sides before and during the I World-War. Ericsson, Chr. H. "Trånga Gustafssvärdet - ett evigt problem. Hbl. 22.8.1995.
- ³⁰ A Survey of the origins and the development of the bastion-system is found in E. Langenskiöld: Bastionssystemets upprinnelse och tidiga utveckling. Antikvariska Studier I. As fortification was a secret affair, leading engineers, mostly French, did not publish plans, but made public their theories and solutions, as a rule when they had retired. Handbooks and dictionaries were popular. See A. Blanchard (1981) Dictionnaire des ingénieurs militaires 1691-1791. Vauban (note 8) published nothing but many of his comments are known: "bien défendé c'est bien flancé. The basic principle when planning a bastioned work was that no line of defence was accepted that could not be flanked from another. Maximum distances for flanking fire were: for guns 470 metres, for muskets 140 m. for grapeshot 120 m.
- A serious presentation of Vauban's principles, as observed and studied, was Abbé du Fay's "Veritable manière de bien fortifier de

Mr. de Vauban, printed in The Hague already in 1688. The contemporary F. Blondel published "La Nouvelle Manière de fortifier les Places, also in The Hague in 1684. Interest concentrated on Vauban, as a legendary person throughout the 18th Century, as seen in many completely unauthorized and dubious compilations or plagiarized works, the speculative illustrated "Der wahre Vauban oder der von Teutschen und Holländers verbesserte Französische Ingeniörs etc.", printed in Nürnberg 1737, or Leonard Christoph Sturm's "Architectura Militaris Hypothetico-Eclectica etc. mit 29 kupfertafeln versehen. Plans are here borrowed from foreign publications, redrawn and commented on in German. The lack of control and even of primitive "copyright" is apparent. A work most noted in the early 18th century was B. F. Belidor: *La science des Ingenieurs*, Paris 1739. The author was a professor of mathematics, a teacher on artillery and a noted scientist. The modern student of military architecture, preserved from the late 18th century within France, will be assisted by N. Lacroix: *Atlas des places fortifie de France 1774-1788*, Vincennes 1981.

³¹ René de Montalambert (1714-1800) a marquis and a talented french fieldcommander from numerous campaigns and sieges, published in 1776 his ideas on fortification and defence "La fortification Perpendiculaire". This was successively expanded into a work of 11 volumes, which offended the ruling French school, but opened up a discussion on the fundamental principles of the best use of gunnery. In the Seven years war (1757-62) with Bourbon France fighting Prussia, Montalambert visited the army of allied Sweden as an observer, to study troops, arms and fortifications. In 1758 he travelled to Sweden proper to study Dahlberg's casemates, when he was confronted with Dahlberg's principles in existing fortifications, through they were not yet observed in central Europe. Influences from this trip may be seen behind Montalambert "caponniere system", which was generally accepted in Napoleonic times but considered too expensive even by the European super-powers.

³² As a substitute for the intricate system of geometrical earthworks defending the ditch, Montalambert proposed a massive caponnier in masonry with two tiers of guns in vaulted casemates and a third uncovered on open ramparts - all sketched in great detail. This assembly of about 60 guns, all on rolling trucks, resembled a three-decked "ship on the line" in stone. With such building-blocks in front of each curtain, the huge number of guns, and of crews necessary, caused the system to be practically and economically impossible. Montalamberts mammoth caponniers were in field never built.

³³ The cylindrical multi-storeyed gun-tower for 24 guns, in deep sunken embrasures, was an element of Montalamberts "perpendicular system". Crowned by an observation dome with excellent visibility, such towers commanded the terrain effectively in every direction. These towers, indicating a return to medieval thinking, were never built.

³⁴ Kgl. Fortifikationens Historia, Rikets fasta försvar, 1772-1811. P.P 136, 169. "The history of Sveaborg is dark throughtout. Built under constant conflicts and personal enmity, it was never brought to completion."

Bibliography

- Aaltonen, R: Tutkielma Suomenlinnan linnoitusjärjestelmästä. Rannikko-tykistön vuosikirja n:o 9. Helsinki 1948
- Bell, A. R: Ballistics in the Seventeenth Century. Cambridge 1952.
- Blomfield, Reginald: Seble Prestre de Vauban, 1633–1704. London 1938.
- Carnot, L. N: De la défense des places fort.es. Paris 1811.
- Cassell, Jan: Fredriksborg, en befästningsstudie. Stockholm 1980.
- Charte Architectural de Rochefort. La Rochelle 1980.
- Duffy, Christopher: The fortress in the Age of Vauban and Frederik the Great, 1660–1789. Newton Abbot.
- Dupont, A., Fardat, M, L'Arsenal de Colbert. La Rochelle 1981.
- Eimer, Gerhard: Die Stadtplanung im Schwedischen Ostsee-Reich 1600–1715. Stockholm 1961.
- Englund, Brita: Fästningsmodeller från Erik Dahlbergs tid. Armeemusei Vänner XXVIII. 1967.
- Ericsson, E., Vennerberg, E: Erik Dahlberg, hans levnad och verksamhet. Uppsala och Stocholm 1925.
- Ericsson, C. H: Trånga Gustafssvärd – ett evigt problem. Hufvudstadsbladet 28.8.1995.
- Fay, du: Der Angriff und die Verteidigung der Festungen durch den Herrn v. Vauban, zum Gebrauch derer Preussischen Herrn Officiers etc Berlin 1744.
- Forsman, S: Angreppet på Augustin Ehrensvärds försvarsåtgärder i Finland. Hist. Tidskrift för Finland. 1926.
- Halévy, D: Vauban, builder of Fortresses. New York 1925.
- Hogg, I: The history of Fortification. Novara 1981.
- Hällström, O: Hur Sveaborg kom till. Helsingfors 1950.
- Kavli, G: Norges Festinger. Oslo 1987.
- Kgl. Majestäts Krigsartiklar för Armén o. Flottorna Sverige, Finland och Pomern. Stockholm 1795.
- Kgl. Fortifikationens Historia I–VI (mostly Munthe/Ericsson).
- Kranz, C: Carlstens fästning, Marstrand. Svenska Fornminnes Platser 42. Uddevalla 1953.
- Lafrén, J. P: Föreläsningar i krigskonsten v. Kgl. Ingeniörskorpsen. Stockholm 1818.
- Langenskiöld, E: Bastionssystemets upprinnelse o. tidigaste utveckling. En studie över befästningskonstens i Europa fram till Vaubans skede. Stockholm 1934.
- Lesch, B: Gustavianska diskussioner om Sveaborg. Nord. Tidskrift. 1947.
- Lundström, H: Erik Dahlbergs Dagbok, 1625–1699. Uppsala och Stocholm 1910.
- Nikula, O: Augustin Ehrensvärd. Åbo 1960.
- Nikula, O: Sveaborg, en vägvisare. Helsingfors 1941.
- Nisser, W: Die Italienischen Skizzenbücher von E. J. Dahlberg. Uppsala 1949.
- Pettersson, L: Särkänlinnan vaiheita. Merenkävijät ry. Helsinki 1947.
- Ronciere de la, C: Chapitre XII, La Siecle de Grand Roi, in "Histoire de la Marine". Paris 1934.
- Suchtelen de, P: Précis des événements militaires des Campagnes de 1808 et 1809 en Finlande dans la dernière Guerre entre l'Russie et la Suede. St. Petersburg 1827.

Taberham, C: Scottish Castles and Fortifications. Edinburgh 1986.
Wallin, S: Av en skrivare blev en tecknare. In "Kring Suecia Antica".
Stockholm 1967.

Yhteenveto

SUOMENLINNAN PUOLUSTUSJÄRJESTELMÄ JA LINNOITUSTEKNIikka

Tämä on kriittinen arvostelu Suomenlinnan (Viaporin) puolustusjärjestelmästä ja linnoitustekniikasta, mikä kohdistuu Augustin Ehrensvärdiin, linnoituksen ainoaan ja itseoikeutettuun suunnittelijaan. Linnoitusta arvosteli jo rakennusvaiheen aikana, ei varsinaisesti tehtävän eikä sijoituksen puolesta, vaan nimenomaan siinä käytetystä puolustusjärjestelmästä Vauban'in koulukunnassa, itse Ruotsin linnoituskunta (Kgl. Fortifikationen). Työt johtivat valtaisiin kustannuksiin ja suureen miestyömäärään. Lisäksi rakennusaika venyi vuosikymmeniksi. Sitä arvostelivat ensisijaisesti alan omat upseerit; Ruotsin silloinen kruununprinssi ylipäällikkö Adolf Fredrik sekä myös venäläiset valloittajat. Heistä ensisijaisesti hollantilainen insinöörikenraali Paul van Suchtelen, mutta vuonna 1808 mukana olleen oman upseeripoikansa suulla muistokirjoituksessaan.

Augustin Ehrensvärdiä ei ole Suomessa julkisesti arvosteltu, koska hän rakensi tarmokkaasti suurta linnoitusta ja kehitti saaristo-oloihin soveltuvia soudettavia sota-alueita. Lisäksi hän kohensi syrjäisen maan taloutta ja sosiaalioloja, huomioi vähävaraista kansanosaa sekä harrasti Suomen kieltä, mitä virkavalta tuohon aikaan kylmästi laiminlöi. Ehrensvärd kehitti omaan käyttöönsä "kotitekoista" Suomen kieltä, todennäköisesti kuuntelemalla työssä olevia sisämaan ruotusotilaita. Tätä kieltä hän käytti lyhyinä teksteinä ruotsinkielisissä kirjoituksissaan sekä päiväkirjoissaan.

Ehrensvärd oli yleisesti pidetty ja hyvin kunnioitettu eturivin hallintoupseeri. Hän oli perusteellisen koulutettu ja tietorikas, mutta hänen oltuaan Pommerin sodassa kenttäjoukkojen tilapäisenä komentajana, hänen sanottiin olevan epäroiva ja haparoiva.

Suomessa August Ehrensvärdin nimi on lähes pyhä. Suomenlinnan rakennustyömaata on pidetty osoituksena Ruotsin valtakunnan puolustustahdosta sekä osoituksena sen paremmasta tulevaisuudesta, ja siksi linnoitukseen kohdistuvaa arvostelua ei ole pidetty sopivana. Erityisesti, koska valtavan rakennustyömaan ylläpitäminen ja sen rahoittaminen olivat kiinni Ehrensvärdin lujasta tahdosta ja henkilökohtaisista kontakteista aikakauden johtaviin päättäjiin.

Tekninen arvostelu kohdistui, ei niinkään linnoituksen pääsaarten kiinteään järjestelmään, vaan merellisen linnoituksen sisääntuloväylien torjuntalinnakkeiden tykistön sijoitukseen ja tulivoimaan, eli liikkuvien merivoimien torjuntaan sekä tuhoamiseen. Ehrensvärd on tässä nojannut yksipuolisesti ranskalaiseen Vauban-henkiseen järjestelmään, ei tähän tarkoitukseen kehitettyyn, vaan mannerso-dankäyntiin Etelä-Euroopan pehmeälle maaperälle tarkoitettuun järjestelmään. Kauden piiritysmenetelmät tiesivät aina lapiotyötä.

Omien linnoitusupseerien kriittiseen kantaan johti tosiasia, että suuri linnoittaja Erik J. Dahlberg (kuollut 1704) oli täysin syrjäytetty ja unohtettu. Hän oli kuitenkin suunnitellut 1600-luvun loppuvaiheilla useita merkittäviä merilinnoituksia. Ammattipiireissä Dahlbergin ratkaisuja huomioitiin 1730- ja 1740-luvuilla.

Myös Suomenlinnan alkusuunnittelussa, ennen Hattujen sotaa (1741–43), Dahlbergin periaatteet olivat esillä. Augustin Ehrensvärd kuitenkin mitätöi alkusuunnitelmat ja piirsi itse sekä Kustaanmiekan sekä Särkän salmiin ranskalaishenkiset laitteet. Susiluodon ”Kustaanmiekan” kalliopohjalle rakennetut bastionilaitteet olivat pakosta umpinaiset. Tykistö sijoitettiin avovallille, missä se oli vailla suojaa. Ainoastaan osalle löytyi asianmukaista tilaa holvatuista kasemateista. Tätä pidettiin vakavana heikkoutena. Pitkän kantaman tykistölle tarkoitettuja tornirakennelmia, Dahlbergin henkeen, ei rakennettu. Ehrensvärd oli sidoksissa ranskalaiseen koulukuntaan, minkä mukaan näkyvä torni paljasti puolustuskohteen ja tykistön painopisteen. Näin kyllä oli tuon ajan ohjesääntöjen mukaan, mutta tässä tapauksessa olikin kyseessä merisota, eikä kenttätöimintä Etelä-Euroopan maankamaralla. Pahin virhe oli kuitenkin läheisen Vallisaaren huipun jättäminen vaille puolustuslaitteita oman onnensa nojaan. Vallisaarelle tunkeutunut vastustaja pystyi tähyilemään läheisen Kustaanmiekan joka kolkaan sekä peittämään kaarituliaseilla tärkeitä ja arat kohteet. Nimenomaan tätä heikkoutta kritisoitiin julkisesti sekä sotilas- että siviilipiireissä. Jopa kuningas ja ylipäällikkö Adolf Fredrik huomautti tarkastusmatkallaan tästä ”takaportista” ja vaati samalla korjaustoimenpiteitä. Ehrensvärd piti Kustaanmiekkään keskitettyä tykistöä tehtävään täysin riittävänä, joskin alhaiseen tasoon sijoitettuna, eikä toteuttanut Vallisaaren matalaan rantaan piirrettyä raveliiniä, joten se jäi kesken.

Suunnittelukauden linnoitusinsinöörit katsoivat 1730-luvun projektipiirustukset päteviksi ja toteutuskelpoisiksi. Ehrensvärdin poikkeuksellinen asema johtui aikakauden poliittisesta pelistä eli ”Hattu”-puolueen monivuotisesta ylivallasta. Tästä johtuen Ehrensvärd ratkaisi kaikki kysymykset oman harkintansa mukaan. Aikakauden etevimmät kotimaiset linnoittajat, kuten B. Virgin, siirtyivät turhautuneina suurvaltojen palvelukseen. He pitivät Ehrensvärdin ratkaisuja vanhentuneina, virheellisinä sekä murskaavan kalliina.

Neljä vuotta Augustin Ehrensärdin kuoleman jälkeen vuonna 1776 markiisi Montalambert julkaisi mullistavan teoksensa "La Fortification Perpendiculaire". Teos saattoi Vauban'in periaatteet kyseenalaisiksi ja lopulta mitätöi ne noin vuonna 1800. Markiisi, kokenut Bourbon Ranskan kenttäkomentaja, ehdotti tykistön keskittämistä ja sijoittamista kasematteihin. Hän ehdotti myös tykistön nostamista korkealle.

Tästä seurasi alkavalla 1800-luvulla uusi linnoitusarkkitehtuuri. Yleispiirteenä oli lähes kohtisuorat erittäin lujat pomminkestävät rakenteet. Ulkopinnat peitettiin kestäväällä luonnonkivellä ja takorautaa käytettiin sulkulaitteissa. 1800-luvun keskivaiheilla kehitys huipentui muun muassa tsaarin Venäjällä Kronstadtin valtavissa meri-donjoneissa, Bomarsundin tornirakennelmissa ja Sevastopolin erilaisissa rakennelmissa. Samoin Englannin sotasatamien merilinnakkeet ja Karlskronan sotasataman linnakkeet oli rakennettu Dahlbergin hengessä. Tälle jaksolle teki vuorostaan rihlattu takaaladattava tykki lopun.

Pekka Saloranta*

**SOTAMUSEON VUOSIKIRJOJEN I-VI (1948-1955),
SOTAHISTORIALLISEEN SEURAN JA SOTAMUSEON
VUOSIKIRJOJEN VII-X (1971-1978) JA
SOTAHISTORIALLISEEN AIKAKAUSKIRJAN 1-17 (1980-
1998) AIHEEN JA AJAN MUKAINEN SISÄLLYSLUETTELO
TEKIJÄN MUKAISESSA AAKKOSJÄRJESTYKSESSÄ**

Luettelo on jaettu viiteen aihepiiriin ja kahteen aikajaksoon. Aiheenmukainen jako käsittää seuraavat aiheet: poliittinen historia, esineellinen sotahistoria, katsaukset ja arvostelut, henkilöhistoria, yleinen sotahistoria. Aikajakson vedenjakajana on Suomen itsenäisyys: kukin aihepiiri on jaettu sotahistoriaan ennen vuotta 1917 ja sotahistoriaan vuoden 1917 jälkeen. Artikkelit ovat tekijän mukaisessa aakkosjärjestyksessä ja saman tekijän eri artikkelit niiden julkaisujärjestyksessä. Jos artikkelilla on useita tekijöitä, artikkeli esiintyy luettelossa vain ensimmäisenä mainitun tekijän kohdalla.

Poliittinen historia ennen vuotta 1917

Fieandt, Kai von: Haminan kadettien arvomaailma 1860-luvulla ja sen heijastuminen Turkin sotaan, SH 3/1984, s. 145.

Möller, Sylvi: Sotilasmajoitus Helsingissä Kustaa III:n sodan aikana, SM III/1950, s. 106.

Poliittinen historia vuoden 1917 jälkeen

Aalto, Pentti: Sotasyyllisyyslaki ja ministeri Ramsayn matka Berliiniin, SH 11/1992, s. 177.

---

* Pekka Saloranta (s. 1936) toimituspäällikkö WSOY:n tietokirjaosastolla. Toimittanut mm. sotahistorian alan teoksia ja artikkeleita tietosanakirjoihin ja suurteoksiin.

- Arimo, Reino: Suomen sotilasjohdon osuudesta heimosotiin, SH 4/1985, s. 24.
- Jokipii, Mauno: Saksan ja Suomen laivastoyhteistyö 1941 jatkosodan syyttämiseen asti, SH 1/1980, s. 25.
- Manninen, Ohto: Välirauhansopimuksen valvonta, SH 16/1997, s. 31.
- Paakkinen, Juhani: Ilmatilan loukkaukset 1945–1959 Suomen rajoilla, SH 12/1993, s. 190.
- Pietiäinen, Jukka-Pekka: Sotilaslainvalmistelukomitea 1918–1919, SH 1/1980, s. 178.
- Rautkallio, Hannu: Puuttuvia argumentteja Stalinin pehmeään linjaan Suomessa 1944–1945, SH 16/1997, s. 79.
- Richly, Gábor: Unkari ja Suomen talvisota, SH 15/1996, s. 134.
- Selén, Kari: Syyskuun kriisi 1938, SSV X/1978, s. 139.
- Selén, Kari: Paavo Talvelan Amerikan-matka 1939, SH 6/1987, s. 111.
- Stenbäck, Nils Erik: De krigförandes fredssonderingar 1939–1945, SH 10/1991, s. 109.
- Tervasmäki, Vilho: Maanpuolustuskysymyksen ratkaisuehdotuksia Suomen itsenäisyyden ensimmäisen neljännesvuosisadan aikana, SH 4/1985, s. 6.
- Turtola, Martti: Presidentti K. J. Ståhlbergin kyyditys ja suomalais-ruotsalainen sotilaallinen yhteistyö 1930, SH 1/1980, s. 5.
- Turtola, Martti: Lähettämättä jäänyt apu. Suomen auttaminen Ruotsin sotilaallisissa suunnitelmissa 1930-luvulla, SH 2/1982, s. 5.
- Turtola, Martti: Eräitä näkökulmia suomalais-virolaisiin sotilassuhteisiin 1920- ja 1930-luvuilla, SH 6/1987, s. 95.
- Turtola, Martti: Poliittinen kehitys ennen suurhyökkäystä, SH 13/1994, s. 13.
- Turtola, Martti: Suomi ja Neuvostoliiton antautumisvaatimus, SH 13/1994, s. 164.
- Turtola, Martti: Liittoutuneiden Valvontakomission organisaatio ja sijoittuminen Suomeen, SH 16/1997, s. 9.
- Visuri, Pekka: Valvontakomission vaikutus Suomen sotilaspolitiikkaan, SH 16/1997, s. 58.
- Vuorisjärvi, Esko: Petsamon nikkeli – suurvaltojen tavoittelema strateginen metalli, SH 4/1985, s. 115.

Esineellinen sotahistoria ennen vuotta 1917

- Airola, O.: Kymnlinna, SM V/1953, s. 77.
- Arimo, R.: Korsutekniikka viime sotien aikana, SM VI/1955, s. 5.
- Gripenberg, Ole: Finska kadettkårens uniformer, SSV VII/1971, s. 89.
- Gripenberg, Ole: Uniformerna vid den ”Kongl. Zelowska Cosaque-Corpsen”, SSV VIII/1974, s. 103.
- Gripenberg, Ole: Nationalitetsflaggor förda av finska fartyg under autonomtiden, SSV IX/1976, s. 65.
- Hallakorpi, E. A.: Tykkien naulalukunimitykset ja tykistön mittaviivoitin, SM III/1950, s. 48.
- Hallakorpi, E. A.: Katsaus 1700-luvun tykistön ampumatarvikkeisiin, SM IV/1951, s. 5.
- Heinonen, Jorma: Muinaislinnoista, niiden puolustuksesta ja vainoaikojen hälytystavoista, SSV VII/1971, s. 21.

- Lauerma, Matti: 1700-luvun kenttätykistön tulitehosta, SM IV/1951, s. 38.
- Lauerma, Matti: Miekka pisto- ja lyömäaseena, SM V/1953, s. 9.
- Lauerma, Matti: Jalkaväen tulivoima piilukkokaudella, SSV VIII/1974, s. 111.
- Leppäaho, Jorma: Eräs Ümär Dzhavush -mestarin tekemä jatagan-säilä, SM II/1949, s. 33.
- Leppäaho, Jorma: Hiukan heittokeihäästä ja peitsitaktiikan synnystä, SM III/1950, s. 80.
- Linkomies, B.: Katsaus suustaladattavan rihlakiväärin kehittymiseen jalkaväen yleiskivääriksi, SM I/1948, s. 48.
- Linkomies, B.: 3°:n kiväärin syntyvaiheita, SM II/1949, s. 5.
- Lohman, Aimo R.: Suomalaisen rykmenttien karoliiniuniformuista ennen vuotta 1756, SM VI/1955, s. 24.
- Löfgren, Kaj-Erik: Helsingin maa- ja merilinnointus, SSV VIII/1974, s. 67.
- Paulaharju, Jyri: Suustaladattavista tykeistä ja niiden tunnistamisesta, SH 7/1988, s. 152.
- Pohjanvirta, Yrjö: Inon linnoitus, SH 7/1988, s. 59.
- Rekola, Kauko: Vanhinta suomalaista tuliaseistusta ja asetuantantoa, SM I/1948, s. 91.
- Rekola, Kauko: Rataslukkoinen tussari, SM II/1949, s. 22.
- Rekola, Kauko: Punkaharjun vanhat sotavarustukset, SM II/1949, s. 78.
- Rekola, Kauko: Suomalainen sotilaspäähine Venäjän-vallan aikana, SM III/1950, s. 28.
- Rekola, Kauko: Olavinlinna Turun rauhan jälkeisenä aikana, SM III/1950, s. 122.
- Rekola, Kauko: Vuosien 1812–30 värvätyn suomalaisen sotaväen univormu, SM IV/1951, s. 59.
- Rekola, Kauko: Piilukosta nallilukkoon, SM V/1953, s. 39.
- Rekola, Kauko: Suustalatauksesta sytytysneulaan, SM VI/1955, s. 46.
- Rekola, Kauko: Höyry ampuma-aseen käyttövoimana, SM VI/1955, s. 139.
- Räisänen, A. E.: Katsaus venäläisen kenttätykistökaluston kehitykseen Suomen sotaan 1808–09 mennessä, SM VI/1955, s. 66.
- Seitz, Heribert: Befälsvapen vid Finska förband under 1700-talet, SM VI/1955, s. 94.
- Talvio, Paavo: Suomen sotaväen alipäälystön ja miehistön urhoollisuuden ja palvelusinnon kunniamerkit, SM IV/1951, s. 83.
- Talvio, Paavo: Venäjän sukellusvenease 1800-luvun ensi puoliskolla, SM V/1953, s. 58.
- Talvio, Paavo: Suomalaisen meriväen univormut ja aseistus Venäjän vallan aikana, SM VI/1955, s. 118.
- Talvio, Paavo: Piirteitä Suomen suuriruhtinaskunnan vaakunasta ja sen normaalimuodon synnystä, SSV VII/1971, s. 7.
- Talvio, Paavo: Kunniamiekoista ja kultaisista aseista, SSV VIII/1974, s. 24.
- Talvio, Paavo: Suomen sotaväen joukko-osastoliiput vv.1819–1905, SSV IX/1976, s. 73.
- Talvio, Paavo: Viaporin linnoitus ja sen tykistö vuosina 1808–1855, SSV X/1978, s. 99.
- Talvio, Paavo: Viaporin linnoitus ja sen tykistö Krimin sodasta vuosisadan vaihteeseen, SH 1/1980, s. 128.
- Talvio, Paavo: Viaporin linnoitus ja sen tykistö vuosisadan vaihteesta valankumoukseen, SH 2/1982, s. 155.

- Talvio, Paavo: Marsalkka Mannerheimille kuuluneet teräaseet – asehistoriallinen katsaus, SH 6/1987, s. 7.
- Wirilander, Kaarlo: Miekan sosiaalhistoriaa, SSV VII/1971, s. 61.
- Virtanen, Matti: Nallilukkokivääri Venäjän armeijassa, SSV VII/1971, s. 107.

Esineellinen sotahistoria vuoden 1917 jälkeen

- Castrén, Klaus: Yhteisöille suodut Vapaudenristit, SH 2/1982, s. 205.
- Harvila, Lauri: Suomen kenttätykkijoukkojen tykkikalusto sodissa 1939–1945, SSV X/1978, s. 44.
- Lehtovirta, Jaakko: Puolustusvoimien kenraalinarvojen ja -arvomerkkien uudistus kansainvälisen kehityksen valossa, SH 15/1996, s. 227.
- Melkko, Markku: Sukellusvene Vesikko, SSV IX/1976, s. 105.
- Mikola, K. J.: Näkökohtia joukko-osastolippujemme heraldisista perinteistä ja suunnittelusta, SSV IX/1976, s. 89.
- Palokangas, Markku: Suomalainen sotilaspistooli L-35 ”Lahti”, SH 2/1982, s. 219.
- Palokangas, Markku: Miekan tarina itsenäisen Suomen puolustusvoimissa, SH 9/1990, s. 157.
- Palokangas, Markku: Suomen panssarintorjunnan tykkiaseistus, SH 17/1998, s. 242.
- Paulaharju, Jyri: Asehistoria ja filatelia, SSV X/1978, s. 169.
- Paulaharju, Jyri: Karttahuolto sodassa 1941–1945, SH 1/1980, s. 101.
- Paulaharju, Jyri: Sotilaskartoitus Suomessa vuosina 1918–1940, SH 8/1989, s. 37.
- Paulaharju, Jyri: Kenttätykkien hankinnat ja menetykset sota-aikana 1939–1945, SH 10/1991, s. 71.
- Roudasmaa, Stig: Sotilasvirikapuvut vuonna 1918, SH 5/1986, s. 29.
- Roudasmaa, Stig: Teräskypärä Suomen puolustusvoimissa, SH 15/1996, s. 7.
- Syrjö, Sirkka: Kleinehin hotellista santarmihallituksen taloon. Yleisesikunnan ja sotaväen esikunnan sijoituspaikoista ja ulkonaisista puitteista vuosina 1918–1925, SH 3/1984, s. 195.
- Talvio, Paavo: Armeijan ja suojeluskuntien lipustosta, SM I/1948, s. 22.
- Talvio, Paavo: Vuosien 1919–1939 joukko-osastoliput. Lippuhistoriallinen katsaus, SH 3/1984, s. 214.
- Talvio, Paavo: Suomen puolustusvoimain panssarijunat vuosina 1918–1939 ja niiden edeltäjät vapaussodassa, SH 4/1985, s. 70.
- Talvio, Paavo: Panssarijunat talvi- ja jatkosodan taisteluissa, SH 5/1986, s. 193.
- Talvio, Paavo: Talvi- ja jatkosodan sotasaaლისlippuja Sotamuseossa, SH 12/1993, s. 61.

Katsaukset ja arvostelut

- Elfvengren, Eero – Koskimies, Tapio: Jääkäri-liike jälkitarkastelussa. Jääkäri-liikeseminaari Seinäjoella 17.–18.6.1983, SH 3/1984, s. 269.

- Hakala, Ilmari: Sotakorkeakoulun tutkimuskentältä, SH 11/1992, s. 189.
- Iivessalo, Jaakko – Ahto, Sampo: Katsaus sotahistoriaan liittyviin tutkimuksiin ja kirjoituksiin 1978–1979, SH 1/1980, s. 211.
- Juutilainen, Antti: Jatkosodan ajan maavoimien joukko-osastohistoriat, SH 14/1995, s. 218.
- Lappalainen, Matti: Ajan saatossa tutkimusta tukien ja perinteitä vaalien. Sotahistoriallisen Seuran neljältä vuosikymmeneltä, SH 3/1984, s. 6.
- Lappalainen, Matti: Sotahistorian tutkimuksen kansainvälisiä ilmentymiä – Stuttgartissa vuoden 1985 elo–syyskuun vaihteessa pidetyistä kokouksista, SH 5/1986, s. 236.
- Lappalainen, Matti: Sotahistoria julkaisutoiminnan haasteena – neljä vuosikymmentä sotahistoriallista vuosi-aikakauskirjaa, SH 7/1988, s. 9.
- Lappalainen, Matti – Melkko, Markku: Sotatieteen laitos esittäytyy III. Sotamuseo uudistusten edessä, SH 3/1984, s. 296.
- Lappalainen, Matti – Ropponen, Risto – Kerkkonen, Karin: Sotatieteen laitos esittäytyy I, SH 1/1980, s. 221.
- Lappalainen, Matti – Vuorenmaa, Anssi: Sotatieteen laitos esittäytyy II, SH 2/1982, s. 263.
- Pohjanpää, Heikki: Joukko-osastohistorioiden bibliografia, SH 3/1984, s. 253.
- Rekola, Kauko: Sotamuseo, SM I/1948, s. 9.
- Ropponen, Risto: Viisi vuosikymmentä sotahistorian tutkimusta, SSV IX/1976, s. 122.
- Sihvo, Aarne: Puolustusvoimain Komentajan tervehdys, SM I/1948, s. 5.
- Tervasmäki, Vilho: Sotahistoriaa Washingtonissa ja retkeilyä Amerikan taistelupaikoilla, SSV IX/1976, s. 127.
- Turtola, Martti: Katsaus sotahistoriaan liittyviin tutkimuksiin ja kirjoituksiin 1984, SH 4/1985, s. 196.
- Turtola, Martti: Sotaa ja politiikkaa, SH 8/1989, s. 209.
- Turtola, Martti: Talvisotakeskustelun huipennus – talvisota tutkimuksessa ja kirjallisuudessa, SH 10/1991, s. 195.
- Turtola, Martti – Ahto, Sampo: Katsaus sotahistoriaan liittyviin tutkimuksiin ja kirjoituksiin 1980–1981, SH 2/1982, s. 254.
- Turtola, Martti – Ahto, Sampo: Katsaus sotahistoriaan liittyviin tutkimuksiin ja kirjoituksiin 1982–1983, SH 3/1984, s. 287.
- Turtola, Martti – Ahto, Sampo: Katsaus sotahistoriaan liittyviin tutkimuksiin ja kirjoituksiin, SH 6/1987, s. 158.
- Turtola, Martti – Kesseli, Pasi: Katsaus poliittiseen ja sotahistoriaan liittyviin tutkimuksiin ja kirjoituksiin, SH 15/1996, s. 251.
- Turtola, Martti – Kesseli, Pasi: Katsaus poliittiseen ja sotahistoriaan liittyviin tutkimuksiin ja kirjoituksiin, SH 16/1997, s. 208.
- Turtola, Martti – Raunio, Ari: Katsaus poliittiseen ja sotahistoriaan liittyviin tutkimuksiin ja kirjoituksiin, SH 14/1995, s. 260.
- Wihtol, Erik: Yhdysvaltain arkistot, SH 12/1993, s. 225.

Henkilöhistoria ennen vuotta 1917

- Linkomies, B.: H. H. Hackstedt. Suomalainen osanottaja suurvallan kiväärikonstruktiokilpailussa, SM IV/1951, s. 118.

- Pohlebkin, V. V.: A. V. Suvorov Suomessa vuosina 1791–1792, SH 2/1982, s. 149.
- Rekola, Kauko: Suvorov Suomen linnoittajana, SSV VII/1971, s. 72.
- Syrjö, Veli-Matti: Tykistön kenraali Vilho Petter Nenosen Venäjän ajoilta, SH 6/1987, s. 66.

Henkilöhistoria vuoden 1917 jälkeen

- Ahto, Sampo: Pekka Peitsi ja toinen maailmansota, SH 5/1986, s. 154.
- Backström, Åke: Viipurin upseerikokelaskurssi 1918–1919. Hajatietoja opettajista ja oppilaista, SH 5/1986, s. 103.
- Kanninen, Ermei: Venäläiset emigrantit Suomen neuvostoliittolaisia sotavankeja avustamassa, SH 7/1988, s. 144.
- Manninen, Ohto: Mannerheimin ero toukokuussa 1918, SSV IX/1976, s. 5.
- Mikola, Keijo: Jarl Gallén 23.5.1908–27.3.1990, SH 9/1990, s. 6.
- Pohjanpää, Heikki: Mannerheimin puheet, SH 6/1987, s. 39.
- Rekola, Kauko: Akseli Gallen-Kallela suomalaisen sotilaspuvun suunnittelijana, SM I/1948, s. 61.
- Saario, Lauri: Sotiemme 1939–1945 tunnistamattomat suomalaiset kaatuneet, SH 5/1986, s. 124.
- Salomaa, Markku: Punaupseeri Toivo Antikaisen toiminta ammattivallankumouksellisena vuosina 1918–1941, SH 14/1995, s. 60.
- Salomaa, Markku: W. D. Gröndahl ja V. P. Nenonen – viholliset vastoin tahtoaan, SH 17/1998, s. 114.
- Snellman, Eero: Gallen-Kallelan apulaisena päämajassa vuonna 1918, SM IV/1951, s. 109.
- Syrjö, Sirkka: Suomalaisten upseerien opiskelu Italiassa 1920-luvulla, SH 7/1988, s. 109.
- Syrjö, Veli-Matti: Jääkärikohtaloitten kirjoa, SH 7/1988, s. 85.
- Tervasmäki, Vilho: Jääkärien marssi ja marssin runoilija, SH 7/1988, s. 19.
- Tervasmäki, Vilho: Reino Arimo – linnoittaja ja historioitsija, SH 10/1991, s. 7.
- Vares, Vesa: Hans Kalm ja suurpolitiikka – tottelemattomuudella miltei maailmanhistoriaan, SH 9/1990, s. 49.

Yleinen sotahistoria ennen vuotta 1917

- Franck, Leo: Reflexion vid läsandet av ett 200-årigt kavallerireglemente, SM II/1949, s. 87.
- Grönroos, S.: Postista entisten sotiemme aikana, SM I/1948, s. 80.
- Jahnukainen, S.: Magasinsystemets inverkan på Klingspors krigsföring i Finska kriget 1808–1809, SM IV/1951, s. 124.
- Jahnukainen, S.: Sotamuseon merkitys sotahistoriallisessa tutkimustyössä, SM V/1953, s. 5.
- Jokipii, Mauno: Suomen Kaarti Bulgarian vapaussodassa 1877–78, SSV X/1978, s. 184.
- Jokipii, Mauno: Parkumäen taistelu 21. heinäkuuta 1789, SH 9/1990, s. 11.
- Lindén, Alexander –.Taipale Ensio: Sotaväen lääkintähuolto Ruotsi-Suo-

- messa vuosina 1500–1809 Suomen kannalta tarkasteltuna, SH 2/1982, s. 98.
- Manninen, Ohto: Poukkurinteen kahakka 1742, SH 5/1986, s. 5.
- Mothander, Carl: Dragoner eller husarer? En liten utredning beträffande Kungl. Karelska Lätta Dragonregementet, SM V/1953, s. 29.
- Nyman, Pehr-Erik: Kapteeni Hall Hangon vesillä 1854–1855, SH 17/1998, s. 170.
- Paulaharju, Ahti: Vanhoja sotamuistoja Hailuodosta, SM II/1949, s. 63.
- Pylkkänen, Ali: Hämeen Jalkaväkirykmentin ja Hämeen-Uudenmaan Ratsuväkirykmentin vuoden 1641 päällystön palvelusura, SH 10/1991, s. 12.
- Pylkkänen, Ali: Vanhempi jakolaitos ja sotaväen aluejärjestelmä – ”Ruotsin kotimainen suurvaltaihme”, SH 14/1995, s. 7.
- Rekola, Kauko: ”Relation om de i St. Michel inrättade Tyg- och förrådshusen för Kongl. Savolaxske Brigaden år 1789”, SM III/1950, s. 71.
- Screen, J. E. O.: Suomen sotaväki 1881–1901, SH 14/1995, s. 40.
- Suviniemi, Jukka: Brest-Litovskin rauhan taustoista ja seuraamuksista 1917–1918. Itärintaman erillisrauhan poliittisia vaikutusarviointeja Suomen itsenäistymiseen, vapauskotaan, SH 17/1998, s. 32.
- Syrjö, Veli-Matti: Muuan sotilasseikkailu Krimin sodan päivistä, SH 1/1980, s. 189.
- Talvio, Paavo: Miekkaritarikunnasta Mannerheimin ristiin, SM III/1950, s. 5.
- Wihtol, Erik: Hyökkäys Rägervikiin 1790, SH 11/1992, s. 7.
- Wirilander, Kaarlo: Puustellinväkien asumaoloja 1700-luvun sotilasvirkaaloissa, SM II/1949, s. 47.

Yleinen sotahistoria vuoden 1917 jälkeen

- Ahto, Sampo: Läpimurtotaistelu Änkilänsalossa kesällä 1941, SH 2/1982, s. 22.
- Ahto, Sampo: Sotateoriat maailmansotien välisenä aikana, SH 3/1984, s. 96.
- Andolf, Göran: Den Svenska Frivilligkåren i Finlands vinterkrig 1939–1940, SH 8/1989, s. 76.
- Aptekar, Pavel: 8. Armeijan toiminta Neuvostoliiton–Suomen sodan 1939–1940 alkuvaiheessa, SH 14/1995, s. 95.
- Baryshnikov, Nikolai: Neuvostoliittolais-suomalainen sota, SH 8/1989, s. 133.
- Geust, Carl-Fredrik: Helsingin ja Kannaksen taivaalla 1944 – Neuvostoliiton kaukopommitusilmavoimien toiminnasta, SH 13/1994, s. 124.
- Geust, Carl-Fredrik: Stalinin haukat Suomen kentillä, SH 16/1997, s. 157.
- Hannula, J. O.: ”Summan läpimurto”, SH 15/1996, s. 121.
- Herlin, Henry: Suojeluskuntaupseerijärjestelmän vaiheet, SH 12/1993, s. 46.
- Juutilainen, Antti: Valkeasaaresta Ilomantsiin. Maasotatoimet 10.6.–13.8. 1944, SH 13/1994, s. 45.
- Klink, Ernst: Saksan sodanjohdon sotilasstrateginen suunnittelu ja operatiiviset johtamisratkaisut Neuvostoliittoa vastaan kesäkuusta 1940 joulukuuhun 1941, SH 4/1985, s. 136.

- Laasi, Evald: Neuvostoliiton ilmavoimien hyökkäyksestä Suomeen talvisodan aikana Virossa sijaitsevista tukikohdista, SH 11/1992, s. 49.
- Lackman, Matti: Punasissit suksilla. Punaisten sissitaktiikka Neuvosto-Karjalan kapinan kukistamisessa 1921–1922, SH 17/1998, s. 83.
- Laine, Antti: Miinanraivaukset Neuvosto-Karjalassa sodan jälkeen 1944–1947, SH 15/1996, s. 197.
- Lauerma, Matti: Talvisodan taustaa ja tuloksia, SSV IX/1976, s. 50.
- Manninen, Ohto: Syväri vai Kannas – Suomen hyökkäyssuunnan ratkaisu kesäkuussa 1941, SSV X/1978, s. 5.
- Manninen, Ohto: Valkoisen armeijan suojeluskuntarykmentti, SH 8/1989, s. 7.
- Manninen, Ohto: Neuvostoliiton operatiiviset suunnitelmat 1939–1941 Suomen suunnalla, SH 11/1992, s. 77.
- Manninen, Ohto: Suurhyökkäys ja sen päämäärät, SH 13/1994, s. 24.
- Manninen, Ohto: Neuvostojoukot Suomen rajoilla kesällä 1944, SH 13/1994, s. 167.
- Manninen, Ohto: Pietarilaiset joukot Suomessa 1918, SH 17/1998, s. 45.
- Mikola, K. J.: Suomalaisten joukkojen käyttösuunnitelmat v. 1941, SSV VIII/1974, s. 5.
- Paarma, Heikki – Puranen, Elja – Käkelä, Erkki: Näkökohtia pioneeritoiminnan järjestelyistä läntisellä Karjalan kannaksella kesäkuussa 1944, SH 17/1998, s. 133.
- Palmroth, R. W.: Sotamuistonäyttelyt 1941–1943, SH 1/1980, s. 195.
- Palmu, Pentti: Rannikkotyöstön ilmatorjunnan tarve 1919–1925, SH 11/1992, s. 35.
- Paulaharju, Jyri: Tykistöiedustelu Hangon rintamalla 1941, SH 2/1982, s. 73.
- Paulaharju, Jyri: Mittaustiedustelun saamat tulokset Karjalan kannaksella ennen neuvostojoukkojen suuroffensiivia kesällä 1944, SH 4/1985, s. 159.
- Peltonen, Martti: Kaukopartioiden lentokuljetukset jatkosodassa ja Lapin sodassa, SH 14/1995, s. 169.
- Peltonen, Martti: Keskustelu ilmavoimista 1920- ja 1930-luvuilla, SH 15/1996, s. 67.
- Peltonen, Martti: Ilmavoimien lentokalusto talvi- ja jatkosodassa, SH 17/1998, s. 204.
- Rönkkönen, Teuvo: Linnoitustykistö – aselaji välirauhan alkamisesta jatkosodan loppuun, SH 14/1995, s. 106.
- Rönnquist, Lars: Lunkulansaaren ja Mantsinsaaren mairinnousun torjuntataistelut heinäkuussa 1941, SH 17/1998, s. 7.
- Saario, Lauri: Kaatuneiden evakointikeskusten toiminta talvi- ja jatkosodassa, SH 8/1989, s. 166.
- Saarmaa, Boris: Kokemuksistani yhteysupseerina Yhteysesikunta Roissa 1941–1944, SH 6/1987, s. 130.
- Salomaa, Markku: Suomalaisrykmentti Venäjän kansalaissodassa, SH 12/1993, s. 7.
- Stade, Arne: Svenska frivilligbataljonen framför Hangö 1941, SH 10/1991, s. 133.
- Strelbitski, Konstantin: Suomalaisia aluksia Neuvostoliiton palveluksessa 1944, SH 16/1997, s. 153.
- Sundbäck, Esa: Britannian Suomea koskevat sotilaalliset suunnitelmat vuosina 1918–1919, SH 10/1991, s. 47.

- Suominen, Keijo: IV Armeijakunnan huollon järjestelyt kesällä 1944 taisteltaessa VKT-asemassa, SH 12/1993, s. 108.
- Syrjö, Veli-Matti: Kulttuurien kohtaaminen – englantilaiset talvisodan vapaaehtoiset Suomessa, SH 9/1990, s. 134.
- Syrjö, Veli-Matti: Miehet univormun takana – valvontakomission jäsenet suomalaisin silmin, SH 16/1997, s. 179.
- Talvio, Paavo: Toinen Karjalan raskas tykistöpatteri 1918, SH 7/1988, s. 29.
- Tervasmäki, Vilho: Alueellisen liikekannallepanojärjestelmän syntyvaiheet 1920- ja 1930-luvulla, SSV VIII/1974, s. 32.
- Tudeer, Erik: Ålands Hemvärn 1939–1940, SH 9/1990, s. 89.
- Vahe, Juha: Miten toisen maailmansodan kokemuksia Suomessa tulkittiin sodan jälkeen maavoimien puolustustaistelujen osalta, SH 4/1985, s. 186.
- Wihtol, Erik: Meripuolustus 1944 – aukeaako Suomenlahti, SH 13/1994, s. 66.
- Wihtol, Erik: Merivoimat valvontakomission kynsissä, SH 16/1997, s. 113.

SOTAHISTORIALLINEN SEURA R.Y. – KRIGSHISTORISKA SAMFUNDET R.F.

VUODEN 1998 TOIMINNASTA

Hallinto

Sotahistoriallisen Seuran vuosikokous pidettiin Helsingissä Katajanokan kasinolla 25. helmikuuta 1998. Kokouksen puheenjohtajana toimi everstiluutnantti Antti Juutilainen ja sihteerinä valtiotieteiden tohtori Jari Leskinen. Pöytäkirjantarkastajiksi ja ääntenlaskijoiksi valittiin kirjastoamanuenssi Marja-Riitta Koski sekä filosofian maisteri Tapio Koskimies. Vuosikokouksessa oli läsnä 93 jäsentä.

Vuosikokous päätti pitää Seuran hallituksen kokoonpanon ennallaan. Sotahistoriallisen Seuran puheenjohtajaksi valittiin edelleen everstiluutnantti Ari Raunio ja hänen lisäkseen hallituksen vakinaisiksi jäseniksi filosofian tohtori Eero Elfvingren, eversti Pekka Kurenmaa, valtiotieteiden tohtori Jari Leskinen, professori Ohto Manninen, toimistosihteeriksi Pirjo Pesonen, valtiotieteen maisteri Markku Palokangas, varatuomari Heikki Pohjolainen ja kommodori Erik Wihtol; sekä varajäseniksi toimitusjohtaja Aimo Astala, everstiluutnantti Ove Enqvist ja valtiotieteen tohtori Esko Vuorisjärvi.

Järjestäytymiskokouksessaan uusi hallitus valitsi keskuudestaan varapuheenjohtajaksi Markku Palokankaan ja rahastonhoitajaksi Aimo Astalan. Sihteerin tehtävästä omasta pyynnöstään luopuneen Jari Leskisen tilalle uudeksi sihteeriksi nimettiin valtiotieteiden maisteri Harri M. J. Heinilä.

Toimintavuoden aikana Seuran hallitus on kokoontunut kuusi kertaa.

Vuosikokouksen valitsemina tilintarkastajina ovat toimineet HTM, ekonomi Seppo Okko ja toimistopäällikkö Leo Saulamo, varalla kapteeni Jarl Engström ja diplomi-insinööri Matti Hongisto.

Vuosikokous päätti hallituksen esityksestä olla muuttamatta jäsenmaksuja. Vuonna 1998 jäsenmaksut ovat olleet seuraavat: vuosijäsenmaksu 100 markkaa, ainaisjäsenmaksu 1 000 markkaa ja lahjoittajajäsenmaksu 2 000 markkaa.

Jäsenistö

Kertomusvuoden lopussa Seurassa oli jäseniä yhteensä 505, joista kunniajäseniä kolme, lahjoittajajäseniä kolme, ainaisjäseniä 23 sekä kutsujäseniä yksi. Toimintavuoden aikana Seuraan liittyi 30 uutta jäsentä. Hallituksen tietojen mukaan seuraavat Seuran jäsenistä siirtyivät ajasta iäisyyteen: varatuomari Pertti Aulavuo, komentaja Arto Kivikuru, filosofian maisteri Hannu Mäkipeska, kapteeni Kauko Ollila, everstiluutnantti Lars Rönquist, varapääjohtaja Olavi Salonen, herra Timo Urpinen ja kommodori Erik Wihtol.

Jäsentilaisuudet ja retket

Vuosikokouksen sääntömääräisten asioiden käsittelyn jälkeen dosentti Ilkka Seppinen esitelmöi aiheesta ”The Baltic Mission” ja Ruotsin sota 1808.

Kesäretken osanottajat yhteiskuvassa Saksan matkalla syyskuussa 1998 (kuva: Jaakko Julkunen).

Participants in the Society's excursion to Germany in September 1998.

Kevätkokous pidettiin 6. toukokuuta Tieteiden talolla. Seuran sihteeri VTM Harri M. J. Heinilä esitelmöi lisensiaattityönsä pohjalta aiheesta: ”Vanhan rajan ylitys jatkosodan hyökkäysvaiheessa 1941. Jalkaväkirykmenttien miesten suhtautuminen siihen”. Paikalla oli 48 henkilöä.

Ensimmäinen syyskokous järjestettiin 21. lokakuuta Tieteiden talolla. Professori Jaakko Vahtolan esitelmän aiheena oli ”Suomen heimosodat 1918–1922 ja niiden tutkimus”. Kuulijoita oli paikalla noin 90.

Toinen syyskokous pidettiin 10. joulukuuta myös Tieteiden talolla. VTM Markku Palokangas esitelmöi aiheesta: ”Panssarintorjuntatykit Suomen maanpuolustuksessa”. Esitystä oli seuraamassa 90 henkeä.

Seuran syysretki järjestettiin 10.–13. syyskuuta everstiluutnantti Antti Juutilaisen johdolla Saksaan ja aiheena oli ”hakkapeliittain jäljillä”. Retkellä kuljettiin Berliinin kautta Leipzigiin ja Dresdeniin. Matkan varrella tutustuttiin mm. Breitenfeldin taistelukenttään, Königsteinin linnoitukseen ja Oderin taistelumuseoon. Syysretkelle osallistui 45 henkilöä.

Julkaisutoiminta

Seuran ja Sotamuseon yhteisen vuosijulkaisun, Sotahistoriallisen Aikakauskirjan toimituskuntaan ovat VTM Markku Palokankaan johdolla kuuluneet FT Eero Elfvingren, everstiluutnantti Antti Juutilainen, professori Ohto Manninen, toimituspäällikkö Pekka Saloranta sekä kirjastoamanuenssi Marja-Riitta Koski, joka on hoitanut toimitussihteerin tehtäviä. Aikakauskirja n:o 17 valmistui joulukuussa 1998 pidettyyn vuoden viimeiseen jäsenkokoukseen mennessä.

Sotahistoriallinen Aikakauskirja on ilmestymisensä jälkeen jaettu vapaakappaleena jokaiselle maksuvelvoitteensa hoitaneelle jäsenelle.